

RIA

The Review of International Affairs

BELGRADE, VOL. LXXVII, No. 1196, JANUARY–MARCH 2026

IN THIS ISSUE

Gordana MIŠEV, Petar STANOJEVIĆ

**Development, Governance,
and Security: A Comparative Study of Successful
and Fragile Modern States**

Ana JOVIĆ-LAZIĆ

The Nordic Response to the Ukraine War

Nguyen Khoa Tuan, Vu Thi PHUONG LE

**China-Japan Confrontation
in the East China Sea and its Impact
on ASEAN's Geopolitical Architecture**

Maida BEĆIROVIĆ-ALIĆ, Eldar ŠALJIĆ

**Contemporary Media as Tool of War Propaganda:
Implication for the Rights to Freedom of Opinion and Expression**

Aleksandar ĐEKIĆ

**Prevention, Proxies, and the Limits of Self-Defence:
International Law and the Security
Dilemma in the Israel–Iran Rivalry**

Founded in June 1950

INSTITUTE OF INTERNATIONAL
POLITICS AND ECONOMICS

ISSN 0486-6096
ISSN (Online) 2955-9030

The Review of International Affairs

ISSN 0486-6096

UDK 327

Four issues per year

VOL. LXXVII, No. 1196, JANUARY–MARCH 2026

Publisher

Institute of International Politics and Economics
25 Makedonska, 11000 Belgrade

For the Publisher

Gordana MIŠEV, Ph.D.
Acting Director

Editor-in-Chief

Nenad STEKIĆ, Ph.D.

Deputy Editor-in-Chief

Nevena ŠEKARIĆ STOJANOVIĆ, Ph.D.

Secretary

Pavle NEDIĆ, MA

Publishing Council

Prof. Huang PING, Full professor, Centre for Taiwan, Hong Kong, Macao Studies,
Chinese Academy of Social Sciences, Beijing, President of the Publishing Council

Prof. Richard SAKWA, Full professor, University of Kent, Canterbury

Dr. Laurence WEINBAUM, Israel Council on Foreign relations, Jerusalem

Prof. Darko TANASKOVIĆ, Full professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

Dr. Slavenko TERZIĆ, Full member of Serbian Academy of Science and Art, Belgrade

Editorial Board

Prof. Zhang YUYAN, Full Professor, Institute of World Economics and Politics,
Chinese Academy of Social Sciences, Beijing

Prof. Liu ZUOKUI, Professor/Senior Research Fellow,
the Institute of World History of the Chinese Academy of Historical Sciences, Beijing

Prof. Dr. Taro TSUKIMURA, Full Professor, Doshisha University, Kyoto

Prof. Dr. Edward NEWMAN, Full Professor, School of Politics and International Studies,
University of Leeds

Prof. Dr. Stefano PILOTTO, Full Professor, Faculty of Political Science, University of Trieste

Prof. Dr. Milimir STEPIĆ, Full Professor, Institute for Political Studies, Belgrade

Prof. Denis SULLIVAN Jr, Professor, Co-Director of Middle East Center,
Northeastern University, Boston

Dr. Valentin KATRANZHIEV, Associate Professor, Diplomatic Institute,
Ministry of Foreign Affairs, Republic of Bulgaria

Dr. Iulia Monica OEHLER-ȘINCAI, Senior Researcher, Institute for world Economy,
Romanian Academy, Bucharest

The Review of International Affairs

Prof. Dr. Bojan MILISAVLJEVIĆ, Full Professor, Faculty of Law, University of Belgrade

Prof. Dr. Predrag BJELIĆ, Full Professor, Faculty of Economy, University of Belgrade

Prof. Dr. Saša MIJALKOVIĆ, Full Professor, University of Criministics and Police Studies, Belgrade

Prof. Dr. Ulrico AGNATI, Full Professor, University of Urbino Carlo Bo, Italy

Dr. Ritsa PANAGIOTOU, Senior Research Fellow, Centre of Planning and Economic Research, Athens

Dr. Elena SAFRONOVA, Leading Researcher, Institute of China and Contemporary Asia
of the Russian Academy of Sciences, Moscow

Prof. Dr. Mher SAHAKYAN, Associate Professor, Fulbright Visiting Scholar, SAIS, Johns Hopkins
University; Director China-Eurasia Council for Political and Strategic Research, Armenia

Prof. Dr. Dragan PAVLIČEVIĆ, Associate Professor, Xi'an Jiaotong – Liverpool University, Xi'an

Prof. Dr. Gokhan TEKIR, Associate Professor, Department of International Relations,
Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Prof. Dr. Sanja TEPAVČEVIĆ, Associate Professor, European Humanitarian University, Lithuania;
Professor of Political Science, Free University, Latvia

Prof. Dr. Matteo MARCONI, Assistant professor, History of International Relations,
University of Udine

Layout

Sanja BALOVIĆ

Language editor

Vineta MARINOVIĆ

Language Shop, d.o.o., Belgrade, Miloša Pocerca 11/5

For information on annual subscription please contact

BIFS doo, Španskih boraca 2/12

11070 Belgrade, Serbia,

Tel: +381 63 8080577; 11 2146073

E-mail: bifsdo@gmail.com

Printed by

Donat Graf d.o.o., Belgrade, Mike Alasa 52

Web Address

www.thereviewofinternationalaffairs.rs

The Review of International Affairs is the National journal of international significance, classified M23, according to the classification by the Ministry of Science, Tehnological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

Publishing of *The Review of International Affairs* is funded by
the Ministry of Science, Tehnological Development and Innovation of the Republic of Serbia

The Review of International Affairs

Vol. LXXVII, No. 1196, January–March 2026

UDK 327 ISSN 0486-6096

Contents/Садржај

- Gordana Mišev, Petar Stanojević,**
Development, Governance,
and Security: A Comparative Study of Successful
and Fragile Modern States
Гордана Мишев, Петар Станојевић,
Развој, управљање и безбедност:
компаративна студија успешних
и крхких савремених држава 9–67
- Ana Jović-Lazić,**
The Nordic Response to the Ukraine War
Ана Јовић-Лазих,
Одговор нордијских земаља на рат у Украјини 69–121
- Nguyen Khoa Tuan, Vu Thi Phuong Le,**
China-Japan Confrontation
in the East China Sea and its Impact
on ASEAN's Geopolitical Architecture
Нгујен Коа Туан, Ву Ти Фуонг Ле, *Конфронтација*
између Кине и Јапана у Источном кинеском мору
и њен утицај на геополитичку архитектуру
Асоцијације нација југоисточне Азије (АСЕАН) 123–161
- Maida Bećirović-Alić, Eldar Šaljić,**
Contemporary Media as Tool of War Propaganda:
Implication for the Rights to Freedom of Opinion and Expression
Маида Бећировић-Алић, Елдар Шаљић
Савремени медији као средство ратне пропаганде:
последице по право на слободу
мишљења и изражавања 163–214

Aleksandar Đekić,
Prevention, Proxies, and the Limits of Self-Defence:
International Law and the Security
Dilemma in the Israel–Iran Rivalry

Александар Ђекић,
Превенција, посреднички актери и границе самоодбране:
међународно право и безбедносна дилема
у израелско-иранском ривалству 215–260

Preface

Welcome to the first issue of Volume LXXVII of *The Review of International Affairs*. The beginning of this year has already demonstrated how volatile and complex the contemporary international environment remains. In just the first two months, the world has witnessed a series of dramatic crises. Political and economic instability in Venezuela has once again drawn global attention, the Russian–Ukrainian conflict continues without a clear resolution, tensions and strategic disputes surrounding Greenland have intensified, and the ongoing confrontation between Israel and Iran has not subsided, expanding into a broader regional conflict involving at least ten countries in active armed engagements. At the same time, the crisis in the Strait of Hormuz has reached a critical culmination, severely disrupting global oil flows and energy supply chains. As one of the world’s most vital maritime chokepoints, through which roughly one-fifth of global oil trade normally passes, its effective closure has triggered what analysts describe as one of the most significant energy supply shocks in modern history, with far-reaching consequences for global markets, trade, and economic stability..

Such developments remind us that international relations remain shaped by uncertainty, shifting alliances, and rapidly evolving geopolitical realities. In this context, the role of academic dialogue and rigorous analysis becomes ever more important. Scholarly journals serve not only as forums for debate but also as platforms for understanding the deeper structural forces behind contemporary global events.

Beginning this year, *The Review of International Affairs* will be published in four issues annually. This step reflects both the growing interest of the scholarly community and the journal’s commitment to providing a more frequent and timely platform for research in the field of international relations.

We are also pleased to note that *The Review of International Affairs* has been classified as an **M23 journal**, recognized as a distinguished leading journal of international significance according to the categorization of the Ministry of Science, Technological Development

and Innovation of the Republic of Serbia. This recognition represents an important milestone for the journal and for the community of authors, reviewers, and readers who contribute to its development.

Another important novelty introduced this year is that articles published in the journal will appear bilingually, in English and in Serbian with English version as prevailing. This step is intended to strengthen the accessibility and international visibility of the research presented in our pages, while at the same time preserving the journal's strong connection with the regional academic community.

Finally, starting with this volume, *The Review of International Affairs* will accept manuscript submissions exclusively through the CEON platform. The introduction of this system represents an important step toward improving the transparency, efficiency, and standardization of the editorial and peer review process. We hope that this issue, and the volumes that will follow, will continue to contribute to a deeper understanding of international affairs and to the advancement of scholarly discussion in this dynamic and challenging field.

Dr. Nenad Stekić
Editor-in-Chief

Erratum

In the article “Serbia’s contemporary multi-vector foreign policy and its economic implications” by Dr. Sanja Filipović and Dr. Katarina Zakić (Vol. LXXVI, No. 1195, pp. 503-528), the following correction should be made:

On page 509, the subheading “Foreign Trade Commodity Exchanges” should read “External trade in goods”.

This correction also applies to the titles of Table 1 (p. 510) and Table 2 (p. 512).

DEVELOPMENT, GOVERNANCE, AND SECURITY: A COMPARATIVE STUDY OF SUCCESSFUL AND FRAGILE MODERN STATES

Gordana Mišev¹, Petar Stanojević²

ABSTRACT

In the first quarter of the 21st century, despite all forms of social and other progress, the world has not achieved lasting peace. Social conflict and war, as its worst form, are as old as humanity itself, and it is increasingly evident that they will disappear only when humanity itself disappears. While numerous scientists and the professional public focus on studying conflicts and wars, the study of development, peace and stability has remained on the margins of science. Although there are currently 56 conflicts worldwide, most states are in some form of peace. The research addresses how developed countries secure safety and the extent to which development and security are interrelated. The research focuses on both developed and least-developed countries, examining the factors that drive state development across political, economic, ecological, social and military dimensions, and how these factors are guided through political governance to ensure security at all levels. The aim of the paper is to describe and explain the factors that build peace and influence the security of states. Analysis of various global development reports has indicated that military power, economic development and democracy have an impact, but are not decisive for the peace and security of states. The study concludes that education, particularly a high proportion of highly educated citizens, is the key factor for development, peace and stability.

ARTICLE HISTORY

Received:
28/10/2025
Revised:
28/1/2026
Accepted:
18/2/2026

KEYWORDS

Peace;
development;
security;
interdependence;
education.

Cite this article as: Mišev, Gordana, and Petar Stanojević. 2026. "Development, Governance, and Security: A Comparative Study of Successful and Fragile Modern States". *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 9–67. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.1

¹ Assistant Professor, Faculty of Diplomacy and Security, Belgrade, Serbia. E-mail: gmisev77@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8525-088X>.

² Full professor, Faculty of Security, Belgrade. E-mail: petstano45@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4964-9113>.

Introduction³

Despite the catastrophic consequences of the First and Second World Wars and the development of a global peace-building trend, it remains an undeniable fact that all major powers have participated, directly or indirectly, in numerous armed conflicts from the Second World War to the present. Since the collapse of socialism, major and regional powers have stimulated, provoked, or directly engaged in contemporary wars (e.g., in Chechnya, the former SFRY, Georgia, Ukraine, Syria, Iraq, Israel and Palestine, Chad, Ethiopia, Eritrea, etc.). Although some of these conflicts have involved members of the European Union and NATO to varying degrees, a significant number of states worldwide are characterized by peace, development, and stability, which serve as complementary elements of state security. Currently, while numerous scholars and experts focus on studying conflicts and wars, the investigation of development, peace and stability has largely remained on the margins of academic research and practice. At present, there are 56 conflicts worldwide, yet most states enjoy a relative degree of peace.

In international relations, there is a prevailing trend to view the political, social and economic systems of developed Western countries as the ideal socio-political and economic models, based on democracy and liberalism, without substantial attention to how their development and security were achieved. Under pressure from the international community, many underdeveloped and developing countries almost forcibly align their domestic legislation with Western standards, expecting that the formal implementation of primarily economic laws and regulations, along with market openness and freedom, will create conditions for uninterrupted economic growth and development (Mišev 2022). Post-socialist and post-colonial countries, exhausted by economic recession often accompanied by internal conflicts, lack the capacity to implement measures that would transform the political and economic system, as well as the overall social consciousness and the spectrum of social, cultural and traditional values. The positive effects of these changes are absent, transitions have been prolonged over years and decades, and public dissatisfaction once again culminates in protests and conflicts. Even states and territories under the protectorate of Western powers (Afghanistan, Iraq, Bosnia and Herzegovina, Libya, Kosovo and Metohija) have failed to build stable democratic institutions, stimulate economic development, and ensure security at all levels (Mišev 2022).

³ The work is based on the research methodology of the doctoral dissertation of Gordana Mišev (2022) titled "Factors of successful development of states and their implications for security", University of Belgrade – Faculty of Security Studies.

The aforementioned suggests that a fundamental problem for Western societies and the international community is that the formulation of international policy and development has not been viewed through a security lens, but exclusively through economic and political perspectives. That is why it is necessary to rely on the complex and multilevel security in terms of Copenhagen's School of Security. If successfully developed states serve as examples of security, the question arises: which development factors lead to stability and security, and in turn, which security factors contribute to development and how could these be applied to underdeveloped and developing countries? It is clear that insisting solely on economic reforms and the simple implementation of democracy and liberal systems cannot achieve development goals, and consequently, cannot ensure security in underdeveloped and developing countries, particularly in regions affected by frozen, unresolved or ongoing conflicts.

Moreover, development and security are increasingly gaining political significance. The importance of this issue is highlighted in the *Council Conclusions on Security and Development of the European Union* from November 2007, which states that without peace and security there can be no sustainable development, and in turn, without development and the eradication of poverty, there can be no sustainable peace. Progress in the areas of development, security and human rights must go hand in hand (EU 2007). When discussing a country's development, the term *developed state* refers to economic growth and a high standard of living (wealth). "Standard criteria for assessing a country's level of development include *per capita* income or gross domestic product *per capita*, the level of industrialization, general living standards and the extent of technological infrastructure" (Majaski 2026). In other words, a developed state does not refer solely to collective economic and human development, but also describes the essential role of the state in utilizing national resources and directing incentives through the inherent process of policymaking (Ng 2008). In 1992, the World Bank defined governance as "governance is defined as the manner in which power is exercised in the management of a country's economic and social resources for development." (WGI 2020). This definition highlights the importance of governance and development, but does not address security, which is a dependent component and a necessary condition for governance and development, as well as the causal link between development and security.

The **primary research problem** of this study concerns how successfully developed countries ensure security and whether development is intrinsically linked to security, and *vice versa*, security to development. The **subsidiary research problem** involves the analysis of factors defined through a sectoral approach: military, political, economic, ecological and societal. In this context,

it is necessary to examine the interconnection between development factors and security factors, as well as their causal relationship. The enhancement of specific development and security factors in underdeveloped and developing countries could, in the long term, achieve the objectives of international policy, namely peace, stability and economic growth. “The fundamental problem of contemporary civilization is to identify the proper model of development governance and to anticipate its trends” (Đorđević 2007, 42). The **subject** of this research includes the developed countries Norway, Netherlands, Sweden, Switzerland, Canada and Australia, selected on the basis of 11 reports covering political, economic, environmental, social and military areas. The paper analyzes the factors that contribute to their development in political, economic, environmental, social and military dimensions, as well as how these factors are directed through political governance to ensure security at all levels. In other words, the focus is on identifying the factors that make successfully developed states more resilient to global security threats. The **aim** of this study is to describe and explain the factors that build peace and influence the security of states, and where possible, to identify the dominant ones. The paper also sets out specific goals: identifying the most important factors, assessing their impact through a comparison of selected developed and underdeveloped countries. The **theoretical and methodological framework**, based on the Copenhagen School of Security Studies, distinguishes five security sectors: military, political, economic, ecological and societal. The Copenhagen School emphasizes the quality of life as the essence of the security concept. Buzan asserts that “national security entails the preservation of a satisfactory life for people, aligned with the needs and legitimate intentions of others. It includes freedom from armed attacks and pressures, freedom from internal subversion, and freedom from the erosion of political, economic and social values, which constitute the essence of the quality of life” (Buzan 1991, 17). It is anticipated that this research will contribute to a better understanding of the role that development factors play in building stable and secure states.

This study uses five levels of security: individual, societal, state, regional and global. Individual security exists only if it is proportional to freedom from threat. Social security in this sense implies threatening the needs and interests of members of a certain social group that would lead to their assimilation or disappearance (Mišev 2025). While national security includes the security dynamics that take place between states and refers to the threat to the territorial integrity and sovereignty of states, regional security implies a group of states whose security interests are interdependent and cannot be viewed separately. Global security includes complex international relations that depend on the relations of great powers. With global problems, the

importance of global security also grows. Each of these forms of security is distinct, whether it involves civil protests and unrest, attacks on state borders, natural disasters affecting part of a territory, or large-scale pandemics that impact the entire world. Threats to security can be external or internal. A state cannot be considered at risk unless each citizen experiences fear of an external threat, and often, securitization of a particular issue or event serves to provoke that fear (Mišev 2022).

Relying on the sectoral approach of the Copenhagen School of Security, sub-factors that indicate both development and security, as well as their interdependence, are derived from military, democratic, economic, ecological, and political development factors. The factors used to measure various characteristics of states in this study are encompassed in the report *A Survey of Composite Indices Measuring Country Performance: 2008*, published by the United Nations Development Programme (Bandura 2008). The selection principle focused on reports that are theoretically recognized by the Copenhagen School and aligned with the research topic and objectives. The second criterion was measurability, i.e., the ability to quantify the factors. The third criterion was longevity, meaning the persistence of institutions responsible for measuring specific state performance indicators. A total of 11 indices and reports were utilized:⁴

1. *Global Firepower index* (GFP 2020; GFP 2025),
2. *Index of Economic Freedom at The Heritage Foundation* (EFI 2020; EFI 2024),
3. *Environmental Performance Index* (EPI) *Yale Center for Environmental, Law & Policy*, (EPI 2020; EPI 2024),
4. *Democratic Index, The Economist Intelligence Unit* (Democracy index 2020; Democracy index 2024),
5. *Fragile States Index (FSI), Fund for peace* (FSI 2020; FSI 2024),
6. *Worldwide Governance Indicators (WGI), World Bank* (WGI 2020; WGI 2024).
7. *The Human Development Report 2020, UNDP* (UNDP 2020; UNDP 2024),
8. *World's Best Countries For Education System* (Ceoworld 2024);
9. *The Global Health Security Index* (GHS 2019; GHS 2024);
10. *IMD World Digital Competitiveness Ranking* (WDC 2020; WDC 2024);

⁴ Most institutions provide reports for the preceding year, while only Global Firepower publishes projections for the following year, which makes their reports the most up-to-date.

11. *Crime Index By Country* (Numbeo 2021; Numbeo 2024) and *The Global Organized Crime Index* (GOCI 2021; GOCI 2024).

Selection of the Group of the Most Developed and Safest Countries

By examining global security issues, all risks and threats at every level of security, from individual to global, have been mapped, along with their impact on development factors. The next step is the analysis, identification and quantification of the most important development factors and their correlation with global problems. By identifying and analyzing successfully developed states, factors of key importance for security are obtained. A special phase in the research process is the testing of the opposite hypothesis: that the least successful states are the worst ranked according to the most important security factors. This is important to demonstrate the two-way influence that these factors have on the successful or unsuccessful development of a state (Mišev 2022). Through a critical review of analyses of military, political, democratic, economic, ecological, governance and other reports, as well as their application to both successfully developed and underdeveloped states, the identified factors need to be supplemented in accordance with the research problem. The weaknesses of certain reports pointed to development factors that were not considered, thereby providing a particular contribution to the research. This phase of the study demonstrates that security factors and development factors overlap, intertwine and mutually reinforce each other (Mišev 2022).

For the classification of states, the Pareto model, or the so-called 80/20 Pareto principle, was used, which is based on the idea that there is a usable majority and a vital minority. In this way, out of the one hundred and ninety-three (193) countries in the world, twenty percent (forty countries) ranked highest in terms of military power were first selected, which is traditionally the foundation of security. These were then further filtered according to economic, ecological, democratic and political factors, and subsequently analyzed through the governance (control) factor. The reports use both quantitative and qualitative methods to calculate certain values (sub-factors), which are assessed and measured. To overcome the problem of adequately comparing different numerical values, these scores were converted into linguistic variables. This was done by grouping the values into specific groups or ranks. To obtain a more precise overview of the ranks and positions of states, ranks were defined across five categories: very high (ranked), high, medium, low and very low. On average, each category encompasses twenty to thirty countries (the top twenty in a given rank fall into the “very high” category, the next twenty into “high”, similarly for “low” and “very low”, while

the “medium” ranked category generally includes thirty or more countries) (Mišev 2022). However, there are certain deviations here as well, primarily due to the number of states included in the reports. Although there are approximately two hundred countries and territories in the world, some actors in international relations do not provide data (mostly countries where prolonged conflicts have weakened or incapacitated state institutions), or due to the size of their territory and population, are not included in the reports. The Economic Intelligence Unit does not include countries with fewer than 500,000 inhabitants, analyzing 165 countries and 2 territories; the Global Power Index analyzes 140 countries and territories; Heritage analyzes 180; the Fund for Peace 178; and the World Bank 214 (Mišev 2022). It is much easier to follow quantified expressions (high, very high, etc.) than numbers in tables. Moreover, due to the different numerical values, it is not comparable, for example, a score of 90 and a score of 8.20, even though both correspond to the same rank (highly ranked state).

Table 1 presents the results of the ranking of states in the previously explained manner. The first column represents the scale (rank) from the highest to the lowest ranked states, while the other columns classify countries according to the most important factors, proportionally to the score and the number of countries included in the analysis. At each level (rank) of the scale, there is on average between twenty and thirty countries, except for the somewhat stricter criterion of the economic factor, where only six countries fall into the “very high” category (Table 1) (Mišev 2022). This is because the Economic Index has six levels of measurement, or ranking, with only a small number of countries achieving a score above eighty, thus being classified as the most economically developed states. The ranks were optimized into five categories, which is why the economic factor includes only a small number of the most developed. In the subsequent analysis, the scale from “very low” to “very high”, as indicated in Table 1, will be used to determine the rank of states.

Table 1: Evaluation of factors

RANKS	Military Factor		Economic Factor		Ecological Factor		Democratic Factor		Political Factor		Governance Factor	
	Very high	0.0000-0.5000	Excellent 1-30	80–100	Free 1-6	80.0-100	The Best 1-20	8.00–10.00	Full Democracies 1-23	0.0-29.9	Very Sustainable 161-178	90.00-100.00
High	0.5100-0.9900	Good 31-60	70–79,9	Mostly Free 7-37	45.3-79.9	Good 21-80	6.00–7.99	Unsuccessful 24-75	30.0-59.9	Sustainable 117-160	70.00-90.00	Very Good 22-63
Medium	1.0000-2.1500	Average 61-90	60–69,9	Moderately Free 38-99	37.2-45.2	Medium 81-120	4.00–5.99	Hybrid 76-110	60.0-79.9	Stable 54-116	50.00-70.00	Good 64-105
Low	2.1600-3.9900	Weak 91-120	50–59,9	Moderately Not Free 100-161	29.2-37.1	Bad 121-160	2.00–3.99	Authoritarian 111-156	80.0-99.9	Concerning 10-53	20.00-50.00	Bad 106-167
Very low	4.0000-23.5000	Very weak 121-140	0–49.9	Repressive 162-180	00.0-29.1	The Worst 161-180	0.00–1.99	Totalitarian 157-167	100.0-120.0	Warning 1-9	00.00-20.00	Very bad 168-209

Source: Mišev 2022.

Developed and Underdeveloped Contemporary States

First, forty countries were selected according to the military factor using the Pareto principle, after which they were compared based on other factors (to determine whether they are ranked among the top countries), namely the economic, environmental, democratic and political factors (Table 2). It was observed that some countries were already eliminated based on economic factors, while others were absent according to democratic and political factors. A certain number of countries consistently appear among the top forty in each report, that is, across all analyzed factors. However, countries such as New Zealand, Ireland, Iceland and Luxembourg, although highly ranked across all reports, are not classified among the states with significant military power, which is why they are not included in the first column (Table 2). Similarly, Singapore, Hong Kong and New Zealand are ranked highest in terms of the economic factor, which is most closely associated with the military factor (as developed economies typically maintain large military budgets). However, according to the military factor, these countries are not among the top forty (Mišev 2022). The set of factors selected according to the Copenhagen School serves to create a cross-sectional analysis through which the world's most developed and most secure states can be identified. When examining Table 2, it becomes evident that certain countries are highly ranked across all factors, and that regardless of

which factor is considered first, the result remains the same. This consistency has a straightforward mathematical explanation, as it represents the intersection of all the analysed sets (Mišev 2022).

As shown in Table 2, the selection includes three Northern European countries (Norway, the Netherlands and Sweden), one Central European country (Switzerland), one North American country (Canada), and Australia, which is both a continent and part of the Pacific-Asian region. Interestingly, all of these countries, except Switzerland, are relatively isolated from the rest of the world and are largely surrounded by open seas or oceans. It is important to emphasize that military power alone (as in the case of NATO member states or major military powers such as Russia, China and the United States) or economic development alone (as seen in G7, OECD, or BRICS countries) does not guarantee security. True security is achieved only in those states that possess well-developed military, economic, environmental, political and social factors, as security has become an increasingly complex concept (Mišev 2022).

Table 2: Ranking of countries according to military, economic, environmental, democratic and political factors using the elimination system in 2020 and 2024 (Copenhagen School of Security Studies)

1. Military Factor		Global fire Power	2. Economic factor		The heritage foundation	3. Ecological factor		Environmental performance	4. Democratic factor		The economist intelligence unit	5. Political factor		Fund for peace
2020	2025		2020	2024		2020	2024		2020	2024		2020	2024	
1	1	United States	17	25	Australia	13	23	Switzerland	10	5	Norway	2	1	Norway
2	2	Russia	94	131	Switzerland	3	9	United Kingdom	14	17	Sweden	7	12	Switzerland
3	3	China	103	151	United Kingdom	4	5	Sweden	3	3	Canada	8	8	Sweden
4	4	India	120	126	Canada	20	28	Norway	1	1	Australia	10	11	Canada
5	8	Japan	30	38	Taiwan	40	60	Germany	13	13	Switzerland	3	6	Australia
6	5	South Korea	25	14	Netherlands	11	13	Netherlands	11	9	Netherlands	12	10	Netherlands
7	7	France	64	62	United States	24	35	Japan	24	16	Germany	13	14	
8	6	United Kingdom	7	30	Sweden	8	6	Australia	9	11	United Kingdom	29	32	
9	19	Egypt	142	146	Czech Republic	20	17	Canada	7	14	South Korea	20	19	
10	11	Brazil	144	124	South Korea	28	58	Czech Republic	32	23	Japan	21	20	

11	9	Turkey	71	102	Israel	29	70	United States	25	28				
12	10	Italy	74	81	Germany	10	3	South Korea	23	32				
13	14	Germany	27	18	Norway	9	7	Israel	28	31				
14	16	Iran	164	169	Japan	12	27	Romania	62	72				
15	12	Pakistan	135	147	Romania	32	33	Poland	50	39				
16	13	Indonesia	54	53	Thailand	78	90							
17	24	Saudi Arabia	83	69	Colombia	50	63							
18	15	Israel	26	26	Poland	37	20							
19	18	Australia	4	13	Peru	90	85							
20	17	Spain	58	55	Indonesia	116	163							
21	21	Poland	46	42										
22	23	Vietnam	105	59										
23	25	Thailand	43	87										
24	28	Canada	9	16										
25	34	North Korea	180	176										
26	22	Taiwan	11	4										
27	20	Ukraine	134	/										
28	26	Algeria	169	164										
29	40	South Africa	106	111										
30	44	Switzerland	5	2										
31	38	Norway	28	10										
32	27	Sweden	22	19										
33	30	Greece	100	113										
34	53	Czech Republic	23	24										
35	37	Myanmar	141	167										
36	36	Netherlands	14	11										
37	46	Colombia	45	/										
38	32	Mexico	67	68										
39	51	Romania	38	51										
40	49	Peru	51	49										
65	63	Serbia	65	60		45	62		66	64		63	88	

Source: Authors

The specificity of the countries selected in the last column of Table 2 lies in the fact that they are highly ranked across all development factors, indicating that they are aligned with global security threats. These countries are therefore safer and more developed than others. Furthermore, a comparative analysis of the 2020 and 2024/25 reports shows that the

selected countries have consistently been among the highest rated, making them representative examples of long-term development and security.

When it comes to development factors, what these countries have in common is a highly educated workforce, high employment levels and low labor outflow. Guaranteed minimum wages, regulated working hours, and workers' rights are an important component of economic security. Social consciousness is oriented toward democratic principles, and societal cohesion serves as a key pillar of social stability. Another significant factor is environmental protection, all analyzed countries are highly ranked in terms of safeguarding the environment, as well as food and water security. Additionally, institutional stability, the rule of law, and judicial independence guarantee not only human rights and freedoms but also economic and political stability. Systemic development, from culture, tradition and democracy to the economy and politics, has ensured sustainable development across all segments of society and the state, thereby securing their overall safety. It should also be noted that all of these countries are partially or predominantly of Protestant faith, which has significantly shaped the Western democratic system, characterized by cultural pluralism, the strengthening of individuality, reliance on education and professional competence, dignified living standards, and the fight against corruption.

This is confirmed by the Global Governance Indicators, summarized in Table 3, which serve as an additional control mechanism, based on the assumption that if a country is developed, it should also be well-governed. In this table, Serbia has been included in the last row for comparison purposes.

Table 3: Global Governance Indicators

Global Governance Indicators 2020 (214)		The process by which governments are elected, monitored and replaced		Capacity of the government to formulate and implement sound policies		Adherence of citizens and the state to institutions	
		Voice and Accountability	Political Stability and Absence of Violence	Government Effectiveness	Regulatory Quality	Rule of Law	Corruption Control
1	Norway	Very High	Very High	Very High	Very High	Very High	Very High
2	Switzerland	Very High	Very High	Very High	Very High	Very High	Very High
3	Australia	Very High	High	Very High	Very High	Very High	Very High
4	Canada	Very High	Very High	Very High	Very High	Very High	Very High
5	Sweden	Very High	High	Very High	Very High	Very High	Very High
6	Netherlands	Very High	High	Very High	Very High	Very High	Very High
	Serbia	Medium	Low	Medium	Medium	Low	Low

Source: Mišev 2022.

All countries are highly ranked in terms of the rule of law, which includes an independent judiciary, as well as democratic electoral processes that result in government legitimacy, allowing the government to effectively and independently formulate and implement national policies. A prerequisite for stable development is government legitimacy and the rule of law. Considering that all analyzed countries have a highly educated workforce, it can be concluded that education is key to developing awareness of the importance of politics, the military, the economy, the environment and social cohesion. The accessibility of public services, primarily healthcare and social protection, along with subsidized higher education, moderate state intervention in economic flows, and the guarantee of the rule of law and democracy, demonstrates that all these countries are based on a social-democratic system. Decentralization, good governance, access to education, a democratic political culture, economic development (low public debt, stable GDP growth, resource management), the development of modern technologies, and regional stability are key factors for the development and security of the analyzed countries.

Developed countries

Based on the ranking given in Table 2, Norway, Netherlands, Sweden, Switzerland, Canada and Australia were identified as the most developed countries.

Norway ranks as the second country in the world, with the highest scores in political and economic factors, particularly government legitimacy, a fragmented elite, human rights, low labor outflow and economic equality. It has an efficient public service, including a strong healthcare system. Combined with economic development and cultural and traditional values, the country is incorporated into the so-called Nordic Peace system, which accounts for its high security performance (Hagemann and Bramsen 2019).

According to political stability factors, **Switzerland** ranks as the third country in the world, with solid political and economic scores, but it is best ranked in terms of risk from external interference. The country has four official languages (including Swiss German, French, Italian, and Romansh), and it is estimated that 22% of the population consists of foreign workers and temporary external residents (WPR 2026). Like the Scandinavian countries, Switzerland is characterized by a highly educated workforce, exceptionally low unemployment, a stable currency, a high gross domestic product (GDP), and low inflation.

Australia has excellent regulatory efficiency and market openness, which is why it is highly ranked in terms of financial and monetary freedoms, labor freedom, free trade, high judicial efficiency, and government integrity. High political participation among Australians and voter turnout is largely a legal obligation, but it also represents a very important component of government legitimacy.

Canada is highly ranked in terms of financial freedom and free trade. It holds an even stronger position regarding political factors such as the rule of law, ranking very high in property rights and government integrity. According to the *Global Governance Index*, Canada scores highly on government effectiveness, the rule of law, and control of corruption. Full employment, rather than generous state welfare, has been the key to economic prosperity.

Sweden is best rated in terms of government legitimacy, resilience to economic downturns, low labor outflow, public service efficiency, and human rights, while it ranks eighth in terms of risk from external interventions. The country has a high percentage of highly educated citizens as well as efficient healthcare services. It is sufficient to say that a skilled workforce is Sweden's main comparative advantage (Stephens 2001). Regarding Sweden, the dispute over the Åland Islands (1921) is often mentioned, which has been

cited as a model for resolving the Kosovo crisis in the Republic of Serbia. Peaceful dispute resolution represents a significant comparative advantage for both Sweden and Finland.

Regarding its economy, the **Netherlands** maintains stable fiscal health thanks to revenue from taxation and achieves the highest ratings in the rule of law, particularly government integrity and property rights, as well as investment freedoms. A budget surplus and a moderate level of external debt sustain a stable economic trajectory, which, together with the rule of law, provides economic security for citizens. Like the other analyzed countries, the protection of human rights and freedoms and a democratic electoral process ensure high public trust in the government, which is why the Netherlands is highly ranked in terms of government integrity and effectiveness. Naturally, regulatory quality and the fight against corruption also occupy a significant place in the country's development framework.

Underdeveloped countries

This chapter analyzes the least developed countries, identifying the key factors that contribute to their instability and explaining why these countries pose the greatest challenge to global security. In decades of exponential growth and an explosion of technological, economic, and cultural changes, capitalist society has failed to address their essential aspects" (Đorđević 2007, 23). Underdeveloped countries and developing states lack a qualified educational workforce, primarily due to limited access to education, as well as a significant outflow of skilled labor. Without education, there is no development, and consequently, no middle class, especially if education is reserved only for a narrow circle of the political oligarchy. The middle class can be understood as a group sharing common values or attitudes and typically includes those with a certain income range, **meaning** they enjoy a standard of living above the poverty level but below wealth (Cashell 2007). For the middle class, education is the fastest path to advancement within the social hierarchy. Consequently, development has largely remained reserved for Western countries, while global conflicts continue to expand in scope due to rising worldwide challenges, ranging from environmental disasters to terrorism. To address the core of the research problem, it is necessary to also examine countries that rank lowest according to the factors mentioned. What are the areas in which these states are extremely weak, preventing them from achieving optimal development and security? In other words, are the same factors that drive successful state development also the factors behind underdevelopment, which can lead to destabilization and conflict? These countries serve as a "control group" for this study. Developing a conceptual framework is an essential tool for establishing

a solid foundation for security studies, but it requires a serious and comprehensive approach to the research problem. Therefore, from the analyzed reports, the countries that scored lowest according to development factors were also selected, using the same methodology applied to developed countries. The results are presented in Table 4.

Table 4: Ranking of underdeveloped countries according to military, economic, democratic and political factors.

Military Power		Global fire power	Economic freedom		The heritage foundation	Ecological factor		Environmental index	Democratic index		The economist intelligence unit	Fragile states index		Found of peace
2020	2025		2020	2025		2020	2024		2020	2024		2020	2024	
99	97	Ireland	5	3	Somalia	/	/	Liberia	88	80	Central African Republic	173	173	Central African Republic
100	96	Slovenia	51	44	Republic of the Congo	125	128	Sierra Leone	102	102	Laos	116	108	Cameroon
101	93	Cameroon	144	121	Sierra Leone	177	126	Madagascar	85	83	Cameroon	168	160	Niger
102	99	Latvia	31	20	Liberia	180	161	Ghana	55	65	Republic of the Congo	154	175	Republic of the Congo
103	119	Niger	136	128	Suriname	81	36	Mauritania	49	108	Niger	160	161	Mozambique
104	/	Ivory Coast	/	91	Mozambique	135	132	Niger	116	141	Cambodia	124	124	Mauritania
105	98	Mongolia	126	76	Central African Republic	124	132	Mongolia	127	53	Nicaragua	117	119	
106	110	Ghana	103	104	Lebanon	78	126	Nepal	62	96	Mozambique	152	154	
107	95	Cambodia	112	106	Cameroon	139	136	Cambodia	92	123	Mauritania	146	145	
108	122	Botswana	39	36	Nepal	145	165	Cameroon	124	136	Sierra Leone	136	134	
109	92	Tanzania	88	86	Niger	152	125	Mozambique	141	113				
110	101	Honduras	92	89	Laos	130	178	Republic of the Congo	124	156				
111	91	Armenia	33	47	Mongolia	147	143	Laos	155	160				
112	134	Moldova	86	90	Gabon	76	44	Central African Republic	165	164				
113	87	Paraguay	79	80	Nicaragua	108	75	Nicaragua	122	147				
114	131	Nicaragua	114	122	Cambodia	139	170							
115	78	Albania	56	48	Mauritania	167	159							
116	89	Mozambique	159	141	Ghana	168	145							

117	113	South Sudan	/	/	Madagascar	174	173											
118	115	Lebanon	156	154	Namibia	104	99											
119	107	Estonia	9	8														
120	124	Dominican Republic	94	58														
121	121	Republic of the Congo	175	160														
122	126	Nepal	138	130														
123	127	Montenegro	90	83														
124	123	Mauritania	106	150														
125	130	Madagascar	98	97														
126	128	El Salvador	89	117														
127	112	North Macedonia	40	71														
128	116	Namibia	95	96														
129	143	Central African Republic	158	168														
130	133	Gabon	117	100														
131	106	Laos	128	142														
132	136	Panama	54	52														
133	132	Bosnia and Herzegovina	81	67														
134	140	Sierra Leone	167	163														
135	139	Suriname	162	161														
136	142	Somalia	180	/														
137	138	Liberia	164	144														
138	145	Bhutan	84	108														

Source: Authors

As shown in Table 4, the Pareto principle was applied similarly as for developed countries, but in this case, the last forty countries were selected according to the Global Power Index. Using the same elimination method applied to developed countries, the lowest-ranked countries were identified based on economic, democratic and political factors. As an additional control mechanism, underdeveloped countries were also analyzed through the World Bank's governance indicators. Importantly, many conflict-affected countries lack established institutions capable of providing data for various types of research offered by the analyzed reports, as in the cases of Somalia or South Sudan, which automatically excludes them from the case study. While it cannot be

stated with certainty that developed countries are entirely free from withholding information, often for reasons of safeguarding and preserving national security, in underdeveloped countries, this is more a matter of institutional weakness and the lack of educated and skilled personnel able to thoroughly address specific areas of development (Mišev 2022).

When examining Table 4, it is evident that the lowest-rated countries are predominantly located in long-standing conflict regions: Central America, Southern Africa, the Middle East, South Asia, Southeast Asia, as well as Southeastern Europe (North Macedonia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Albania). Through the analysis of economic, ecological, democratic, and political stability factors, the countries that are the worst ranked were identified, resulting in six (6) Sub-Saharan African countries: the Central African Republic, Cameroon, Niger, Congo, Mozambique, and Mauritania. Regarding regional factors, the Central African Republic, Congo, and Cameroon share borders in Central Africa, while Niger, belonging to West Africa, and Mauritania are in close proximity (Mišev 2022). All six (6) Sub-Saharan African countries are ranked among the last twenty countries in terms of stability, democracy and economy. Particularly noteworthy are the governance factors, according to which these countries receive the lowest scores across all indicators, especially political stability, government effectiveness, rule of law, and control of corruption (Table 5). These factors highlight the critical importance of electoral processes as a foundation for development, which in turn supports good governance, effective authority, and the rule of law, elements that are extremely weak in underdeveloped countries.

Table 5: Global Governance Indicators

Global Governance Indicators 2020 (214)		The process by which governments are elected, monitored and replaced		Capacity of the government to formulate and implement sound policies		Adherence of citizens and the state to institutions	
		Voice and Accountability	Political Stability and Absence of Violence	Government Effectiveness	Regulatory Quality	Rule of Law	Corruption Control
1	Very Low	Very low	Very low	Very Low	Very Low	Very Low	Very Low
2	Very Low	Very low	Very low	Very Low	Very Low	Very Low	Very Low
3	Low	Very low	Very low	Very Low	Low	Low	Low
4	Very Low	Very low	Very low	Very Low	Very Low	Very Low	Very Low
5	Low	Very low	Very low	Very Low	Very Low	Very Low	Very Low
6	Low	Very low	Low	Low	Low	Very Low	Very Low

Source: Mišev 2022.

As previously mentioned, data for Afghanistan, Libya, Somalia and Syria are not available from other reports, but it can be assumed that they would be ranked even lower than the selected and analyzed underdeveloped countries. A country-by-country analysis, as done for the most developed states, will not be presented, since it is clear that in this “least developed” group of countries, everything is the opposite of what is observed in developed nations.

A common characteristic of all these countries is the prevalence of numerous coups and uprisings, non-transparent and undemocratic elections, which undermine the legitimacy of the authorities, as well as corruption, resulting from the inefficiency of state institutions, politicized judicial processes, and the absence of the rule of law. Most of these states maintain a coerced peace after prolonged conflicts; although security is not achieved, manipulation of fear from war and devastation forms the main foundation for the survival of power. These countries are prime examples of Galtung’s theory of structural violence, which is embedded in their institutions and ideologies, as well as the theory of the Periphery and the Center, both within states and at the global level. All of these countries are characterized by high social polarization, alarming social inequalities, scarcity of resources, and, in particular, the absence of the rule of law, including civil liberties (Mišev 2022).

Consequently, it is not surprising that these countries exhibit a low standard of living, supported by environmental disasters, a low level of education, and poor-quality health services. Most of the population in these states engage in agriculture, tribal or nomadic lifestyles; unemployment rates are high, and infrastructure fails to meet even minimal standards. Politicization and corruption within the state system undermine all democratic values and opportunities for social, political and economic development. Corruption and crime flourish in these countries, and they are frequent targets of terrorist organizations and jihadists aiming to establish so-called Islamic States. Interestingly, the most militant Islamic movements are located precisely where colonial powers remained the longest, i.e., where foreign influence persisted the longest and was manifested in its harshest forms (Đorđević 2007). It should not be forgotten that the colonial powers that occupied these countries generally exploited their natural resources and treated the indigenous population as slaves. In this context, former colonial states cannot trust the good intentions of former occupiers, nor accept their value systems. This explains why democracy and liberalism are difficult to adopt and internalize as universally accepted principles and values, even though they include human rights and freedoms. External military and financial interventions (United Nations, International Monetary Fund, European Union) are common in these states, but their results are insufficiently visible (Mišev 2022). Furthermore, historically, the main agents of change were members of the middle class, which in these countries is marginalized almost to nonexistence. Inevitably, the middle class is the bearer of changes that penetrate all layers of society. Lacking wealth, their influence derives from education, placing education at the center of development and security and making it the “factor of all factors”. Free education in developed countries has demonstrated not only the correlation between education and development but also between education and security. Properly establishing an appropriate security culture, and at the same time effective security education, in line with existing threats, are essential for the state in its efforts to create and maintain a stable and secure environment for its citizens (Lupulescu 2022).

Comparison of the Most Important Factors of Successfully Developed States with Underdeveloped States

The comparison of the most important factors of successfully developed states with underdeveloped states is presented in Table 6. From these factors, sub-factors were extracted, based on which the states were evaluated, and their scores determined their ranking. The only sub-factor in which developed

and underdeveloped countries are equal is “demographic pressure”, although in developed countries it results from immigration, whereas in underdeveloped countries it is due to birth rates. Through factor analysis, the most important sub-factors were identified and further expanded with new ones.

Table 6: Comparison of the Most Important Factors of Successfully Developed States with Underdeveloped State

Factors	Subfactors	Norway	Switzerland	Sweden	Canada	Australia	Netherlands	CAR	Cameroon	Niger	DR Congo	Mozambique	Mauritania
REGIONAL	Regional stability	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Very low	Very low	Low	Medium	Very low
	Electoral process and pluralism	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Low	Low	Low	Low	Low
	Government integrity and legitimacy	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Low	Low	Very low	Very low	Low
	Government efficiency and functionality	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Very low	Low	Very low	Low	Low
	Public service	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Medium	Very low	Medium	Very low	Medium
	Political culture	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Medium	Medium	Low	Medium	Low
	Factionalized elites	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	High	Very low	Very low	Very low	Medium	Low	Very low
	Foreign intervention	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Low	Low	Low	Low	Low
	SOCIAL	Rule of law	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Very low	Low	Very low	Very low
Education and healthcare protection		Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Very low	Very low	Very low	Very low	Very low
Regulatory quality		Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Very low	Low	Very low	Low	Low
Human rights and freedoms		Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Low	Low	Very low	Medium	Low

	Property rights	High	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Very low	Very low	Very low	Very low	Very low
	Corruption control	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Very low	Low	Very low	Low	Low
	Crime prevention	Very high	Very high	High	High	High	Very high	/	/	/	/	/	/
ECONOMIC	Resilience to economic downturns	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Medium	Medium	Low	Low	Medium
	Economic inequality	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Very low	Low	Low	Very low	Medium
	Fiscal health	High	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Low	Very low	Low	Medium	High
	Brain drain	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	High	Low	Low	Low	Low	Low	Low
	ICT (Information and Communication Tech)	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Very low	Very low	Very low	Very low	Very low
	External debt	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very low	Low	Very low	Very low	Very low	Very low
MILITARY	Defense budget	Very high	High	High	Very high	Very high	Very high	Very low	Low	Low	Medium	Low	Very low
	Logistics	High	High	Very high	Very high	Very high	High	Very low	Low	Very low	Low	Low	Low
ENVIRONMENTAL	Environmental protection	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Very high	Low	Low	Very low	Very low	Low	Very low
	Demographic pressure	Very high	Very high	Very high	Very high	High	Very high	Very low	Very low	Very low	Very low	Very low	Very low

Source: Mišev 2022.

Due to ongoing conflicts, any type of humanitarian and financial aid, which is impossible to properly control and direct, has failed to achieve the expected effects in weak states. Table 6 shows that economic strengthening, primarily resilience to economic shocks and fiscal health, by which some of these states reach medium and high ranks, has not led to development or security in these countries. The same applies to political factors, which are often conditioned by economic ones (Mišev 2022). Financial aid alone is insufficient if there is no one to effectively implement it, because the population's education level is low. Implementing social, political, economic and environmental reforms requires a highly educated workforce (Mišev 2022). It follows that, instead of investing solely in economic projects, all

capacities would be better directed toward reforming and promoting the importance of education as a necessary condition for development and security. Development and security factors overlap, and it is clear that without development there is no security, and without security, there is no development. This comparison helps demonstrate that investing in economic development as a separate aspect of globalization will not lead to rapid economic growth nor to the security of underdeveloped states.

It is evident that numerous global problems affect underdeveloped states the most. These range from poverty, hunger, education, disease and energy to the development of terrorism. Political change, as a positive transformation of the system, is a necessary component of social development and progress. Nonviolent changes occur where there is trust in the government and institutions and in their management of the state system. Separatist tendencies in weak states quickly trigger civil unrest and armed conflicts (Central African Republic, Cameroon), unlike in developed, stable countries, where changes occur through democratic processes, primarily referendums (Brexit, Åland Islands). Democratically established and developed institutions are the fundamental pillars of social order and the state system (Mišev 2022).

When it comes to the democratic factor, the least developed countries received the lowest ratings precisely in the areas of the electoral process and pluralism, as well as government functioning (Democracy Index, 2020). Consequently, it is not surprising that, according to the World Bank rankings, these countries also rank the lowest in terms of government effectiveness and political stability. It is evident that underdeveloped countries are under tremendous pressure from global threats: poverty, lack of education, diseases, climate change and environmental degradation, resource scarcity, energy shortages, lack of democracy, terrorism and wars. The risk of dying from infectious diseases (HIV, tuberculosis, malaria, hepatitis and tropical diseases) is highest in these regions, specifically, in the African region and Southeast Asia (WHO 2019). It can be concluded that there is a strong interdependence between scarcity, underutilization of resources and energy, poverty and disease, which collectively lead to terrorism and conflicts. Conversely, conflicts in these regions hinder the development of democracy, the economy, education and healthcare. In short, they obstruct both development and security.

However, the underdeveloped countries presented possess certain natural resources (diamonds, uranium, natural gas, cotton, coffee), unlike some other African nations, which could significantly contribute to their economic development. This merely indicates that the key obstacle to development lies in the ruling elites and political decision-makers who poorly

manage the factors of development (Mišev 2022). The lack of education also limits the capacity to govern the state and its political, social, and economic systems, leading such countries to turn toward authoritarianism and the rule of force, further undermining not only development but also security. Social cohesion is achievable only in societies with low polarization among citizens and a strong rule of law. The main causes of the opposite situation include non-transparent and unfree elections, high levels of corruption that undermine the rule of law and democracy, and the resulting inefficiency of public institutions in performing their basic functions, including ensuring development and security. A lack of education, poor healthcare services, media control, restrictions on fundamental freedoms and rights, and underdeveloped or inaccessible technology represent the greatest barriers to the development of civic awareness, as the efforts of citizens are often focused merely on survival (Mišev 2022). The middle class, which usually plays a key role in maintaining social stability, is increasingly squeezed between opposing ideological currents, while economic inequalities deepen and social mobility is increasingly restricted. This process contributes to weakening social cohesion and increasing the sense of injustice, thus creating fertile conditions for political radicalism and further fragmentation of society (Šmakić 2024). As the analyzed countries represent regions of ongoing conflict, it should be noted that while armed conflicts generally have a negative impact on educational systems, this relationship is not one-directional. In various ways, education has both contributed to and played a role in the outbreak of armed conflict. However, just as education can play a part in triggering conflict, it can also contribute to transforming armed conflict, preventing its recurrence, and building long-term peace (Dupuy 2009). Developing countries are responsible for their own development. Foreign assistance should build upon, rather than replace, national capacities, resources, and initiatives (OECD 1997). This becomes a major issue in states characterized by politicized systems, widespread corruption and violations of human and political rights and freedoms. Under such circumstances, the development of economic factors becomes impossible, social awareness remains low, and political instability discourages investors from risking their capital. The development of small and medium-sized enterprises is unattainable with a poorly educated workforce, predominantly engaged in agriculture and livestock farming in regions with low soil fertility and a shortage of natural resources. Once again, it becomes evident that poverty, disease and a lack of education are the key obstacles to any form of development, where the preservation of tradition often outweighs the advancement of cultural and political social consciousness (Mišev 2022). Education is key to achieving these goals by promoting learning, innovation,

diversity and critical thinking. Sustainable development requires a renewed commitment to education as a public undertaking that cuts across all Sustainable Development Goals (SDGs). Ultimately, education plays a transformative role in achieving human security (Bokova, 2023, 15). Sustainable security can only be achieved when states and their institutions make education a priority. Learning drives change, change drives economic development, development enables political stability and ensures national security (Mišev, Bajagić and Ignjatović 2025).

The postcolonial period has been marked by significant investments from the international community through donations aimed at eradicating poverty, as well as loans and investments intended to foster the economic development of these countries (Mišev 2022). However, achieving optimal development and a high level of security has remained unattainable for these states, which continue to be characterized by prolonged conflicts, low living standards and deep social stratification. After decades of intensive cooperation between African countries and international donors, the system of international aid has not only demonstrated inefficiency, ineffectiveness and unsustainability, but has also often produced unsatisfactory or even counterproductive outcomes (Vidojević, 2016, 219). Economic inequality and social polarization have not been alleviated, neither at the national nor at the global level. This phenomenon is not exclusive to postcolonial or so-called Third World countries, but extends to other developing nations as well.

Correlation of Education and Security Issues

Taking all the above into consideration, it was necessary to extend the analysis to include educational factors. The **Human Development Index Reports for 2020 and 2024** (*UNDP Human Development Report: The Next Frontier – Human Development and the Anthropocene, 2020; Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World, 2024*) represent a composite measure of average achievement in key dimensions of human development: a long and healthy life, education, and a decent standard of living (UNDP 2024). In addition to the UNDP reports, the **World's Best Countries for Education System** report was also analyzed. This report compares 93 countries across two key categories: (1) **Quality** and (2) **Opportunity/Access**.

According to the UNDP report, the Central African Republic and Niger rank last in terms of human development. Regarding the education subfactor, the average number of years of schooling in these countries is quite alarming and concerning: in Niger, children spend an average of 2.1 years in school (2020), and only 1.3 years in 2024; in Mozambique, 3.5 years (2020 and

2024); in the Central African Republic, 4.3 years (2020) and 4 years (2024); in Mauritania, 4.7 years (2020) and 4.8 years (2024); in Cameroon, 6.3 years (2020 and 2024); and in Congo, 6.5 years (2020) and slightly more in 2024—7.2 years (UNDP 2020; UNDP 2024). This means that, in most cases, children do not even complete primary education, unlike in developed countries, where the average duration of schooling ranges from 12 to 14 years. Furthermore, in these countries, there is a significant disparity between boys and girls in access to education, with girls spending roughly half as many years in school as boys. For instance, in Niger, girls attend school for an average of 1.4 years, while boys attend for 2.8 years; in Mozambique, girls for 2.7 years and boys for 4.5 years, and so forth (UNDP 2020). Without education, there can be no awareness of the changes brought about by industrial and technological development, especially since global transformations largely originate from the West, that is, from the aggressors who once colonized these countries. As a result, impoverished nations remain more reliant on tradition, customs and culture, as well as on agriculture and livestock farming, specifically, nomadic and tribal ways of life, rather than focusing on learning, research, development and progress (Mišev 2022).

On the other hand, the Scandinavian welfare states have a distinctive labor market model. Norway, Sweden, Finland and Denmark are characterized by very low unemployment rates, equal employment opportunities for men and women, and a relatively high level of employment in public healthcare, education and social services. Norway has an excellent education system. The country has twenty public and three private university colleges. More than ninety percent of students attend public higher education institutions and approximately 37% of Norwegians hold tertiary or higher education degrees. Sweden has the highest literacy rate, in the first half of the 19th century, it was a poor country, but it began allocating significant funds to education. By the second half of the 19th century, Sweden had one of the fastest economic growth rates in Europe (Šuković, 2013, 38). The **EFA Global Monitoring Report 2013/14 (Education For All – EFA)** shows that “*an increase of one year in a country’s average educational attainment raises its annual per capita GDP growth from 2% to 2.5%*” (UNESCO, 2014, 151). The high initial literacy level of the Swedish population was the result of specific religious, cultural and political factors that shaped the period preceding the country’s industrialization (Madžar 2013). A characteristic feature of all four Scandinavian countries is their virtually free education system, which has become an integral part of their culture, hence their strong resistance to recent attempts to expand private higher education institutions (Cvetičanin 2013). This clearly demonstrates the crucial role of education in achieving key developmental factors in both politics and the economy. Similar to the

Scandinavian countries, Switzerland is characterized by a highly educated workforce, exceptionally low unemployment, a stable currency, a high gross domestic product (GDP) and low inflation.

All the analyzed countries are highly ranked according to the Human Development Index, particularly Norway and Switzerland. These rankings reflect factors that indicate quality of life, including income, education, life expectancy and healthcare services. According to this report, the average years of schooling are 12.6 in the Netherlands, 12.7 in Sweden, 12.7 in Australia, 13.1 in Norway, and 13.9 in Switzerland and Canada, which means that, on average, all citizens have at least a secondary education (UNDP 2024). Without the right to a quality life, the provision of economic conditions for family living, and access to education and healthcare, there can be no individual freedoms and rights, nor human security (Mišev 2022). Without adequate education, there can be no technological or economic development, and consequently, no improvement in quality of life. On the other hand, a lack of education, particularly a highly educated workforce, poses a serious threat to development, as evidenced by the examples of underdeveloped countries.

Conclusion

Drawing on the Copenhagen School of Security Studies, this paper demonstrates through factor analysis that economic development is correlated with security, and that education is the primary factor driving both development and security. Although education has often been used in many reports as a subfactor in measuring various development indicators, it is clear that education deserves much greater emphasis and should be analyzed as the “factor of all factors”, that is, the primary factor on which all others depend.

All the analyzed developed countries provide free education, which has proven to be a prerequisite for the development of all sectors, from the economy to the military. In contrast, poor or underdeveloped countries lack even the basic conditions for living, let alone access to healthcare and free education. All international financial aid and support to underdeveloped countries have largely been ineffective, as none of these countries possess a sufficient number of skilled and educated personnel to manage economic, political (state) and military development. The absence of a middle class, key drivers of economic, social and political change, is the greatest weakness of these countries. And without education, there can be no middle class. Strategic economic development relies on quality education, political culture, social values and effective governance that manages and integrates all these factors.

A small number of educated citizens cannot significantly influence the development and consciousness of the majority, especially in regions with a long tradition of non-democracy, deeply rooted religious values, and a lack of access to basic living conditions. With their efforts focused solely on mere survival, citizens often lack awareness of the importance of sustainable development, which encompasses civil liberties and rights, as well as the development of the economy, society and politics. Consequently, it is difficult to introduce modern social, political and economic values in these countries, as citizens do not possess the necessary knowledge. Without a strong middle class a key driver of social change development remains elusive. Therefore, investing in education as a fundamental priority is crucial for building sustainable societies and ensuring security. Further research into education systems across different countries, including Serbia, can offer valuable insights into effective strategies for capacity building and stability.

РАЗВОЈ, УПРАВЉАЊЕ И БЕЗБЕДНОСТ: УПОРЕДНА СТУДИЈА УСПЕШНИХ И КРХКИХ САВРЕМЕНИХ ДРЖАВА

Гордана Мишев¹, Петар Станојевић²

АПСТРАКТ

У првој четвртини 21. века, упркос свим видовима друштвеног и сваког другог напретка, свет није достигао стање трајног мира. Друштвени сукоби и рат, као њихов најтежи облик, стари су колико и само човечанство, а све је извесније да ће нестати тек кад и човечанство нестане. Док се бројни научници и стручна јавност баве проучавањем сукоба и ратова, истраживање развоја, мира и стабилности остало је на маргинама науке. Иако тренутно у свету постоји 56 сукоба, већина држава живи у неком облику мира. Ово истраживање се бави питањем на који начин развијене државе осигуравају безбедност и у којој мери су развој и сигурност међусобно повезани. Рад се фокусира на развијене и најмање развијене државе, при чему испитује факторе који подстичу развој државе у политичкој, економској, еколошкој, друштвеној и војној димензији, као и начин на који се ти фактори усмеравају кроз политичко управљање ради обезбеђивања сигурности на свим нивоима. Циљ рада је да опише и објасни факторе који граде мир и утичу на безбедност држава. Анализа различитих глобалних извештаја о развоју, показала је да војна моћ, економски развој и демократија имају свој утицај, али нису пресудни за мир и безбедност држава. Студија закључује да је образовање, нарочито велики удео високообразованих грађана, кључни фактор развоја, мира и стабилности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ

мир; развој;
безбедност;
међузависност;
образовање.

Цитирајте овај чланак као: Mišev, Gordana, and Petar Stanojević. 2026. "Development, Governance, and Security: A Comparative Study of Successful and Fragile Modern States". *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 9–67. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.1

¹ Доцент, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, Србија. Е-пошта: gmisev77@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8525-088X>.

² Редовни професор, Факултет безбедности, Београд. Е-пошта: petstano45@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4964-9113>.

Увод³

Упркос катастрофалним последицама Првог и Другог светског рата и развоју глобалне тенденције ка изградњи мира, остаје неоспорна чињеница да су све велике силе, било директно или индиректно, учествовале у бројним оружаним сукобима од Другог светског рата до данас. Почев од распада социјализма, велике и регионалне силе су подстицале, провоцирале или директно учествовале у савременим ратовима (нпр. у Чеченији, бившој СФРЈ, Грузији, Украјини, Сирији, Ираку, Израелу и Палестини, Чаду, Етиопији, Еритреји, итд.). Иако су неки од ових сукоба у различитом степену укључивали чланице Европске уније и НАТО-а, знатан број држава широм света карактерише мир, развој и стабилност, који служе као комплементарни елементи државне безбедности. Данас, док се бројни научници и стручњаци усмеравају на проучавање сукоба и ратова, истраживање развоја, мира и стабилности углавном је остало на маргинама академских истраживања и праксе. Тренутно постоји 56 сукоба широм света, али већина држава ужива релативан степен мира.

У међународним односима преовлађује тренд да се политички, друштвени и економски системи развијених Западних земаља посматрају као идеални друштвено-политички и економски модели, засновани на демократији и либерализму, без суштинског осврта на начин на који су постигле развој и безбедност. Под притиском међународне заједнице, многе неразвијене и земље у развоју готово присилно усклађују домаће законодавство са Западним стандардима, очекујући да ће формална примена пре свега економских закона и прописа уз отвореност и слободу тржишта, створити услове за непрекидан економски раст и развој (Мишев 2022). Пост-социјалистичке и пост-колонијалне земље, исцрпљене економском рецесијом која је неретко праћена унутрашњим сукобима, немају капацитет да спроведу мере које би трансформисале постојећи политички и економски систем, као и укупну друштвену свест и читав спектар друштвених, културних и традиционалних вредности. Позитивни ефекти ових промена су изостали, транзиције трају годинама и деценијама, а јавно незадовољство поново кулминира у виду протеста и сукоба. Чак ни државе и територије под протекторатом Западних сила (Авганистан, Ирак, Босна и Херцеговина, Либија, Косово и Метохија) нису успеле да

³ Рад је заснован на методологији истраживања докторске дисертације Гордане Мишев (2022) под називом „Фактори успешног развоја држава и њихове импликације по безбедност“, Факултет безбедности, Београд.

изграде стабилне демократске институције, подстакну економски развој и обезбеде сигурност на свим нивоима (Mišev 2022).

Претходно наведено указује на чињеницу да је за западна друштва и међународну заједницу фундаментални проблем то што се формулисање међународне политике и развоја не посматра кроз призму безбедности, већ искључиво из економске и политичке перспективе. Из тог разлога, неопходно је да се ослонимо на комплексну и вишеслојну безбедност у смислу Копенхашке школе безбедности. Ако су примери безбедности успешно развијене државе, поставља се питање: који фактори развоја доводе до стабилности и безбедности, а који фактори безбедности доприносе развоју и на који начин би они могли да се примене на неразвијене и земље у развоју? Јасно је да инсистирање искључиво на економским реформама и једноставној имплементацији демократије и либералних система не може да постигне циљеве развоја, а самим тим ни да осигура безбедност у неразвијеним и земљама у развоју, посебно у регионима са замрзнутим, нерешеним или текућим сукобима.

Поврх тога, развој и безбедност све више добијају на политичком значају. Тежина овог питања истакнута је у *Закључцима Савета о безбедности и развоју Европске уније* из новембра 2007. године, у којима се наводи да без мира и безбедности не може бити одрживог развоја, као што ни без развоја и искорењивања сиромаштва не може бити одрживог мира. Напредак у областима развоја, безбедности и људских права, мора да се одвијају истовремено (ЕУ 2007). Када се говори о развоју земље, термин *развијена држава* односи се на економски раст и висок животни стандард (богатство). „Стандардни критеријуми за процену степена развоја једне земље укључују приход по глави становника или бруто домаћи производ по глави становника, ниво индустријализације, општи животни стандард и обим технолошке инфраструктуре“ (Мајаски 2026). Другим речима, термин развијена држава не односи се само на колективни економски и људски развој, већ описује и суштинску улогу државе у коришћењу националних ресурса и усмеравању подстицаја кроз инхерентни процес креирања политика (Ng 2008). Светска банка је 1992. године дефинисала управљање на следећи начин: „Управљање се дефинише као начин на који се моћ користи у управљању економским и друштвеним ресурсима земље у циљу развоја.“ (WGI 2020). Ова дефиниција истиче значај управљања и развоја, али се не бави аспектом безбедности, која је зависна компонента и неопходан услов за управљање и развој, као ни узрочно-последичном везом између развоја и безбедности.

Примарни истраживачки проблем ове студије бави се питањем у којој мери успешно развијене земље обезбеђују сигурност и да ли је

развој суштински повезан са безбедношћу, и обрнуто, безбедност са развојем. **Споредни истраживачки проблем** обухвата анализу фактора који су дефинисани кроз секторски приступ, односно војних, политичких, економских, еколошких и друштвених фактора. У том контексту, неопходно је испитати међусобну повезаност између фактора развоја и фактора безбедности, као и њихову узрочно-последичну везу. Унапређење специфичних фактора развоја и безбедности у неразвијеним и земљама у развоју могло би, дугорочно гледано, да постигне циљеве међународне политике, односно мир, стабилност и економски раст. „Основни проблем савремене цивилизације јесте идентификовање одговарајућег модела управљања развојем и предвиђање његових трендова“ (Ђорђевић 2007, 42). **Предмет** овог истраживања обухвата развијене земље – Норвешку, Холандију, Шведску, Швајцарску, Канаду и Аустралију, које су одабране на основу 11 извештаја који укључују области политике, економије, екологије, друштва и војске. Рад анализира факторе који доприносе њиховом развоју у политичким, економским, еколошким, друштвеним и војним димензијама, као и начин на који се ови фактори усмеравају кроз политичко управљање како би се осигурала безбедност на свим нивоима. Другим речима, фокус је на идентификовању фактора који чине успешно развијене државе отпорнијим на глобалне безбедносне претње. **Циљ** ове студије јесте да опише и објасни факторе који граде мир и утичу на безбедност држава, као и, тамо где је то могуће, да идентификује оне факторе који су у том смислу доминантни. У раду су такође постављени и посебни циљеви: идентификовање најважнијих фактора и процена њиховог утицаја кроз поређење одабраних развијених и неразвијених земаља. **Теоријски и методолошки оквир**, заснован на Копенхашкој школи безбедносних студија, разликује пет сектора безбедности: војни, политички, економски, еколошки и друштвени. Копенхашка школа истиче квалитет живота као суштину концепта безбедности. Бузан тврди да „национална безбедност подразумева очување задовољавајућег живота за људе, који је усклађен са потребама и легитимним намерама других. Она укључује слободу од оружаних напада и притисака, слободу од унутрашње субверзије и слободу од ерозије политичких, економских и друштвених вредности, које чине суштину квалитета живота“ (Buzan 1991, 17). Очекује се да ће ово истраживање допринети бољем разумевању улоге коју фактори развоја играју у изградњи стабилних и безбедних држава.

Ова студија користи пет нивоа безбедности: индивидуални, друштвени, државни, регионални и глобални. Индивидуална безбедност постоји само ако је пропорционална слободи од претње.

Друштвена безбедност у овом смислу подразумева угрожавање потреба и интереса припадника одређене друштвене групе, што би довело до њихове асимилације или нестанка (Mišev 2025). Док национална безбедност обухвата безбедносну динамику која се одвија између држава и односи се на претњу територијалном интегритету и суверенитету држава, регионална безбедност подразумева групу држава чији су безбедносни интереси међусобно зависни и који не могу да се посматрају одвојено. Глобална безбедност обухвата сложене међународне односе који зависе од односа великих сила. Са глобалним проблемима расте и значај глобалне безбедности. Сваки од ових облика безбедности је посебан, било да укључује грађанске протесте и немире, нападе на државне границе, природне катастрофе које погађају део територије или пандемије великих размера које утичу на цео свет. Претње по безбедност могу да буду спољашње или унутрашње. Држава не може да се сматра угроженом уколико сваки грађанин не доживи страх од спољашње претње, а секуритизација одређеног питања или догађаја неретко служи томе да тај страх изазове (Mišev 2022).

Ослањајући се на секторски приступ Копенхашке школе безбедности, под-фактори који указују и на развој и на безбедност, као и на њихову међузависност, изведени су из војних, демократских, економских, еколошких и политичких фактора развоја. Фактори који се користе за мерење различитих карактеристика држава у овој студији, обухваћени су извештајем „Истраживање композитних индекса за мерење учинка земаља: 2008“, који је објавио Програм Уједињених нација за развој (Bandura 2008). Принцип селекције усмерен је на извештаје које је теоретски признала Копенхашка школа и који су усклађени са темом и циљевима истраживања. Други критеријум била је мерљивост, односно способност квантификовања ових фактора. Трећи критеријум била је трајност, што значи постојаност институција одговорних за мерење специфичних показатеља учинка државе. Коришћено је укупно 11 показатеља и извештаја:⁴

1. *Глобални индекс ватрене моћи* (GFP 2020; GFP 2025),
2. *Индекс економске слободе према Фондацији Херитиџ* (EFI 2020; EFI 2024),
3. *Индекс еколошких перформанси (EPI) Центра за животну средину, право и политику Универзитета Јејл*, (EPI 2020; EPI2024),

⁴ Већина институција доставља извештаје за претходну годину, док само *Global Firepower* објављује пројекције за наредну годину, што њихове извештаје чини најактуелнијим.

4. *Демократски индекс, Одељење часописа „Економист“ за прикупљање података* (Индекс демократије 2020; Индекс демократије 2024),
5. *Индекс крхких држава (FSI), Фонд за мир* (FSI 2020; FSI 2024),
6. *Светски индикатори управљања (WGI), Светска банка* (WGI 2020; WGI 2024).
7. *Извештај о људском развоју за 2020. годину, UNDP* (UNDP 2020; UNDP 2024),
8. *Најбоље земље света за образовни систем* (Ceoworld 2024);
9. *Глобални индекс здравствене безбедности* (GHS 2019; GHS 2024);
10. *IMD ранг листа светске дигиталне конкурентности* (WDC 2020; WDC 2024);
11. *Индекс стопе криминала по земљама* (Numbeo 2021; Numbeo 2024) *и Глобални индекс организованог криминала* (GOCI 2021; GOCI 2024).

Избор групе најразвијенијих и најбезбеднијих земаља

Преко испитивања глобалних безбедносних питања, мапирани су сви ризици и претње на сваком од нивоа безбедности, почев од индивидуалног до глобалног, заједно са њиховим утицајем на факторе развоја. Следећи корак је анализа, идентификација и квантификација најважнијих фактора развоја и њихова корелација са глобалним проблемима. Идентификацијом и анализом успешно развијених држава, добијају се фактори од кључног значаја за безбедност. Посебна фаза у процесу истраживања представља тестирање супротне претпоставке, односно да су најмање успешне државе уједно и најгоре рангиране према најважнијим факторима безбедности. Ово представља важан моменат, како би се показао двосмерни утицај који ови фактори имају на успешан или неуспешан развој државе (Мишев 2022). Кроз критички осврт на анализе војних, политичких, демократских, економских, еколошких, те извештаја о управљању и других извештаја, као и њихову примену како на успешно развијене, тако и на неразвијене државе, идентификоване факторе је потребно допунити у складу са истраживачким проблемом. Слабе тачке појединих извештаја указивале су на факторе развоја који нису узети у разматрање, чиме је дат посебан допринос истраживању. Ова фаза студије показује да се фактори безбедности и фактори развоја преклапају, преплићу и међусобно појачавају (Мишев 2022).

Када је реч о класификацији држава, коришћен је Парето модел (Pareto) или такозвани Парето принцип 80/20, који се заснива на концепту да постоји употребљива већина и витална мањина. На овај начин, од сто деведесет три (193) земље света, прво је одабрано двадесет процената (четрдесет земаља) које су највише рангиране по војној моћи, што је традиционално сматра темељем безбедности. Земље су потом додатно филтриране према економским, еколошким, демократским и политичким факторима, а потом анализиране кроз фактор управљања (контроле). За израчунавање одређених вредности (под-фактора) које се процењују и мере, извештаји користе и квантитативне и квалитативне методе. Како би се превазишао проблем адекватног поређења различитих нумеричких вредности, ови резултати су претворени у језичке варијабле. То је урађено путем класификовања вредности у одређене групе или рангове. У циљу прецизнијег прегледа рангова и позиција држава, рангови су сврстани у пет категорија: веома висок (ранг), висок, средњи, низак и веома низак. У просеку, свака од ових категорија обухвата двадесет до тридесет земаља (првих двадесет у датом рангу убраја се у категорију „веома високог ранга“, следећих двадесет у „висок ранг“, потом иде „низак ранг“ и на крају „веома низак“, док категорија „средњег“ ранга генерално обухвата тридесет или више земаља) (Mišev 2022). Међутим, и овде постоје одређена одступања, преваходно због броја држава које су укључене у извештаје. Иако у свету постоји приближно двеста земаља и територија, неки актери у међународним односима не дају податке (углавном земље у којима су дуготрајни сукоби ослабили или онеспособили државне институције), или због величине њихове територије и становништва, те стога нису укључени у извештаје. Одељење часописа Економист за прикупљање података (*The Economic Intelligence Unit*) не обухвата земље са мање од 500.000 становника, те зато анализира 165 земаља и 2 територије; Глобални индекс моћи анализира 140 земаља и територија; Херитиџ анализира 180; Фонд за мир 178, а Светска банка 214 (Mišev 2022). Много је лакше пратити квантификоване изразе (високо, веома високо, итд.) него бројеве у табелама. Штавише, због различитих нумеричких вредности, није могуће извршити поређење, на пример, резултата од 90 и резултат од 8,20, иако оба одговарају истом рангу (високо рангирана држава).

Табела 1 приказује резултате рангирања држава на претходно објашњен начин. Прва колона представља скалу (ранг) од највише до најниже рангиране државе, док остале колоне класификују земље према најважнијим факторима, пропорционално оцени и броју земаља укључених у анализу. На сваком нивоу (рангу) скале, у просеку се налази између двадесет и тридесет земаља, осим нешто строжег критеријума економског фактора, код којег се само шест земаља убраја у категорију

„веома висок“ (Табела 1) (Мишев 2022). Разлог лежи у томе што Економски индекс има шест нивоа мерења, односно рангирања, при чему само мали број земаља постиже оцену изнад осамдесет, те су тако дате земље класификоване као економски најразвијеније државе. Рангови су оптимизовани у пет категорија, због чега економски фактор укључује само мали број оних најразвијенијих. За одређивање ранга држава, у даљој анализи ће се користити скала од „веома ниског“ до „веома високог“, као што је назначено у Табели 1.

Табела 1: Процена фактора

РАНГОВИ	Војни фактор		Економски фактор		Еколошки фактор		Демократски фактор		Политички фактор		Фактор управљања	
ВЕОМА ВИСОК	0,0000-0,5000	Одличан 1-30	80-100	Слободан 1-6	80,0-100	Најбољи 1-20	8,00-10,00	Потпуна демократија 1-23	0,0-29,9	Веома одржив 161-178	90,00-100,00	Одличан 1-21
ВИСОК	0,5100-0,9900	Добар 31-60	70-79,9	Углавном слободан 7-37	45,3-79,9	Добар 21-80	6,00-7,99	Неуспешна 24-75	30,0-59,9	Одржив 117-160	70,00-90,00	Веома добар 22-63
СРЕДЊИ	1,0000-2,1500	Просечан 61-90	60-69,9	Умерено слободан 38-99	37,2-45,2	Средњи 81-120	4,00-5,99	Хибридна 76-110	60,0-79,9	Стабилан 54-116	50,00-70,00	Добар 64-105
НИЗАК	2,1600-3,9900	Слаб 91-120	50-59,9	Умерено није слободан 100-161	29,2-37,1	Лош 121-160	2,00-3,99	Ауторитарна 111-156	80,0-99,9	Забрињавајући 10-53	20,00-50,00	Лош 106-167
ВЕОМА НИЗАК	4,0000-23,5000	Веома слаб 121-140	0-49,9	Репресиван 162-180	00,0-29,1	Најгори 161-180	0,00-1,99	Тоталитарна 157-167	100,0-120,0	Упозоравајући 1-9	00,00-20,00	Веома лош 168-209

Извор: Мишев (Мишев 2022).

Развијене и неразвијене савремене државе

Пре свега, четрдесет земаља је одабрано према војном фактору уз коришћење Парето принципа, након чега је извршено њихово поређење на основу других фактора (како би се утврдило да ли су рангиране међу водећим земљама), односно на основу економских, еколошких, демократских и политичких фактора (Табела 2). Примећено је да су неке земље већ елиминисане на основу економских фактора, док су друге одсутне због демократских и политичких фактора. Одређени број земаља се константно појављује међу првих четрдесет у сваком извештају, односно према свим факторима који су били предмет анализе. Међутим, земље попут Новог Зеланда, Ирске, Исланда и Луксембурга, иако високо рангиране у свим извештајима, нису класификоване међу државама са значајном војном моћи, због чега нису укључене у прву колону (Табела 2). Слично томе, Сингапур, Хонг Конг и Нови Зеланд су највише рангирани

по питању економског фактора, који је најтешње повезан са војним фактором (будући да развијене економије обично имају велике војне буџете). С друге стране, према војном фактору, ове земље се не налазе међу првих четрдесет (Mišev 2022). Скуп фактора који су одабрани према Копенхашкој школи служи за креирање пресека анализе путем којег могу да се идентификују најразвијеније и најбезбедније државе света. Приликом прегледа Табеле 2, постаје очигледно да су одређене земље високо рангиране по свим факторима и да без обзира на то који се фактор разматра као први, резултат остаје исти. Ова конзистентност има једноставно математичко објашњење, јер представља пресек свих анализираних скупова (Mišev 2022).

Као што је приказано у Табели 2, избор обухвата три земље Северне Европе (Норвешку, Холандију и Шведску), једну централноевропску земљу (Швајцарску), једну северноамеричку (Канада) и Аустралију, која је и континент и део пацифичко-азијског региона. Занимљиво је да су све ове земље, изузев Швајцарске, релативно изоловане од остатка света и углавном су окружене отвореним морима или океанима. Важно је нагласити да сама војна моћ (као у случају земаља чланица НАТО-а или великих војних сила попут Русије, Кине и Сједињених Држава) или сам економски развој (као што се види у земљама Г7, ОЕЦД-а или БРИКС-а) не гарантује безбедност. Права безбедност се постиже само у оним државама које поседују добро развијене војне, економске, еколошке, политичке и друштвене факторе, ако се има у виду да безбедност постаје све сложенији концепт (Mišev 2022).

26	22	Тајван	11	4									
27	20	Украјина	134	/									
28	26	Алжир	169	164									
29	40	Јужна Африка	106	111									
30	44	Швајцарска	5	2									
31	38	Норвешка	28	10									
32	27	Шведска	22	19									
33	30	Грчка	100	113									
34	53	Чешка Република	23	24									
35	37	Мјанмар	141	167									
36	36	Холандија	14	11									
37	46	Колумбија	45	/									
38	32	Мексико	67	68									
39	51	Румунија	38	51									
40	49	Перу	51	49									
65	63	Србија	65	60		45	62		66	64		63	88

Извор: Аутори

Специфичност земаља које су одабране у последњој колони Табеле 2, лежи у чињеници да су високо рангиране по свим факторима развоја, што указује на то да су усклађене са глобалним безбедносним претњама. Ове земље су стога безбедније и развијеније од других. Осим тога, упоредна анализа извештаја за 2020. и 2024/25. годину, показује да су одабране земље константно међу најбоље оцењенима, што их чини репрезентативним примерима дугорочног развоја и безбедности.

Када су у питању фактори развоја, оно што је заједничко за све ове земље, јесу високообразована радна снага, висок ниво запослености и низак одлив радне снаге. Загарантоване минималне зараде, регулисано радно време и права радника, представљају важну компоненту економске сигурности. Друштвена свест је оријентисана ка демократским принципима, а друштвена кохезија служи као кључни стуб друштвене стабилности. Још један значајан фактор јесте заштита животне средине, при чему су све анализиране земље су високо рангиране у овом погледу, као и у погледу безбедности хране и воде. Поврх тога, институционална стабилност, владавина права и независност судства, гарантују не само људска права и слободе, већ и економску и политичку стабилност. Системски развој, почев од културе, преко традиције и демократије до економије и политике, обезбедио је одрживи развој у свим сегментима друштва и државе, чиме се осигурава њихова укупна безбедност. Такође ваља напоменути да су све ове земље делимично или претежно

протестантске вере, што је у знатној мери обликовало Западни демократски систем, који карактерише културни плурализам, јачање индивидуалности, ослањање на образовање и стручну компетентност, достојанствен животни стандард и борбу против корупције.

Ово потврђују и Глобални показатељи управљања, који су сумирани у Табели 3 и који служе као додатни механизам контроле, заснован на претпоставци да ако је земља развијена, требало би да има и добар систем управљања. У овој табели, Србија је укључена у последњи ред у циљу поређења.

Табела 3: Индикатори глобалног управљања

Индикатори глобалног управљања 2020(214)		ПРОЦЕСИ ПРЕКО КОЈИХ СЕ ВЛАДА БИРА, НАДЗИРЕ И СМЕЊУЈЕ		СПОСОБНОСТ ВЛАДЕ ДА ФОРМУЛИШЕ И СПРОВОДИ ЗДРАВЕ ПОЛИТИКЕ		КАКО СЕ ГРАЂАНИ И ДРЖАВА ПРИДРЖАВАЈУ ИНСТИТУЦИЈА	
		Глас и одговорност	Политичка стабилност и одсуство насиља	Ефикасност рада владе	Регулаторни квалитет	Владавина права	Контрола корупције
1	Норвешка	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо
2	Швајцарска	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо
3	Аустралија	Веома високо	Високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо
4	Канада	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо
5	Шведска	Веома високо	Високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо
6	Холандија	Веома високо	Високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо
	СРБИЈА	Средње	Ниско	Средње	Средње	Ниско	Ниско

Извор: Мишев (Mišev 2022)

Све земље су високо рангиране у погледу владавине права, што укључује независно судство, као и демократске изборне процесе који резултирају легитимитетом владе, што јој омогућава да формулише и спроводи националне политике на ефикасан и независан начин. Предуслов за стабилан развој лежи у легитимитету владе и владавини права. Имајући у виду да све анализирани земље имају високообразовану радну снагу, може се закључити да је образовање од

круцијалног значаја за развој свести о значају политике, војске, економије, животне средине и друштвене кохезије. Доступност јавних услуга, пре свега здравствене и социјалне заштите, уз субвенционисано високо образовање, умерену државну интервенцију у погледу економских токова и гаранцију владавине права и демократије, показује да су све ове земље засноване на социјалдемократском систему. Децентрализација, добро управљање, приступ образовању, демократска политичка култура, економски развој (низак јавни дуг, стабилан раст БДП-а, управљање ресурсима), развој модерних технологија и регионална стабилност, представљају кључне факторе за развој и безбедност земаља које су биле предмет ове анализе.

Развијене земље

На основу рангирања које је приказано у Табели 2, Норвешка, Холандија, Шведска, Швајцарска, Канада и Аустралија су идентификоване као најразвијеније земље.

Норвешка је рангирана као друга земља на свету, са највишим оценама у домену политичких и економских фактора, а посебно у погледу легитимитета владе, фрагментисане елите, људских права, ниског одлива радне снаге и економске једнакости. Ова земља има ефикасну јавну службу, укључујући снажан систем здравствене заштите. У комбинацији са економским развојем и културним и традиционалним вредностима, земља је укључена у такозвани Нордијски мировни систем (Нордијски модел сарадње), што објашњава њихов висок учинак у безбедносном смислу (Hagemann i Bramsen 2019).

Гледамо према факторима политичке стабилности, **Швајцарска** је рангирана као трећа земља у свету, са солидним политичким и економским резултатима, али је најбоље рангирана у погледу ризика од спољног мешања. Ова земља има четири званична језика (укључујући швајцарски немачки, француски, италијански и романшки), а процењује се да 22% становништва чине страни радници и привремени страни становници (WPR 2026). Као и скандинавске земље, Швајцарску карактерише високообразована радна снага, изузетно ниска незапосленост, стабилна валута, висок бруто домаћи производ (БДП) и ниска стопа инфлације.

Аустралија има одличну регулаторну ефикасност и отвореност тржишта, због чега је високо рангирана у погледу финансијских и монетарних слобода, слободе рада, слободне трговине, високе ефикасности правосуђа и интегритета владе. Висок степен политичког

учешћа међу Аустралијанцима и излазност бирача, углавном представљају законску обавезу, али и веома важну компоненту легитимитета владе.

Канада је високо рангирана по питању финансијске слободе и слободне трговине. Ова земља има још бољу позицију у погледу политичких фактора као што је владавина права, док се рангира веома високо по питању имовинског права и интегритета владе. Према *Глобалном индексу управљања*, Канада постиже високе резултате по питању ефикасности владе, владавине права и контроле корупције. Пуна запосленост, уместо издашне државне социјалне помоћи, била је кључ њеног економског просперитета.

Шведска је најбоље оцењена у погледу легитимитета владе, отпорности на економске падове, ниског одлива радне снаге, ефикасности јавних служби и људских права, док је на осмом месту по ризику од спољних интервенција. Ова земља има висок проценат високообразованих грађана, као и ефикасне здравствене службе. Довољно је рећи да је квалификована радна снага главна компаративна предност Шведске (Stephens 2001). Што се тиче Шведске, често се помиње спор око Оландских острва (1921), који је наведен као модел за решавање косовске кризе у Републици Србији. Мирно решавање спорова представља значајну компаративну предност и за Шведску и за Финску.

Што се тиче економије, **Холандија** одржава стабилно фискално стање захваљујући приходима од опорезивања, док постиже највише оцене у владавини права, посебно у погледу интегритета владе и имовинских права, као и инвестиционих слобода. Буџетски суфицит и умерен ниво спољног дуга одржавају стабилну економску путању која, заједно са владавином права, пружа економску сигурност грађанима. Као и у другим анализираним земљама, заштита људских права и слобода и демократски изборни процес обезбеђују високо поверење јавности у владу, због чега је Холандија високо рангирана у погледу интегритета и ефикасности рада владе. Свакако, регулаторни квалитет и борба против корупције такође заузимају значајно место у оквиру развоја ове земље.

Неразвијене земље

Ово поглавље бави се анализом најмање развијених земаља, при чему идентификује кључне факторе који доприносе њиховој нестабилности и објашњава разлоге због којих ове земље представљају највећи изазов за глобалну безбедност. „У деценијама експоненцијалног

раста и експлозије технолошких, економских и културних промена, капиталистичко друштво није успело да се позабави њиховим суштинским аспектима“ (Đorđević 2007, 23). Неразвијеним земљама и земљама у развоју недостаје квалификована образовна радна снага, првенствено због ограниченог приступа образовању, као и значајног одлива квалификоване радне снаге. Без образовања нема развоја, а самим тим ни средње класе, посебно ако је образовање резервисано само за уски круг политичке олигархије. Средња класа се може схватити као група која дели заједничке вредности или ставове и обично обухвата оне са одређеним распоном прихода, **што значи** да уживају животни стандард који је изнад нивоа сиромаштва, али испод нивоа богатства (Cashell 2007). За средњу класу, образовање је најбржи пут ка напредовању унутар друштвене хијерархије. Сходно томе, развој је углавном остао резервисан за Западне земље, док глобални сукоби настављају да се шире услед нарастајућих светских изазова, од еколошких катастрофа до тероризма. Како би се решила суштина истраживачког проблема, потребно је испитати и земље које су најниже рангиране према наведеним факторима. Које су области у којима су ове државе изузетно слабе, што их спречава да постигну оптималан развој и безбедност? Другим речима, да ли су исти фактори који покрећу успешан развој државе истовремено и фактори неразвијености, што може да доведе до дестабилизације и сукоба? Ове земље служе као „контролна група“ за ову студију. Развој концептуалног оквира је суштински алат за успостављање чврсте основе за студије безбедности, али захтева озбиљан и свеобухватан приступ истраживачком проблему. Стога су из анализираних извештаја издвојене и земље које су постигле најнижи резултат према факторима развоја, при чему се користи иста методологија која је примењена на развијене земље. Резултати су приказани у Табели 4.

Табела 4: Рангирање неразвијених земаља према војним, економским, демократским и политичким факторима.

Војна моћ		Глобални индекс ватрене моћи	Економска слобода		Фондација Херитиџ	Еколошки фактор		Еколошки показатељ	Демократски показатељ		Одељење часописа „Економист“ за прикупљање података	Индекс крхкости земље		Фонд за мир
2020	2025		2020	2025		2020	2024		2020	2024		2020	2024	
99	97	Ирска	5	3	Сомалија	/	/	Либерерија	88	80	Централно Афричка Република	173	173	Централно Афричка Република
100	96	Словенија	51	44	Република Конго	125	128	Сијера Леоне	102	102	Лаос	116	108	Камерун
101	93	Камерун	144	121	Сијера Леоне	177	126	Мадагаскар	85	83	Камерун	168	160	Нигер
102	99	Летонија	31	20	Либерерија	180	161	Гана	55	65	Република Конго	154	175	Република Конго
103	119	Нигер	136	128	Суринам	81	36	Мауританија	49	108	Нигер	160	161	Мозамбик
104	/	Обала Слоноваче	/	91	Мозамбик	135	132	Нигер	116	141	Камбоџа	124	124	Мауританија
105	98	Монголија	126	76	Централно Афричка Република	124	132	Монголија	127	53	Никарагва	117	119	
106	110	Гана	103	104	Либан	78	126	Непал	62	96	Мозамбик	152	154	
107	95	Камбоџа	112	106	Камерун	139	136	Камбоџа	92	123	Мауританија	146	145	
108	122	Боцвана	39	36	Непал	145	165	Камерун	124	136	Сијера Леоне	136	134	
109	92	Танзанија	88	86	Нигер	152	125	Мозамбик	141	113				
110	101	Хондурас	92	89	Лаос	130	178	Република Конго	124	156				
111	91	Јерменија	33	47	Монголија	147	143	лаос	155	160				
112	134	Молдова	86	90	Габон	76	44	Централно Афричка Република	165	164				
113	87	Парагвај	79	80	Никарагва	108	75	Никарагва	122	147				
114	131	Никарагва	114	122	Камбоџа	139	170							
115	78	Албанија	56	48	Мауританија	167	159							
116	89	Мозамбик	159	141	Гана	168	145							

117	113	Јужни Судан	/	/	Мадагаскар	174	173										
118	115	Либан	156	154	Намибија	104	99										
119	107	Естонија	9	8													
120	124	Доминиканска Република	94	58													
121	121	Република Конго	175	160													
122	126	Непал	138	130													
123	127	Црна Гора	90	83													
124	123	Мауританија	106	150													
125	130	Мадагаскар	98	97													
126	128	Ел Салвадор	89	117													
127	112	Северна Македонија	40	71													
128	116	Намибија	95	96													
129	143	Централно-афричка Република	158	168													
130	133	Габон	117	100													
131	106	Лаос	128	142													
132	136	Панама	54	52													
133	132	Босна и Херцеговина	81	67													
134	140	Сијера Леоне	167	163													
135	139	Суринам	162	161													
136	142	Сомалија	180	/													
137	138	Либериа	164	144													
138	145	Бутан	84	108													

Извор: Аутори

Као што је приказано у Табели 4, Парето принцип је примењен на сличан начин као и за развијене земље, с тим што је у овом случају последњих четрдесет земаља одабрано према Глобалном индексу моћи. Уз помоћ исте методе елиминације која је примењена на развијене земље, државе са најнижим рангом идентификоване су на основу економских, демократских и политичких фактора. Као додатни механизам контроле, неразвијене земље су анализиране и кроз индикаторе управљања Светске банке. Ваља напоменути да многим земљама које су погођене сукобима недостају успостављене институције које су у стању да обезбеде податке за различите врсте истраживања

које нуде анализирани извештаји, као у случајевима Сомалије или Јужног Судана, што их аутоматски искључује из студије случаја. Иако не може са сигурношћу да се тврди да су развијене земље у потпуности ослобођене од ускраћивања информација, често из разлога заштите и очувања националне безбедности, у неразвијеним земљама је то више питање институционалне слабости и недостатка образованог и квалификованог особља које је у стању да се темељно позабави специфичним областима развоја (Mišev 2022).

Ако погледамо Табелу 4, очигледно је да се земље са најнижим оценама претежно налазе у регионима у којима владају дугогодишњи сукоби: Централна Америка, Јужна Африка, Блиски исток, Јужна Азија, Југоисточна Азија, као и Југоисточна Европа (Северна Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Албанија). Анализом економских, еколошких, демократских и политичких фактора стабилности, идентификоване су земље које су најгоре рангиране, а то је шест (6) земаља подсахарске Африке: Централноафричка Република, Камерун, Нигер, Конго, Мозамбик и Мауританија. Што се тиче регионалних фактора, Централноафричка Република, Конго и Камерун деле границе у Централној Африци, док су Нигер, који припада Западној Африци, и Мауританија у непосредној близини једна другој (Mišev 2022). Свих шест (6) земаља подсахарске Африке рангиране су међу последњих двадесет земаља по питању стабилности, демократије и економије. Посебно су вредни пажње фактори управљања, према којима ове земље добијају најниже оцене према свим показатељима, а посебно када је у питању политичка стабилност, ефикасност владе, владавина права и контрола корупције (Табела 5). Ови фактори указују на кључни значај изборних процеса као темеља за развој, што заузврат подржава добро управљање, ефикасну власт и владину права, што су све елементи који су изузетно слаби у неразвијеним земљама.

Табела 5: Индикатори глобалног управљања

Индикатори глобалног управљања 2020(214)		ПРОЦЕСИ ПРЕКО КОЈИХ СЕ ВЛАДА БИРА, НАДЗИРЕ И СМЕЊУЈЕ		СПОСОБНОСТ ВЛАДЕ ДА ФОРМУЛИШЕ И СПРОВОДИ ЗДРАВЕ ПОЛИТИКЕ		КАКО СЕ ГРАЂАНИ И ДРЖАВА ПРИДРЖАВАЈУ ИНСТИТУЦИЈА	
		Глас и одговорност	Политичка стабилност и одсуство насиља	Ефикасност рада владе	Регулатор квалитета	Владавина права	Контрола корупције
1	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско
2	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско
3	Ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Ниско	Ниско	Ниско
4	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско
5	Ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско
6	Ниско	Веома ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Веома ниско	Веома ниско

Извор: Мишев (Mišev 2022)

Као што је претходно наведено, подаци за Авганистан, Либију, Сомалију и Сирију нису доступни из других извештаја, али се може претпоставити да би ове земље биле рангиране чак и ниже од одабраних и анализираних неразвијених земаља. Анализа по земљама, као она која је урађена за најразвијеније државе, неће бити представљена, јер је јасно да је у овој „најмање развијеној“ групи земаља све супротно од онога што се примећује у развијеним земљама.

Заједничка карактеристика свих ових земаља јесте распрострањеност бројних пучева и устанака, нетранспарентних и недемократских избора који подривају легитимитет власти, као и корупције која је последица неефикасности државних институција, политизованих правосудних процеса и одсуства владавине права. Већина ових држава одржава присилни мир након дуготрајних сукоба. Иако се безбедност не постиже, манипулација страхом од рата и разарања чини главни темељ за опстанак власти. Ове земље су главни примери Галтунгове теорије структурног насиља које је уграђено у њихове институције и идеологије, као и теорије периферије и центра, како унутар држава, тако и на глобалном нивоу. Све ове земље карактерише висока друштвена поларизација, алармантан степен друштвене неједнакости, оскудица у

погледу ресурса, а посебно одсуство владавине права, укључујући грађанске слободе (Mišev 2022).

Следствено томе, не изненађује чињеница да ове земље имају низак животни стандард уз еколошке катастрофе, низак нивоом образовања и лош квалитет здравствених услуга. Већина становништва у овим државама бави се пољопривредом, племенским или номадским начином живота. Стопа незапослености је висока, а инфраструктура не испуњава ни минималне стандарде. Политизација и корупција унутар државног система поткопавају све демократске вредности и могућности за друштвени, политички и економски развој. У овим земљама цветају корупција и криминал и честе су мете терористичких организација и џихадиста који циљају на успостављање такозваних исламских држава. Занимљиво је да се најмилитантнији исламски покрети налазе управо тамо где су колонијалне силе најдуже остале, тј. Тамо где је страни утицај најдуже трајао и манифестовао се у својим најсуровијим облицима (Ђорђевић 2007). Не треба заборавити да су колонијалне силе које су окупирале ове земље углавном експлоатисале њихове природне ресурсе и третирали староседелачко становништво као робове. У том контексту, бивше колонијалне државе не могу да верују добрим намерама некадашњих окупатора, нити да прихвате њихове системе вредности. Ово објашњава зашто је демократију и либерализам тешко усвојити и интернализovati као универзално прихваћене принципе и вредности, иако укључују људска права и слободе. Спољне војне и финансијске интервенције (Уједињене нације, Међународни монетарни фонд, Европска унија) у овим државама представљају уобичајену појаву, али њихови резултати нису довољно видљиви (Mišev 2022). Штавише, историјски гледано, главни актери промена били су припадници средње класе, која је у овим земљама маргинализована готово до непостојања. Неизбежно је да средња класа буде носилац промена које прожимају све слојеве друштва. У недостатку богатства, њихов утицај произилази из образовања, чиме се образовање ставља у центар развоја и безбедности, чинећи га „фактором свих фактора“. Бесплатно образовање у развијеним земљама показало је не само корелацију између образовања и развоја, већ и између образовања и безбедности. У складу са постојећим претњама, правилно успостављање одговарајуће безбедносне културе уз истовремено и ефикасно безбедносно образовање, неопходни су за државу у њеним напорима да створи и одржи стабилно и безбедно окружење за своје грађане (Lurulescu 2022).

Поређење најважнијих фактора успешно развијених држава са неразвијеним државама

Поређење најважнијих фактора успешно развијених држава са неразвијеним државама, приказано је у Табели 6. Из ових фактора издвојени су под-фактори на основу којих су државе оцењиване, а резултати су одредили њихов ранг. Једини под-фактор у којем су развијене и неразвијене земље једнаке, јесте „демографски притисак“, иако је у развијеним земљама он резултат имиграције, док је у неразвијеним земљама последица стопе наталитета. Кроз факторску анализу, идентификовани су најважнији под-фактори који су додатно проширени новим.

Табела 6: Поређење најважнијих фактора између развијених и неразвијених земаља

Фактори	Подфактори	Норвешка	Швајцарска	Шведска	Канада	Аустралија	Холандија	ЦАР	Камарун	Нигер	ДР Конго	Мозамбик	Мауританија
РЕГИОНАЛНИ	Регионална стабилност	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Ниско	Средње	Веома ниско
ПОЛИТИЧКИ	Изборни процес и плурализам	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
	Интегритет и легитимитет владе	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома ниско	Ниско	Ниско	Веома ниско	Веома ниско	Ниско
	Ефикасност и функционалност владе	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома ниско	Веома ниско	Ниско	Веома ниско	Ниско	Ниско
	Јавна служба	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома ниско	Средње	Веома ниско	Средње	Веома ниско	Средњи
	Политичка култура	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома ниско	Средње	Средњи	Ниско	Средње	Ниско
	Фракционисане елите	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Високо	Веома ниско	Веома ниско	Веома ниско	Средње	Ниско	Веома ниско
	Страна интервенција	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско

ДРУШТВЕНИ	Владавина права	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	
	Образовање и здравствена заштита	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	
	Регулаторни квалитет	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	
	Људска права и слободе	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
	Имовински права	Високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
	Контрола корупције	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
	Спречавање криминала	Веома високо	Веома високо	Високо	Високо	Високо	Високо	Веома високо	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
ЕКОНОМСКИ	Отпорност на економске падове	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Средње	Средње	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Средњи	Средњи	
	Економска неједнакост	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
	Фискално здравље	Високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
	Одлив мозга	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
	ИКТ (информационо-комуникациона технологија)	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо
	Спољни дуг	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
ВОЈНИ	Одбрамбени буџет	Веома високо	Високо	Високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
	Логистика	Високо	Високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Високо	Високо	Високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
ЕКОЛОШКИ	Заштита животне средине	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско
	Демографски притисак	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Веома високо	Високо	Високо	Високо	Високо	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско	Ниско

Извор: Мишев (Mišev 2022)

Због текућих сукоба, било која врста хуманитарне и финансијске помоћи, коју није могуће контролисати и усмеравати на правилан начин,

није успела да постигне očekivane ефекте у slabим државама. Табела 6 показује да економско јачање, а пре свега отпорност на економске шокове и фискално здравље, по којима неке од ових држава достижу средње и високе рангове, није довело до развоја или безбедности. Исто важи и за политичке факторе, који су често условљени економским (Mišev 2022). Сама финансијска помоћ није довољна ако нема ко да је ефикасно спроведе, имајући у виду да је ниво образовања становништва низак. Спровођење друштвених, политичких, економских и еколошких реформи захтева високообразовану радну снагу (Mišev 2022). Из тога следи да би, уместо улагања искључиво у економске пројекте, сви капацитети били боље усмерени ка реформисању и промоцији значаја образовања као неопходног услова за развој и безбедност. Фактори развоја и безбедности се преклапају и јасно је да без развоја нема безбедности и обрнуто. Ово поређење помаже да се покаже да улагање у економски развој као посебан аспект глобализације, неће довести до брзог економског раста нити до безбедности неразвијених држава.

Очигледно је да бројни глобални проблеми највише погађају неразвијене државе. Они се крећу од сиромаштва, глади, образовања, болести и енергетике, до настанка и развоја тероризма. Политичке промене, као позитивна трансформација система, неопходна су компонента друштвеног развоја и напретка. До ненасилних промена долази тамо где постоји поверење у владу и институције и у њихово управљање државним системом. Сепаратистичке тенденције у slabим државама брзо покрећу грађанске немире и оружане сукобе (Централноафричка Република, Камерун), за разлику од развијених, стабилних земаља, у којима се промене дешавају кроз демократске процесе, пре свега референдуме (Брегзит, Оландска острва). Демократски успостављене и развијене институције представљају темељне стубове друштвеног поретка и државног система (Mišev 2022).

Када је реч о демократском фактору, најмање развијене земље добиле су најниже оцене управо у областима изборног процеса и плурализма, као и функционисања владе (Индекс демократије, 2020). Сходно томе, не изненађује то што су према ранг листи Светске банке ове земље такође најниже рангиране по питању ефикасности рада владе и политичке стабилности. Очигледно је да су неразвијене земље под огромним притиском глобалних претњи попут сиромаштва, недостатка образовања, болести, климатских промена и деградације животне средине, несташнице ресурса и енергије, недостатка демократије, тероризма и ратова. Ризик од умирања од заразних болести (ХИВ, туберкулоза, маларија, хепатитис и тропске болести) највећи је управо у овим регионима, тачније, у регионима Африке и Југоисточне Азије (СЗО 2019). Може се закључити да

постоји изразита међузависност између несташице, недовољног коришћења ресурса и енергије, сиромаштва и болести, што све заједно доводи до тероризма и сукоба. Насупрот томе, сукоби у овим регионима ометају развој демократије, економије, образовања и здравствене заштите. Укратко, они ометају и развој и безбедност.

С друге стране, неразвијене земље које су овде представљене, поседују одређене природне ресурсе (дијаманти, уранијум, природни гас, памук, кафа), за разлику од неких других афричких земаља, што би могло у значајној мери да допринесе њиховом економском развоју. Ово само указује на то да кључна препрека развоју лежи у владајућим елитама и доносиоцима политичких одлука који лоше управљају факторима развоја (Мишев 2022). Недостатак образовања такође ограничава капацитет управљања државом и њеним политичким, друштвеним и економским системима, што доводи до тога да се такве земље окрећу ауторитаризму и владавини силе, што додатно поткопава не само развој, већ и безбедност. Друштвена кохезија је остварива само у друштвима са ниском поларизацијом међу грађанима и снажном владавином права. Главни узроци супротне ситуације укључују нетранспарентне и неслободне изборе, висок степен корупције који подрива владавину права и демократију и следствену неефикасност јавних институција у обављању основних функција, укључујући осигуравање развоја и безбедности. Недостатак образовања, лош ниво здравствених услуга, контрола медија, ограничења основних слобода и права, као и неразвијена или неприступачна технологија, представљају највеће препреке развоју грађанске свести, јер су напори грађана често усмерени само на пуко преживљавање (Мишев 2022). Средња класа, која обично игра кључну улогу у одржавању друштвене стабилности, све је више стегнута између супротстављених идеолошких струја, док се економске неједнакости продубљују, а друштвена мобилност све више ограничава. Овај процес доприноси слабљењу друштвене кохезије и повећању осећаја неправде, чиме ствара плодне услове за политички радикализам и даљу фрагментацију друштва (Ѕмакић 2024). Како земље које су предмет ове анализе представљају регионе са актуелним сукобима, треба напоменути да, иако оружани сукоби генерално негативно утичу на образовне системе, овај однос није једносмеран. Образовање је на различите начине допринело и одиграло улогу у избијању оружаних сукоба. Међутим, баш као што образовање може да игра улогу у покретању сукоба, оно може и да допринесе и трансформацији оружаних сукоба, спречавању њиховог понављања и изградњи дугорочног мира (Дуриу 2009). Земље у развоју су одговорне за сопствени развој. Страна помоћ треба да се надовезује на националне

капацитете, ресурсе и иницијативе, а не да их замењује (OECD 1997). Ово постаје главни проблем у државама које карактеришу политизовани системи, широко распрострањена корупција и кршење људских и политичких права и слобода. У таквим околностима, развој економских фактора постаје немогућ, друштвена свест остаје на ниском нивоу, а политичка нестабилност обесхрабрује инвеститоре да ризикују свој капитал. Развој малих и средњих предузећа је недостижан са слабо образованом радном снагом, која се претежно бави пољопривредом и сточарством у регионима са ниском плодношћу земљишта и недостатком природних ресурса. Још једном постаје очигледно да сиромаштво, болести и недостатак образовања представљају кључне препреке сваком облику развоја, где очување традиције често надмашује напредак културне и политичке друштвене свести (Mišev 2022). Образовање је од кључног значаја за постизање ових циљева, будући да промовише учење, подстиче иновације, разноликост и критичко размишљање. Одрживи развој захтева обновљену посвећеност образовању као јавном подухвату који се прожима кроз све циљеве одрживог развоја (ЦОР). У крајњој линији, образовање игра трансформативну улогу у постизању безбедности људи (Vokova, 2023, 15). Одржива безбедност може да се постигне само када државе и њихове институције дају образовању приоритет. Учење покреће промене, промена покреће економски развој, развој омогућава политичку стабилност и осигурава националну безбедност (Mišev, Vajagić i Ignjatović 2025).

Постколонијални период обележила су значајна улагања међународне заједнице кроз донације усмерене на искорењивање сиромаштва, као и кредита и инвестиција које су намењене подстицају економског развоја ових земаља (Mišev 2022). Међутим, постизање оптималног развоја и високог нивоа безбедности остало је недостижно за ове државе, које су и даље обележене дуготрајним сукобима, ниским животним стандардом и дубоким друштвеним раслојавањем. Након деценија интензивне сарадње између афричких земаља и међународних донатора, систем међународне помоћи не само да је показао неефикасност, неефективност и неодрживост, већ је често производио и незадовољавајуће или чак контрапродуктивне исходе (Vidojević, 2016, 219). Економска неједнакост и друштвена поларизација нису ублажене, ни на националном ни на глобалном нивоу. Овај феномен не односи се искључиво на постколонијалне или такозване земље Трећег света, већ се протеже и на друге земље у развоју.

Узајамна повезаност образовања и безбедносних питања

Узимајући у обзир све горе наведено, било је неопходно проширити анализу како би се обухватили и образовни фактори. **Извештаји о индексу људског развоја за 2020. и 2024. годину** (*Извештај о људском развоју Програма УН за развој: Следећа граница – људски развој и антропоцен, 2020; Прекидање застоја: поновно осмишљавање сарадње у поларизованом свету, 2024*) представљају композитну меру просечног постигнућа у кључним димензијама људског развоја: дуг и здрав живот, образовање и пристојан животни стандард (УНДП, 2024). Поред извештаја УНДП, анализиран је и извештај „**Најбоље земље света за образовни систем**“. Овај извештај упоређује 93 земље у две кључне категорије: (1) **квалитет** и (2) **прилике/приступ**.

Према извештају УНДП-а, Централноафричка Република и Нигер заузимају последње место по питању људског развоја. Што се тиче под-фактора образовања, просечан број година школовања у овим земљама у приличној мери је алармантан и забрињавајући: у Нигеру деца проводе у просеку 2,1 годину у школи (2020), а само 1,3 године у 2024. години; у Мозамбику 3,5 године (2020. и 2024.); у Централноафричкој Републици 4,3 (2020.) односно 4 године (2024.); у Мауританији 4,7 (2020.) и 4,8 година (2024.); у Камеруну 6,3 године (2020. и 2024.); у Конгу 6,5 (2020.) и нешто више у 2024. години — 7,2 године (УНДП 2020; УНДП 2024). Ово указује на то да деца у већини случајева не завршавају ни основно образовање, за разлику од развијених земаља, у којима се просечно трајање школовања креће од 12 до 14 година. Штавише, у овим земљама постоји значајна разлика између дечака и девојчица у приступу образовању, при чему девојчице проводе отприлике упола мање година у школи него дечаки. На пример, у Нигеру девојчице похађају школу у просеку 1,4 године, док дечаки похађају школу 2,8 година; у Мозамбику – девојчице 2,7, а дечаки 4,5 године, и тако даље (UNDP 2020). Без образовања не може да постоји свест о променама које доноси индустријски и технолошки развој, посебно зато што глобалне трансформације у великој мери потичу са Запада, односно од агресора који су некада колонизовали ове земље. Као резултат тога, сиромашне нације се више ослањају на традицију, обичаје и културу, као и на пољопривреду и сточарство, односно на номадски и племенски начин живота, уместо да се фокусирају на учење, истраживање, развој и напредак (Mišev 2022).

С друге стране, скандинавске државе благостања имају препознатљив модел тржишта рада. Норвешку, Шведску, Финску и Данску карактеришу веома ниске стопе незапослености, једнаке могућности запошљавања за

мушкарце и жене и релативно висок ниво запослености у јавном здравству, образовању и социјалним службама. Норвешка има одличан образовни систем. Ова земља има двадесет јавних и три приватна универзитета. Више од деведесет процената студената похађа јавне високошколске установе, а приближно 37% Норвежана има диплому вишег или високог образовања. Шведска има највећу стопу писмености. Током прве половине 19. века била је сиромашна земља, али је почела да издваја значајна средства за образовање. До друге половине 19. века Шведска је већ имала једну од најбржих стопа економског раста у Европи (Šuković, 2013, 38). Глобални извештај ЕФА (Education For All – EFA/Образовање за све) о праћењу образовања (*EFA Global Monitoring Report 2013/14 – EFA*) показује да „повећање просечног образовног постигнућа земље за једну годину, повећава њен годишњи раст БДП-а по глави становника са 2% на 2,5%“ (UNESCO, 2014, 151). Висок почетни ниво писмености шведског становништва био је резултат специфичних верских, културних и политичких фактора који су обликовали период који је претходио индустријализацији земље (Madžar 2013). Карактеристична одлика све четири скандинавске земље јесте њихов практично бесплатан образовни систем, који је постао саставни део културе, па отуда долази и снажан отпор недавним покушајима проширења приватних високошколских установа (Cvetičanin 2013). Ово јасно указује на виталну улогу образовања у постизању кључних развојних фактора како у политици, тако и у економији. Слично скандинавским земљама, Швајцарску карактерише високообразована радна снага, изузетно ниска стопа незапослености, стабилна валута, висок бруто домаћи производ (БДП) и ниска инфлација.

Све земље које су биле предмет анализе, високо су рангиране према Индексу људског развоја, а нарочито Норвешка и Швајцарска. Овакво котирање одражава факторе који указују на квалитет живота, укључујући приходе, образовање, очекивани животни век и здравствене услуге. Према овом извештају, просечно трајање школовања је 12,6 година у Холандији, 12,7 у Шведској, 12,7 у Аустралији, 13,1 у Норвешкој и 13,9 у Швајцарској и Канади, што значи да у просеку сви грађани имају минимум средње образовање (UNDP 2024). Без права на квалитетан живот, обезбеђивање економских услова за породични живот и приступ образовању и здравственој заштити, не може бити ни индивидуалних слобода и права, нити безбедности за људе (Mišev 2022). Без адекватног образовања не може да буде технолошког или економског развоја, а самим тим ни побољшања квалитета живота. С друге стране, недостатак образовања, посебно високообразоване радне снаге, представља озбиљну претњу по развој, што показују примери неразвијених земаља.

Закључак

Ослањајући се на Копенхашку школу безбедносних студија, овај рад кроз анализу фактора показује да је економски развој повезан са безбедношћу, као и да је образовање примарни фактор који покреће и развој и безбедност. Иако се образовање у многим извештајима при мерењу различитих индикатора развоја често користи као под-фактор, јасно је да образовање заслужује много већу пажњу, те да га стога треба анализирати као „фактор свих фактора“, односно као примарни фактор од којег зависе сви остали.

Све развијене земље које су биле предмет анализе пружају бесплатно образовање, што се показало као предуслов за развој свих сектора, од економије до војске. Насупрот томе, сиромашне или неразвијене земље немају чак ни основне услове за живот, а камоли приступ здравственој заштити и бесплатном образовању. Целокупна међународна финансијска помоћ и подршка неразвијеним земљама углавном је била неефикасна, јер ниједна од ових земаља нема довољан број квалификованог и образованог особља за управљање економским, политичким (државним) и војним развојем. Највећа слабост ових земаља јесте одсуство средње класе, као кључних покретача економских, друштвених и политичких промена, а средња класа не може ни да постоји без образовања. Стратешки економски развој ослања се на квалитетно образовање, политичку културу, друштвене вредности и ефикасно управљање које усмерава и интегрише све наведене факторе.

Мали број образованих грађана не може у знатној мери да утиче на развој и свест већине, посебно у регионима са дугом традицијом недемократије, дубоко укореењеним верским вредностима и недостатком приступа основним условима за живот. Са напорима усмереним искључиво на пуко преживљавање, грађанима често недостаје свест о важности одрживог развоја, који обухвата грађанске слободе и права, као и развој економије, друштва и политике. Следствено томе, увођење модерних друштвених, политичких и економских вредности у ове земље остаје тежак задатак, будући да грађани не поседују потребна знања. Без јаке средње класе, кључни покретач друштвених промена и развоја остаје недостижан. Стога је улагање у образовање као основни приоритет, од кључног значаја за изградњу одрживих друштава и обезбеђивање сигурности. Даља истраживања образовних система у различитим земљама, укључујући и Србију, могу да понуде вредне увиде у ефикасне стратегије за изградњу капацитета и стабилности.

References

- Bandura, Romina. 2008. *A Survey of Composite Indices Measuring Country Performance: 2008 Update*. UNDP Office of Development Studies. https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1530880/mod_folder/content/0/UNDP_overview_SD%20indices.pdf
- Bokova, Irina. 2023. „Education and Human Security“. *CADMUS Journal* 5 (2). <https://cadmusjournal.org/node/1004>
- Buzan, Barry. 1991. “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”. *International Affairs* 67(3): 431-451.
- Cashell, Brian W. 2007. “Who Are the “Middle Class”?” CRS Report for Congress. *Congressional Research Servis*. <https://ecommons.cornell.edu/items/43fc5382-e15f-40cd-ad11-a39f5406e624/full>
- Ceoworld. 2024. “World’s Best Countries For Education System”, *Ceoworld magazine*. <https://ceoworld.biz/2024/04/02/countries-with-the-best-performing-education-systems-2024/>
- Cvetičanin, Neven. 2013. “Prosveta za privredu, obrazovanje za rad – o nužnosti uspostavljanja veze između sveta obrazovanja i sveta rada”. U: *Obrazovanje i razvoj*, uredili Vukotić i dr, 88-95. Beograd: Institut društvenih nauka i Centar za ekonomska istraživanja. http://www.idn.org.rs/biblioteka/Obrazovanje_i_razvoj.pdf.
- Democracy index. 2020. “Democracy Index 2020: In sickness and in health?”, *The Economist Intelligence Unit*. https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=democracy2020
- Democracy index. 2024. “Democracy Index 2024: What’s wrong with representative democracy?”, *The Economist Intelligence Unit*. https://image.b.economist.com/lib/fe8d13727c61047f7c/m/1/609fbc8d-4724-440d-b827-2c7b7300353d.pdf?utm_campaign=MA00001514 &utm_medium=email-owned&utm_source=eiu-marketing-cloud&RefID=&utm_term=20250924&utm_id=2078580&sfmc_id=00QWT00000A8rOe2AJ&utm_content=Democracy+Index+2024&id_mc=277155307
- Đorđević, Ivica. 2007. *Bezbednosna arhitektura u uslovima globalizacije*. Beograd: Fakultet bezbednosti,.
- Dupuy, Kendra. 2009. “Education that Builds Peace or Fuels Armed Conflict”. In: *Nordic Voices: Teaching and Researching Comparative and International Education in the Nordic Countries*, edited by H.B. Holmarsdottir and M.O’Dowd, 257–277. Leiden: Brill.
- [EFI] Index of Economic Freedom. 2020. *The Heritage Foundation*. https://www.heritage.org/index/pdf/2020/book/Index_2020.pdf

- [EFI] Index of Economic Freedom. 2024. *The Heritage Foundation*. https://static.heritage.org/index/pdf/2024/2024_indexofeconomicfreedom.pdf
- [EPI] Environmental Performance Index. 2020. *Environmental Performance Index (EPI)*. <https://epi.yale.edu/epi-results/2020/component/epi>
- [EPI] Environmental Performance Index. 2024. *Environmental Performance Index (EPI)*. <https://epi.yale.edu/measure/2024/epi>
- [EU] Council Conclusions on Security and Development. 2007. *Council of the European Union*, November 19-20 2007. https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/97157.pdf
- [FSI] Fragile States Index. 2020. "Annual Report". *The Fund for Peace*. <https://fragilestatesindex.org/2020/05/08/fragile-states-index-2020-annual-report/>.
- [FSI] Fragile States Index. 2024. "Annual Report". *The Fund for Peace*. <https://fragilestatesindex.org/global-data/>
- [GFP] Firepower index. 2020. *Global Firepower*. <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>
- [GFP] Firepower index. 2025. *Global Firepower*. <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>
- [GHS] The Global Health Security Index. 2019. *GHS index*. <https://www.ghsindex.org/>
- [GOCI] Global Organized Crime Index. 2021. *Global Initiative, OSCI index*. <https://ocindex.net/assets/downloads/global-ocindex-report.pdf>
- [GOCI] Global Organized Crime Index. 2024. *Global Initiative, OSCI index*. <https://ocindex.net/assets/downloads/2023/english/global-ocindex-report.pdf>
- Hagemann, Anine, and Isabel Bramsen. 2019. *New Nordic Peace, Nordic Peace and Conflict Resolution Efforts*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1302296/FULLTEXT01.pdf>
- Lupulescu, Georgiana-Daniela. 2022. „Security Education – the Main Tool for Strengthening the Security Culture“. *Land Forces Academy Review XXVII 3(107)*. <https://10.2478/raft-2022-0029>
- Madžar, Ljubomir. 2013. "Obrazovni sistem na tranzicionoj vetrometini – bespuća i mrtvouzice aktuelnih razvojnih alternativa". U: *Obrazovanje i razvoj*. uredili Vukotić i dr, 22-35. Beograd: Institut društvenih nauka i Centar za ekonomska istraživanja. http://www.idn.org.rs/biblioteka/Obrazovanje_i_razvoj.pdf.

- Majaski, Christina. 2019. "Developed Economy". *Investopedia*, February 11, 2026. <https://www.investopedia.com/terms/d/developed-economy.asp#axzz1legO8oIo>
- Mišev, Gordana. 2022. *Faktori uspešnog razvoja država i njihove implikacije na bezbednost*. Doktorska disertacija. Beograd: Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu.
- Mišev, Gordana. 2025. *Security Policy in Contemporary Geopolitical Relations*. Belgrade: Faculty of Diplomacy and Security.
- Mišev Gordana, Marija Bajagić, and Jelena Ignjatović,. 2025. "Education, Development and Security – A Case Study of Scandinavia". In: *Transdisciplinarity of Security Studies and Practice, BINS 2025*, 77-90. Belgrade: Faculty of Diplomacy and Security.
- Ng, Charlotte. 2008. "The 'Developmental State' and Economic Development", *E-International Relations*, June 15, 2008. <https://www.e-ir.info/pdf/488>
- Numbeo. (2021). "Crime Index By country 2021". *Numbeo*. https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2021
- Numbeo. (2024). "Crime Index By country 2024". *Numbeo*. https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2024
- [OECD] Organisation for Economic Co-operation and Development. 1997. "DAC Guidelines On Conflict, Peace And Development Co-Operation 1997". *Development Assistance Committee*. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/7C9EF6DDE0533021C1256C2F00392CF3-oecd-guide-1997.pdf>
- Stephens, John. D. 2001. "The Scandinavian Welfare States: Achievements, Crisis, and Prospects". In: *Welfare States In Transition National Adaptations in Global Economies* edited by G. Esping-Andersen, 32-65. London: SAGE Publications Ltd.
- Šmakić, Katarina. 2024. „Neophodnost redefinisiranja pojma medijska pismenosti u vreme vladavine keptoloških alata“. *CM: Communication and Media* 19(2), 259–273. <https://doi.org/10.5937/cm19-45775>.
- Šuković, Danilo. 2013. "Ljudski kapital, ekonomski rast i nejednakosti". U: *Obrazovanje i razvoj*. uredili Vukotić i dr, 36-44. Beograd: Institut društvenih nauka i Centar za ekonomska istraživanja. http://www.idn.org.rs/biblioteka/Obrazovanje_i_razvoj.pdf.
- [UNDP] United Nations Development Programme. 2020. *Human Development Report 2020: The next frontier Human development and the Anthropocene*. United Nations Development Programme. <http://hdr.undp.org/en/2020-report>

- [UNDP] United Nations Development Programme. 2024. *Human Development Report: Breaking the gridlock Reimagining cooperation in a polarized world 2024*. United Nations Development Programme. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>
- [UNESCO] 2014. „*UNESCO education strategy 2014-2021*“, *UNESCO Digital Library*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231288>
- Vidojević, Jelena. 2016. *Efekti međunarodne pomoći za razvoj državama Podсахarske Afrike*. Doktorska disertacija. Beograd: Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu.
- [WHO] World Health Organisation. 2019. “The World health statistics 2019”, *World Health Organization*. <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/cf0f0674-1fc2-4c53-9e1a-9086599ab367/content>
- [WGI] The Worldwide Governance Indicators. 2020. *World Bank*. <https://info.worldbank.org/governance/wgi/>
- [WGI] The Worldwide Governance Indicators. 2024. *World Bank*. <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators>
- [WDC] World Digital Competitiveness Ranking. 2020. *IMD*. <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness/>
- [WDC] World Digital Competitiveness Ranking. 2024. *IMD*. <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness-ranking/>
- [WPR] World Population Review. 2026. *Crime Rate By Country*. World Population Review. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/crime-rate-by-country>

THE NORDIC RESPONSE TO THE UKRAINE WAR

Ana Jović-Lazić¹

ABSTRACT

This study examines how the Russian invasion of Ukraine affects the security strategies of Nordic countries. In light of this increased threat, Sweden, Finland, and Denmark have reevaluated their defence strategies. Finland and Sweden, long-time adherents of neutrality and nonalignment, joined NATO; Denmark integrated entirely into the European Union's defence cooperation. A comparative method was used to examine changes in the policies of these countries. Theoretical frameworks, such as neorealism, constructivism, and crisis management theory, are used to examine the reasons behind their choices. Neorealism explains how views on the Russian threat have influenced military integration approaches, while constructivism explores the influence of identity and norms in determining foreign policy. Crisis management theory explains how Nordic nations have adjusted their security policies to respond to international security challenges. Through qualitative analysis of documents and discourse analysis, the motivations influencing these decisions were explored. The findings indicate that the perceived threat from Russia has primarily driven a change in the defence policies of the Nordic countries, which will have long-term implications not only for them but also for the future role of NATO and the EU in Northern Europe. In doing so, this study contributes to understanding how these states have shaped future collective security in Europe.

ARTICLE HISTORY

Received:
3/7/2025
Revised:
20/10/2025
Accepted:
5/11/2025

KEYWORDS

Nordic countries;
security strategies;
NATO membership;
EU security
initiatives; Finland;
Sweden; Denmark;
Russian aggression;
Ukraine war;
collective security;
geopolitical shifts;
military cooperation;
neorealism;
constructivism; crisis
management theory

Cite this article as: Jović-Lazić, Ana. 2026. "The Nordic Response to the Ukraine War". *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 69–121. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.2

¹ Senior Research Fellow, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Serbia. Email: anajovic@diplomacy.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0002-4155-2042>

Introductory Remarks

The specific characteristics of Nordic countries concerning their defence policies, as well as their stance on NATO and the European Union, have been the subject of numerous studies (Forsberg and Vaahtoranta 2001; Czarny 2018; Lassinanntti 2001; Agrell 1998; Ydén, Berndtsson and Petersson 2019; Bjereld 1995; Brommesson 2010; Singleton 1981; Kansikas 2017; Kuusisto 1959; Bjøl 1968; Pedersen 2006). The changes brought about by the Ukrainian crisis in 2014 and the subsequent war in Donbas have also been the subject of various studies examining their impact on the security policies of Nordic countries and their evolving roles within the European and global security frameworks. Wither (2020) analyses how Russia's aggressive policies have prompted Nordic countries (Finland, Sweden, and Norway) to reintroduce or adapt total defence strategies in response to contemporary threats, focusing on national resilience, territorial defence, and the role of international alliances. Wieslander (2021) examined the adaptation of Swedish security policy following these events, emphasising the impact of both external and internal factors on Sweden's strategy.

Russia's February 2022 invasion of Ukraine drastically altered global security dynamics, prompting extensive studies on countries' responses, particularly in foreign policies, security strategies, and reassessment of neutrality policies in Nordic nations. Alberque and Schreer (2022) explore how Finland and Sweden's potential NATO membership, in response to Russia's invasion of Ukraine, would mark the end of their "armed neutrality" policies and lead to significant shifts in European security, strengthening NATO's defence and deterrence posture towards Russia, especially in the Baltic Sea, the Arctic, and the High North. Forsberg (2024) argued that NATO membership is a logical step for Finland and Sweden, considering their membership in the European Union and their existing cooperation with the Alliance. He emphasised that the primary motivation for abandoning neutrality was greater strategic stability. Simultaneously, emotional reactions to Russia's aggression were crucial in shaping public support for this shift. Arter (2023) analyses how the Russian invasion compelled Finland to abandon its neutrality policy and apply for NATO membership, noting that fear of renewed conflict with Russia, recalling the Winter War, led to a consensus that NATO membership marked the end of Finlandisation. In 2023, Brommesson, Ekengren, and Michalski examined how Russia's invasion caused Nordic countries' foreign policies and security strategies to become more similar. They look at how increased threats and less room to manoeuvre affect their foreign policy strategies. Migliorati (2024) applies theories of organised hypocrisy and post-functionalism to analyse the responses of

Nordic countries (Norway, Sweden, Finland, and Denmark) to the Russian invasion, exploring changes in their defence policies. Klinge (2024) investigates Denmark's opposition to the EU defence arrangement and the referendum to remove it, providing key insights into the shift in Denmark's previous policy.

Unlike previous studies, this study employs a comparative approach and theoretical frameworks of neorealism, constructivism, and crisis management theory to analyse the factors that motivated historically neutral Sweden and Finland to join NATO, as well as the reasons why Denmark, after more than thirty years, decided to engage in defence cooperation within the EU. By analysing the influence of historical traditions, political positions, and geopolitical challenges, this study explores how these factors have shaped the security policies of these countries. It also tries to determine how changes in their defence policies correspond with broader European and global security trends and assess the long-term geopolitical implications of NATO's security capabilities and defence cooperation within the EU.

Several key hypotheses are formulated in line with the objectives set and analyses of previous research. First, the decisions of Finland and Sweden to join NATO, as well as Denmark's decision to lift its opt-out of the CSDP, are directly driven by Russia's invasion of Ukraine. Second, Sweden and Finland's membership is expected to enhance the Alliance's military power and strategic capabilities in Northern Europe. Denmark's full participation in the EU's CSDP strengthened Europe's collective defence. Third, European defence capabilities will be better integrated due to the increased interdependence between NATO and the EU, which is likely to occur due to these changes.

Given the complexity of strategic changes in Nordic countries' security policies, no single theory is sufficiently comprehensive to fully explain this dynamic. Therefore, this study employs an integrated approach that combines neorealism, constructivism, and crisis management theory, with each theoretical framework contributing to a deeper understanding of these changes. According to Waltz, neorealism emphasises that anarchy in the international system shapes state behaviour, with states acting as rational actors whose primary goal is to survive. In this context, states apply power balancing and bandwagoning strategies to provide security (Waltz 1979, 25; 45-47). Walt expands on this framework by introducing the theory of the balance of threat, which suggests that alliances are formed not only based on the power of other states but also on the perception of threat, which includes factors such as geographical proximity and aggressive intentions (Walt 1987, 21-26). This approach helps explain the decisions of Nordic countries to join NATO (in the cases of Sweden and Finland) or strengthen their commitment to the EU's defence cooperation (Denmark). Alterations

in the global framework, such as Russia's attack on Ukraine, have established a novel security context, urging these nations to acknowledge the importance of collective security as a crucial factor of their defence in an anarchic system. Constructivism highlights the significance of internal and conceptual elements in influencing state foreign policy, contending that state actions are shaped not only by material factors (such as military or economic strength) but also by norms, identity, and ideas rooted in historical contexts and societal values (Wendt 1999). Constructivists assert that the international system is a social construction, with identities and normative values significantly influencing international relations. This approach may explain why Sweden and Finland, traditionally neutral and nonaligned, have redefined their identities and international commitments. This may also explain why public opinion in Denmark, historically opposed to increased military integration within the EU, has also changed. Crisis management theory can also explain how these states respond to crises by focusing on the importance of a rapid and effective response under pressure (t Hart and Sundelius 2013; Hoshiro 2022). A key concept in this theory, strategic recalibration, refers to the adjustment of strategies in light of new threats, enabling states to adapt to changing circumstances (Boin et al. 2005). By analysing the complexity of decision-making, the theory explores how leaders assess options, balance risks, and implement appropriate strategies in crises (Beach 2021). This framework helps explain how Nordic countries responded to the Russian invasion, showing how the governments of Finland, Sweden, and Denmark adjusted their policies in reaction to Russia's actions.

Regarding methodological approaches, a comparative method is used to identify common factors and specificities that shape the security policies of Sweden, Finland, and Denmark and to understand the individual differences in their responses to the same security challenges. Through comparison, this study explores how various historical, political, and geographical factors have shaped the security responses of these Nordic countries. At the same time, this method allows us to situate the security policies of these countries within the broader context of European security, providing insight into how their responses influence the broader geopolitical and security dynamics of the continent. Content analysis was applied to investigate official documents of Nordic nations and documents from the EU and NATO, in addition to pertinent academic literature. This method allows for recognising essential elements that have influenced the security strategies of Sweden, Finland, and Denmark in light of the circumstances in Ukraine and their interactions with NATO and the EU. Moreover, discursive analysis is utilised to concentrate on remarks from officials, coverage by the media, and political dialogue concerning these countries' security policies and their responses to the

conflict in Ukraine. This approach aids in comprehending how public discussions regarding security and threats have evolved due to the war in Ukraine and how these discussions have influenced decisions concerning foreign and defence policy.

In light of the research objectives and hypotheses, this study conducts a comparative study of the security strategies of Sweden, Finland, and Denmark, investigating the historical, political, and security elements that have influenced them, and establishes a basis for comprehending the ensuing transformations. Subsequently, the alterations in the security policies of these Nordic nations, which arose as a reaction to changes in the security landscape prompted by Russia's annexation of Crimea and reached a peak with the Russian invasion of Ukraine, will be examined. The broader geopolitical consequences of these alterations will be analysed, focusing specifically on the enhancement of NATO and the EU and their effects on European security and collective defence. In conclusion, this study wraps up with a recap of the findings and conclusions.

Nordic Security Approaches: Developing Strategies in Sweden, Finland, and Denmark

Sweden's Neutral Stance and Developing Security Approach

Following Napoleon's conflicts in the early 19th century, Sweden embraced neutrality in its international relations. Despite continually adjusting to shifts in global relations, neutrality has gradually evolved into a key aspect of Sweden's identity (Czarny 2018). One must consider the historical context of military defeats and territorial losses over centuries to understand the decision to choose neutrality. In the 16th and 17th centuries, Sweden was a significant power. However, it was defeated, particularly in the Great Northern War (1700–1721), resulting in significant losses and strategic shifts, notably the cession of Baltic lands in the Treaty of Nystad (1721) and the Finnish War (1808–1809). During Jean-Baptiste Bernadotte's rule, Sweden strategically backed Russia in its conflict with Napoleon, enabling Sweden to obtain Norway from Denmark through the Treaty of Kiel in 1814. This practical decision was essential for reinforcing Sweden's status in the area, as it prevented additional territorial losses and strengthened Swedish influence. Nonetheless, this era also signified the initiation of Sweden's slow detachment from direct participation in military conflicts, establishing the stage for the emergence of neutrality as an essential foreign policy approach in the future (Weibull 1990, 291). The Crimean War (1853–1856) marked an initial significant challenge to Sweden's policy of neutrality. Although there

was internal discussion regarding its potential alliance with the Allies against Russia, especially because of significant anti-Russian feelings among the Swedish elite and the ambition to reclaim Finland, Sweden opted to steer clear of direct participation in the war. Although Sweden could have chosen to join the Allied coalition, the key reason for upholding its neutrality was the Allies' political resolve, which led them to reject incorporating the Finnish uprising into the larger conflict. This choice solidified Sweden's position as a neutral nation and established the basis for a foreign policy focused on stability and steering clear of significant European disputes (Brommesson, Ekegren and Michalski 2022, 188–189).

Throughout the First World War, Sweden successfully upheld its neutrality, despite facing a complicated diplomatic and economic landscape. Although Sweden did not participate directly in the conflict, it was strongly linked to it, mainly via trade with Germany. In response, Britain's naval blockade severely restricted Swedish trade, resulting in significant economic consequences, including food shortages. Jonas (2023) emphasises that Sweden effectively navigated this crisis by utilising strong institutional mechanisms and achieving political agreements among political parties and other stakeholders. Sweden negotiated an agreement with Britain and the US following the United States' entry into war in 1917, enabling the resumption of trade but with stringent conditions. The 1918 accord incorporated important export limitations to Germany, alignment of Swedish commerce with the wartime requirements of the Allies, and authorisation to utilise a segment of Sweden's merchant fleet for the advantage of the Allies. Throughout the Second World War, Sweden maintained its stance of neutrality, encountering even more significant difficulties. Despite Nazi Germany proposing a non-aggression pact to Sweden in 1939, Sweden declined the proposal, choosing to maintain its neutrality. Following the invasion of Denmark and Norway in 1940, Sweden had to permit German forces to transit through its territory to prevent direct attacks while also attempting to preserve diplomatic ties with the Allies. This pragmatic approach, as observed by Wahlbäck (1998), has once again examined the boundaries of Swedish neutrality. In 1943, however, Sweden retracted its agreement with Germany. It redirected its support to the Allies, providing substantial aid to resistance movements in occupied nations, including training police forces in Norway and Denmark, which enabled Sweden to uphold neutrality. (Hägglöf 1960).

Before the signing of the Brussels Pact in February 1948, in the context of tense international situations, including the Berlin Blockade and Berlin Airlift, the Swedish Parliament decided that Sweden would not join either of the great power blocs. In this timeframe, Sweden aimed to establish a defence alliance with Norway and Denmark that would operate

independently from the major powers. Nevertheless, talks collapsed because of disputes regarding the involvement of Western nations, particularly the United States. Consequently, Denmark and Norway became NATO members, whereas Sweden strengthened its dedication to neutrality (Lassinantti 2001, 89). Agrell (1998) stated that this neutrality policy was founded on nonalignment during peace and neutrality during the war, enabling Sweden to stay away from military alliances and remain outside the conflicts of great powers. Neutrality was more than a political choice. It evolved into an essential aspect of Swedish identity, depicting the nation as autonomous and unbiased. This strategy was based on steering clear of military alliances, honouring international standards, such as the Hague Convention on Neutrality, and abstaining from commitments that might threaten its position as a neutral nation. Furthermore, concern regarding a possible Soviet assault on Finland was crucial in upholding this policy (Ydén, Berndtsson and Petersson, 2019).

Sweden's concept of total defence was designed to preserve its neutral position by integrating military and civilian resources. As Wither (2020) notes, this approach also emphasised societal readiness, strengthened public commitment to defence, and reinforced the legitimacy of Sweden's policy. Additionally, its economic strategy was important for maintaining its stability and status as a neutral and non-aligned country. Using funds from the Marshall Plan, Sweden joined the Organisation for European Economic Cooperation (OEEC) in 1948, which helped accelerate its economic recovery. As a founding member of the European Free Trade Association (EFTA) in 1960, it strengthened trade relations with Western European countries, ensuring long-term economic stability. This strategy was crucial for maintaining internal stability and reinforcing its credibility as a strong neutral actor on the global stage (Häkkinen and Kaarkoski, 2024). Brommesson (2010) highlights the significance of the policy of nonalignment for Sweden's foreign policy identity, as it, according to him, was not only a security strategy but also an ideological framework in which Sweden saw itself as a "third way" between capitalism and communism. As Bjereld (1995) notes, this approach enabled Sweden to balance the preservation of neutrality with active participation in international diplomacy, thereby strengthening its status as a constructive global mediator that significantly shaped the country's foreign policy profile. Sweden has also used neutrality as a platform for global activism. Sweden has been a strong advocate for human rights, global peace, and disarmament, consistently opposing colonialism and apartheid, while providing significant financial and logistical support to liberation movements such as the African National Congress (ANC) since the 1960s and participating in UN peacekeeping missions in Congo, Mozambique, Cambodia, and Angola.

Moreover, Sweden played a crucial role in promoting the Non-Aligned Movement and efforts, such as the New International Economic Order, which supported a more equitable influence allocation among international organisations (McEachrane 2018, 479).

In the early 1990s, with swift political shifts in Europe and the end of the Cold War, it was evident that Sweden's longstanding neutrality was inadequate to tackle emerging geopolitical issues. Although there were early concerns that Sweden's neutrality could conflict with the Union's security objectives, part of the Swedish political elite recognised the significance of enhanced integration and cooperation with the EU. Sweden joined the EU in 1995, allowing for increased economic and political cooperation while maintaining neutrality. Additionally, Sweden started to appreciate the benefits of security and defence collaboration provided by the EU, such as involvement in post-conflict stabilisation missions and delivering political, military, and humanitarian assistance during global crises (Brommesson 2010).

Following the implementation of the Lisbon Treaty in 2009, Sweden joined the mutual defence clause, which mandates the European Union member states to support any member state that suffers armed aggression by employing all available resources, in line with Article 51 of the United Nations Charter. Although some may perceive this action as a threat to Sweden's military neutrality, the Lisbon Treaty allowed Sweden to maintain its independence in matters of national defence. As stated in Article 42.7, the mutual defence obligation is binding on all member states, but it does not affect the neutrality of certain member states (Treaty of Lisbon 2007). This arrangement allowed Sweden to retain the right to independently decide on its participation in collective defence and military interventions. In this way, Sweden could balance its security interests within the EU framework while maintaining the tradition of military neutrality, giving it the flexibility to contribute to European defence without compromising control over its military engagements.

Sweden began building closer ties with NATO in 1994 by joining the Partnership for Peace. It later played an active role in NATO-led missions, including operations in Kosovo (KFOR), Afghanistan (ISAF), and Libya (OUP) (Government Offices of Sweden 2022). Forsberg and Vaahtoranta (2001) refer to this strategy as "post-neutrality", allowing Sweden to preserve its military neutrality while simultaneously engaging in European security and defence policies and maintaining strong ties with NATO. According to Wieslander (2021), smaller states such as Sweden often seek to bolster their security by cooperating with more prominent international actors, which can increase their dependence on external influences. Nonetheless, Sweden's strategy was built on the principle of global interdependence, acknowledging the

essential role of foreign policy relationships in ensuring national security. By carefully balancing its neutrality, regional integration, and collaboration with international organisations, Sweden established a security framework to continue pursuing an active foreign policy in the post-Cold War world.

Finland's Neutrality and Its Adjustments in International Security

Finland's encounters with the Soviet Union during wartime influenced its choice to maintain neutrality after the Second World War. Following Nazi Germany's victory over Poland in 1939, the Soviet Union made territorial requests to Finland to protect Leningrad from potential Western attacks. Following Finland's refusal, the Soviets invaded in November 1939, sparking the Winter War. After intense battles, Finland concluded the Moscow Peace Treaty in March 1940, ceding 10 per cent of its territory, such as East Karelia and Vyborg, while the Soviets set up a naval facility in Hanko. Following Germany's occupation of Denmark and Norway, along with the Soviet Union's annexation of the Baltic states, Finland allied with Germany. It initiated the Continuation War against the Soviets in 1941, aiming to recover its losses from the Winter War. Initially triumphant, Finnish troops finally encountered intense Soviet counterattacks, leading to an armistice in September 1944 that mandated the acknowledgement of the 1940 Moscow Peace Treaty and the withdrawal of German forces from its territory. Signed in Paris in February 1947, the peace treaty reaffirmed the armistice's conditions and granted Finland the right to maintain a limited military force (Nenye et al. 2016).

Finland encountered intricate difficulties during its post-war stabilisation and reintegration efforts. Under President Juho Kusti Paasikivi, Finland shifted its foreign policy to enhance relations with the Soviet Union, culminating in the 1948 Agreement of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance, ensuring mutual defence and Finnish neutrality during the Cold War. While this agreement heavily restricted Finland's flexibility, the nation retained a notable level of sovereignty compared to Warsaw Pact nations, enabling the Soviet Union to guarantee that Finland stayed in a neutral "grey zone" (Kansikas 2017, 83-85). Through this strategy, Finland developed a foreign policy line known as the Paasikivi-Kekkonen line, based on the assumption that Soviet security interests were paramount. However, occupation and satellisation are not necessary to achieve these goals. Through friendly relations and cooperation, Finland sought to reassure the Soviet Union that no hostile actions would take place on its territory while simultaneously preserving its internal autonomy in foreign policy decisions (Kuusisto 1959, 37). A key figure in the continuation of this policy was President Urho Kekkonen, who upheld steady relations with the Soviet Union even during

sporadic tensions and crises. The first crisis in 1958 arose after parliamentary elections, when the new coalition government led by Social Democratic Prime Minister Karl August Fagerholm included members with anti-Soviet sentiments, which caused diplomatic tensions with the Soviet Union. This crisis was overcome when Finland reconstructed its government, thus restoring stable relations with the Soviet Union. The 1961 note crisis resulted from heightened great power tensions owing to the Berlin Wall and Germany's involvement in NATO activities in the Baltic Sea. At that time, the Soviet Union requested consultations under the 1948 Agreement, which included a provision for mutual defence. President Kekkonen successfully negotiated with the Soviet Union and persuaded Khrushchev to withdraw consultation requests, allowing for the improvement of relations between the two countries (Singleton 1981, 281-282).

In contrast to Sweden, Finland did not receive aid from the Marshall Plan. It was not part of the OEEC, which aligned with Finland's commitment under the previously mentioned agreement with the Soviet Union. It was not until 1969 that Finland became a member of the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD); concurrently, it became an associate member of the European Free Trade Association (EFTA). It joined EFTA as a full member in 1986, initiating a gradual process of economic integration with the West. However, owing to political implications, membership in the European Economic Community (EEC) remained unacceptable to the Soviet Union. That led Finland, like Sweden, to remain outside this form of regional economic integration during the Cold War (Tarschys 1971, 70-71).

After the disintegration of the Soviet Union in 1991, Finland seized the opportunity to lift the limitations set by the 1948 agreement, paving the way for adjustments in its foreign-policy approach, particularly with a greater focus on Western identity. Finland's entry into the EU in 1995 represented economic advancement and incorporated the nation into the Union's common foreign and security policy. Subsequently, cooperation under the EU framework grew to encompass a common security and defence policy, which became even more important with the implementation of the Lisbon Treaty in 2009, instituting a mutual defence commitment among EU states in instances of military aggression. Finland maintained its neutrality, believing that it was key to the stability and security of Northern Europe, aiming to avoid damaging its relationship with Russia or escalating tensions.

Finland joined the Partnership for Peace (PfP) in 1994 to enhance its defence capabilities. Through this initiative, Finland established military collaboration with NATO by engaging in military drills, peacekeeping operations, and security efforts without being a formal member of the Alliance. Simultaneously, Finland utilised its territorial defence system to protect its

national interests and actively participated in international and regional defence cooperation (Roiko-Jokela, Roiko-Jokela and Mangeloja 2024).

***Denmark in International Security:
Balancing NATO Membership with the EU Opt-Out Policy***

Immediately after the end of the Second World War, Denmark, under the leadership of Prime Ministers Knud Kristensen and Hans Hedtoft, sought to establish a policy based on cooperation with the United Nations and building ties with both Eastern and Western blocs. Peterson (1987) observed that this policy, based on international solidarity, slowly took on the characteristics of Denmark's previous neutrality policy. Although Western powers and Nordic neighbours were considered natural allies, Denmark sought to avoid joining any military bloc, opting instead for a policy of reconciliation, which included a trade agreement with the Soviet Union in 1946. However, because of the communist coup in Czechoslovakia in 1948, Denmark became more aware of the threat of Soviet expansion, prompting changes to its foreign and security policies. Denmark, like other Nordic countries, was attracted to Sweden's idea of regional cooperation and armed neutrality in 1948, concluding that such an alliance would be insufficient to confront Soviet threats. The decision to become a founding member of NATO in 1949, among other factors, was shaped by Nazi Germany's experience of Denmark's occupation in 1940, when it became clear that neutrality was not sufficient to provide adequate protection (Bjørl 1968). By accepting the US proposal in 1950 for integrated military forces within NATO, Denmark laid the foundation for its security policy, supporting an initiative that, despite involving the sensitive issue of rearming West Germany, allowed the NATO defence line to move eastward, thus increasing its security (Petersen 1987, 16).

Following its accession to NATO, Denmark has adopted a cautious stance regarding its involvement in the Alliance. During the 1980s, amid escalating Cold War tensions, NATO and its member states encountered internal discord, particularly regarding military strategies and responses to the rising Soviet threat. From 1982 to 1988, the centre-left opposition coalition in Denmark directed its policy towards NATO through parliamentary resolutions that forced the government to adopt a more critical stance, often adding "footnotes" to NATO's official statements. This practice allowed the government to maintain power but simultaneously led to internal disagreements and distanced Denmark from the key directions of the Alliance (Petersen 2011). Denmark's geographic position and its control over Greenland continued to provide it with a significant role in US interests in the region, which, despite tensions within the Alliance, allowed Denmark to

maintain a relatively low level of military spending within NATO while also taking positions that often differed from those of its allies. After the Cold War, Denmark shifted its focus, becoming more engaged in international crisis operations.

As noted in its Defence Agreement adopted in 2004, the terrorist attack on the World Trade Centre prompted Denmark to recognise that the shift in the threat landscape from conventional warfare to new asymmetric threats has become the primary security challenge. Accordingly, the priority is to ensure its capability to address these threats wherever they appear, whether within or beyond its borders, through participation in international operations and a strengthened national defence system. To achieve this, Denmark will continue contributing to NATO, including its participation in the NATO Response Force, and ensure that its military forces are well-equipped and prepared for international operations (Ministry of Defence Denmark 2004). Soon, as Rasmussen (2013) noted, Denmark became a more dedicated and active partner within NATO, which, despite its limited resources, reinforced its growing self-image as a strong NATO member.

Although Denmark's 2004 Defence Agreement emphasised addressing new asymmetric threats through NATO involvement and strengthening its national defence, it also mentioned that the country would be ready to engage in European defence initiatives if Denmark's opt-out from the EU defence policy were lifted. This made it clear that Denmark's security policy was influenced by its views on EU defence cooperation. The way Denmark appeared to cooperate with the EU on defence had historical roots. In the early 1970s, Denmark joined the European Community, recognising the economic and political benefits of membership. However, about 20 years later, most Danish voters rejected the ratification of the EU Maastricht Treaty in a referendum, causing a political crisis in the country. Denmark reached a compromise through the Edinburgh Agreement to resolve the crisis, which allowed it to opt out of the defence cooperation within the EU. Even though the EU's cooperation in this issue was still in its early stages, many in Denmark were concerned that the future development of the EU's military structures could undermine the country's control over its military and position within NATO (Pedersen 2006, 38-39).

As a result, the defence opt-out allowed Denmark to avoid participation in decisions and actions that imposed legal obligations, such as military or defence activities. This did not imply Denmark's exclusion from defence-related political activities, including statements or conclusions. While Denmark could participate in discussions about EU defence, it could only do so if those discussions did not lead to specific defence actions with direct implications for the country. Therefore, the opt-out policy was strictly applied

to legally binding actions, allowing Denmark to remain involved in broader political discourse (Butler 2020). With the Lisbon Treaty, defence integration within the EU continues to develop. Denmark's defence opt-out prevented it from participating in EU military operations, defence policy planning, and CSDP initiatives such as the European Defence Agency (EDA) and Permanent Structured Cooperation (PESCO). However, it could be actively involved in civilian missions and other initiatives not related to defence. Larsen (2014) examines how Denmark's foreign policy identity evolved within the context of EU integration and institutional changes, highlighting that, while Denmark formally maintained the ability to act outside EU structures after the Lisbon Treaty, it adjusted its approach to align with the new decision-making rules introduced by the Treaty. Denmark was included in the European Defence Fund (EDF), which was established to provide financial resources for developing advanced defence technologies and innovations that can improve European defence capabilities. As noted by Genschel, Jachtenfuchs and Migliorati (2023), Denmark gained access to the EDF through "legal engineering", particularly by adopting a legal framework that permitted participation based on the competitive provisions of the European defence industry. Wivel (2018) also highlights Denmark's complex and contradictory relationship with the Union, reflected in the fact that pragmatism and selective European integration coexist with deep scepticism towards further political and military integration.

The Nordic Response to Russia's Aggressive Policy: From the Annexation of Crimea to the Invasion of Ukraine

Sweden's Strategic Move towards NATO Membership and Its Long-Term Security Implications

Although Sweden's choice to join NATO came after the Russian invasion of Ukraine, this was not unexpected. A decade earlier, Russia's 2013 military drills that simulated attacks on Sweden exposed serious deficiencies in its defence system personnel, equipment, and finances. These weaknesses prevented Sweden from activating its Quick Reaction Alert (QRA), sparking public and political debate about the need for military modernisation and defence reform (Gotkowska 2013). A year later, Russia's annexation of Crimea prompted the Swedish government's decision to improve military preparedness, prompting changes in political rhetoric and strategic choices (Wieslander 2021). In this context, at the September 2014 NATO summit in Wales, Sweden was granted Enhanced Opportunity Partner (EOP) status, facilitating improved dialogue and cooperation. As an EOP partner, Sweden

gained access to the NATO military exercises and opportunities to align its military capabilities with its standards. The incident that occurred the next month, involving a suspected Russian submarine in the Stockholm archipelago, further emphasised the need to improve Sweden's military capabilities.

The period of transformation in Sweden's defence strategy continued through deeper cooperation with NATO and regional partners and enhanced military capabilities in response to escalating security threats. In 2016, Sweden signed a Host Nation Support Agreement with NATO, allowing NATO forces to receive logistical and military assistance in Swedish territory. The following year, the country reinstated mandatory military service, with the Home Guard becoming a key element of crisis preparedness. By establishing military infrastructure at strategic locations, such as the island of Gotland, Sweden improved its capacity for rapid mobilisation and response to a crisis (Edström and Gyllensporre 2023, 274). Despite this development, Defence Minister Peter Hultqvist stated in 2021 that Sweden would not join NATO and that existing bilateral agreements and partnerships are crucial to maintaining national security. Sweden continued its active engagement in the CSDP within the European Union. Even previously sceptical about the institutional development of EU defence, Sweden, influenced by new political circumstances, revised its stance and focused on increasing its influence in shaping European defence policies. Consequently, it has emerged as a key stakeholder in the EU's decision-making process, seeking to influence the development of its defence policy (Håkansson 2021).

As pointed out in a document adopted by the Government Office of Sweden (2022), after Russia invaded Ukraine, it became apparent that the country's security framework was insufficient to protect it from direct military attack. These circumstances led to NATO membership being viewed as the only way to obtain essential security guarantees and lasting stability. Simultaneously, a significant change in public opinion occurred. Initially, 40 per cent of the population opposed NATO membership; following the decision to apply for membership, 32 per cent of those opposed changed their stance, supporting Sweden's accession to the Alliance (Mitchell et al. 2024). Despite broad political support for joining NATO, there was domestic criticism regarding how the decision was handled. Critics have argued that the process was too rapid and lacks sufficient consultation with the public. This decision was made too hastily under external pressure, mainly because of the looming Russian threat. As Berg and Fredriksson (2024) observed, during the public debate that followed the decision, the war in Ukraine became the dominant theme, with media outlets, including public broadcasters, mainly supporting NATO membership. At the same time, voices opposing NATO membership were marginalised or ignored. As the authors

further noted, this trend reflects how political discourse was shaped by strategic goals and security needs, which became the dominant framework for understanding Sweden's foreign policy.

During the accession process, threats and demands from Ankara regarding Kurdish organisations raised the issue of Sweden's political flexibility, as well as its relations with key security partners. Although some Turkish demands have been met, such as reforms related to anti-terror legislation and arms exports, Sweden chose not to comply with everything, such as the demand for the extradition of a journalist who sought asylum. Sweden has chosen to preserve its internal political independence and not ultimately yield to outside requests, particularly concerning essential human rights and freedom of the press. After complex negotiations with Turkey, the trilateral memorandum signed in June 2022 at the NATO summit in Madrid removed barriers for Sweden and Finland to join the Alliance (NATO 2022).

Sweden's inclusion enhanced the cooperation and combat prowess of its military, supporting the Alliance's overall security. Sweden, recognised as one of Europe's most technologically sophisticated and militarily prepared nations, possesses the JAS 39 Gripen fighter jet, renowned for its adaptability, nimbleness, and economical nature, capable of executing a variety of tasks from combat to surveillance. Furthermore, the Stridsvagn 122, Sweden's variant of the Leopard 2 tank, features sophisticated protection and fire control systems that play an essential role in its ground forces by ensuring precision and crew safety. Sweden also utilises the Robot 70 guided missile system for the precise targeting of ground-based threats, including armoured units. The Swedish Navy plays a vital role in defending the Baltic Sea, with its advanced Gotland-class submarines, some of the quietest in the world, equipped with missile systems designed to tackle both underwater and air threats. Swedish companies Saab and BAE Bofors have produced key systems, including combat aircraft, submarines, artillery, and air defence systems, which support Sweden's defence needs and maintain its competitiveness in the global arms market (Michnik 2024). As Nordlund (2021) noted, the development of a robust defence industry resulted from the fact that historically neutral Sweden has focused on self-sufficiency in producing military equipment (Nordlund 2021).

Sweden's geopolitical position also makes this country a very important factor in the stability of Northern Europe. Sweden borders the Baltic Sea and is located near key areas such as the Baltic states, Russia, and the Arctic. This position gives Sweden control over a strategic maritime route between Scandinavia and the central part of Europe, which is crucial for the freedom of navigation and security of maritime routes. In addition, land borders with Finland and Norway provided NATO with a key point for coordination and

logistics in the Nordic-Baltic Region. This position allows NATO to access regions with high security challenges and the efficient mobilisation of forces for quick response to threats from the East. Its position between Poland and Russia gives the Alliance a significant advantage in reducing the vulnerability of the Baltic states, as it controls the possibility of alternative maritime routes that can bypass potential land blockades or attacks (Dorman 2024). Sweden and Finland became partners in NATO's military initiatives, Baltic Air Policing (BAP) and Enhanced Forward Presence (EFP). Sweden actively protects the Baltic airspace through Baltic Air Policing. Finland received approval from NATO defence ministers in June 2024 to establish a Land Force (FLF) on its territory as part of the Enhanced Forward Presence. Sweden, as a framework country, has played a leading role in organising and coordinating NATO's forward ground forces in Finland. Both Sweden and Finland, as partner countries, have participated in military exercises such as Trident Juncture 2018 and Cold Response since 2006, which tested NATO's ability to operate in the extreme climatic conditions of the Arctic. They focused on enhancing coordination between member and partner states and developing tactics and procedures to safeguard strategic routes and resources in this region. In 2024, Sweden, Finland, and Norway hosted the Nordic Response to replace the Cold Response. These exercises aim to strengthen military capacity and operational coordination among Nordic countries. With their strong military capabilities and experience in extreme weather conditions, Sweden and Finland can significantly contribute to NATO's ability to respond effectively in the region (Bryant 2024).

Finland's Strategic Shift towards NATO: Fortifying National Security and Regional Resilience

Although Finland had been militarily neutral for decades, the gradually rising tensions in the region, especially after the Russian annexation of Crimea in 2014, forced it to revise its security strategy and turn towards NATO. Finland, along with Sweden, became a member of the Enhanced Opportunities Partners (EOP) within NATO in 2014, enabling it to participate in military exercises and harmonise military capabilities with the Alliance's standards. Two years later, in 2016, the Finnish government commissioned a study analysing the potential consequences of joining NATO to assess its impact on its foreign policy framework and national security. Although it did not recommend joining NATO, the document pointed out Finland's increased sensitivity and vulnerability due to changes in the geopolitical environment, with a particular emphasis on Russia's aggressive policy towards Ukraine. Additionally, aspects of cooperation with Sweden and the possibilities for

strengthening defence capabilities through NATO partnership were analysed, along with the option for a “fast track” to integration into the Alliance. This study was the basis of Finland’s defence policy, which focused on enhancing bilateral and regional partnerships as a key component of the country’s strategic response to new security challenges (Bergquist et al. 2016). The European Union remains the primary framework for Finland’s security and defence policies. Finland advocated advancing defence collaboration within the EU to enhance the preparedness of the Union and its member states for future security demands and bolster their crisis resilience. Through PESCO, Finland has strengthened its European security position by actively participating in regional security issues. Finland also continued its cooperation with NATO through the PfP programme, trying to enhance the interoperability of its troops and participate in more comprehensive regional security initiatives (Kaczmarek 2024).

As noted by Nyberg (2022), unlike Sweden, which treated neutrality as an important element of its national identity and international prestige, Finland viewed its neutrality as a necessity, a condition for survival, believing that formal membership in the Alliance could seriously jeopardise its relations with Russia, which it sought to avoid at all costs. However, as the Finnish Government’s report on NATO accession states, changes in the European security situation caused by the Russian invasion of Ukraine created an unfavourable dynamic for Finland’s national security. Under these conditions, NATO membership has become imperative, which aims to strengthen national security through collective defence, enable Finnish participation in shaping Alliance policies, and contribute to stability in the Baltic Sea and Northern Europe (Finnish Government 2022).

This sudden turnaround was further supported by a rapid increase in public support for NATO membership, which rose from 20-30 per cent to 53 per cent in February 2022. By May, it reached as high as 76 per cent, while the number of opponents decreased to less than 15 per cent. Forsberg (2024) explained this phenomenon as a result of recognising the security advantages that membership brings and a sense of urgency prompted by the Russian invasion, while collective memories of the Winter War and fears of renewed attacks on Finland provided an emotional impetus for changing opinions. Meanwhile, political parties that had previously opposed NATO accession reevaluated their positions and, through their elites, adopted a realistic security strategy, reinforced by political nationalism, to align their stances with public opinion and justify their turnaround (Immonen 2024). This shift in Finnish foreign policy was marked by quick and intense negotiations among key political actors, including the president, government, parliament, and political parties, demonstrating the country’s ability to coordinate and make

effective decisions in a crisis, which was a key feature of Finland's response to a sudden change in the security environment (Koskimaa and Raunio 2024). Although opponents of the accelerated process during the parliamentary debate suggested a referendum, a broad consensus was ultimately reached, allowing the decision to join NATO to pass through parliament (Arter 2022, 183-184). Before formal membership in April 2023, Finland was mostly aligned with NATO standards through the Partnership for Peace. However, membership in the Alliance enables better coordination of military operations, intelligence sharing, and access to joint military resources. As Iso-Markku and colleagues (2023) state, NATO membership brings significant changes in the social, political, and military context of Finland, which is gradually aligning with the Alliance's strategies.

Finland is known for its doctrine of total defence. It is based on rapidly mobilising all available resources, including reservists, to protect Finland's territory, particularly along the 1,300-kilometre-long border with Russia. Finland also has capabilities that enable it to defend itself efficiently, including JAS 39 Gripen fighter jets, Leopard 2A6 tanks, Pasi and Sisu armoured vehicles, and advanced Robot 70 missile systems. Within NATO, the Finnish army's modernisation process continues, aiming to harmonise it with modern standards (Michnik 2024).

Finland has a critical geopolitical role in Northern Europe, sharing an extensive border with Russia, which now serves as NATO's primary defence line in that area. Proximity to strategic locations, such as St Petersburg and the Kola Peninsula, which hosts the Russian Northern Fleet and strategic nuclear forces of great significance to Russia's national security, further increases its importance. Additionally, Finland protects northern Sweden and the coasts of northern Norway, contributing to the control of North Atlantic maritime routes and allowing NATO greater depth in the defence of the Baltic states (Pesu 2023).

Denmark's End of the EU Defence Opt-Out: Reinforcing Europe's Collective Security

As stated by Wivel (2013), following the conclusion of the Cold War, Denmark progressively aimed to promote liberal values such as democracy and human rights by actively engaging in international military operations. This method emphasises the protection of a liberal international framework rather than focusing solely on specific national security issues. The choice to remove the opt-out option in the EU defence policy can be viewed as a furtherance of this policy, which seeks to uphold these values by enhancing defence collaboration throughout Europe. Consequently, following Russia's

invasion of Ukraine, the Danish government established a National Compromise on Security Policy on March 6, 2022, and achieved a broader political agreement. The governing Social Democrats and opposition parties Venstre, SF (Socialistisk Folkeparti), the Radical Left Party (Radikale Venstre), and the Conservative People's Party (Konservative Folkeparti) established this accord, highlighting the significant threat to European security resulting from the intensification of the conflict in Ukraine. The parties to the agreement pledged to implement specific measures to enhance Denmark's defence capabilities and adapt its foreign policy approach to emerging geopolitical challenges. Important aspects consist of raising the defence budget to 2 per cent of GDP, aligning Denmark's policies with NATO requirements, diminishing reliance on Russian energy to enhance energy security and lower strategic risk, and eliminating the opt-out provision for defence within the EU. Concerning this matter, a referendum was set for June 1, 2022, enabling the citizens of Denmark to voice their views on the abolition of this exception (Frederiksen 2022).

The campaign leading up to the referendum on June 1, 2022, emphasised unity with Europe, showcasing the dangers of Russian aggression towards Ukraine. Even though opposition parties, like the Danish People's Party (Dansk Folkeparti) and New Right (Nye Borgerlige), cautioned about the risk of losing authority over their military policy and a diminishment of sovereignty, the outcomes of the referendum demonstrated robust public backing for the abrogation of this exception. With 66.87 per cent voting for and 33.1 per cent against, this result, while anticipated, signified a political consolidation and a distinct mandate for alterations in Denmark's defence cooperation within the EU. Although, as Klinge (2024) argues, Denmark is considered a country belonging to the outer circles of EU integration, key factors such as the Russian invasion of Ukraine and stronger cooperation within NATO can explain its shift towards greater EU integration. Butler (2020) highlighted that Denmark's defence opt-out represented a contradiction in policy. As a small member state, Denmark sought to increase its influence on international security and defence issues, but this self-imposed restriction actually limited its influence.

After the referendum, based on the National Compromise from 2022, Denmark adopted a new Defence Agreement in June 2023, reached through broad political consensus, including both governing and opposition parties. It is founded on three key strategic principles: enhancing global security through collaboration with NATO, the EU, and global allies; investing in national defence for sustained stability and prosperity; and updating the Danish military for improved readiness against contemporary security challenges. Improving these aspects should position Denmark as a key player

in responding to global security challenges, particularly in light of growing competition in the polar region. Additionally, Denmark commits to continuing significant military support for Ukraine, as one of the largest contributors compared to its size, per commitments agreed upon through the Ukrainian Fund established in June 2023. The agreement recognises that abolishing the opt-out exception in the defence sector has enabled the country to become an equal partner in the EU (Ministry of Defence Denmark 2023a).

Removing the defence opt-out allows Denmark to participate actively in all EU CSDP initiatives. It has engaged in two PESCO projects to enhance military capabilities in military mobility and cybersecurity. The country has also become a member of the EDA, coordinated initiatives and facilitated stronger cooperation among EU member states regarding defence technologies and equipment. The EDA has cooperation agreements with non-EU countries and NATO, with which it has signed three joint declarations since 2016. Practically, it enables Denmark to actively contribute to EU military missions and operations, and it has already participated in EU missions in Bosnia and Herzegovina (ALTHEA) and Ukraine (EUMAM). Denmark also contributes to the European Peace Facility (EPF), which provides military and defence assistance to EU partners, including Ukraine (Ministry of Defence Denmark 2023b).

Denmark's decision was also impacted by the adoption of the EU Strategic Compass in March 2022, which defines a new framework for developing European security and defence. This document, among others, emphasises strengthening EU cooperation with key partners such as the US, UN, and NATO, as well as establishing the EU Rapid Deployment Capacity, which will enable the Union to respond quickly to immediate threats and crises beyond its borders when NATO or other organisations cannot act promptly. Thus, Denmark recognised that removing the opt-out option could change its marginalised position in the CSDP without compromising its status or relationship with NATO.

Final Reflections

The changes in the defence policies of Nordic countries, particularly Sweden and Finland's decisions to join NATO and Denmark's withdrawal from the opt-out arrangement within the EU's CSDP, represent key developments that shape contemporary European security architecture. Different theoretical lenses can be used to view the motives for these changes. However, they all point to more profound strategic changes in response to a challenging security environment. A neorealist approach, emphasising external threats and the balance of power, explains why Sweden and Finland,

once neutral countries, decided to join NATO and why Denmark abandoned its opt-out arrangement within the EU's CSDP framework. The Russian invasion of Ukraine and the broader geopolitical context, in which it has become a serious threat to security in Northern Europe, prompted these Nordic countries to redefine their security policies. Their decisions became a response to the direct threat from Russia and the broader trend of regional power balance struggles. In this context, defence integration represents a way to strengthen the position of these countries and reduce potential threats from aggressors, which is a typical response within the neorealist approach to international relations. Constructivism provides an additional dimension for understanding these changes, pointing to the role of norms and identity in shaping the policies of these countries. Therefore, the decisions on membership in NATO and the CSDP were not only a practical response to security threats but also part of the process in which the Nordic countries, redefining their identity, showed that they wanted to protect liberal values and, by joining the Euro-Atlantic framework, contribute to a collective security response to Russian threats. Additionally, the analysis of security policy trends in these three countries points to a broader phenomenon of militarisation of the Baltic Sea and the Arctic, as well as NATO's role in expanding its missions and responsibilities. Crisis management theory can explain decision-making in Sweden, Finland, and Denmark as a response to situations requiring urgent and coordinated reactions. The Russian invasion of Ukraine forced these countries to adjust their strategic plans and respond quickly to crisis challenges.

Using the comparative method, we gained insight into how specific historical and contemporary national contexts shaped the defence policy decisions of these countries. While Finland and Sweden applied for membership, Finland was the first to respond to the Russian invasion of Ukraine, recognising it as a direct threat. Sweden, initially more reserved about NATO membership, soon followed Finland. On the other hand, Denmark decided to withdraw from the opt-out and join the EU CSDP. Although the reasons for their specific defence policy approaches differed, all three countries chose to deepen their integration into Euro-Atlantic security structures in response to the same threat.

On a broader global level, these changes represent a reaction to the altered geopolitical reality and also reflect broader trends of militarisation and military integration in the global environment. However, while these countries adjust their policies and military capabilities, they risk exacerbating tensions with Russia. As Lokker and Hautala (2023) noted, although Russia has not yet taken concrete military action in response to Sweden's and Finland's accession to NATO, there is a possibility that, as soon as it

consolidates its forces, it will take retaliatory measures, which could include the formation of new military troops in Northwestern Russia, as well as an increase in tensions in the region. It is anticipated that Russia would continue to employ hybrid threats, such as attacks on infrastructure targets and disinformation campaigns, given its limited conventional capabilities. Additionally, in the context of the militarisation of the region, Russia is likely to increase the significance of nuclear weapons in its strategy, as already seen through the increase in the number of nuclear-capable bombers on the Kola Peninsula, as well as tests and military exercises with nuclear components. It is necessary for NATO and its members to further adjust their capacities and military infrastructure in the region to ensure stability and prevent tensions from escalating into conflict.

ACKNOWLEDGEMENT: The paper presents findings of a study developed as a part of the research project „Serbia and challenges in international relations in 2026”, financed by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia, and conducted by Institute of International Politics and Economics, Belgrade, during the year 2026.

ОДГОВОР НОРДИЈСКИХ ЗЕМАЉА НА РАТ У УКРАЈИНИ

Ана Јовић-Лазич¹

АПСТРАКТ

Ова студија испитује начин на који руска инвазија на Украјину утиче на безбедносне стратегије нордијских земаља. У светлу ове повећане претње, Шведска, Финска и Данска извршиле су поновну процену својих одбрамбених стратегија. Финска и Шведска, иако дугогодишње присталице неутралности и несврстаности, придружиле су се НАТО-у; Данска се у потпуности интегрисала у одбрамбену сарадњу Европске уније. За испитивање промена у политикама ових земаља, коришћена је компаративна метода. Теоријски оквири, као што су неореализам, конструктивизам и теорија управљања кризама, користе се за испитивање разлога који стоје иза њихових избора. Неореализам објашњава како су ставови о руској претњи утицали на приступе војној интеграцији, док конструктивизам истражује утицај идентитета и норми на одређивање спољне политике. Теорија управљања кризама објашњава како су нордијске земље прилагодиле своје безбедносне политике како би одговориле на међународне безбедносне изазове. Кроз квалитативну анализу докумената и анализу дискурса, истражена је мотивација која утиче на ове одлуке. Резултати указују да је перципирана претња од Русије првенствено довела до промене у одбрамбеним политикама нордијских земаља, што ће имати дугорочне последице не само по њих, већ и за будућу улогу НАТО-а и ЕУ у Северној Европи. На тај начин, студија доприноси разумевању како су ове државе обликовале будућу колективну безбедност у Европи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ

нордијске земље; безбедносне стратегије; чланство у НАТО-у; безбедносне иницијативе ЕУ; Финска; Шведска; Данска; руска агресија; рат у Украјини; колективна безбедност; геополитичке промене; војна сарадња; неореализам; конструктивизам; теорија управљања кризама.

Цитирајте овај чланак као: Jović-Lazić, Ana. 2026. "The Nordic Response to the Ukraine War". *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 69–121. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.2

¹ Виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, Србија. Е-пошта: anajovic@diplomacy.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0002-4155-2042>

Уводне напомене

Специфичне карактеристике нордијских земаља у вези са њиховом одбрамбеном политиком, као и њихов став према НАТО-у и Европској унији, биле су предмет бројних студија (Forsberg i Vaahtoranta 2001; Czarny 2018; Lassinantti 2001; Agrell 1998; Ydén, Berndtsson and Petersson 2019; Bjereld 1995; Brommesson 2010; Singleton 1981; Kansikas 2017; Kuusisto 1959; Bjøl 1968; Pedersen 2006). Промене које је донела украјинска криза 2014. године, као и каснији рат у Донбасу, такође су биле предмет разних студија које су испитивале њихов утицај на безбедносне политике нордијских земаља и њихову растућу улогу унутар европских и глобалних безбедносних оквира. Витер (Wither 2020) анализира како је агресивна политика Русије подстакла нордијске земље (Финску, Шведску и Норвешку) да поново уведу или прилагоде стратегије тоталне одбране као одговор на савремене претње, уз фокус на националну отпорност, територијалну одбрану и улогу међународних савеза. Висландер (Wieslander 2021) је испитао прилагођавање шведске безбедносне политике након ових догађаја, при чему је нагласио утицај и спољних и унутрашњих фактора на стратегију Шведске.

Руска инвазија на Украјину из фебруара 2022. године, драстично је променила динамику глобалне безбедности, што је покренуло опсежне студије о одговорима земаља, посебно у погледу спољне политике, безбедносних стратегија и поновних процена политика неутралности у нордијским земљама. Алберк и Шрир (Alberque and Schreer 2022) истражују начин на који би потенцијално чланство Финске и Шведске у НАТО-у, као одговор на руску инвазију на Украјину, означило крај њихове политике „оружане неутралности“ и довело до значајних промена у европској безбедности, чиме би се оснажио одбрамбени и одвраћајући став НАТО-а према Русији, посебно у области Балтичког мора, на Арктику и далеком северу. Форсберг (Forsberg 2024) је изнео аргумент да је чланство у НАТО-у логичан корак за Финску и Шведску, имајући у виду њихово чланство у Европској унији и постојећу сарадњу са Алијансом. Он истиче да је примарна мотивација за напуштање неутралности била већа стратешка стабилност. Истовремено, емоционалне реакције на руску агресију биле су од кључног значаја у обликовању подршке јавности за ову промену. Артер (Arter 2023) анализира начин на који је руска инвазија приморала Финску да напусти своју политику неутралности и поднесе захтев за чланство у НАТО-у, те напомиње да је страх од обнављања сукоба са Русијом, уз подсећање на Зимски рат, довео до консензуса да је чланство у НАТО-у означило крај „финландизације“. Бромесон, Екенгрен и Михалски (Brommesson,

Ekengren i Michalski 2023) испитали су начин на који је руска инвазија довела до тога да спољна политика и безбедносне стратегије нордијских земаља постану сличније. Они се баве питањем како повећане претње и мањи простор за маневрисање утичу на спољнополитичке стратегије ових земаља. Миљорати (Migliorati 2024) примењује теорије организоване хипокризије и постфункционализма, како би анализирао одговоре нордијских земаља (Норвешке, Шведске, Финске и Данске) на руску инвазију, истражујући промене у њиховим одбрамбеним политикама. Клинге (Klinge 2024) истражује противљење Данске одбрамбеном уређењу ЕУ и референдуму за његово укидање, дајући нам кључне увиде у промену досадашње политике Данске.

За разлику од претходних студија, овај рад користи упоредни приступ и теоријске оквири неореализма, конструктивизма и теорије управљања кризама у циљу анализе фактора који су мотивисали историјски неутралне земље какве су Шведска и Финска да се придруже НАТО-у, као и разлоге зашто је Данска, након више од тридесет година, одлучила да се укључи у одбрамбену сарадњу унутар ЕУ. Кроз анализу утицаја историјских традиција, политичких ставова и геополитичких изазова, ова студија истражује начин на који су ови фактори обликовали безбедносне политике ових земаља. Такође, студија покушава да утврди како се промене у одбрамбеним политикама ових земаља уклапају у шире европске и глобалне безбедносне трендове, као и да процени дугорочне геополитичке импликације безбедносних капацитета НАТО-а и одбрамбене сарадње унутар ЕУ.

Формулисано је неколико кључних претпоставки у складу са постављеним циљевима и анализама из претходних истраживања. Пре свега, одлуке Финске и Шведске да се придруже НАТО-у, као и одлука Данске да укине своје изузеће из Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ (ЗБОП), директно су мотивисане руском инвазијом на Украјину. Друго, очекује се да ће чланство Шведске и Финске појачати војну моћ и стратешке капацитете Алијансе у Северној Европи. Пуно учешће Данске у ЗБОП-у оснажило је колективну одбрану Европе. Треће, европски одбрамбени капацитети биће боље интегрисани због повећане међусобне зависности између НАТО-а и ЕУ, што ће се вероватно и догодити услед наведених промена.

Имајући у виду сложеност стратешких промена у безбедносним политикама нордијских земаља, ниједна теорија није довољно свеобухватна да у целости објасни ову динамику. Зато ова студија користи интегрисани приступ који комбинује неореализам, конструктивизам и теорију управљања кризама, при чему сваки од ових теоријских оквира доприноси дубљем разумевању наведених промена. Према Волцу,

неореализам истиче да анархија у међународном систему обликује понашање држава, при чему државе делују као рационални актери чији је примарни циљ опстанак. У овом контексту, државе примењују стратегије равнотеже снага и придруживања како би осигурале безбедност (Waltz 1979, 25; 45-47). Волт се надограђује на овај оквир увођењем теорије равнотеже претњи, која сугерише да се савези формирају не само на основу моћи других држава, већ и на основу перцепције претње, која обухвата факторе као што су географска близина и агресивне намере (Walt 1987, 21-26). Овакав приступ помаже у објашњењу одлука нордијских земаља да се придруже НАТО-у (у случајевима Шведске и Финске) или да оснаже своју посвећеност одбрамбеној сарадњи ЕУ (Данска). Промене у глобалним оквирима, попут напада Русије на Украјину, успоставиле су нови безбедносни контекст, што је подстакло ове нације да признају значај колективне безбедности као кључног фактора њихове одбране у анархичном систему. Конструктивизам наглашава значај унутрашњих и концептуалних елемената у утицају на спољну политику држава, тврдећи да државне акције обликују не само материјални фактори (као што су војна или економска моће) већ и норме, идентитет и идеје које су утемељене у историјским контекстима и друштвеним вредностима (Wendt 1999). Конструктивисти тврде да је међународни систем друштвена конструкција са идентитетима и нормативним вредностима које у знатној мери утичу на међународне односе. Овај приступ може да објасни разлоге због којих су Шведска и Финска, као традиционално неутралне и несврстане земље, редефинисале своје идентитете и међународне обавезе. Ово такође може да појасни зашто се јавно мњење у Данској, које се историјски противило повећаној војној интеграцији унутар ЕУ, такође променило. Теорија управљања кризама такође може да објасни како ове државе реагују на кризе, јер се фокусира на значај брзог и ефикасног одговора под притиском ('t Hart i Sundelius 2013; Hoshiro 2022). Кључни концепт ове теорије, стратешка рекалибрација, односи се на прилагођавање стратегија у светлу нових претњи, што омогућава државама да се прилагоде променљивим околностима (Boin et al. 2005). Анализирајући сложеност доношења одлука, ова теорија истражује начин на који лидери процењују опције, балансирају ризике и примењују одговарајуће стратегије у кризама (Beach 2021). Овај оквир нам помаже у објашњењу како су нордијске земље одговориле на руску инвазију, показујући како су владе Финске, Шведске и Данске прилагодили своје политике као реакцију на акције Русије.

Када је реч о методолошким приступима, компаративна метода се користи за идентификацију заједничких фактора и специфичности које

обликују безбедносне политике Шведске, Финске и Данске, као и за разумевање индивидуалних разлика у њиховим одговорима на исте безбедносне изазове. Кроз поређење, ова студија истражује начин на који су различити историјски, политички и географски фактори обликовали безбедносне одговоре ових нордијских земаља. Истовремено, ова метода нам омогућава да сместимо безбедносне политике ових земаља у шири контекст европске безбедности, што нам пружа увид и у начин на који њихови одговори утичу на ширу геополитичку и безбедносну динамику континента. Поред релевантне академске литературе, за истраживање званичних докумената нордијских земаља и докумената ЕУ и НАТО-а коришћена је и метода анализе садржаја, која омогућава препознавање битних елемената који су утицали на безбедносне стратегије Шведске, Финске и Данске у светлу околности у Украјини и њихових интеракција са НАТО-ом и ЕУ. Поврх тога, дискурзивна анализа се користи у циљу усмерења на изјаве званичника, извештавање медија и политички дијалог у вези са безбедносним политикама ових земаља и њиховим одговорима на сукоб у Украјини. Овај приступ помаже у разумевању начина на који су се јавне дискусије о безбедности и претњама развијале због рата у Украјини и како су те дискусије утицале на одлуке које се тичу спољне и одбрамбене политике.

У светлу циљева и претпоставки овог истраживања, студија врши упоредну анализу безбедносних стратегија Шведске, Финске и Данске, док истражује историјске, политичке и безбедносне елементе који су на њих утицали и успоставља основу за разумевање насталих трансформација. Следствено томе, биће испитане промене које су у безбедносним политикама ових нордијских земаља настале као реакција на промене у безбедносном пејзажу, а које су изазване руском анексијом Крима и достигле свој врхунац руском инвазијом на Украјину. Предмет анализе биће и шире геополитичке последице ових промена, са посебним фокусом на јачање НАТО-а и ЕУ, као и њихов утицај на европску безбедност и колективну одбрану. На крају, ова студија се завршава резимирањем налаза и закључака.

Безбедносни приступи нордијских земаља: развој стратегија у Шведској, Финској и Данској

Неутрални став Шведске и развој безбедносног приступа

Након Наполеонових ратова с почетка 19. века, Шведска је у међународним односима усвојила позицију неутралности. Упркос сталном прилагођавању променама у глобалним односима, неутралност

се постепено развила у кључни аспект шведског идентитета (Czarny 2018). Како би се разумела одлука о избору неутралности, неопходно је узети у обзир историјски контекст војних пораза и територијалних губитака током векова. У 16. и 17. веку, Шведска је била значајна сила. Међутим, Шведска је претрпела пораз, посебно у Великом северном рату (1700–1721), што је резултирало значајним губицима и стратешким променама, а посебно уступањем балтичких земаља у Ништатском споразуму (1721) и Финском рату (1808–1809). Током владавине Жан-Батиста Бернадота, Шведска је стратешки подржала Русију у сукобу са Наполеоном, што је омогућило Шведској да добије Норвешку од Данске кроз Килски споразум 1814. године. Ова практична одлука била је неопходна за јачање статуса Шведске у тој области, јер је спречила додатне територијалне губитке и ојачала шведски утицај. Ипак, ова ера је такође означила почетак спорог удаљавања Шведске од директног учешћа у војним сукобима, чиме су створени темељи за појаву неутралности као суштинског спољнополитичког приступа у будућности (Weibull 1990, 291). Кримски рат (1853–1856) је означио први значајан изазов за шведску политику неутралности. Иако је постојала интерна дискусија о потенцијалном удруживању са савезницима против Русије, посебно због значајног антируског сентимента међу шведском елитом и амбиције да поврати Финску, Шведска је одлучила да избегне директно учешће у рату. Иако је Шведска могла да изабере да се придружи савезничкој коалицији, кључни разлог за одржавање неутралности била је политичка одлучност савезника, што их је навело да одбију укључивање финског устанка у већи сукоб. Овај избор је учврстио позицију Шведске као неутралне земље и поставио основу за спољну политику која је усмерена на стабилност и избегавање значајних европских спорова (Brommesson, Ekengren i Michalski 2022, 188–189).

Током Првог светског рата, Шведска је успешно одржала своју неутралност, упркос компликованом дипломатском и економском окружењу. Иако Шведска није директно учествовала у сукобу, била је снажно повезана са њим, углавном путем трговине са Немачком. Као одговор на то, британска поморска блокада озбиљно је ограничила шведску трговину, што је резултирало значајним економским последицама, укључујући несташицу хране. Јонас (Jonas 2023) наглашава да је Шведска ефикасно превазишла ову кризу користећи снажне институционалне механизме и постижући политичке споразуме између политичких странака и других заинтересованих страна. Шведска је преговарала о споразуму са Великом Британијом и САД након уласка Сједињених Држава у рат 1917. године, чиме је омогућен наставак трговине, али уз строге услове. Споразум из 1918. године укључивао је

важна ограничења у погледу извоза у Немачку, усклађивање шведске трговине са ратним захтевима савезника и овлашћење за коришћење дела шведске трговачке флоте у корист савезника. Током Другог светског рата, Шведска је задржала свој неутрални став, због чега се суочила са још већим потешкоћама. Упркос томе што је нацистичка Немачка предложила Шведској пакт о ненападању 1939. године, Шведска је одбила тај предлог, одлучивши се да задржи неутралност. Након инвазије на Данску и Норвешку 1940. године, Шведска је била принуђена да дозволи немачким снагама да пређу преко њене територије како би спречила директне нападе, а истовремено покушала да очува дипломатске везе са савезницима. Овај прагматични приступ, како је приметио Валбек (Wahlbäck 1998), још једном је испитао границе шведске неутралности. Међутим, Шведска је 1943. године повукла свој споразум са Немачком и преусмерила подршку на савезнике, пружајући значајну помоћ покретима отпора у окупираним земљама, укључујући обуку полицијских снага у Норвешкој и Данској, што је омогућило Шведској да одржи неутралност (Hägglöf Хеглоф 1960).

Пре потписивања Бриселског пакта у фебруару 1948. године, у контексту напете међународне ситуације, укључујући Берлинску блокаду и Берлински ваздушни мост, шведски парламент је одлучио да се Шведска неће придружити ниједном од блокова великих сила. У том временском оквиру, Шведска је имала за циљ да успостави одбрамбени савез са Норвешком и Данском који би деловао независно од великих сила. Ипак, преговори су пропали због спорова око учешћа западних земаља, посебно Сједињених Држава. Следствено, Данска и Норвешка су постале чланице НАТО-а, док је Шведска ојачала своју посвећеност неутралности (Lassinantti 2001, 89). Агрел (Agrell 1998) наводи да је ова политика неутралности заснована на несврставању током мира и неутралности током рата, што је омогућило Шведској да се држи подаље од војних савеза и остане ван сукоба великих сила. Неутралност је била више од политичког избора. Она се развила у суштински аспект шведског идентитета, дајући слику Шведске као аутономне и непристрасне земље. Ова стратегија се заснивала на избегавању војних савеза, поштовању међународних стандарда, као што је Хашка конвенција о неутралности, и уздржавању од обавеза које би могле да угрозе њен положај неутралне земље. Штавише, забринутост због могућег совјетског напада на Финску била је од кључног значаја у одржавању ове политике (Ydén, Berndtsson i Petersson, 2019).

Шведски концепт тоталне одбране осмишљен је тако да очува неутралну позицију интеграцијом војних и цивилних ресурса. Како Витер (Wither 2020) примећује, овај приступ је такође наглашавао друштвену

спремност, јачао јавну посвећеност одбрани и појачавао легитимитет шведске политике. Поврх тога, њена економска стратегија била је важна за одржавање стабилности и статуса неутралне и несврстане земље. Користећи средства из Маршаловог плана, Шведска се 1948. године придружила Организацији за европску економску сарадњу (ОЕЕЦ), што је помогло убрзању њеног економског опоравка. Као оснивач Европског удружења слободне трговине (ЕФТА) 1960. године, ојачала је трговинске односе са земљама Западне Европе, чиме је обезбедила дугорочну економску стабилност. Ова стратегија била је од кључног значаја за одржавање унутрашње стабилности и јачање кредибилитета земље као снажног неутралног актера на глобалној сцени (Häkkinen i Kaarkoski, 2024). Бромесон (Brommesson 2010) истиче значај политике несврстаности за спољнополитички идентитет Шведске, јер она, према његовим речима, није била само безбедносна стратегија већ и идеолошки оквир у којем је Шведска себе видела као „трећи пут“ између капитализма и комунизма. Како Бјерелд (Bjereld 1995) примећује, овај приступ је омогућио Шведској да уравнотежи очување неутралности са активним учешћем у међународној дипломатији, чиме је ојачала свој статус конструктивног глобалног посредника који је у знатној мери обликовао спољнополитички профил земље. Шведска је такође користила неутралност као платформу за глобални активизам. Шведска је била снажан заговорник људских права, глобалног мира и разоружања, доследно се противећи колонијализму и апартејду, док је пружала значајну финансијску и логистичку подршку ослободилачким покретима попут Афричког националног конгреса (АНК) од 1960-их и учествујући у мировним мисијама УН у Конгу, Мозамбику, Камбоџи и Анголи. Осим тога, Шведска је одиграла кључну улогу у промоцији Покрета несврстаних и подухвата попут Новог међународног економског поретка, који је подржавао праведнију расподелу утицаја међу међународним организацијама (McEachrane 2018, 479).

Почетком 1990-их, са брзим политичким променама у Европи и крајем Хладног рата, било је очигледно да дугогодишња неутралност Шведске није била довољна за решавање нових геополитичких питања. Иако је од почетка постојала забринутост да би неутралност Шведске могла да буде у сукобу са безбедносним циљевима Уније, део шведске политичке елите препознао је значај снажније интеграције и сарадње са ЕУ. Шведска се придружила ЕУ 1995. године, чиме је омогућила повећану економску и политичку сарадњу уз одржавање неутралности. Поред тога, Шведска је почела да цени предности сарадње у области безбедности и одбране коју пружа ЕУ, као што је учешће у мисијама стабилизације након сукоба и пружање политичке, војне и хуманитарне помоћи током глобалних криза (Brommesson 2010).

Након примене Лисабонског споразума 2009. године, Шведска се придружила клаузули о узајамној одбрани, која обавезује државе чланице Европске уније да подрже сваку државу чланицу која претрпи оружану агресију коришћењем свих расположивих ресурса, у складу са чланом 51 Повеље Уједињених нација. Иако неки ову акцију могу да доживе као претњу војној неутралности Шведске, Лисабонски споразум је омогућио Шведској да задржи своју независност у питањима националне одбране. Као што је наведено у члану 42.7, обавеза узајамне одбране је обавезујућа за све државе чланице, али не утиче на неутралност одређених држава чланица (Лисабонски споразум 2007). Овај аранжман је омогућио Шведској да задржи право да самостално одлучује о свом учешћу у колективној одбрани и војним интервенцијама. На овај начин, Шведска је могла да уравни своје безбедносне интересе унутар оквира ЕУ, а да притом задржи традицију војне неутралности, дајући јој флексибилност да допринесе европској одбрани без угрожавања контроле над својим војним ангажманима.

Шведска је придруживањем Партнерству за мир 1994. године почела да гради ближе везе са НАТО-ом. Касније је играла активну улогу у мисијама које је предводио НАТО, укључујући операције на Косову (КФОР), у Авганистану (ИСАФ) и Либији (ОУП) (Government Offices of Sweden 2022). Форсберг и Вахторанта (Forsberg i Vaahtoranta 2001) називају ову стратегију „пост-неутралност“, што омогућава Шведској да очува војну неутралност, док се истовремено ангажује у европској безбедносној и одбрамбеној политици и одржава јаке везе са НАТО-ом. Према Висландеру (Wieslander 2021), мање државе попут Шведске често настоје да ојачају своју безбедност сарадњом са истакнутијим међународним актерима, што може да повећа њихову зависност од спољних утицаја. Ипак, шведска стратегија је изграђена на принципу глобалне међузависности, уз признавање суштинске улоге спољнополитичких односа у обезбеђивању националне безбедности. Пажљивим балансирањем неутралности, регионалне интеграције и сарадње са међународним организацијама, Шведска је успоставила безбедносни оквир за наставак вођења активне спољне политике у свету након Хладног рата.

Неутралност Финске и њене промене у међународној безбедности

Сукоби Финске са Совјетским Савезом током рата утицали су на њен избор да одржи неутралност након Другог светског рата. Након победе нацистичке Немачке над Пољском 1939. године, Совјетски Савез је упутио територијалне захтеве Финској како би заштитио Лењинград од

потенцијалних напада Запада. Након одбијања од стране Финске, Совјети су извршили инвазију у новембру 1939. године, чиме је почео Зимски рат. Након интензивних борби, Финска је закључила Московски мировни споразум у марту 1940. године, уступивши 10% своје територије, попут Источне Карелије и Виборга, док су Совјети поставили поморску базу у Ханку. Након немачке окупације Данске и Норвешке, заједно са анексијом балтичких држава од стране Совјетског Савеза, Финска се удружила са Немачком. Покренула је Продужени рат против Совјета 1941. године, са циљем да надокнади губитке из Зимског рата. Иако су у почетку тријумфовале, финске трупе су се коначно суочиле са интензивним совјетским контранападима, што је довело до примирја у септембру 1944. године, које је наметнуло признавање Московског мировног споразума из 1940. године и повлачење немачких снага са њене територије. Потписан у Паризу фебруара 1947. године, овај мировни споразум је потврдио услове примирја и дао Финској право да одржи ограничену војну силу (Nenye et al. 2016).

Финска се суочила са сложеним потешкоћама током својих послератних напора за стабилизацију и реинтеграцију. Под председником Јухом Кустијем Пасикивијем (Juho Kusti Paasikivi), Финска је променила своју спољну политику како би унапредила односе са Совјетским Савезом, што је кулминирало Споразумом о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи из 1948. године, којим је осигурана узајамна одбрана и финска неутралност током Хладног рата. Иако је овај споразум значајно ограничио флексибилност Финске, земља је задржала значајан ниво суверенитета у поређењу са земљама Варшавског пакта, што је омогућило Совјетском Савезу да гарантује да Финска остане у неутралној „сивој зони“ (Kansikas 2017, 83-85). Кроз ову стратегију, Финска је развила линију спољне политике познату као линија Пасикиви-Кеконен (Paasikivi-Kekkonen), засновану на претпоставци да су совјетски безбедносни интереси најважнији. Међутим, окупација и сателитизација нису неопходне за постизање ових циљева. Кроз пријатељске односе и сарадњу, Финска је настојала да увери Совјетски Савез да се на њеној територији неће одвијати непријатељске акције, уз истовремено чување унутрашње аутономије у спољнополитичким одлукама (Kuusisto 1959, 37). Кључна фигура у наставку ове политике био је председник Урхо Кеконен (Urho Kekkonen), који је одржавао стабилне односе са Совјетским Савезом чак и током спорадичних тензија и криза. Прва криза 1958. године настала је након парламентарних избора, када је нова коалициона влада коју је предводио социјалдемократски премијер Карл Аугуст Фагерхолм (Karl August Fagerholm) укључивала чланове са антисовјетским осећањима, што је изазвало дипломатске тензије са

Совјетским Савезом. Ова криза је превазиђена када је Финска извршила реконструкцију владе, чиме је обновљена стабилна веза са Совјетским Савезом. Криза са нотама из 1961. године произашла је из појачаних тензија између великих сила због Берлинског зида и учешћа Немачке у активностима НАТО-а у Балтичком мору. У то време, Совјетски Савез је затражио консултације у складу са Споразумом из 1948. године, који је укључивао одредбу о међусобној одбрани. Председник Кеконен је успешно преговарао са Совјетским Савезом и убедио Хрушчова да повуче захтеве за консултације, што је омогућило побољшање односа између две земље (Singleton 1981, 281-282).

За разлику од Шведске, Финска није добила помоћ из Маршаловог плана. Није била део ОЕЕЦ-а, што је било у складу са обавезама Финске према раније поменутом споразуму са Совјетским Савезом. Финска је тек 1969. године постала члан Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД), док је истовремено постала придружени члан Европског удружења за слободну трговину (ЕФТА). Придружила се ЕФТА као пуноправни члан 1986. године, чиме је покренут постепени процес економске интеграције са Западом. Међутим, због политичких импликација, чланство у Европској економској заједници (ЕЕЗ) остало је неприхватљиво за Совјетски Савез. То је довело до тога да Финска, као и Шведска, током Хладног рата остане ван овог облика регионалне економске интеграције (Tarschys 1971, 70-71).

Након распада Совјетског Савеза 1991. године, Финска је искористила прилику да укине ограничења која су постављена споразумом из 1948. године, чиме је отворила пут за прилагођавање свог спољнополитичког приступа, посебно са већим фокусом на Западни идентитет. Улазак Финске у ЕУ 1995. године представљао је економски напредак и укључио је ову земљу у заједничку спољну и безбедносну политику Уније. Након тога, сарадња у оквиру ЕУ проширила се и обухватила заједничку безбедносну и одбрамбену политику, која је постала још важнија са применом Лисабонског споразума 2009. године, којим је успостављена међусобна одбрамбена обавеза међу државама ЕУ у случајевима војне агресије. Финска је задржала неутралност, за коју је била уверена да је од кључног значаја за стабилност и безбедност Северне Европе, циљајући на то да избегне нарушавање односа са Русијом или ескалацију тензија.

Финска се придружила Партнерству за мир (ПЗМ) 1994. године како би унапредила одбрамбене капацитете. Кроз ову иницијативу, Финска је успоставила војну сарадњу са НАТО-ом кроз учешће у војним вежбама, мировним операцијама и безбедносним напорима, а да није формално члан Алијансе. Истовремено, Финска је користила свој територијални

одбрамбени систем како би заштитила своје националне интересе и активно је учествовала у међународној и регионалној одбрамбеној сарадњи (Roiko-Jokela, Roiko-Jokela i Mangeloja 2024).

***Данска у међународном безбедносном окружењу:
балансирање чланства у НАТО-у са политиком изузећа из ЕУ***

Одмах по завршетку Другог светског рата, Данска је, под вођством премијера Кнуда Кристенсена и Ханса Хедтофта (Knud Kristensen i Hans Hedtoft), настојала да успостави политику засновану на сарадњи са Уједињеним нацијама и изградњи веза са Источним и Западним блоком. Петерсон (Peterson 1987) наводи да је ова политика, заснована на међународној солидарности, постепено попримала карактеристике претходне политике неутралности Данске. Иако су Западне силе и нордијски суседи сматрани природним савезницима, Данска је настојала да избегне придруживање било ком војном блоку, уместо чега се определила за политику помирења, која је укључивала трговински споразум са Совјетским Савезом 1946. године. Међутим, због комунистичког пуча у Чехословачкој 1948. године, Данска је постала свеснија претње совјетске експанзије, што је довело до промена у њеној спољној и безбедносној политици. Данску је, као и друге нордијске земље, привукла шведска идеја из 1948. године о регионалној сарадњи и оружаном неутралности, закључивши да такав савез не би био довољан да се супротстави совјетским претњама. Одлуку да постане оснивач НАТО-а 1949. године, између осталих фактора, обликовало је искуство нацистичке Немачке са окупацијом Данске 1940. године, када је постало јасно да неутралност није довољна да пружи адекватну заштиту (Vjøl 1968). Прихватањем америчког предлога 1950. године о интегрисаним војним снагама у оквиру НАТО-а, Данска је поставила темеље своје безбедносне политике тиме што је подржала иницијативу која је, упркос томе што је укључивала осетљиво питање наоружавања Западне Немачке, омогућила да се одбрамбена линија НАТО-а помери ка истоку, чиме се повећала њена безбедност (Petersen 1987, 16).

Након приступања НАТО-у, Данска је заузела опрезан став у погледу учешћа у Алијанси. Током 1980-их, усред ескалације тензија Хладног рата, НАТО и његове државе чланице суочиле су се са унутрашњим неслагањима, посебно у вези са војним стратегијама и одговорима на растућу совјетску претњу. Од 1982. до 1988. године, коалиција левог центра у Данској усмеравала је своју политику према НАТО-у кроз резолуције донете у парламенту, а које су приморавале владу да заузме критичнији став, уз често додавање „фуснота“ на званичне изјаве НАТО-а.

Ова пракса је омогућила влади да одржи власт, али је истовремено довела до унутрашњих неслагања и удаљила Данску од кључних праваца Алијансе (Petersen 2011). Географски положај Данске и контрола над Гренландом, наставили су да јој пружају значајну улогу у интересима САД у региону, што је, упркос тензијама унутар Алијансе, омогућило Данској да одржи релативно низак ниво војне потрошње унутар НАТО-а, а истовремено заузима ставове који су се често разликовали од ставова њених савезника. Након Хладног рата, Данска је променила фокус, појачавајући ангажман у међународним кризним операцијама.

Као што је наведено у Споразуму о одбрани који је усвојен 2004. године, терористички напад на Светски трговински центар подстакао је Данску да препозна да је померање претњи са конвенционалног ратовања на нове асиметричне претње, постало примарни безбедносни изазов. Сходно томе, приоритет је да се осигура њена способност да се суочи са овим претњама где год се појаве, било унутар или изван њених граница, како кроз учешће у међународним операцијама, тако и кроз ојачани национални одбрамбени систем. Како би се то постигло, Данска ће наставити да даје свој допринос НАТО-у, укључујући учешће у Снагама за одговор НАТО-а, и да се стара то томе да њене војне снаге буду добро опремљене и спремне за међународне операције (Министарство одбране Данске 2004). Како је приметио Расмусен (Rasmussen 2013), Данска је брзо постала посвећенији и активнији партнер унутар НАТО-а, што је, упркос ограниченим ресурсима, ојачало њен растући имиџ као снажне чланице НАТО-а.

Иако је Дански споразум о одбрани из 2004. године нагласак стављао на решавање нових асиметричних претњи кроз учешће у НАТО-у и јачање националне одбране, такође је наводио да би земља била спремна да се укључи у европске одбрамбене иницијативе ако би се укинуло изузеће Данске из одбрамбене политике ЕУ. Ово је јасно показало да је безбедносна политика Данске била под утицајем њених ставова о одбрамбеној сарадњи ЕУ. Чини се да је начин на који је Данска сарађивала са ЕУ у области одбране имао историјске корене. Почетком 1970-их, Данска се придружила Европској заједници, признајући економске и политичке користи од чланства. Међутим, двадесетак година касније, већина данских бирача одбацила је на референдуму ратификацију Уговора из Мастрихта, што је изазвало политичку кризу у земљи. Данска је постигла компромис кроз Споразум из Единбурга како би решила кризу, што јој је омогућило да се искључи из одбрамбене сарадње унутар ЕУ. Иако је сарадња са ЕУ по овом питању још увек била у раној фази, многи у Данској су били забринути да би будући развој

војних структура ЕУ могао да поткопа контролу земље над њеном војском и положај унутар НАТО-а (Pedersen 2006, 38-39).

Следствено томе, изузеће у погледу одбране омогућило је Данској да избегне учешће у одлукама и акцијама које су наметале правне обавезе, као што су војне или одбрамбене активности. То није подразумевало искључење Данске из политичких активности везаних за одбрану, укључујући изјаве или закључке. Иако је Данска могла да учествује у дискусијама о одбрани ЕУ, то је могла да чини само ако те дискусије нису довеле до конкретних одбрамбених акција са директним последицама по земљу. Из наведених разлога, политика изузећа се строго примењивала на правно обавезујуће акције, што је омогућило Данској да остане укључена у шири политички дискурс (Butler 2020). Лисабонским споразумом, интеграција одбране унутар ЕУ наставља да се развија. Изузеће Данске у одбрани спречило ју је да учествује у војним операцијама ЕУ, планирању одбрамбене политике и иницијативама ЗБОП-а као што су Европска одбрамбена агенција (EDA) и Стална структурирана сарадња (PESCO). Међутим, Данска је могла је да буде активно укључена у цивилне мисије и друге иницијативе које нису везане за одбрану. Ларсен (Larsen 2014) се бави питањем како се спољнополитички идентитет Данске развијао у контексту интеграција у ЕУ и институционалних промена, истичући да је, иако је Данска формално задржала могућност деловања ван структура ЕУ након Лисабонског споразума, прилагодила свој приступ како би се ускладила са новим правилима доношења одлука које су овим Уговором уведене. Данска је била укључена у Европски одбрамбени фонд (ЕДФ), који је основан у циљу обезбеђивања финансијских средстава за развој напредних одбрамбених технологија и иновација које могу да унапреде европске одбрамбене капацитете. Како су приметили Геншел, Јахтенфукс и Миљорати (Genschel, Jachtenfuchs i Migliorati 2023), Данска је добила приступ ЕДФ-у путем „правног инжењеринга“, посебно усвајањем правног оквира који је дозвољавао учешће на основу конкурентских одредби европске одбрамбене индустрије. Вивел (Wivel 2018) такође истиче сложен и контрадикторан однос Данске са Унијом, који се огледа у чињеници да прагматизам и селективна европска интеграција коегзистирају са дубоким скептицизмом према даљој политичкој и војној интеграцији.

Одговор нордијских земаља на агресивну политику Русије: од анексије Крима до инвазије на Украјину

Стратешки потез Шведске ка чланству у НАТО-у и његове дугорочне безбедносне импликације

Иако је одлука Шведске да се придружи НАТО-у донета након руске инвазије на Украјину, то није било неочекивано. Деценију раније, руске војне вежбе из 2013. године које су симулирале нападе на Шведску, откриле су озбиљне недостатке у њеном одбрамбеном систему, опреми и финансијама. Ове слабости спречиле су Шведску да активира свој систем брзог реаговања (QRA), што је покренуло јавну и политичку дебату о потреби за модернизацијом војске и реформом одбране (Gotkowska 2013). Годину дана касније, руска анексија Крима подстакла је шведску владу да донесе одлуку да унапреди своју војну спремност, што је довело до промена у политичкој реторици и стратешким изборима (Wieslander 2021). У овом контексту, на самиту НАТО-а у Велсу септембра 2014. године, Шведској је додељен статус Партнера са унапређеним могућностима (ПУМ), што је омогућило побољшани дијалог и сарадњу. Као партнер у ПУМ-у, Шведска је добила приступ војним вежбама НАТО-а и могућности да усклади своје војне капацитете са његовим стандардима. Инцидент који се догодио наредног месеца, а у којем је се сумња да је учествовала руска подморница у Стокхолмском архипелагу, додатно је нагласио потребу за унапређењем војних капацитета Шведске.

Период трансформације у одбрамбеној стратегији Шведске настављен је кроз продубљивање сарадње са НАТО-ом и регионалним партнерима, као и кроз унапређење војне капацитете као одговор на ескалацију безбедносних претњи. Шведска је са НАТО-ом 2016. године потписала Споразум о подршци земље домаћина, што је омогућило снагама НАТО-а да примају логистичку и војну помоћ на шведској територији. Следеће године, земља је поново увела обавезно sluђење војног рока, а Национална гарда је постала кључни елемент припремљености за кризе. Успостављањем војне инфраструктуре на стратешким локацијама, као што је острво Готланд, Шведска је побољшала сопствене капацитете за брзу мобилизацију и реаговање на кризу (Edström i Gyllensporre 2023, 274). Упркос оваком развоју догађаја, министар одбране Петер Хултквист (Peter Hultqvist) је 2021. године изјавио да се Шведска неће придружити НАТО-у и да су постојећи билатерални споразуми и партнерства кључни за одржавање националне безбедности. Шведска је наставила своје активно ангажовање у ЗБОП-у унутар Европске уније. Иако претходно скептична

према институционалном развоју одбране ЕУ, Шведска је, под утицајем нових политичких околности, ревидирала свој став и фокусирала се на повећање утицаја у обликовању европских одбрамбених политика. Сходно томе, појавила се као кључни актер у процесу доношења одлука ЕУ, настојећи да утиче на развој њене одбрамбене политике (Håkansson 2021).

Како је истакнуто у документу који је усвојила Влада Шведске (2022), након што је Русија извршила инвазију на Украјину, постало је очигледно да безбедносни оквир земље није био довољан да је заштити од директног војног напада. Ове околности довеле су до тога да се чланство у НАТО-у сматра јединим начином за добијање основних безбедносних гаранција и трајне стабилности. У исто време, дошло је до значајне промене код јавног мњења. У почетку се 40% становништва противило чланству у НАТО-у, док је након одлуке о подношењу захтева за чланство, чак 32% оних који су претходно били против, променило став, подржавајући приступање Шведске Алијанси (Mitchell et al. 2024). Упркос широкој политичкој подршци за улазак у НАТО, било је и домаћих критика у вези са начином на који је одлука донета. Критичари су тврдили да је тај процес био пребрз и да му недостају довољне консултације са јавношћу. Ова одлука је донета пребрзо под спољним притиском, углавном због надлазеће руске претње. Како су Берг и Фредриксон (Berg i Fredriksson 2024) приметили, током јавне дебате која је уследила након одлуке, рат у Украјини је постао доминантна тема, док су медији, укључујући јавне емитере, углавном подржавали чланство у НАТО-у. Истовремено, гласови који су се противили чланству у НАТО-у били су маргинализовани или игнорисани. Како су аутори даље истакли, овај тренд одражава начин на који је политички дискурс обликован стратешким циљевима и безбедносним потребама, што је постало доминантан оквир за разумевање шведске спољне политике.

Током процеса приступања, претње и захтеви Анкаре у вези са курдским организацијама покренули су питање политичке флексибилности Шведске, као и њених односа са кључним безбедносним партнерима. Иако су неки захтеви Турске испуњени, попут реформи везаних за антитерористичко законодавство и извоз наоружања, Шведска је одлучила да не испуни све, попут захтева за екстрадицију новинара који је тражио азил. Шведска је одлучила да очува унутрашњу политичку независност и да на крају не попусти пред спољним захтевима, посебно у вези са основним људским правима и слободом штампе. Након сложених преговора са Турском, трилатерални меморандум потписан у јуну 2022. године на самиту НАТО-а у Мадриду, уклонио је препреке за придруживање Шведске и Финске Алијанси (НАТО 2022).

Укључивање Шведске у програм унапредило је сарадњу и борбену моћ њене војске, чиме је подржана укупна безбедност Алијансе. Шведска, призната као једна од технолошки најсофистициранијих и војно најприпремљенијих земаља у Европи, поседује ловачки авион JAS 39 Грипен (JAS 39 Gripen), познат по својој прилагодљивости, окретности и економичности, способан да обавља разне задатке, од борбе до осматрања. Осим тога, Стридсвагн 122 (Stridsvagn 122), шведска варијанта тенка Леопард 2 (Leopard 2), има софистициране системе заштите и управљања ватром који играју суштинску улогу у њеним копненим снагама будући да обезбеђују прецизност и безбедност посаде. Шведска такође користи систем вођених ракета Робот 70 (Robot 70) за прецизно циљање претњи на копну, укључујући оклопне јединице. Шведска морнарица игра виталну улогу у одбрани Балтичког мора, са својим напредним подморницама класе Готланд (Gotland), које су једне од најтиших на свету, опремљене ракетним системима пројектованим за суочавање са подводним и ваздушним претњама. Шведске компаније Saab и BAE Bofors произвеле су кључне системе, укључујући борбене авионе, подморнице, артиљерију и системе противваздушне одбране, који подржавају одбрамбене потребе Шведске и одржавају њену конкурентност на глобалном тржишту наоружања (Michnik 2024). Како примећује Нордлунд (Nordlund 2021), развој снажне одбрамбене индустрије резултат је чињенице да се историјски неутрална Шведска фокусира на самодовољност у производњи војне опреме (Nordlund 2021).

Шведски геополитички положај такође чини ову земљу веома важним фактором у стабилности Северне Европе. Шведска се граничи са Балтичким морем и налази се у близини кључних подручја као што су балтичке државе, Русија и Арктик. Овај положај даје Шведској контролу над стратешким поморским путем између Скандинавије и централног дела Европе, што је од кључног значаја за слободу пловидбе и безбедност поморских путева. Осим тога, копнене границе са Финском и Норвешком обезбедиле су НАТО-у кључну тачку за координацију и логистику у нордијско-балтичком региону. Овај положај омогућава НАТО-у приступ регионима са високим безбедносним изазовима и ефикасну мобилизацију снага за брз одговор на претње са Истока. Њен положај између Пољске и Русије даје Алијанси значајну предност у смањењу рањивости балтичких држава, јер контролише могућност алтернативних поморских путева који могу да заобиђу потенцијалне копнене блокаде или нападе (Dorman 2024). Шведска и Финска постале су партнери у војним иницијативама НАТО-а, Балтичкој ваздушној полицији (BAP) и Појачаном истуреном присуству (EFP). Шведска активно

штити балтички ваздушни простор преко Балтичке ваздушне полиције. Финска је у јуну 2024. године добила одобрење министара одбране НАТО-а да успостави Копнене снаге (FLF) на својој територији као део Појачаног истуреног присуства. Шведска, као оквирна земља, играла је водећу улогу у организовању и координацији истурених копнених снага НАТО-а у Финској. И Шведска и Финска, као партнерске земље, учествовале су у војним вежбама као што су Trident Juncture 2018 и Cold Response од 2006. године, које су тестирале способност НАТО-а да делује у екстремним климатским условима Арктика. Фокусирале су се на унапређење координације између земаља чланица и партнера, као и на развој тактика и процедура за заштиту стратешких рута и ресурса у овом региону. Године 2024, Шведска, Финска и Норвешка биле су домаћини Нордијског одговора који је заменио Cold Response. Ове вежбе имају за циљ јачање војних капацитета и оперативне координације међу нордијским земљама. Са својим снажним војним способностима и искуством у екстремним временским условима, Шведска и Финска могу да дају значајан допринос способности НАТО-а да ефикасно реагује у региону (Bryant 2024).

Стратешки заокрет Финске ка НАТО-у: јачање националне безбедности и регионалне отпорности

Иако је Финска деценијама била војно неутрална, тензије у региону које су постепено расле, посебно након руске анексије Крима 2014. године, приморале су је да ревидира своју безбедносну стратегију и окрене се ка НАТО-у. Финска је, заједно са Шведском, постала чланица Партнерског програма са унапређеним могућностима (ПУМ) у оквиру НАТО-а 2014. године, што јој је омогућило да учествује у војним вежбама и усклади војне капацитете са стандардима Алијансе. Две године касније, 2016. године, финска влада је наручила студију која анализира потенцијалне последице придруживања НАТО-у како би проценила његов утицај на оквир спољне политике и националну безбедност. Иако није препоручио придруживање НАТО-у, документ је указао на повећану осетљивост и рањивост Финске због промена у геополитичком окружењу, са посебним нагласком на агресивну политику Русије према Украјини. Поврх тога, анализирани су аспекти сарадње са Шведском и могућности за јачање одбрамбених капацитета кроз партнерство са НАТО-ом, заједно са опцијом „брзе траке“ ка интеграцији у Алијансу. Ова студија била је основа финске одбрамбене политике, која се фокусирала на јачање билатералних и регионалних партнерстава као кључне компоненте стратешког одговора земље на нове безбедносне изазове

(Bergquist et al. 2016). Европска унија остаје примарни оквир за безбедносну и одбрамбену политику Финске. Финска се залагала за унапређење одбрамбене сарадње унутар ЕУ како би се унапредила спремност Уније и њених држава чланица за будуће безбедносне захтеве и ојачала њихову отпорност на кризе. Финска је кроз PESCO ојачала своју безбедносну позицију у Европи путем активног учешћа у регионалним безбедносним питањима. Финска је такође наставила сарадњу са НАТО-ом кроз програм ПзМ, покушавајући да унапреди интероперабилност својих трупа и учествује у свеобухватнијим регионалним безбедносним иницијативама (Kaczmarek 2024).

Како примећује Ниберг (Nyberg 2022), за разлику од Шведске, која је неутралност третирала као важан елемент националног идентитета и међународног престижа, Финска је своју неутралност посматрала као нужност и услов за опстанак, верујући да би формално чланство у Алијанси могло у озбиљној мери да угрози њене односе са Русијом, што је настојала да избегне по сваку цену. Међутим, како се наводи у извештају финске владе о приступању НАТО-у, промене у европској безбедносној ситуацији изазване руском инвазијом на Украјину створиле су неповољну динамику за националну безбедност Финске. У тим условима, чланство у НАТО-у је постало императив, што има за циљ јачање националне безбедности кроз колективну одбрану, омогућавање учешћа Финске у обликовању политика Алијансе и допринос стабилности на Балтичком мору и у Северној Европи (Влада Финске 2022).

Овај изненадни преокрет додатно је подржан брзим повећањем подршке јавности чланству у НАТО-у, која је порасла са 20-30 процената на 53 процента у фебруару 2022. године. До маја достигла чак 76 процената, док је број противника пао испод 15 процената. Форсберг (Forsberg 2024) је објаснио овај феномен као резултат препознавања безбедносних предности које чланство доноси и осећаја хитности изазваног руском инвазијом, док су колективна сећања на Зимски рат и страхови од обнављања напада на Финску дали емоционални подстицај за промену мишљења. У међувремену, политичке странке које су се раније противиле приступању НАТО-у преиспитале су своје ставове након чега су преко својих елита усвојиле реалистичну безбедносну стратегију, појачану политичким национализмом, како би ускладиле ставове са јавним мњењем и оправдале свој преокрет (Immonen 2024). Ову промену у спољној политици Финске обележили су брзи и интензивни преговори између кључних политичких актера, укључујући председника, владу, парламент и политичке странке, чиме је показана способност земље да координише и доноси ефикасне одлуке у кризи, што је била кључна карактеристика финског одговора на изненадну

промену безбедносног окружења (Koskimaa i Raunio 2024). Иако су противници убрзаног процеса током парламентарне дебате предлагали референдум, на крају је постигнут широки консензус, што је омогућило да одлука о придруживању НАТО-у прође кроз парламент (Arter 2022, 183-184). Пре формалног чланства у априлу 2023. године, Финска је углавном била усклађена са стандардима НАТО-а кроз Партнерство за мир. Међутим, чланство у Алијанси омогућава бољу координацију војних операција, размену обавештајних података и приступ заједничким војним ресурсима. Како наводе Исо-Марку и сарадници (Iso-Markku 2023), чланство у НАТО-у доноси значајне промене у друштвеном, политичком и војном контексту Финске, који се постепено усклађује са стратегијама Алијансе.

Финска је позната по својој доктрини тоталне одбране. Она се заснива на брзој мобилизацији свих расположивих ресурса, укључујући резервисте, у циљу заштите територије Финске, посебно дуж границе са Русијом која је дуга 1.300 километара. Финска такође поседује капацитете који јој омогућавају ефикасну одбрану, укључујући борбене авионе JAS 39 Gripen, тенкове Leopard 2A6, оклопна возила Pasi и Sisu и напредне ракетне системе Robot 70. У оквиру НАТО-а, процес модернизације финске војске се наставља, са циљем да се она усклади са савременим стандардима (Michnik 2024).

Финска има кључну геополитичку улогу у северној Европи, будући да дели широку границу са Русијом, која у том подручју сада служи као главна одбрамбена линија НАТО-а. Близина стратешких локација, као што су Санкт Петербург и Кољско полуострво код којег се налази руска Северна флота и стратешке нуклеарне снаге од великог значаја за националну безбедност Русије, додатно повећава њен значај. Поред тога, Финска штити север Шведске и обале северне Норвешке, чиме доприноси контроли северноатлантских поморских рута и омогућава НАТО-у већу дубину у одбрани балтичких земаља (Pesu 2023).

Крај изузећа Данске из одбрамбених споразума ЕУ: јачање колективне безбедности Европе

Како је навео Вивел (Wivel 2013), након завршетка Хладног рата, Данска је активним учешћем у међународним војним операцијама све више тежила промоцији либералних вредности као што су демократија и људска права. Ова метода наглашава заштиту либералног међународног поретка, уместо да се фокусира искључиво на специфична питања националне безбедности. Одлука да се уклони опција изузећа у одбрамбеној политици ЕУ може се посматрати као унапређење ове

политике, која тежи да одржи ове вредности унапређењем одбрамбене сарадње широм Европе. Сходно томе, након руске инвазије на Украјину, данска влада је 6. марта 2022. године успоставила Национални компромис о безбедносној политици и постигла шири политички споразум. Владајуће социјалдемократе и опозиционе странке Венстре, СФ (Socialistisk Folkeparti), Радикална лева странка (Radikale Venstre) и Конзервативна народна странка (Konservative Folkeparti) постигле су овај споразум, истичући значајну претњу по европску безбедност која произилази из интензивирања сукоба у Украјини. Стране у споразуму обавезале су се да ће спровести конкретне мере за јачање одбрамбених способности Данске и прилагодити њен спољнополитички приступ новим геополитичким изазовима. Важни аспекти споразума састоје се од повећања војног буџета на 2 процента БДП-а, усклађивања политике са захтевима НАТО-а, смањења ослањања на руску енергију у циљу унапређења енергетске безбедности и смањења стратешког ризика и укидања одредбе о изузећу за одбрану унутар ЕУ. У вези са овим питањем, заказан је референдум за 1. јун 2022. године, који је омогућио грађанима Данске да изнесу своје мишљење о укидању овог изузетка (Frederiksen 2022).

Кампања која је претходила референдуму 1. јуна 2022. године, наглашавала је јединство са Европом, указујући на опасности од руске агресије према Украјини. Иако су опозиционе странке, попут Данске народне партије (Dansk Folkeparti) и Нове деснице (Nye Borgerlige), упозоравале на ризик од губитка ауторитета над сопственом војном политиком и смањења суверенитета, резултати референдума показали су снажну јавну подршку укидању овог изузетка. Са 66,87% гласова за и 33,1% против, овај резултат, иако очекиван, означио је политичку консолидацију и јасан мандат за измене у одбрамбеној сарадњи Данске унутар ЕУ. Иако се, како тврди Клинге (Klinge 2024), Данска сматра земљом која припада спољним круговима интеграције ЕУ, кључни фактори попут руске инвазије на Украјину и јаче сарадње унутар НАТО-а могу да објасне њен помак ка већој интеграцији са ЕУ. Батлер (Butler 2020) истиче да изузеће Данске од одбрамбених питања представља контрадикцију у политици. Као мала држава чланица, Данска је настојала да повећа свој утицај на питања међународне безбедности и одбране, али је ово самонаметнуто ограничење заправо ограничило њен утицај.

Након одржаног референдума, на основу Националног компромиса из 2022. године, Данска је у јуну 2023. усвојила нови Споразум о одбрани, који је дефинисан након широког политичког консензуса, који је обухватио и владајуће и опозиционе странке. Споразум се темељи на

три кључна стратешка принципа: јачање глобалне безбедности кроз сарадњу са НАТО-ом, ЕУ и глобалним савезницима, улагање у националну одбрану за одрживу стабилност и просперитет и модернизација данске војске ради побољшане спремности за савремене безбедносне изазове. Унапређење ових аспеката требало би да позиционира Данску као кључног играча у реаговању на глобалне безбедносне изазове, посебно у светлу растућег надметања у поларном региону. Осим тога, Данска се обавезује да ће наставити да пружа значајну војну подршку Украјини, као једној од земаља која даје највећи допринос у поређењу са њеном величином, а у складу са обавезама договореним кроз Фонд за Украјину који је основан у јуну 2023. године. Споразум признаје да је укидање изузетка у сектору одбране омогућило овој земљи да постане равноправни партнер у ЕУ (Министарство одбране Данске 2023а).

Уклањање изузећа у области одбране омогућава Данској да активно учествује у свим иницијативама ЕУ у оквиру ЗБОП-а. Укључила се у два пројекта у оквиру PESCO за јачање војних капацитета у војној мобилности и сајбер безбедности. Земља је такође постала чланица Европске антикорупционе агенције (EDA), координисала је иницијативе и олакшала јачу сарадњу међу државама чланицама ЕУ у вези са одбрамбеним технологијама и опремом. EDA има споразуме о сарадњи са земљама које нису чланице ЕУ и НАТО-ом, са којим је потписала три заједничке декларације од 2016. године. У пракси, то омогућава Данској да активно доприноси војним мисијама и операцијама ЕУ, док је већ учествовала у мисијама ЕУ у Босни и Херцеговини (ALTHEA) и Украјини (EUMAM). Данска такође доприноси Европском фонду за мир (EPF), који пружа војну и одбрамбену помоћ партнерима ЕУ, укључујући Украјину (Министарство одбране Данске 2023б).

На одлуку Данске утицало је и усвајање Стратешког компаса ЕУ у марту 2022. године, који дефинише нови оквир за развој европске безбедности и одбране. Између осталог, овај документ наглашава јачање сарадње ЕУ са кључним партнерима као што су САД, УН и НАТО, као и успостављање Капацитета ЕУ за брзо распоређивање, што ће омогућити Унији да брзо реагује на непосредне претње и кризе изван сопствених граница када НАТО или друге организације нису у стању брзо да делују. Стога је Данска препознала да би уклањање опције изузећа могло да промени њен маргинализован положај у ЗБОП-у, а да се притом не угрози њен статус или однос са НАТО-ом.

Завршна размишљања

Промене у одбрамбеној политици нордијских земаља, а посебно одлуке Шведске и Финске да се придруже НАТО-у, као и повлачење Данске из договора о изузећу у оквиру ЗБОП ЕУ, представљају кључне догађаје који обликују савремену европску безбедносну архитектуру. За сагледавање мотива оваквих промена, могу да се користе различите теоријске перспективе. Међутим, све оне указују на дубље стратешке промене као одговор на изазовно безбедносно окружење. Неореалистички приступ, који наглашава спољне претње и равнотежу снага, објашњава разлоге због којих су Шведска и Финска, некада неутралне земље, одлучиле да се придруже НАТО-у и зашто је Данска напустила свој договор о изузећу у оквиру ЗБОП ЕУ. Руска инвазија на Украјину и шири геополитички контекст, у којем је Русија постала озбиљна претња по безбедности у Северне Европе, подстакли су ове нордијске земље да поново дефинишу своје безбедносне политике. Њихове одлуке постале су одговор на директну претњу која долази од Русије, као и на шири тренд регионалних надметања за равнотежу снага. У овом контексту, одбрамбена интеграција представља начин да се ојача позиција ових земаља и умање потенцијалне претње од агресора, што је типичан одговор у оквиру неореалистичког приступа међународним односима. Конструктивизам додаје још једну димензију за разумевање ових промена, јер указује на улогу норми и идентитета у обликовању политика ових земаља. Следствено томе, одлуке о чланству у НАТО-у и ЗБОП-у нису представљале само практичан одговор на безбедносне претње, већ и део процеса у којем су нордијске земље, редефинишући сопствени идентитет, показале да желе да заштите либералне вредности и, придруживањем евроатлантском оквиру, допринесу колективном безбедносном одговору на руске претње. Осим тога, анализа трендова безбедносне политике у ове три земље указује на шири феномен милитаризације Балтичког мора и Арктика, као и на улогу НАТО-а у ширењу његове мисије и одговорности. Теорија управљања кризама може да објасни доношење одлука у Шведској, Финској и Данској као одговор на ситуације које захтевају хитне и координисане реакције. Руска инвазија на Украјину приморала је ове земље да прилагоде своје стратешке планове и брзо реагују на кризне изазове.

Користећи упоредну методу, стекли смо увид у начине на који су специфични историјски и савремени национални контексти обликовали одлуке одбрамбене политике ових земаља. Док су Финска и Шведска поднеле захтев за чланство, Финска је прва одговорила на руску инвазију на Украјину, препознајући је као директну претњу. Иако у почетку

резервисанија према чланству у НАТО-у, Шведска је убрзо следила Финску. С друге стране, Данска је одлучила да се повуче из опције изузећа и придружи се ЗБОП ЕУ. Иако су разлози за посебне приступе одбрамбеној политици били различити, све три земље су се определиле за продубљивање интеграције у евроатлантске безбедносне структуре као одговор на исту претњу.

На ширем глобалном нивоу, ове промене представљају реакцију на измењену геополитичку стварност и одражавају шире трендове милитаризације и војне интеграције у глобалном окружењу. С друге стране, док ове земље прилагођавају своје политике и војне капацитете, ризикују да погоршају тензије са Русијом. Као што су Локер и Хаутала (Lokker i Hautala 2023) приметили, иако Русија још није предузела конкретне војне акције као одговор на приступање Шведске и Финске НАТО-у, постоји могућност да ће, чим консолидује снаге, предузети мере одмазде које би могле да укључују формирање нових војних трупа на северозападу Русије, као и повећање тензија у региону. Очекује се да ће Русија наставити да користи хибридне претње, попут напада на инфраструктурне циљеве и дезинформацијске кампање, с обзиром на своје ограничене конвенционалне капацитете. Поред тога, у контексту милитаризације региона, Русија ће вероватно повећати значај нуклеарног наоружања у својој стратегији, што је већ видљиво кроз повећање броја бомбардера способних за ношење нуклеарног оружја на Кољском полуострву, као и кроз тестове и војне вежбе са нуклеарним компонентама. Неопходно је да НАТО и његове чланице додатно прилагоде капацитете и војну инфраструктуру у региону, како би се обезбедила стабилност и спречило прерастање тензија у сукоб.

ИЗЈАВА ЗАХВАЛНОСТИ: У овом раду су представљени налази студије која је урађена као део истраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима у 2026. години“, који је финансирало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализовао Институт за међународну политику и економију, Београд, током 2026. године.

References

- 't Hart, Paul, and Bengt Sundelius. 2013. „Crisis management revisited: A new agenda for research, training and capacity building within Europe”. *Cooperation and Conflict* 48 (3): 444–461. <https://doi.org/10.1177/0010836713485711>

- Agrell, Wilhelm. 1998. „Swedish neutrality: Stumbling into the unknown past.” In: *Small states inside and outside the European Union*, edited by Luc Goetschel, 181-192. London: Springer Science.
- Alberque, William, and Benjamin Schreer. 2022. „Finland, Sweden and NATO Membership”. *Survival* 64 (3): 67–72. <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2078046>.
- Arter, David. 2022. „From Finlandisation and post-Finlandisation to the end of Finlandisation? Finland’s road to a NATO application”. *European Security* 32 (2): 171–189. <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2113062>
- Beach, Derek. 2021. „Process tracing in crisis decision making, 23 February 2021”. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1510>
- Berg, Elin, and Emma Fredriksson. 2024. „Don’t say peace: Militarisation and the shrinking space for critical voices in the Swedish NATO debate”. *Critical Studies on Security* 12 (3): 235–239. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358643>
- Bergquist, Mats, François Heisbourg, Rene Nyberg, and Teija Tiilikainen. 2016. *The effects of Finland’s possible NATO membership: An assessment..* Helsinki: Ministry of Foreign Affairs of Finland.
- Bjereld, Ulf. 1995. „Critic or mediator? Sweden in world politics, 1945–90”. *Journal of Peace Research* 32 (1): 23–35. <https://doi.org/10.1177/0022343395032001003>
- Bjørl, Erling. 1968. „NATO and Denmark”. *Cooperation and Conflict* 3 (1): 93–107. <https://doi.org/10.1177/001083676800300105>
- Boin, Arjen, Paul ’t Hart, Eric Stern, and Bengt Sundelius. 2005. *The politics of crisis management: Public leadership under pressure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brommesson, Douglas, Ann-Maria Ekengren, and Anna Michalski. 2022. „Sweden’s policy of neutrality: Success through flexibility?” In: *Successful public policy in the Nordic countries: Cases, lessons, challenges* edited by Christine de la Porte et al, 284-305. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192856296.003.0014>
- Brommesson, Douglas. 2010. „Normative Europeanization: The case of Swedish foreign policy reorientation”. *Cooperation and Conflict* 45 (2): 224–244. <https://doi.org/10.1177/0010836710370246>
- Bryant, Martin. 2024. „Norway, Sweden, and Finland host NATO military exercises”, *The Guardian*, March 4, 2024. <https://www.theguardian.com/>

- world/2024/mar/04/norway-sweden-and-finland-host-nato-military-exercises
- Butler, Graham. 2020. „The European Defence Union and Denmark’s defence opt-out: A legal appraisal”. *European Foreign Affairs Review* 25 (1): 117–150. <https://doi.org/10.54648/eerr2020008>
- Czarny, Roman M. 2018. *Sweden: From neutrality to international solidarity*. Cham: Springer.
- Dorman, Andrew. 2024. „Sweden brings benefits for NATO but accession delay raises difficult questions”, *Chatham House*, February 27, 2024. <https://www.chathamhouse.org/2024/02/sweden-brings-benefits-nato-accession-delay-raises-difficult-questions>
- Edström, Håkan, and Dennis Gyllensporre. 2023. „Exploring NATO’s enlargements in Northern Europe: Theorizing military transformation”. *Comparative Strategy* 42 (2): 264–286. <https://doi.org/10.1080/01495933.2023.2182111>
- Finnish Government. 2022. *Report on Finland’s accession to the North Atlantic Treaty Organization*. Helsinki: State Council, May 15, 2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164093/Gov_rep_EN.pdf
- Forsberg, Tuomas, and Tapani Vaahtoranta. 2001. „Inside the EU, outside NATO: Paradoxes of Finland’s and Sweden’s post-neutrality”. *European Security* 10 (1): 68–93. <https://doi.org/10.1080/09662830108407483>
- Forsberg, Tuomas. 2024. „Bottom-up foreign policy? Finland, NATO and public opinion”. *Scandinavian Political Studies* 47 (3): 283–307. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12273>
- Frederiksen, Mette. 2022. *Nationalt kompromis om dansk sikkerhedspolitik*. Copenhagen: Danish Government. March 6, 2022. <https://stm.dk/statsministeriet/publikationer/nationalt-kompromis-om-dansk-sikkerhedspolitik/>
- Genschel, Philipp, Markus Jachtenfuchs, and Marta Migliorati. 2023. „Differentiated integration as symbolic politics? Constitutional differentiation and policy reintegration in core state powers”. *European Union Politics* 24 (1): 81–101. <https://doi.org/10.1177/14651165221128291>
- Gotkowska, Justyna. 2013. „Sweden’s reaction to a simulated Russian attack”, *Centre for Eastern Studies*, April 24, 2013. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-04-24/swedens-reaction-to-a-simulated-russian-attack>

- Government Offices of Sweden, Ministry of Foreign Affairs. 2022. *Deterioration of the security environment – implications for Sweden (Ds 2022:8)*. Stockholm: Government of Sweden. <https://www.government.se/contentassets/05ffb51ba6404a459d7ee45c98e87a83/deterioration-of-the-security-environment—implications-for-sweden-ds-20228/>
- Hägglöf, M. Gunnar. 1960. „A test of neutrality: Sweden in the Second World War”. *International Affairs* 36 (2): 153–167. <https://doi.org/10.2307/2612040>
- Håkansson, Calle. 2021. „Finding its way in EU security and defence cooperation: A view from Sweden”. *European View* 20 (1): 80–87. <https://doi.org/10.1177/17816858211004647>
- Häkkinen, Teemu, & Kaarkoski, Miina. 2024. „Willingness to defend and foreign policy in Sweden and Finland from the early Cold War period to the 2010s”. *Scandinavian Journal of History* 49 (2): 266–285. <https://doi.org/10.1080/03468755.2023.2289664>
- Hoshiro, Hiroyuki. 2022. „Time pressures under international crises reconsidered: Integrating real and experimental time”. *Asian Journal of Comparative Politics* 7 (4): 1268–1281. <https://doi.org/10.1177/20578911221108798>
- Immonen, Waltteri. 2024. „Nationalist justifications of realist policies: How Finnish parliamentary parties turned to favouring NATO membership”. *Nordic Review of International Studies* 3: 46–59. <https://nris.journal.fi/article/view/122505>
- Iso-Markku, Tuomas, Matti Pesu, Charly Salenius-Pasternak, Iro Särkkä, and Minna Ålander. 2023. *Finland’s NATO accession: What will change?* (FIIA Briefing Paper No. 3). Helsinki: Finnish Institute of International Affairs. https://fiia.fi/wp-content/uploads/2023/03/comment3_finlands-nato-accession.pdf
- Jonas, Michael. 2023. „‘Time of Turmoil’: Sweden, undeclared emergencies, and the experience of crisis and transformation in and around the First World War”. *First World War Studies* 14 (2–3): 315–338. <https://doi.org/10.1080/19475020.2024.2371878>
- Kaczmarek, Krzysztof. 2024. „Finland in a geopolitical perspective: From Finlandization to integration with NATO”. *Defence Sciences Review* 19: 4–16. <https://doi.org/10.37055/pno/187837>
- Kansikas, Suvi. 2017. „Dismantling the Soviet security system: Soviet–Finnish negotiations on ending their friendship agreement, 1989–91”. *The International History Review* 41 (1): 83–104. <https://doi.org/10.1080/07075332.2017.1398177>

- Klinge, Sune. 2024. „Denmark: Revisiting the opt-outs in Denmark: A renewed focus on EU integration”. In: *EU Law and National Constitutions*, 172–189. London: Routledge.
- Koskimaa, Vesa, and Tapio Raunio. 2024. „Effective and democratic policymaking during a major crisis: An in-depth analysis of Finland’s decision to apply for NATO membership after Russia attacked Ukraine”. *Journal of European Public Policy*: 1–24. <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2324013>
- Kuusisto, Allan A. 1959. „The Paasikivi Line in Finland’s foreign policy”. *Western Political Quarterly* 12 (1): 37–49. <https://doi.org/10.1177/106591295901200103>
- Larsen, Henrik. 2014. „Discourses of state identity and post-Lisbon national foreign policy: The case of Denmark”. *Cooperation and Conflict* 49 (3): 368–385. <https://doi.org/10.1177/0010836713495000>
- Lassinantti, Gunnar. 2001. „Small states and alliances - A Swedish perspective”. In: *Small States and Alliances*, edited by Erich Reiter & Heinz Gärtner, 213–230. Heidelberg: Physica. https://doi.org/10.1007/978-3-662-13000-1_10
- Lokker, Nicholas, and Heli Hautala. 2023. „Russia won’t sit idly by after Finland and Sweden join NATO”, *War on the Rocks*, March 30, 2023. <https://warontherocks.com/2023/03/russia-wont-sit-idly-by-after-finland-and-sweden-join-nato>
- McEachrane, Michael. 2018. „Universal human rights and the coloniality of race in Sweden”. *Human Rights Review* 19 (4): 471–493. <https://doi.org/10.1007/s12142-018-0510-x>
- Michnik, Wojciech. 2024. *Nordic frontline states? How Finland and Sweden impact NATO’s security*. London: Conflict and Civicness Research Group, London School of Economics. <https://peacerep.org/wp-content/uploads/2024/04/Nordic-Frontline-States-How-Finland-and-Sweden-impact-NATOs-Security-DIGITAL-CCRG.pdf>
- Migliorati, Marta. 2024. „New Nordic Pathways? Explaining Nordic Countries’ Defence Policy Choices in the Wake of the Ukrainian War”. *Journal of European Public Policy* 31 (10): 3249–74. <https://doi.org/10.1080/13501763.2024.2314247>.
- Ministry of Defence Denmark. 2004. *The Danish Defence Agreement 2005–2009*, Ministry of Defence. <https://www.files.ethz.ch/isn/156836/Denmark2004.pdf>
- Ministry of Defence Denmark. 2023a. “Danish Defence Agreement 2024–2033”, Ministry of Defence, June 28, 2023.. <https://www.fmn.dk/>

- globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-danish-defence-agreement-2024-2033-.pdf
- Ministry of Defence Denmark. 2023b. „Denmark and the EU”, Ministry of Defence, November 20, 2023. <https://www.fmn.dk/en/topics/international-cooperation/eu/>
- Mitchell, Jeffrey, Andrea Bohman, Mikael Eger, and Maureen A. Hjerm. 2024. „Rally around the flag? Explaining changes in Swedish public opinion towards NATO membership after Russia’s invasion of Ukraine”. *Acta Sociologica*: 1–24. <https://doi.org/10.1177/00016993241268185>
- NATO. 2022. „Türkiye, Finland, and Sweden sign agreement paving the way for Finnish and Swedish NATO membership”, *NATO*, June 28, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197251.htm
- Nenye, Vesa, Peter Munter, Toni Wirtanen, and Chris Birks. 2016. *Finland at War: The Continuation and Lapland Wars 1941–45*. London: Bloomsbury Publishing.
- Nordlund, Peter. 2021. „Sweden and Swedish Defence – Introduction to the special issue”. *Defence and Peace Economics* 33 (4): 387–398. <https://doi.org/10.1080/10242694.2021.2003529>
- Nyberg, Rene. 2022. „Russian collateral damage: Finland and Sweden’s accession to NATO”, *Carnegie Endowment for International Peace*, October 6, 2022. <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2022/10/russian-collateral-damage-finland-and-swedens-accession-to-nato?lang=en>
- Pedersen, Klaus Carsten. 2006. „Denmark and the European Security and Defence Policy”. In: *The Nordic countries and the European Security and Defence Policy*, edited by Alyson J. K. Bailes, Gunilla Herolf and Bengt Sundelius, 37–49. Oxford: SIPRI & Oxford University Press.
- Pesu, Matti. 2023. *NATO in the North: The emerging division of labour in Northern European security*. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs. https://fiia.fi/wp-content/uploads/2023/09/bp370_nato-in-the-north.pdf
- Petersen, Nikolaj. 1987. *Denmark and NATO 1949–1987*. Copenhagen: Forsvarshistorisk forskningscenter.
- Petersen, Nikolaj. 2011. „‘Footnoting’ as a political instrument: Denmark’s NATO policy in the 1980s”. *Cold War History* 12 (2): 295–317. <https://doi.org/10.1080/14682745.2011.558176>
- Rasmussen, Mikkel Vedby. 2013. „Punching above its weight: Denmark’s legitimate peripheral participation in NATO’s wars”. In: *NATO’s European Allies: Military Capability and Political Will*, edited by Janne Haaland

- Matlary and Magnus Petersson, 262–278. London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137035004_13
- Roiko-Jokela, Heiki, Tapio Roiko-Jokela, Tuomas, and Esa Mangelaja. 2024. „Readiness through international cooperation: Finnish defence industrial strategy in changing operational environment from the mid-1990s to the early 2020s”. *Defence and Peace Economics* 36 (6): 1–15. <https://doi.org/10.1080/10242694.2024.2385392>
- Singleton, Fred. 1981. „The myth of ‘Finlandisation’.” *International Affairs* 57(2): 270–285. <https://doi.org/10.2307/2619164>
- Tarschys, Daniel. 1971. „Neutrality and the Common Market: The Soviet view”. *Cooperation and Conflict* 6 (1): 65–75. <https://doi.org/10.1177/001083677100600107>
- [Treaty of Lisbon] Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. 2007. *Official Journal of the European Union* 50, December 17, 2007. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ATOC>
- Wahlbäck, Krister. 1998. „Neutrality and morality: The Swedish experience”. *American University International Law Review* 14 (1): 103–121.
- Walt, Stephen. 1987. *The origins of alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of international politics*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Weibull, Jörgen. 1990. „The Treaty of Kiel and its political and military background”. *Scandinavian Journal of History* 15 (3–4): 291–301. <https://doi.org/10.1080/03468759008579206>
- Wendt, Alexander. 1999. *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press (Cambridge Studies in International Relations).
- Wieslander, Anna. 2021. „‘The Hultqvist doctrine’ – Swedish security and defence policy after the Russian annexation of Crimea”. *Defence Studies* 22 (1): 35–59. <https://doi.org/10.1080/14702436.2021.1955619>
- Wither, James K. 2020. „Back to the future? Nordic total defence concepts”. *Defence Studies* 20 (1): 61–81. <https://doi.org/10.1080/14702436.2020.1718498>
- Wivel, Anders. 2013. „From peacemaker to warmonger? Explaining Denmark’s great power politics”. *Swiss Political Science Review* 19 (3): 298–321. <https://doi.org/10.1111/spsr.12043>

- Wivel, Anders. 2018. „As awkward as they need to be: Denmark’s pragmatic activist approach to Europe.” In: *Nordic states and European integration: Awkward Partners in the North?*, edited by Malin Stegmann McCallion and Alex Brianson, 13–34. London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-57562-9_2
- Ydén, Karl, Joakim Berndtsson, and Magnus Petersson. 2019. „Sweden and the issue of NATO membership: Exploring a public opinion paradox”. *Defence Studies* 19 (1): 1–18. <https://doi.org/10.1080/14702436.2019.1568192>

CHINA-JAPAN CONFRONTATION IN THE EAST CHINA SEA AND ITS IMPACT ON ASEAN'S GEOPOLITICAL ARCHITECTURE

Nguyen Khoa Tuan¹, Vu Thi Phuong Le²

ABSTRACT

This article analyzes the impact of the China-Japan confrontation in the East China Sea (2012–2022) on ASEAN's geopolitical architecture and regional coordinating role. Originating from Japan's „nationalization” of the Senkaku/Diaoyu Islands in 2012, the China-Japan rivalry transitioned from manageable tensions to protracted strategic confrontation, creating indirect spillover effects on Southeast Asia. The study argues that this complexity stems from the intertwining of geopolitical competition and deep economic interdependence. Applying balance of power theory by Kenneth Waltz, balance of threat theory by Stephen Walt, and hedging strategy, the research demonstrates that ASEAN countries exhibit four stratified response patterns contingent upon threat perception and capacity, while ASEAN faces challenges to its centrality and consensus-building mechanisms yet demonstrates institutional adaptability.

ARTICLE HISTORY

Received:
4/10/2025
Revised:
3/3/2026
Accepted:
26/3/2026

KEYWORDS

China-Japan rivalry;
East China Sea;
ASEAN; balance of
power; hedging
strategy.

Cite this article as: Tuan, Nguyen Khoa, and Vu Thi Phuong Le. 2026. “China-Japan Confrontation in the East China Sea and its Impact on ASEAN's Geopolitical Architecture”. *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 123–161. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.3

Introduction

The East China Sea has emerged as one of the most complex geopolitical flashpoints in East Asia during the 21st century, witnessing an increasingly pronounced strategic confrontation between China and Japan. China's rapid

¹ Dong A University, Da Nang City, Vietnam. Email: tuannk@donga.edu.vn, <https://orcid.org/0009-0007-4980-4172>

² College of Social Sciences and Humanities, Vinh University, Vietnam. Email: levtp@vinhuni.edu.vn

ascent since the early 21st century, particularly after its GDP surpassed Japan's in 2010, has generated a fundamental shift in the regional balance of power. According to World Bank data, China's nominal GDP reached 6.1 trillion USD in 2010, exceeding Japan's 5.7 trillion USD, with this gap continuing to widen over the following decade, reaching nearly a 3:1 ratio by 2019 (Drysdale 2010). This power shift has diminished Japan's relative standing which was the dominant economic and political power in East Asia during the latter half of the 20th century.

In this context, China-Japan relations have increasingly exhibited characteristics commonly associated with the „Thucydides Trap”, whereby a rising power challenges an established hegemon, escalating the risk of strategic competition and conflict (Allison 2017). Allison's study of 16 analogous historical cases reveals that 12 culminated in war. Although China and Japan have not yet succumbed to this trap, indicators of strategic tension have markedly intensified. Japanese fighter jet scrambles in response to Chinese aircraft increased significantly from 306 incidents in fiscal year 2012 to 638 incidents in fiscal year 2016, reflecting a rapid escalation of airspace tensions in the East China Sea (Japan Ministry of Defense 2017).

A critical turning point in China-Japan relations was the Japanese government's decision to „nationalize” the Senkaku/Diaoyu Islands in September 2012. This event escalated bilateral tensions from a manageable state to overt and systematic confrontation. China's response extended beyond diplomatic and rhetorical measures to include the establishment of an Air Defense Identification Zone (ADIZ) over the East China Sea in 2013, accompanied by increased frequency and intensity of sovereignty assertion activities on the ground (Beeson 2022). The 2012–2022 period is thus characterized as an era of protracted and structural strategic competition in China-Japan relations, wherein crisis management mechanisms and measures have proven limited, insufficient to reverse the long-term confrontational trajectory.

The distinctive feature of this China-Japan confrontation lies in the intertwining of geopolitical rivalry and profound economic interdependence between the two nations. China is Japan's largest trading partner, with bilateral trade totaling 371 billion USD in 2019 (pre-COVID-19 pandemic), accounting for approximately 21% of Japan's total trade volume (JETRO 2020). Meanwhile, Japan ranks among the top foreign direct investors (FDI) in China, particularly in manufacturing, automotive, electronics, and regional supply chain sectors. By 2020, Japan's cumulative FDI stock in China reached 116 billion USD, reflecting the extensive presence of Japanese corporations such as Toyota, Honda, Panasonic, and thousands of small and medium-sized enterprises within the Chinese economy (OECD 2021).

This mutual economic dependence creates a „paradox of interdependence“: while constraining the potential for direct conflict escalation between the two countries due to prohibitive economic costs, it simultaneously causes the consequences of strategic competition to be „externalized,“ spilling over into neighboring regions, including Southeast Asia. Unlike past great power competitions where tensions could lead to direct military confrontation, economic interdependence compels China and Japan to manifest strategic competition through indirect channels: competing for economic influence (via investment, aid, trade), expanding defense relationships with third countries, and contesting influence within regional multilateral organizations and mechanisms.

In this context, ASEAN is not merely a space passively experiencing the indirect impacts of China-Japan rivalry, but has become an intermediate region where the consequences of power shifts are manifestly expressed through the strategic choices, foreign policies, and regional cooperation mechanisms of its ten member states. Unlike most previous research that focuses on bilateral China-Japan relations or sovereignty disputes in the East China Sea, this article approaches the China-Japan confrontation as a structural independent variable capable of shaping the strategic environment and constraining the behavior of ASEAN states during 2012-2022.

ASEAN’s diplomatic tradition, commonly encapsulated by the concept of the „ASEAN Way,“ is grounded in norms such as consensus, non-interference in internal affairs, respect for national sovereignty, peaceful dispute resolution, and prioritizing balanced solutions over explicit alignment (Acharya 2014). These principles have enabled ASEAN to maintain stability and development within the complex geopolitical environment of the Cold War and post-Cold War periods. However, the intensification of strategic competition between China and Japan during 2012–2022, occurring concurrently with the emergence of new security mechanisms such as the Quad and AUKUS, has subjected these norms to mounting challenges, compelling ASEAN and its member states to adjust their operational methods and conduct (Caballero-Anthony 2022).

Based on these issues, this article poses the central research question: How has the China-Japan confrontation in the East China Sea during 2012–2022 impacted the regional geopolitical architecture, decision-making mechanisms, and strategic orientations of ASEAN states? To address this question, the research focuses on analyzing three dimensions: (i) the mechanisms through which China-Japan rivalry impacts ASEAN across economic, security, and diplomatic domains; (ii) the diverse response patterns and adaptive strategies of ASEAN countries; and (iii) the implications for ASEAN’s role and future within the East Asian regional structure beyond 2022.

Theoretical Framework

The following section outlines the theoretical framework guiding this study, focusing on three approaches in International Relations: the balance of power theory, the balance of threat theory, and hedging strategy.

Balance of power theory, particularly in Kenneth Waltz's structural realist approach, posits that state behavior is primarily determined by the distribution of power within the international system. Waltz argues that international system structure, defined by anarchy and the distribution of capabilities among units, compels states to behave in certain ways to survive and protect their security (Waltz 1979). When power structures shift, especially when power transitions occur between great powers, other states—particularly small and medium-sized powers—must adjust their strategies to adapt to the new environment.

In the East Asian context, China's surpassing of Japan in economic scale and continuous military capability enhancement since the early 21st century has altered the regional balance of power, generating structural consequences that transcend the scope of bilateral China-Japan relations. This power shift not only affects Japan's defense and foreign policies but also impacts the entire region, compelling smaller states to recalculate their positions and strategies within the emerging system.

From a balance of power perspective, ASEAN and its member states cannot remain detached from this structural shift. Although not directly involved in the East China Sea dispute, ASEAN countries are indirectly affected through the restructuring of the regional security environment, necessitating adjustments to foreign policies and security strategies to adapt to great power competition. Therefore, China-Japan rivalry is approached in this study as a structural variable shaping the strategic context to which ASEAN must respond, rather than as an isolated incident or mere bilateral dispute.

Complementing balance of power theory, Stephen Walt proposes the „balance of threat“ theory, according to which states respond not only to material power but also to aggregate threat perceptions. Walt argues that threats are determined by four factors: aggregate power, geographic proximity, offensive capability, and aggressive intentions (Walt 1987). Accordingly, states tend to balance against the greatest perceived threat rather than necessarily the strongest power.

This approach is particularly useful for explaining the diversity in ASEAN responses to China-Japan rivalry. In reality, not all ASEAN countries perceive China or Japan as threats to equivalent degrees. Countries with direct maritime disputes (such as the Philippines and Vietnam with China in the South China

Sea) or facing greater security pressures tend to perceive higher threats and respond more assertively, while others (such as Laos and Cambodia) without direct disputes and with high economic dependence on China exhibit different perceptions and responses. Thus, balance of threat theory helps explain why, despite experiencing the same great power competitive environment, ASEAN countries adopt divergent strategic responses.

In the context of intensifying great power competition that has not yet reached comprehensive confrontation, many small and medium-sized states opt for „hedging” strategies rather than hard balancing or explicit bandwagoning. According to Evelyn Goh, hedging strategy comprises a set of policies aimed at avoiding (or minimizing) the necessity of choosing between competing great powers, while maximizing benefits from all parties and minimizing risks from instability in great power relations (Goh 2016).

Goh (2016) defines hedging as encompassing three main components: (1) economic engagement with the rising power to benefit from economic growth; (2) indirect security enhancement through relationships with other great powers or participation in alliances and security partnerships not necessarily directed at direct confrontation; and (3) binding great powers to multilateral institutions to constrain unilateral behavior and establish rules and norms regulating conduct. This strategy is particularly suitable for small states when uncertainty regarding great power intentions is high, but direct threats are insufficient to justify pursuing hard balancing or explicit military alliances.

Hedging strategy is especially appropriate for analyzing ASEAN behavior in the context of China-Japan rivalry during 2012-2022. ASEAN's diplomatic tradition inherently prioritizes balance, flexibility, and avoidance of direct confrontation, facilitating member states' simultaneous economic cooperation with China (leveraging markets and investment) while maintaining security and strategic relations with Japan, the United States, and other partners (enhancing defense capabilities, diversifying relationships). Therefore, the hedging concept is employed in this study as a central analytical tool for understanding ASEAN's flexible, multidimensional, and pragmatic responses to China-Japan rivalry.

The three theories above are synthesized into an integrated analytical framework for this research, wherein each theory plays a complementary role at different analytical levels. Balance of power theory (Waltz 1979) provides a macro-level perspective on China-Japan power shifts and their structural impacts on the entire region, explaining why ASEAN states must respond to changes in power distribution. Balance of threat theory (Walt 1987) explains the diversity in ASEAN perceptions and responses based on

the degree of threat they perceive from China, Japan, and the rivalry between these two powers. Finally, hedging theory (Goh 2016) provides specific tools for analyzing the strategies and policies ASEAN states employ to navigate the great power competitive environment without explicit alignment.

Regarding research methodology, this article employs qualitative analysis combined with comparative case study. Data are collected from diverse sources including: (i) official documents from ASEAN governments and the ASEAN organization; (ii) academic research from reputable international journals and databases; (iii) reports from leading regional strategic research institutes such as ISEAS-Yusof Ishak Institute, Center for Strategic and International Studies (CSIS), and Council on Foreign Relations; (iv) elite opinion surveys such as the annual „The State of Southeast Asia”; and (v) statistical data on trade, investment, and defense cooperation during 2012-2022 from international organizations such as the World Bank, JETRO, OECD, and ASEAN Secretariat. This multi-method approach enables the research to capture both macro-trends and country-specific dynamics in individual ASEAN states’ approaches throughout the critical decade of 2012-2022.

Mechanisms of Impact and ASEAN Responses (2012–2022)

Multidimensional Impact Mechanisms of China-Japan Rivalry on ASEAN

The China-Japan confrontation during 2012-2022 has impacted ASEAN through three principal channels: economic, security, and diplomatic. As a result, this confrontation has created a complex and interwoven network of effects.

Regarding economic domain, competition between Asia’s two largest economies has generated both opportunities and challenges for ASEAN. China’s Belt and Road Initiative (BRI), launched in 2013, and Japan’s Partnership for Quality Infrastructure (2015) have become significant instruments of competitive influence. According to ASEAN Secretariat data, total BRI project value in Southeast Asia during 2013-2020 reached approximately 157 billion USD, while Japan committed 200 billion USD to the Partnership for Quality Infrastructure across Asia, with a substantial portion allocated to ASEAN (JETRO 2020).

The Jakarta-Bandung railway project clearly illustrates this competition. In 2015, Indonesia selected China’s proposal (4.5 billion USD, no government guarantee required) over Japan’s (5.5 billion USD, Shinkansen technology). However, the project subsequently encountered schedule and budget difficulties, with costs escalating to 7.3 billion USD and a four-year delay,

reflecting the challenges ASEAN countries face when choosing between competing great power proposals (Beeson 2022). Malaysia likewise suspended the East Coast Rail Link project in 2018 for renegotiation, reducing costs from 55 billion to 44 billion ringgit. Japan's competing infrastructure offerings—particularly its Partnership for Quality Infrastructure emphasizing transparency, fiscal sustainability, and local contractor participation—provided Malaysia with a credible alternative benchmark, strengthening Kuala Lumpur's negotiating leverage against China's BRI terms. This dynamic illustrates how China-Japan infrastructure competition creates tangible bargaining power for ASEAN host countries, enabling them to extract better financial conditions and ownership arrangements (Reuters 2019).

When it comes to the security channels, China-Japan tensions have created a „polarization effect” as ASEAN countries are drawn into competing security axes. Japan has strengthened defense cooperation with the Philippines and Vietnam: providing 10 patrol vessels to the Philippines in 2016, and signing a defense equipment transfer agreement with Vietnam in 2020 (Do 2014). Conversely, China has consolidated security relationships with Laos, Cambodia, and Myanmar through military cooperation and political alignment. China and Laos conducted joint military exercises under the „Mekong Friendship” framework and deepened People's Liberation Army engagement with the Lao People's Armed Forces through training programs, equipment transfers, and border security cooperation. In Cambodia, China emerged as the primary source of military hardware, funding renovation of the Ream Naval Base and supplying weapons, armored vehicles, and training, cementing Phnom Penh's security dependence on Beijing. Myanmar's military (Tatmadaw), long reliant on Chinese arms supplies and diplomatic protection from Western sanctions, deepened these ties following the 2021 coup, with China providing both weapons and UN Security Council cover against international condemnation (Sun 2021). This has created competing „security axes” within ASEAN, undermining organizational unity.

When it comes to diplomatic domain, China-Japan rivalry directly impacts ASEAN's consensus-building capacity. The Code of Conduct (COC) negotiation process in the South China Sea has encountered difficulties due to internal disagreements over legal bindingness, scope of application, and the role of extra-regional actors. In 2012, ASEAN was unable to issue a joint communiqué at the Phnom Penh Conference for the first time in 45 years due to South China Sea disagreements, with Cambodia reportedly under Chinese pressure (Thayer 2012). Japan, for its part, actively supported stronger ASEAN language on the South China Sea—particularly through diplomatic coordination with the Philippines and Vietnam—while China worked through Cambodia and Laos to dilute any references to specific maritime incidents. This dynamic

turned ASEAN communiqué negotiations into a proxy arena for China-Japan influence competition. A similar situation occurred in 2016 at Vientiane following the PCA ruling. By end-2022, the COC remained incomplete despite a 2021 target date, reflecting deep fragmentation due to differential Chinese and Japanese influence over member states (Hoang 2019).

Stratified Response Strategies of ASEAN Countries

Based on analysis of the behavior and policies of all ten ASEAN countries, four principal response patterns can be identified, reflecting divergent strategic calculations and geopolitical conditions.

Group 1: Active Balancing (Philippines and Vietnam)

The Philippines and Vietnam, possessing direct disputes with China in the South China Sea, pursue „active balancing” strategies reflecting the logic of balance of threat theory (Walt 1987). According to Walt, states balance against the greatest perceived threat determined by four factors: aggregate power, geographic proximity, offensive capability, and aggressive intentions. In the cases of the Philippines and Vietnam, all four factors are present in their relationship with China: overwhelming material capabilities (Chinese GDP 25 times that of the Philippines, 40 times Vietnam’s), geographic proximity in the South China Sea, enhanced military capabilities (artificial islands, radar, missiles), and sovereignty assertion behaviors perceived as aggressive. Consequently, these two countries’ high threat perception drives active balancing responses.

However, Philippine and Vietnamese behavior does not constitute hard balancing in the traditional sense, but rather demonstrates hedging strategy within a balancing context (hedging-within-balancing). What distinguishes Group 1 from Group 2’s pure hedgers is the primacy of security imperatives: for the Philippines and Vietnam, security balancing is the primary driver and economic engagement with China is a secondary, risk-mitigation component. For pure hedgers (Singapore, Malaysia, Thailand), by contrast, economic optimization is primary and security diversification is secondary. In Group 1, the security relationship with Japan and the United States is non-negotiable and structurally embedded; in Group 2, it is one of several flexible instruments. This distinction—balancing-with-hedging elements versus hedging-with-balancing elements—defines the boundary between the two groups. The Philippines under Duterte (2016-2022) clearly illustrates this complex combination: on one hand, Manila improved economic relations with Beijing (24 billion USD investment commitment in 2016), exemplifying

the „economic engagement” component in Goh’s (2016) hedging framework; on the other hand, the Philippines continued expanding security cooperation with the United States through Balikatan exercises (increasing from 5,000 to 8,900 troops in 2019) and expanding EDCA in 2019, while simultaneously strengthening defense relations with Japan, reflecting the „indirect security enhancement” strategy (De Castro 2019). This oscillation represents not policy inconsistency but rather the manifestation of hedging—maximizing benefits from both China and balancing partners while minimizing risks from having to choose sides explicitly in a great power competitive environment not yet reaching comprehensive confrontation.

Vietnam exhibits a similar pattern through „bamboo diplomacy”—firm roots yet flexible, deeply rooted in independence tradition yet tactically adaptive. Hanoi upgraded relations with Japan to Extensive Strategic Partnership in 2018 and signed a defense equipment transfer agreement in 2020, demonstrating efforts to enhance indirect security capabilities. Simultaneously, Vietnam maintains Party-to-Party relations with China, managing bilateral tensions at manageable levels while avoiding overt confrontation (Do 2014). This approach aligns with the three components of hedging strategy: (1) economic engagement with China to benefit from growth; (2) indirect security enhancement through relationships with Japan, the United States, India, and Russia; and (3) active participation in multilateral institutions such as ASEAN, ARF, and EAS to bind great power behavior within regional rules and norms frameworks. Therefore, although the Philippines and Vietnam are classified under „Active Balancing” based on threat perception levels and security responses, their actual strategies constitute a complex form of hedging, combining balancing elements with economic cooperation and institutional binding.

Group 2: Economic Balancing (Singapore, Malaysia, Thailand)

Singapore, Malaysia, and Thailand employ „economic balancing” or „pure hedging” strategies, prioritizing economic relations with China while strengthening security cooperation with the United States, Japan, and the West.

Singapore does not belong to „Active Balancing” because: (1) it has no direct territorial disputes with China, facing lower threats than the Philippines/Vietnam; (2) high economic dependence on both China (largest trading partner, 100 billion USD in 2020) and Japan (5th largest partner, 47 billion USD), making alignment costs prohibitively high; (3) priority on stability and strategic autonomy, with Prime Minister Lee affirming „Singapore does not want to choose between the US and China” (Lee 2021); (4) maintaining balanced defense cooperation with multiple parties; (5) playing an „honest

broker” role (Shangri-La Dialogue). Singapore pursues „pure hedging,” maximizing benefits from China, maintaining security through the US, and preserving regional centrality.

Malaysia exhibits „economic balancing with pragmatic adjustment”—a more activist hedging variant than Singapore’s approach. Not facing direct security threats as acute as the Philippines or Vietnam, Malaysia prioritizes maximizing economic benefits while maintaining sufficient strategic space. Rather than passive economic hedging, Malaysia has learned to actively leverage China-Japan competition to negotiate better terms for major projects. The ECRL railway case clearly illustrates: after signing with China in 2016, the Mahathir government suspended the project in 2018, renegotiated and successfully reduced costs by 20% (from 55 to 44 billion ringgit) while increasing local contractor participation (Reuters 2019). This transcends mere technical adjustment, reflecting growing recognition that in a great power competitive context, ASEAN countries can utilize leverage from China-Japan (and other partners’) competition to improve cooperation terms. Malaysia’s approach combines „economic engagement” (cooperating with both China and Japan across different projects) with pragmatic negotiation strategy, exploiting competition to optimize national interests.

Thailand demonstrates „flexible hedging with political influence”—a more complex model wherein domestic political factors play crucial roles in shaping foreign policy balance. Economically, Bangkok maintains balanced relations between China and Japan: participating in the Bangkok-Nakhon Ratchasima high-speed rail project with China (5.2 billion USD), purchasing S26T submarines (400 million USD), while continuing extensive cooperation with Japan through the Eastern Economic Corridor (2.2 billion USD commitment) and maintaining its position as Japan’s automotive manufacturing hub in Southeast Asia (90% of Thai automotive output from Japanese companies). However, unlike Singapore or Malaysia, Thailand’s hedging policy is strongly influenced by domestic political factors. Following the 2014 coup, the military government—criticized and sanctioned by the West—tilted more pronouncedly toward China: increasing Blue Strike exercises, purchasing weapons and tanks from China, while reducing the scale of Cobra Gold exercises with the US. Nevertheless, Bangkok maintained its Treaty of Amity and Cooperation with the US and did not abandon traditional security commitments. This pattern demonstrates that hedging is not a fixed formula but rather a dynamic process, influenced by both structural factors (China-Japan/great power competition) and endogenous factors (domestic politics, relations with the West). According to Goh’s (2016) analytical framework, Thailand maintains all three hedging components (economic engagement,

indirect security enhancement, binding through institutions), but the emphasis of each component shifts according to internal political context.

All three countries in this group—Singapore, Malaysia, and Thailand—clearly manifest hedging theory logic: in contexts without immediate acute security threats, they pursue strategies maximizing economic benefits from China (economic engagement) while maintaining security relations with the US, Japan and other partners (indirect security enhancement), and actively participating in multilateral institutions to bind great power behavior (binding). However, each country's hedging implementation differs according to geopolitical conditions, economic capabilities, and domestic political factors, demonstrating that hedging is a flexible and adjustable strategy, not a rigid template.

Group 3: Active Neutrality (Indonesia)

Indonesia pursues „active neutrality” —a strategy fundamentally distinct from other ASEAN countries due to its regional power status and „*bebas dan aktif*” (free and active) foreign policy tradition. With GDP of 1.1 trillion USD (35% of ASEAN GDP) and population of 270 million (40% of ASEAN population), Indonesia possesses sufficient strategic weight to pursue a higher-order form of hedging—not merely avoiding alignment but actively shaping regional architecture toward multipolarity and multilateralism. Unlike the Philippines and Vietnam balancing to counter direct threats, or Singapore-Malaysia-Thailand hedging to maximize interests, Indonesia employs a combination of balance of power logic (Waltz 1979), hedging strategy (Goh 2016), and institutional leadership to enhance influence and shape the regional strategic environment. President Widodo clearly articulates this position: „Indonesia is not a party to the dispute, but we have legitimate interests in maintaining peace and stability” (Brookings 2015). This stance is neither passive nor negative neutrality, but actively pursuing a regional order wherein ASEAN maintains centrality and great powers are bound within multilateral frameworks.

In practice, Indonesia implements this strategy through three pillars. First, economically, Jakarta maintains careful balance between projects with China (Jakarta-Bandung railway, ultimately 7.3 billion USD) and Japan (Jakarta MRT, completed 2019), preventing any great power from achieving absolute dominance in strategic infrastructure projects. Second, regarding security, Indonesia steadfastly maintains principles of non-participation in military alliances or security mechanisms targeting any great power: declining Quad membership despite invitation, not developing deep defense relations with Japan like the Philippines or Vietnam. When Chinese vessels intruded into

the EEZ near Natuna in 2020, Indonesia responded decisively (deploying warships, President Widodo flying to Natuna) to assert sovereignty, but after China's withdrawal, did not escalate further and quickly returned to normal relations, demonstrating crisis management capability without being drawn into confrontational logic. Third and most importantly, Indonesia pursues institutional leadership: proactively promoting the ASEAN Outlook on the Indo-Pacific (2019) to position ASEAN as central, balancing between FOIP (Japan-US Free and Open Indo-Pacific) and BRI (China's Belt and Road Initiative), refusing to accept any unilateral framework. This approach reflects recognition that as a regional power, Indonesia must not only adapt to the shifting balance of power (like smaller states) but also bears responsibility and capability to shape how this power shift unfolds regionally. This constitutes a synthesis of balance of power thinking (utilizing ASEAN and multilateral institutions to bind great powers), hedging (maintaining balanced relations with all parties), and institutional leadership role (enhancing influence through shaping regional rules and norms).

Group 4: Bandwagoning with China (Laos, Cambodia, Myanmar)

Laos, Cambodia, and Myanmar (post-February 2021 coup) exhibit „bandwagoning” tendencies with China, reflecting structural balance of power theory logic (Waltz 1979) in cases where small, weak states lack room to pursue diversification strategies. According to Waltz, in the anarchic international system, small states facing severe power asymmetries tend toward bandwagoning (aligning with the great power) rather than balancing when balancing costs are prohibitively high or capabilities insufficient to pursue effective balancing. These three countries fall into this structural situation due to a combination of three factors: asymmetric economic dependence on China, lack of alternative strategic options, and, in the cases of Laos and Myanmar, geographic proximity to China creating both economic opportunities and geopolitical constraints.

Laos most clearly illustrates the asymmetric dependence model. China accounts for 28.8% of Laos' total trade (compared to Japan's mere 5%) and holds 45% of Laos' foreign public debt (World Bank 2020). The China–Laos Railway, a \$5.9 billion project completed in 2021, represents the largest infrastructure project in Laos and has significantly deepened the country's economic dependence on China (Bhatt 2023). In this context, Laos lacks economic and political capacity to pursue hedging - a strategy requiring ability to maintain balanced relations with multiple partners. Instead, Vientiane bandwagons with Beijing to maximize benefits from this proximate and dependent position. The political consequences are clear: in its role as ASEAN

Chair in 2016, the year the Permanent Court of Arbitration (PCA) ruled on the South China Sea, Laos pursued a cautious stance, not promoting strong statements on the arbitration, reflecting Chinese influence over its policy orientation (Acharya 2017; Beeson 2022). This represents not free choice in the hedging sense, but structural constraint due to economic dependence.

Cambodia exhibits a similar pattern but with more pronounced domestic political motivations. China is the largest trading partner (approximately 8.1 billion USD in bilateral trade in 2020) and also a major source of investment and development assistance for Cambodia (Open Development Cambodia 2021; ISEAS 2022). Unlike Laos where dependence primarily stems from structural factors (small size, limited options), Cambodia additionally has political factors: the Hun Sen government utilizes Chinese support to consolidate domestic position and counter Western pressure on democracy and human rights issues. Consequently, Cambodia frequently adopts positions aligned with China within ASEAN: at the 2012 Phnom Penh Conference, for the first time in ASEAN's 45-year history, a joint communiqué could not be issued due to Cambodia—as host—blocking reference to South China Sea disputes (Thayer 2012). This situation illustrates how economic dependence converts into political influence, undermining ASEAN's consensus-building capacity.

Myanmar post-February 2021 coup represents a bandwagoning variant: dependence through international isolation. Pre-coup, Myanmar still maintained some degree of foreign policy diversification. However, after the military seized power and faced extensive Western sanctions, Myanmar became increasingly dependent on China, which maintained working relations with the military authorities and remained one of the few major powers willing to cooperate with the junta (Sun 2021). China also possesses strategic interests in Myanmar through Kyaukphyu port and the China-Myanmar Economic Corridor, creating aligned interests between both parties. Unlike Laos and Cambodia where bandwagoning occurred gradually over time through accumulated economic dependence, Myanmar exhibits „forced bandwagoning”—compelled to align due to lack of alternatives in an isolation context.

All three cases confirm Waltz's (1979) argument that in the anarchic system, small, weak states typically bandwagon with great powers when lacking capacity or room to balance. Unlike the Philippines and Vietnam (with direct disputes compelling balancing) or Singapore, Malaysia, Thailand (possessing capacity to hedge), Laos, Cambodia, and Myanmar lack both motivation and capability to pursue diversification strategies, resulting in asymmetric dependence on China. This creates significant consequences for ASEAN: profound fragmentation in member states' strategic orientations,

from active balancing (Group 1) to bandwagoning (Group 4), undermining capacity to form common positions and maintain organizational cohesion.

Impact on ASEAN's Institutional Architecture

Fragmentation in member state responses directly impacts ASEAN's operational mechanisms, manifesting through three principal crises: the crisis of centrality, the crisis of consensus mechanism, and institutional adaptation.

ASEAN's central role faces challenges from emerging security mechanisms: Quad (2017), AUKUS (2021), bilateral frameworks (US-Japan, US-Australia, Japan-Australia), becoming alternative channels for addressing regional security issues bypassing ASEAN. Although Quad and AUKUS primarily reflect US-China competition, Japan's active participation in Quad (alongside the US, India, and Australia) demonstrates these mechanisms also reflect Tokyo's response to China's rise, including East China Sea tensions. This creates a more complex security environment wherein China-Japan rivalry constitutes one among multiple factors contributing to ASEAN's declining coordinating role. „The State of Southeast Asia” surveys (ISEAS 2019; 2022) reveal declining confidence in ASEAN's central role, with many policymakers concerned about ASEAN's slow and ineffective operations. ASEAN responded with the ASEAN Outlook on the Indo-Pacific (2019), but with limited effectiveness due to resource constraints and internal fragmentation (ASEAN Secretariat 2020).

The consensus principle, which is foundation of the „ASEAN Way”, faces severe challenges. In 2012, for the first time in 45 years ASEAN failed to issue a *joint communiqué* (Phnom Penh). In 2016, a similar situation occurred (Vientiane). COC negotiations extending from 2013-2022 remain incomplete due to disagreements over legal bindingness, scope of application, and dispute resolution mechanisms (Thayer 2012; Hoang 2019). This polarization reflects the indirect impact of China-Japan rivalry within the broader context of regional great power competition: Philippines/Vietnam (strengthening relations with Japan and the West to balance China) versus Laos/Cambodia (tilting toward China), while Singapore/Indonesia attempt to maintain middle ground. Although not every ASEAN disagreement directly stems from East China Sea disputes, China-Japan rivalry contributes to creating a fragmented strategic environment wherein ASEAN countries must position themselves differently based on respective relationships and interests with these two powers.

Despite facing crises, ASEAN demonstrates adaptive capacity: (1) considering „flexible consensus” (ASEAN minus X); (2) shifting focus toward

non-traditional security (pandemic, climate change, disaster management); (3) enhancing coordinating rather than decision-making roles (ARF, EAS, ADMM+ continuing as dialogue platforms); (4) maintaining „symbolic unity” to preserve legitimacy. Challenges such as the Myanmar crisis following the 2021 coup—although not directly stemming from China-Japan rivalry—illustrate how ASEAN must confront multiple simultaneous pressures in an intensifying great power competitive context, compelling the organization to flexibilize operational mechanisms to overcome „stress tests” (Caballero-Anthony 2022). ASEAN is transitioning from „driver” to „convener,” remaining relevant but with more limited roles (Acharya 2017).

Implications For ASEAN amid China–Japan Rivalry

The analysis presented in Section III carries several concrete policy implications for ASEAN as an organization and for its member states navigating the structural pressures of China-Japan rivalry.

These findings reveal that ASEAN’s central role within the regional structure faces mounting challenges, particularly concerning consensus mechanisms and common position formation capacity. As China-Japan rivalry continues and intertwines with other strategic competitions across the Indo-Pacific (US-China competition, India’s rise), risks of intra-ASEAN fragmentation will increase absent appropriate institutional adjustments. ISEAS-Yusof Ishak Institute surveys indicate declining confidence trends in ASEAN’s effectiveness and central role during 2019-2022, reflecting growing concerns among policymakers and scholars regarding the organization’s capacity to navigate the great power competitive environment (ISEAS 2019; 2022).

However, the study also demonstrates that ASEAN still possesses institutional adaptive capacity through flexibilizing coordination mechanisms (considering „ASEAN minus X” or flexible consensus), shifting focus toward less security-sensitive domains (economic cooperation, infrastructure connectivity, climate change response, disaster management, post-COVID health security), and enhancing coordinating rather than decision-making roles in hard security issues. This approach enables ASEAN to maintain necessary cohesion while avoiding entanglement in direct great power competition (Acharya 2017; Caballero-Anthony 2022).

From research findings, several policy implications emerge for ASEAN and member states. First, ASEAN must continue diversifying external relations, avoiding excessive dependence on any single great power, thereby maintaining strategic space amid ongoing China-Japan rivalry. Malaysia’s experience renegotiating ECRL and Indonesia’s balancing between Jakarta-

Bandung HSR and Japanese projects demonstrate that ASEAN countries can leverage great power competition to negotiate better terms, but require capacity for rigorous assessment of financial sustainability and long-term project impacts.

Second, strengthening intra-bloc consultation mechanisms and enhancing policy coordination capacity constitutes a critical condition for minimizing negative impacts of strategic fragmentation. ASEAN must develop more effective informal dialogue channels to address disagreements before they escalate into public consensus crises like 2012 and 2016. Indonesia's role as „honest intermediary” and Singapore's as „honest broker” require enhancement to help narrow gaps between countries with divergent positions.

Third, ASEAN should prioritize cooperation domains where the organization possesses comparative advantages and experiences less geopolitical competition impact, including economic cooperation (RCEP implementation, supply chain connectivity), physical and institutional connectivity (Master Plan on ASEAN Connectivity), regional governance in non-traditional domains (climate change, food security, health security, digital transformation), and human resource development. These domains create „cooperative buffer zones,” helping maintain intra-bloc cohesion and minimize pressures from great power competition in sensitive security issues.

Fourth, for member states, experience from 2012-2022 demonstrates the importance of maintaining balance between economic cooperation and strategic autonomy. Countries must diversify infrastructure project financing sources, enhance transparency in great power agreements, and build independent assessment capacity regarding economic-political impacts of international commitments. The Laos and Cambodia cases reveal risks of policy autonomy loss when excessively dependent on a single financing source.

Rather than proposing scenarios with fixed probabilities, the study argues that ASEAN's future role depends on three principal factors: (i) effectiveness of institutional adjustments and capacity to flexibilize consensus mechanisms; (ii) capacity to manage internal fragmentation while maintaining minimum necessary cohesion levels; and (iii) ability to position ASEAN as a complementary rather than competing organization vis-à-vis emerging regional mechanisms. In this context, ASEAN's adaptive, flexible, and coordinating capacity, rather than ambitions to maintain absolute centrality, will determine whether the organization can continue playing meaningful roles within the regional structure.

Conclusion

This article has analyzed how the China-Japan confrontation in the East China Sea during 2012–2022 generated indirect structural impacts on ASEAN’s strategic environment. Rather than operating as a direct bilateral territorial dispute, China-Japan rivalry functions through economic, security, and diplomatic channels, thereby shaping the constraints and strategic choices of ASEAN states. Research findings demonstrate that ASEAN is neither a passive actor nor fully in control of great power competition consequences within the regional power shift context.

Theoretically, the study demonstrates that combining balance of power (Waltz 1979), balance of threat (Walt 1987), and hedging strategy (Goh 2016) approaches enables better explanation of diversity in ASEAN responses to China-Japan rivalry. Unlike binary “alignment-balancing” models, ASEAN strategies exhibit flexibility, stratification, and pragmatism, reflecting the distinctive position of small and medium-sized states in a great power competitive environment not yet reaching comprehensive confrontation. Balance of power theory explains why all ASEAN states must respond to structural power shifts. Balance of threat theory clarifies why states with direct disputes (Philippines, Vietnam) respond differently from those without (Laos, Cambodia). Hedging theory explains how ASEAN states navigate between options, maximizing benefits while minimizing risks.

The analysis also reveals that China-Japan rivalry does not generate uniform ASEAN responses but rather is mediated by developmental conditions, geostrategic positions, threat perception levels, and individual countries’ policy priorities. While the Philippines and Vietnam pursue active balancing to expand security margins, Singapore, Malaysia, and Thailand select economic balancing or pure hedging, Indonesia pursues active neutrality based on regional power status, and Laos, Cambodia, and Myanmar (post-2021) adjust policies toward closer alignment with China due to high economic dependence. This underscores the role of endogenous factors in shaping ASEAN behavior alongside structural pressures from great power competition. Ultimately, ASEAN’s capacity to maintain institutional relevance will hinge not on preserving traditional principles unchanged, but on its willingness to adapt mechanisms, processes, and focus areas to the realities of a more contested regional order.

КОНФРОНТАЦИЈА ИЗМЕЂУ КИНЕ И ЈАПАНА У ИСТОЧНОМ КИНЕСКОМ МОРУ И ЊЕН УТИЦАЈ НА ГЕОПОЛИТИЧКУ АРХИТЕКТУРУ АСОЦИЈАЦИЈЕ НАЦИЈА ЈУГОИСТОЧНЕ АЗИЈЕ (АСЕАН)

Нгујен Коа Туан (Nguyen Khoa Tuan)¹,
Ву Ти Фуонг Ле (Vu Thi Phuong Le)²

АПСТРАКТ

Овај рад анализира утицај конфронтације између Кине и Јапана у Источном кинеском мору (2012–2022) на геополитичку архитектуру и регионалну координациону улогу АСЕАН-а. Ривалитет Кине и Јапана, који је отпочео јапанском „национализацијом“ острва Сенкаку/Диаоју 2012. године, прерасло је из контролисаних тензија у дуготрајну стратешку конфронтацију, што је довело до индиректног ефекта преливања на Југоисточну Азију. Овај рад полази од тезе да наведена сложеност произилази из међусобног преплитања геополитичког надметања и дубоке узајамне економске зависности. Применом теорије Кенета Волца (Kenneth Waltz) о равнотежи снага, теорије равнотеже претњи Стивена Волта (Stephen Walt) и стратегије заштите од ризика, истраживање показује да земље АСЕАН-а испољавају четири слојевита обрасца реаговања који зависе од перцепције претње и сопствених капацитета, док се АСЕАН сучава са изазовима у погледу сопствене централне улоге и значаја, као и механизма за изградњу консензуса, при чему ипак показује институционалну прилагодљивост.

КЉУЧНЕ РЕЧИ

ривалитет између
Кине и Јапана;
Источно кинеско
море; АСЕАН;
равнотежа снага;
стратегија
заштите од
ризика

Цитирајте овај рад као: Tuan, Nguyen Khoa, and Vu Thi Phuong Le. 2026. “China-Japan Confrontation in the East China Sea and its Impact on ASEAN’s Geopolitical Architecture”. *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 123–161. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.3

¹ Универзитет Донг А (*Dong A University*), Да Ханг, Вијетнам. Е-пошта: tuannk@donga.edu.vn, <https://orcid.org/0009-0007-4980-4172>

² Факултет друштвених и хуманистичких наука, Универзитет Вин, Вијетнам (*College of Social Sciences and Humanities, Vinh University*). Е-пошта: levtp@vinhuni.edu.vn

Увод

Источно кинеско море се јавља као једно од најкомплекснијих геополитичких жаришта у Источној Азији у 21. веку, будући да сведочи све израженијој стратешкој конфронтацији између Кине и Јапана. Брзи успон Кине од почетка 21. века, посебно након што је 2010. године БДП ове земље надмашио БДП Јапана, довео је до корените промене у регионалној равнотежи снага. Према подацима Светске банке, номинални БДП Кине достигао је 2010. године износ од 6,1 билиона америчких долара, чиме је премашио 5,7 билиона америчких долара БДП-а Јапана, при чему је ова разлика наставила да се повећава током наредне деценије, достигавши однос од скоро 3:1 до 2019. године (Drysdale 2010). Ова промена у равнотежи снага умањила је релативну позицију Јапана, који је био доминантна економска и политичка сила у Источној Азији током друге половине 20. века.

У овом контексту, односи између Кине и Јапана све више испољавају карактеристике које се обично повезују са „Тукидидовом замком“, у којој растућа сила изазива етаблираног хегемона, чиме повећава ризик од стратешке конкуренције и сукоба (Allison 2017). Алисонова студија шеснаест аналогних историјских случајева, открива да је дванаест кулминирало ратом. Иако Кина и Јапан још нису упали у ову замку, показатељи стратешке напетости у знатној мери су се интензивирали. Број подизања јапанских борбених авиона као одговор на кинеске, значајно је повећан са 306 инцидената у фискалној 2012. години на 638 инцидената у фискалној 2016. години, што одражава брзу ескалацију тензија у ваздушном простору у Источном кинеском мору (Министарство одбране Јапана 2017).

Кључна прекретница у односима Кине и Јапана била је одлука јапанске владе да у септембру 2012. године „национализује“ острва Сенкаку/Диаоју. Овај догађај довео је до ескалација билатералних тензија од стања којим је било могуће управљати, до отворене и систематске конфронтације. Кинески одговор отишао је даље од дипломатских и реторичких мера и укључио успостављање Зоне идентификације противваздушне одбране (АДИЗ) изнад Источног кинеског мора 2013. године, што је праћено повећаном учесталости и интензитетом активности потврђивања суверенитета на копну (Veeson 2022). Период 2012–2022. године стога се карактерише као ера дуготрајне и структурне стратешке конкуренције у односима између Кине и Јапана, у којој су се механизми и мере за управљање кризама показали ограниченим и недовољним да преокрену ток дугорочне конфронтације.

Карактеристична црта ове конфронтације између Кине и Јапана лежи у преплитању геополитичког ривалства и дубоке међусобне економске зависности између две земље. Кина је највећи трговински партнер Јапана, са трговинском разменом од укупно 371 милијарде УСД у 2019. години (пре пандемије КОВИД-19), што чини приближно 21% укупног обима трговине Јапана (JETRO 2020). У међувремену, Јапан је један од највећих страних директних инвеститора (СДИ) у Кини, посебно у секторима производње, аутомобилске индустрије, електронике и регионалног ланца снабдевања. До 2020. године, кумулативна вредност укупних СДИ Јапана у Кини достигла је износ од 116 милијарди УСД, што одражава велико присуство јапанских корпорација у кинеској привреди, као што су Тојота (Toyota), Хонда, Панасоник (Panasonic), као и хиљаде малих и средњих предузећа (OECD 2021).

Ова међусобна економска зависност ствара „парадокс међузависности“: док са једне стране ограничава потенцијал за директну ескалацију сукоба између две земље због превисоких економских трошкова, истовремено доводи до тога да се последице стратешке конкуренције „екстернализују“ путем преливања на суседне регионе, укључујући Југоисточну Азију. За разлику од такмичења великих сила у прошлости, када су тензије могле да доведу до директног војног сукоба, економска међузависност приморава Кину и Јапан да манифестују стратешко надметање преко индиректних канала: надметање за економски утицај (путем инвестиција, помоћи, трговине), проширивање одбрамбених односа са трећим земљама и оспоравање утицаја унутар регионалних мултилатералних организација и механизма.

У овом контексту, АСЕАН није само простор који пасивно трпи индиректне утицаје ривалства Кине и Јапана, већ је постао и посредни регион у којем се последице промена у равнотежи снага очигледно изражавају кроз стратешке изборе, спољне политике и механизме регионалне сарадње његових десет држава чланица. За разлику од већине претходних истраживања која су била усмерена на билатералне односе Кине и Јапана или спорове у погледу суверенитета у Источном кинеском мору, овај чланак приступа конфронтацији Кине и Јапана као структурно независној променљивој која је била у стању да током 2012-2022. године обликује стратешко окружење и ограничи понашање држава АСЕАН-а.

Дипломатска традиција АСЕАН-а, коју обично укратко описује концепт „приступ АСЕАН-а“, темељи се на нормама као што су консензус, немешање у унутрашње послове, поштовање националног суверенитета, мирно решавање спорова и давање приоритета уравнотеженим решењима у односу на изричито усклађивање (Acharya 2014). Ови

принципи су омогућили АСЕАН-у да одржи стабилност и развој у сложеном геополитичком окружењу током и након периода Хладног рата. Међутим, интензивирање стратешке конкуренције између Кине и Јапана током 2012–2022. године, које се одвијало истовремено са појавом нових безбедносних механизма као што су Quad и АУКУС, изложило је ове норме све већим изазовима, што је приморало АСЕАН и његове државе чланице да прилагоде своје оперативне методе и понашање (Caballero-Anthony 2022).

На основу наведене проблематике, овај чланак поставља главно истраживачко питање: како је сукоб Кине и Јапана у Источном кинеском мору током 2012–2022. године утицао на регионалну геополитичку архитектуру, механизме доношења одлука и стратешке оријентације држава АСЕАН-а? Како би се добио одговор на ово питање, истраживање је усмерено на анализу три димензије: (i) механизма путем којих ривалство Кине и Јапана утиче на АСЕАН у областима економије, безбедности и дипломатије; (ii) различитих образаца реаговања и адаптивних стратегија земаља АСЕАН-а; и (iii) последица по улогу и будућност АСЕАН-а у оквиру регионалне структуре Источне Азије након 2022. године.

Теоријски оквир

Наредни одељак поставља теоријски оквир као смерницу за ову студију, уз фокус на три приступа у међународним односима: теорију равнотеже снага, теорију равнотеже претњи и стратегију управљања ризицима.

Теорија равнотеже снага, посебно у структурално-реалистичком приступу Кенета Волца, наводи да је понашање држава превасходно одређено расподелом моћи унутар међународног система. Волц тврди да структура међународног система, дефинисана анархијом и расподелом капацитета међу јединицама, приморава државе да се понашају на одређене начине како би преживеле и заштитиле своју безбедност (Waltz 1979). Када дође до промена у структури моћи, а поготово до транзиције моћи између великих сила, друге државе, посебно мале и средње силе, бивају принуђене да прилагоде своје стратегије како би се прилагодиле новом окружењу.

У контексту Источне Азије, Кина је престигла Јапан у економском обиму, док је континуирано унапређење војних капацитета од почетка 21. века променило регионалну равнотежу снага, што је створило структурне последице које превазилазе обим билатералних односа Кине

и Јапана. Ова промена снага не утиче само на одбрамбену и спољну политику Јапана, већ и на цео регион, што приморава мање државе да преиспитају своје позиције и стратегије унутар система у настајању.

Са становишта равнотеже снага, АСЕАН и његове државе чланице не могу да остану одвојене од ове структурне промене. Иако нису директно укључене у спор око Источног кинеског мора, земље АСЕАН-а су индиректно погођене реструктурисањем регионалног безбедносног окружења, што захтева кориговање спољне политике и безбедносних стратегија како би се прилагодиле конкуренцији великих сила. Стога се ривалство Кине и Јапана у овој студији посматра као структурна променљива која обликује стратешки контекст, а не као изоловани инцидент или пуки билатерални спор на који АСЕАН мора да одговори.

Допуњујући теорију равнотеже снага, Стивен Волт предлаже теорију „равнотеже претњи“, према којој државе реагују не само на материјалну моћ већ и на агрегатне перцепције претњи. Волт тврди да претње одређују четири фактора: агрегатна моћ, географска близина, офанзивни капацитет и агресивне намере (Walt 1987). У складу са тиме, државе теже балансирању против највеће перципиране претње, а не нужно против најјаче силе.

Овај приступ је посебно користан при тумачењу разноликости у одговорима АСЕАН-а на ривалство Кине и Јапана. У реалности, не доживљавају све земље АСЕАН-а Кину или Јапан као претње у једнаком степену. Земље са директним поморским споровима (као што је спор Филипина и Вијетнама са Кином у Јужном кинеском мору) или земље које се суочавају са већим безбедносним притисцима имају тенденцију да перципирају претње као веће и да реагују асертивније, док друге земље (попут Лаоса и Камбоџе) које немају директне спорове, али имају висок степен економске зависности од Кине, имају различите перцепције и одговоре. Зато теорија равнотеже претњи помаже у објашњењу разлога због којих, упркос искуству у истом конкурентском окружењу великих сила, земље АСЕАН-а усвајају различите стратешке одговоре.

У контексту све интензивнијег надметања великих сила које још није достигло свеобухватну конфронтацију, многе мале и средње државе одлучују се за стратегије „хеџинга“ (заштите од ризика) уместо чврстог балансирања или експлицитног прилагођавања. Према Евелин Гох (Evelyn Goh), стратегија хеџинга обухвата скуп политика усмерених на избегавање (или свођење на минимум) потребе за избором између великих сила које се међусобно надмећу, уз максимизовање користи за све стране и свођење ризика од нестабилности на минимум у односима великих сила (Goh 2016).

Гох (Goh 2016) дефинише заштиту од ризика као обухват три главне компоненте: (1) економско ангажовање са силом у успону у циљу коришћења економског раста; (2) индиректно унапређење безбедности кроз односе са другим великим силама или учешће у савезима и безбедносним партнерствима која нису нужно усмерена на директну конфронтацију; и (3) везивање великих сила за мултилатералне институције како би се ограничило једнострано понашање и успоставила правила и норме које регулишу понашање. Ова стратегија је посебно погодна за мале државе када је неизвесност у вези са намерама великих сила велика, али директне претње нису довољне да оправдају тежњу ка чврстом балансирању или експлицитним војним савезима.

Стратегија заштите од ризика посебно је погодна за анализу понашања АСЕАН-а у контексту супарништва између Кине и Јапана у периоду током 2012-2022. године. Дипломатска традиција АСЕАН-а по себи даје приоритет равнотежи, флексибилности и избегавању директне конфронтације, чиме истовремено олакшава економску сарадњу држава чланица са Кином (искоришћавање тржишта и инвестиција) уз одржавање безбедности и стратешких односа са Јапаном, Сједињеним Државама и другим партнерима (јачање одбрамбених капацитета, диверсификација односа). Стога се концепт заштите од ризика у овој студији користи као централни аналитички алат за разумевање флексибилних, вишедимензионалних и прагматичних одговора АСЕАН-а на ривалство Кине и Јапана.

Три горе наведене теорије су синтетизоване у интегрисани аналитички оквир за ово истраживање, где свака теорија игра комплементарну улогу на различитим аналитичким нивоима. Теорија равнотеже снага (Waltz 1979) пружа макро-перспективу на промене моћи између Кине и Јапана, као и на њихов структурни утицај на цео регион, уз објашњење разлога због којих су државе АСЕАН-а приморане да реагују на промене у расподели моћи. Теорија равнотеже претњи (Walt 1987) објашњава разноликост у перцепцијама и одговорима АСЕАН-а на основу степена претње коју доживљавају од Кине, Јапана и ривалства између ове две силе. На крају, теорија хеџинга, односно заштите од ризика (Goh 2016), пружа специфичне алате за анализу стратегија и политика које државе АСЕАН-а користе за сналажење у конкурентском окружењу великих сила без експлицитног слагања са њима.

Што се тиче методологије истраживања, овај чланак користи квалитативну анализу комбиновану са упоредном студијом случаја. Подаци су прикупљени из различитих извора, укључујући: (i) званична документа влада држава чланица АСЕАН-а и организација АСЕАН-а; (ii) академска истраживања из угледних међународних часописа и база

података; (iii) извештаје водећих регионалних стратешких истраживачких института као што су Институт ИСЕАС-Јусоф Ишак (ISEAS- Yusof Ishak Institute), Центар за стратешке и међународне студије (CSIS) и Савет за спољне односе; (iv) анкете као што је годишње издање „Стање Југоисточне Азије“ („The State of Southeast Asia”); i (v) статистичке податке о трговини, инвестицијама и одбрамбеној сарадњи током 2012-2022. године од међународних организација као што су Светска банка, JETRO, ОЕЦД и Секретаријат АСЕАН-а. Овај приступ који користи вишеструку методологију, омогућава истраживању да обухвати и макро трендове и динамику специфичну за дату земљу код анализе појединачних држава АСЕАН-а током кључне деценије 2012-2022. године.

Механизми утицаја и реакције АСЕАН-а (2012-2022)

Вишедимензионални механизми утицаја ривалитета између Кине и Јапана на АСЕАН

Сукоб Кине и Јапана у периоду 2012-2022. године, утицао је на АСЕАН преко три главна канала: економије, безбедности и дипломатије. Следствено томе, овај сукоб је генерисао сложenu и испреплетену мрежу последица.

Када је у питању област економије, конкуренција између две највеће азијске економије отворила је и могућности и изазове за АСЕАН. Кинеска иницијатива „Појас и пут“ (BRI) која је покренута 2013. године, те јапанско Партнерство за квалитетну инфраструктуру (2015.), постали су значајни инструменти конкурентског утицаја. Према подацима Секретаријата АСЕАН-а, укупна вредност пројеката БРИ у југоисточној Азији у периоду 2013-2020. године, достигла је приближно 157 милијарди америчких долара, док је Јапан издвојио 200 милијарди америчких долара за Партнерство за квалитетну инфраструктуру широм Азије, при чему је значајан део додељен АСЕАН-у (JETRO 2020).

Железнички пројекат Џакарта-Бандунг јасно илуструје ово надметање. Индонезија је 2015. године изабрала кинески предлог (4,5 милијарди америчких долара, без потребе за владиним гаранцијама) у односу на јапански (5,5 милијарди америчких долара, технологија Шинкансен (Shinkansen)). Међутим, пројекат се касније суочио са потешкоћама у погледу динамике радова и буџета, док су трошкови скочили на 7,3 милијарде америчких долара уз кашњење од четири године, што одражава изазове са којима се земље АСЕАН-а суочавају када бирају између конкурентских предлога великих сила (Beeson 2022). Малезија је такође 2018. године суспендовала пројекат железничке везе

источне обале ради поновних преговора, смањујући трошкове са 55 на 44 милијарде рингита. Конкурентне понуде Јапана у погледу инфраструктуре, а посебно Партнерство за квалитетну инфраструктуру које наглашава транспарентност, фискалну одрживост и учешће локалних извођача радова, пружиле су Малезији кредибилну алтернативну полазну тачку, што је ојачало преговарачки утицај Куала Лумпура у односу на услове кинеске иницијативе „Појас и пут“. Ова динамика илуструје начин на који надметање Кине и Јапана у инфраструктури генерише опипљиву преговарачку моћ за земље домаћине АСЕАН-а, омогућавајући им да извуку боље финансијске услове и договоре у погледу власништва (Reuters 2019).

Када је реч о безбедносним каналима, тензије између Кине и Јапана довеле су до „ефекта поларизације“, будући да су земље АСЕАН-а увучене у конкурентске безбедносне осовине. Јапан је ојачао одбрамбену сарадњу са Филипинима и Вијетнамом, тако што је обезбедио 10 патролних бродова Филипинима 2016. године и потписао споразум о трансферу одбрамбене опреме са Вијетнамом 2020. године (Do 2014). С друге стране, Кина је консолидовала безбедносне односе са Лаосом, Камбоџом и Мјанмаром кроз војну сарадњу и политичко усклађивање. Кина и Лаос су реализовали заједничке војне вежбе у оквиру „Меконшког пријатељства“ и продубили ангажовање Народноослободилачке војске са Народним оружаним снагама Лаоса путем програма обуке, трансфера опреме и сарадње у области безбедности граница. Кина је и примарни извор војне опреме у Камбоџи, док истовремено финансира реновирање поморске базе Реам уз снабдевање оружјем, оклопним возилима и вршење обуке, чиме је учврстила безбедносну зависност Пном Пена од Пекинга. Војска Мјанмара (Tatmadaw), дуго зависна од кинеског оружја и дипломатске заштите од западних санкција, продубила је ове везе након пуча 2021. године, при чему је Кина обезбедила и оружје и заштиту Савета безбедности УН од међународне осуде (Sun 2021). Ово је генерисало конкурентске „безбедносне осовине“ унутар АСЕАН-а, што је поткопало његово организационо јединство.

Када је реч о области дипломатије, ривалитет између Кине и Јапана директно утиче на капацитет АСЕАН-а за изградњу консензуса. Процес преговора о Кодексу понашања (CoC) у Јужном кинеском мору наишао је на потешкоће услед унутрашњих неслагања у погледу правне обавезе, обима примене и улоге актера изван региона. Године 2012., АСЕАН по први пут за 45 година није био у могућности да изда заједничко саопштење на конференцији у Пном Пену због неслагања око Јужног кинеског мора, док је Камбоџа наводно била под притиском Кине

(Thayer 2012). Јапан је, са своје стране, активно подржавао јачи глас АСЕАН-а о Јужном кинеском мору, посебно кроз дипломатску координацију са Филипинима и Вијетнамом, док је Кина преко Камбоџе и Лаоса радила на ублажавању било каквих референци на конкретне поморске инциденте. Оваква динамика претворила је преговоре о саопштењу АСЕАН-а у посредничку арену за такмичење у утицају Кине и Јапана. Слична ситуација догодила се 2016. године у Вијентијану након пресуде Сталног арбитражног суда. До краја 2022. године, Кодекс понашања остао је непотпун упркос циљном датуму 2021. године, што одражава дубоку фрагментацију која је настала услед различитог кинеског и јапанског утицаја на државе чланице (Hoang 2019).

Слојевите стратегије реаговања земаља АСЕАН-а

На основу анализе понашања и политика свих десет земаља АСЕАН-а, могу се идентификовати четири главна обрасца реаговања, који одражавају различите стратешке прорачуне и геополитичке услове.

Група 1: Активно балансирање (Филипини и Вијетнам)

Филипини и Вијетнам, који имају директне спорове са Кином у Јужном кинеском мору, примењују стратегије „активног балансирања“ које одражавају логику теорије равнотеже претњи (Walt 1987). Према Волту, државе балансирају против највеће перципиране претње коју одређују четири фактора: агрегатна моћ, географска близина, офанзивни капацитет и агресивне намере. У случају Филипина и Вијетнама, сва четири фактора присутна су у њиховом односу са Кином: огромни материјални капацитети (БДП Кине је 25 пута већи од БДП-а Филипина, а 40 пута већи од БДП-а Вијетнама); географска близина у Јужном кинеском мору, унапређени војни капацитети (вештачка острва, радари, ракете) и понашање у потврђивању суверенитета које се доживљава као агресивно. Из горе наведених разлога, перцепција високог степена претње ове две земље покреће активне реакције балансирања.

С друге стране, понашање Филипина и Вијетнама не представља чврсто балансирање у традиционалном смислу, већ демонстрацију стратегије заштите од ризика унутар контекста балансирања (хеџинг-унутар-балансирања). Оно што разликује Групу 1 од земаља које користе чисту заштиту од ризика („чисти хеџери“) у Групи 2, јесте примат безбедносних императива: за Филипине и Вијетнам, безбедносно балансирање је примарни покретач, док је економско ангажовање са Кином секундарна компонента за ублажавања ризика. Насупрот томе,

за чисте хеџере (Сингапур, Малезија, Тајланд), економска оптимизација је примарна, а безбедносна диверсификација секундарна. У Групи 1, безбедносни однос са Јапаном и Сједињеним Државама не подлеже преговорима и уграђен је у саму структура тих односа; у Групи 2, то је један од неколико флексибилних инструмената. Ова разлика – балансирање са елементима хеџинга наспрам хеџинга са елементима балансирања – дефинише границу између две групе. Филипини под Дутертеом (2016–2022.) јасно илуструју ову сложену комбинацију: с једне стране, Манила је унапредила економске односе са Пекингом (инвестициона обавеза од 24 милијарде америчких долара у 2016. години), што је пример компоненте „економског ангажовања“ у оквиру за заштиту од ризика (Goh 2016); с друге стране, Филипини су наставили да шире безбедносну сарадњу са Сједињеним Државама кроз вежбе Баликатан (повећање са 5.000 на 8.900 војника у 2019. години) и проширење ЕДЦА у 2019. години, истовремено јачајући одбрамбене односе са Јапаном, што одражава стратегију „индиректног унапређења безбедности“ (De Castro 2019). Ова осцилација не представља недоследност политике, већ манифестацију заштите од ризика – максимизовање користи и од Кине и од партнера кроз уравнотежен однос, уз свођење на минимум ризика од потребе да се изричито бира страна у окружењу великих сила које се надмећу и које још увек није достигло свеобухватну конфронтацију.

Вијетнам показује сличан образац кроз своју „бамбус дипломатију“ – чврсте, али флексибилне корене, која је дубоко утемељена у традицији независности, уз тактичку прилагодљивост. Ханој је подигао односе са Јапаном на ниво свеобухватног стратешког партнерства 2018. године и потписао споразум о трансферу одбрамбене опреме 2020. године, чиме је показао напоре усмерене на јачање индиректних безбедносних капацитета. Истовремено, Вијетнам одржава односе са Кином, управљајући билатералним тензијама на нивоима на којима је то могуће и избегавајући отворену конфронтацију (Do 2014). Овај приступ је усклађен са три компоненте стратегије заштите: (1) економско ангажовање са Кином у циљу стицања користи и раста; (2) индиректно унапређење безбедности кроз односе са Јапаном, Сједињеним Државама, Индијом и Русијом; и (3) активно учешће у мултилатералним институцијама као што су АСЕАН, АРФ и ЕАС како би се понашање великих сила повезало у оквиру регионалних правила и норми. Стога, иако су Филипини и Вијетнам класификовани под „активно балансирање“ на основу нивоа перцепције претњи и безбедносних одговора, њихове стварне стратегије представљају сложен облик

заштите, који комбинује елементе балансирања са економском сарадњом и институционалним повезивањем.

Група 2: Економско балансирање (Сингапур, Малезија, Тајланд)

Сингапур, Малезија и Тајланд користе стратегије „економског балансирања“ или „чистог хеџинга“, дајући приоритет економским односима са Кином, док истовремено јачају безбедносну сарадњу са Сједињеним Државама, Јапаном и Западом.

Сингапур не припада класи „активног балансирања“ будући да: (1) нема директне територијалне спорове са Кином, због чега се суочава са мањим претњама него Филипини/Вијетнам; (2) има висок степен економске зависности и од Кине (највећи трговински партнер, 100 милијарди америчких долара у 2020. години) и од Јапана (пети највећи партнер, 47 милијарди америчких долара), што трошкове усклађивања чини претерано високим; (3) даје приоритет стабилности и стратешкој аутономији, док премијер Ли потврђује да „Сингапур не жели да бира између САД и Кине“ (Lee 2021); (4) одржава уравнотежену одбрамбену сарадњу са више страна; (5) игра улогу „поштеносног посредника“ (Шангри-Ла дијалог). Сингапур тежи „чистом хеџингу“, чиме максимизује користи од Кине, док одржава безбедност кроз САД уз очување централне улоге у региону.

Малезија показује „економско балансирање са прагматичним прилагођавањем“ – што је активнија варијанта заштите од ризика у односу на приступ Сингапура. Иако се не суочава са директним безбедносним претњама као што је то случај са Филипинима или Вијетнамом, Малезија даје приоритет максимизовању економских користи уз одржавање довољног стратешког простора. Уместо пасивне економске заштите, Малезија је научила да активно користи надметање Кине и Јапана како би преговарала о бољим условима за велике пројекте. Случај железнице ЕЦРЛ то јасно илуструје: након потписивања уговора са Кином 2016. године, влада премијера Махатира (Mahathir) је 2018. године обуставила пројекат, поново преговарала и успешно смањила трошкове за 20% (са 55 на 44 милијарде рингита) уз повећање учешћа локалних извођача радова (Reuters 2019). Ово превазилази пуко техничко прилагођавање, јер одражава све гласније признање да у контексту надметања великих сила, земље АСЕАН-а могу да искористе предности надметања Кине и Јапана (и других партнера) како би побољшале услове сарадње. Приступ Малезије комбинује „економско ангажовање“ (сарадњу са Кином и Јапаном на различитим пројектима)

са прагматичном стратегијом преговарања, уз коришћење ривалитета у циљу оптимизације националних интереса.

Тајланд користи приступ „флексибилног хеџинга са политичким утицајем“, што је сложенији модел у којем домаћи политички фактори играју кључну улогу у обликовању равнотеже спољне политике. Економски гледано, Бангкок одржава уравнотежене односе са Кином и Јапаном: са Кином учествује у пројекту брзе железнице Бангкок-Накхон Ратчасима (Bangkok-Nakhon Ratchasima) вредности 5,2 милијарде америчких долара, купује подморнице С26Т (400 милиона америчких долара), док наставља широку сарадњу са Јапаном кроз Источни економски коридор (обавеза од 2,2 милијарде америчких долара) и одржава позицију јапанског чворишта за производњу аутомобила у југоисточној Азији (90% производње аутомобила на Тајланду потиче од јапанских компанија). Међутим, за разлику од Сингапура или Малезије, политика хеџинга Тајланда налази се под снажним утицајем домаћих политичких фактора. Након пуча 2014. године, војна влада, коју је Запад критиковао и санкционисао, изразитије се окренула Кини тако што је интензивирала вежбе „Плави удар“, куповала оружје и тенкове од Кине, док је истовремено смањила обим вежби „Cobra Gold“ са САД. Ипак, Бангкок је задржао Споразум о пријатељству и сарадњи са САД и није одустао од традиционалних безбедносних обавеза. Овај образац показује да хеџинг није фиксна формула већ динамичан процес, на који утичу и структурни фактори (надметање Кине и Јапана/великих сила) и ендогени фактори (домаћа политика, односи са Западом). Према аналитичком оквиру Гохове (Goh 2016), Тајланд одржава све три компоненте хеџинга (економско ангажовање, индиректно унапређење безбедности, обавезивање кроз институције), при чему се нагласак сваке компоненте мења у складу са унутрашњим политичким контекстом.

Све три земље у овој групи – Сингапур, Малезија и Тајланд – јасно испољавају логику теорије хеџинга: у контекстима без непосредних акутних безбедносних претњи, оне примењују стратегије максимизовања економске користи од Кине (економско ангажовање) уз одржавање безбедносних односа са САД, Јапаном и другим партнерима (индиректно унапређење безбедности), док активно учествују у мултилатералним институцијама како би ограничиле понашање великих сила (обавезивање). Међутим, имплементација хеџинга разликује се од земље до земље у складу са геополитичким условима, економским могућностима и домаћим политичким факторима, што показује да је хеџинг флексибилна и прилагодљива стратегија, а не крuti шаблон.

Група 3: Активна неутралност (Индонезија)

Индонезија тежи „активној неутралности“, стратегији која се из темеља разликује од стратегије осталих земаља АСЕАН-а због свог статуса регионалне силе и традиције „*bebas dan aktif*“ (слободне и активне) спољне политике. Са БДП-ом од 1,1 билиона америчких долара (35% БДП-а АСЕАН-а) и популацијом од 270 милиона (40% становништва АСЕАН-а), Индонезија поседује довољну стратешку тежину да тежи облику вишег реда заштите – не само тако што избегава сврставање, већ тако што активно обликује регионалну архитектуру у правцу мултиполарности и мултилатерализма. За разлику од Филипина и Вијетнама који балансирају како би се супротставили директним претњама, или Сингапура, Малезије и Тајланда који се штите како би извукли максимум за своје интересе, Индонезија користи комбинацију логике равнотеже снага (Waltz 1979), стратегије заштите (Goh 2016) и институционалног вођства како би појачала утицај и обликовала регионално стратешко окружење. Председник Видодо (Widodo) јасно артикулише овај став: „Индонезија није страна у спору, али имамо легитимне интересе у одржавању мира и стабилности“ (Brookings 2015). Овај став није пасиван, нити представља негативну неутралност, већ активно тежи ка регионалном поретку у којем АСЕАН одржава централну улогу, а велике силе су везане мултилатералним оквирима.

У пракси, Индонезија примењује ову стратегију преко три стуба. Први је економски, јер Џакарта одржава пажљиву равнотежу између пројеката са Кином (железница Џакарта-Бандунг, вредности од 7,3 милијарде америчких долара) и Јапаном (железница Џакарта МРТ, завршена 2019. године), чиме спречава било коју од великих сила да постигне апсолутну доминацију у стратешким инфраструктурним пројектима. Друго, у погледу безбедности, Индонезија чврсто одржава принципе неучествовања у војним савезима или безбедносним механизмима усмереним на било коју велику силу: одбија чланство у Quad-у упркос позиву, не развија дубоке одбрамбене односе са Јапаном попут Филипина или Вијетнама. Када су кинески бродови упали у искључиву економску зону близу Натуне 2020. године, Индонезија је одлучно одговорила (распоредила ратних бродова, председник Видодо је летео у Натуну) како би потврдила свој суверенитет, али након повлачења Кине, није наставила са даљом ескалацијом и брзо се вратила нормалним односима, демонстрирајући способност управљања кризама без увлачења у логику конфронтације. Треће и најважније, Индонезија тежи институционалном лидерству: проактивно промовише Изгледе АСЕАН-а у погледу Индо-Пацифика (2019) како би

позиционирала АСЕАН као централну тачку, балансирајући између ФОИП-а (Јапан-САД, Слободни и отворени Индо-Пацифик) и БРИ (кинеска иницијатива „Појас и пут“), одбијајући да прихвати било какав једностранни оквир. Овај приступ одражава признање да, као регионална сила, Индонезија не само да мора да се прилагоди променљивом балансу снага (као мања држава), већ и да сноси одговорност и поседује капацитет да обликује начин на који се промена у односу снага одвија на регионалном нивоу. Ово представља синтезу размишљања о равнотежи снага (коришћење АСЕАН-а и мултилатералних институција за повезивање великих сила), хеџинга (одржавање уравнотежених односа са свим странама) и институционалне лидерске улоге (појачавање утицаја кроз обликовање регионалних правила и норми).

Група 4: Удруживање са Кином (Лаос, Камбоџа, Мјанмар)

Лаос, Камбоџа и Мјанмар (након пуча у фебруару 2021. године) показују тенденције „удруживања“ са Кином, што одражава логику теорије структурне равнотеже моћи (Waltz 1979) у случајевима када малим, slabим државама недостаје простора за спровођење стратегија диверсификације. Према Волцу, у анархичном међународном систему, мале државе које се суочавају са озбиљним асиметријама моћи теже ка придруживању (уклапању са великом силом) уместо балансирању, када су трошкови балансирања превисоки или капацитети недовољни за спровођење ефикасног балансирања. Ове три земље спадају у ову структурну ситуацију због комбинације три фактора: асиметричне економске зависности од Кине, недостатка алтернативних стратешких опција и, у случајевима Лаоса и Мјанмара, географске близине Кине која отвара и економске могућности и геополитичка ограничења.

Лаос илуструје асиметрични модел зависности на најјаснији начин. Кина чини 28,8% укупне трговине Лаоса (у поређењу са само 5% трговине са Јапаном) и држи 45% спољног јавног дуга Лаоса (Светска банка 2020). Железница Кина-Лаос, пројекат вредан 5,9 милијарди долара, завршен 2021. године и представља највећи инфраструктурни пројекат у Лаосу, чиме је значајно је продубио економску зависност земље од Кине (Bhatt 2023). У том контексту, Лаосу недостају економски и политички капацитети да примени хеџинг – стратегију која захтева способност одржавања уравнотежених односа са више партнера. Уместо тога, Вијентијан се придружио Пекингу како би извукао максималну корист из ове блиске и зависне позиције. Политичке последице су јасне: у својој улози председавајућег АСЕАН-а 2016., године када је Стални арбитражни суд (РСА) донео пресуду о Јужном кинеском мору, Лаос је заузео опрезан

став, не истичући гласне изјаве о арбитражи, што одражава кинески утицај на његову политичку оријентацију (Acharya 2017; Veeson 2022). Ово не представља слободан избор у смислу хеџинга, већ структурно ограничење настало услед економске зависности.

Камбоџа показује сличан образац, али са израженијим домаћим политичким мотивима. Кина је највећи трговински партнер (са приближно 8,1 милијарди америчких долара трговинске размене у 2020. години) и главни извор инвестиција и развојне помоћи за Камбоџу (Open Development Cambodia 2021; ISEAS 2022). За разлику од Лаоса, код којег зависност првенствено произилази из структурних фактора (мала величина земље, ограничене могућности), Камбоџа додатно има политичке факторе: влада Хун Сена користи кинеску подршку у циљу консолидације домаће позиције и супротстављања притиску Запада на питања демократије и људских права. Сходно томе, Камбоџа често заузима ставове који су усклађени са Кином унутар АСЕАН-а: на конференцији у Пном Пену 2012. године, по први пут у 45-годишњој историји АСЕАН-а, заједничко саопштење није могло да буде објављено због тога што је Камбоџа, као домаћин, блокирала помињање спорова у Јужном кинеском мору (Thayer 2012). Ова ситуација илуструје начин на који се економска зависност претвара у политички утицај, чиме се поткопава способност АСЕАН-а за изградњу консензуса.

Након пуча из фебруара 2021. године, Мјанмар представља варијанту удруживања, што подразумева зависност кроз међународну изолацију. Пре пуча, Мјанмар је и даље одржавао одређени степен диверсификације у погледу спољне политике. Међутим, након што је војска преузела власт и суочила се са опсежним западним санкцијама, Мјанмар је све више постајао зависан од Кине, која је одржавала радне односе са војним властима и остала једна од ретких великих сила спремних да сарађују са хунтом (Sun 2021). Кина такође поседује стратешке интересе у Мјанмару преко луке Кјаукпју (Kyaukpadaung) и економског коридора Кина-Мјанмар, што је ускладило интересе обе стране. За разлику од Лаоса и Камбоџе где се прилагођавање одвијало постепено током времена кроз акумулирану економску зависност, Мјанмар показује „присилно прилагођавање“, односно, приморан је да се усклади због недостатка алтернатива у контексту изолације.

Сва три случаја потврђују Волцов (Waltz 1979) аргумент да у анархичном систему, мале и слабе државе обично прате велике силе када немају капацитет или простор за балансирање. За разлику од Филипина и Вијетнама (са директним споровима који приморавају на балансирање) или Сингапура, Малезије, Тајланда (који поседују капацитет за заштиту), Лаосу, Камбоџи и Мјанмару недостају како

мотивација, тако и способност за стратегију диверсификације, што за последицу има асиметричну зависност од Кине. Ово доводи до значајних последица и за АСЕАН, као што је дубока фрагментација у стратешким оријентацијама земаља чланица, од активног балансирања (Група 1) до придруживања (Група 4), чиме се поткопава капацитет за формирање заједничких ставова и одржавање кохезије унутар саме организације.

Утицај на институционалну архитектуру АСЕАН-а

Фрагментација у одговорима држава чланица директно утиче на оперативне механизме АСЕАН-а, што се манифестује кроз три главне кризе: кризу централне улоге, кризу механизма за постизање консензуса и кризу институционалног прилагођавања.

Централна улога АСЕАН-а суочава се са изазовима који настају услед нових безбедносних механизма као што су Quad (2017), AUKUS (2021), билатерални оквири (САД-Јапан, САД-Аустралија, Јапан-Аустралија), који постају алтернативни канали за решавање регионалних безбедносних питања чиме се заобилази АСЕАН. Иако Quad и АУКУС првенствено одражавају надметање САД и Кине, активно учешће Јапана у Quad-у (заједно са САД, Индијом и Аустралијом) показује да ови механизми такође одражавају одговор Токија на успон Кине, укључујући тензије у Источном кинеском мору. Ово ствара сложеније безбедносно окружење у којем ривалитет Кине и Јапана представља један од вишеструких фактора који доприносе опадању координационе улоге АСЕАН-а. Резултати анкете „Стање југоисточне Азије“ (ИСЕАС 2019; 2022) показују пад поверења у централну улогу АСЕАН-а, док су многи креатори политике забринути због спорог и неефикасног деловања АСЕАН-а. АСЕАН је одговорио Погледима АСЕАН-а на Индо-Пацифик (2019), али са ограниченом ефикасношћу због ограничења ресурса и унутрашње фрагментације (Секретаријат АСЕАН-а 2020).

Принцип консензуса, који је темељ „приступа АСЕАН-а“, суочава се са озбиљним изазовима. Године 2012., први пут за 45 година, АСЕАН није успео да изда *заједничко саопштење* (Пном Пен). Године 2016., догодила се слична ситуација (Вијентијан). Преговори о консензусу који су трајали од 2013. до 2022. године, остају непотпуни услед неслагања у погледу правне обавезе, обима примене и механизма за решавање спорова (Thayer 2012; Hoang 2019). Ова поларизација одражава индиректни утицај ривалитета између Кине и Јапана у ширем контексту регионалног надметања великих сила: Филипини/Вијетнам (јачање односа са Јапаном и Западом као противтеже Кини) наспрам Лаоса/Камбоџе (нагињање ка Кини), док Сингапур/Индонезија

покушавају да одрже средњи пут. Иако свако неслагање АСЕАН-а не произилази директно из спорова у Источном кинеском мору, ривалитет између Кине и Јапана доприноси стварању фрагментисаног стратешког окружења у којем земље АСЕАН-а морају да се позиционирају другачије на основу одговарајућих односа и интереса које имају са ове две силе.

Упркос суочавању са кризама, АСЕАН демонстрира способност прилагођавања, тако што: (1) узима у обзир „флексибилан консензус“ (АСЕАН минус X); (2) помера фокус ка нетрадиционалној безбедности (пандемија, климатске промене, управљање катастрофама); (3) јача улоге координатора, уместо улоге доносиоца одлука (ARF, EAS, ADMM+ које настављају даље као платформе за дијалог); (4) одржава „симболично јединство“ у циљу очувања легитимитета. Изазови попут кризе у Мјанмару након пуча 2021. године, иако не произилазе директно из ривалитета између Кине и Јапана, илуструју начин на који је АСЕАН приморан да се суочи са вишеструким истовременим притисцима у све интензивнијем контексту надметања великих сила, што приморава ову организацију да оперативне механизме учини флексибилнијима, како би прошла „стрес тестове“ (Caballero-Anthony 2022). АСЕАН прелази са „покретача“ на „организатора“, остајући релевантан, али са ограниченијим улогама (Acharya 2017).

Последице за АСЕАН усред ривалитета између Кине и Јапана

Анализа која је представљена у Одељку III, производи неколико конкретних политичких последица за АСЕАН као организацију, али и за њене државе чланице које се боре са структурним притисцима ривалитета између Кине и Јапана.

Ови закључци откривају да се централна улога АСЕАН-а унутар регионалне структуре суочава са све већим изазовима, посебно у погледу механизма за постизање консензуса и способности за формирање заједничког става. Како се ривалитет између Кине и Јапана наставља и преплиће са другим стратешким надметањима широм Индо-Пацифика (надметање између САД и Кине, успон Индије), тако ће се повећавати ризици фрагментације унутар АСЕАН-а уколико се не изврше одговарајућа институционална прилагођавања. Анкете Института ИСЕАС-Јусоф Ишак указују на опадајући тренд поверења у ефикасност и централну улогу АСЕАН-а у периоду 2019-2022. године, што одражава растућу забринутост међу креаторима политике и стручњацима у вези са способношћу ове организације да се снађе у окружењу надметања великих сила (ISEAS 2019; 2022).

С друге стране, студија такође показује да АСЕАН и даље поседује способност за институционално прилагођавање кроз стварање флексибилних механизма координације (узимајући у обзир „АСЕАН минус Х“ или флексибилни консензус), померање фокуса ка мање осетљивим безбедносним доменима (економска сарадња, повезаност инфраструктуре, одговор на климатске промене, управљање катастрофама, здравствена безбедност након КОВИД-а) и јачање улоге координатора, уместо улоге доносиоца одлука у тешким питањима безбедности. Овај приступ омогућава АСЕАН-у да одржи неопходну кохезију, док истовремено избегава директну уплитање у надметање великих сила (Acharya 2017; Caballero-Anthony 2022).

Из закључака овог истраживања произилази неколико политичких последица по АСЕАН и државе чланице. Прво, АСЕАН мора да настави са диверсификацијом спољних односа, уз избегавање прекомерне зависности од било које велике силе, чиме ће одржати стратешки простор усред текућег ривалитета између Кине и Јапана. Искуство Малезије у поновном преговарању о ЕЦРЛ-у и балансирању Индонезије између пројеката Џакарта-Бандунг ХСР и јапанских пројеката, показују да земље АСЕАН-а могу да искористе надметање великих сила како би преговарале о бољим условима, док им је, с друге стране, потребан капацитет за ригорозну процену финансијске одрживости и дугорочних утицаја таквих пројеката.

Друго, јачање механизма за консултације унутар блока и унапређење капацитета за координацију политика, представља кључни услов за свођење негативних утицаја стратешке фрагментације на минимум. АСЕАН мора да развије ефикасније неформалне канале дијалога како би се несугласице решиле пре него што ескалирају у кризе јавног консензуса попут оних из 2012. и 2016. године. Улога Индонезије као „поштеноса посредника“ и Сингапура као „поштеноса брокера“, захтева унапређење како би се смањиле разлике између земаља са различитим ставовима.

Треће, АСЕАН би требало да дâ приоритет областима сарадње у којима ова организација поседује компаративне предности и има мањи утицај геополитичке конкуренције, укључујући економску сарадњу (примена Регионалног свеобухватног економског партнерства (RCEP), повезаност ланца снабдевања), физичку и институционалну повезаност (Мастер план о повезаности АСЕАН-а), регионално управљање у нетрадиционалним областима (климатске промене, безбедност хране, здравствена безбедност, дигитална трансформација) и развој људских ресурса. Ове области стварају „кооперативне тампон зоне“, чиме помажу у одржавању кохезије унутар блока и своде на минимум

притисак који долази од надметања великих сила у осетљивим безбедносним питањима.

Четврто, када су у питању државе чланице, искуство из периода 2012–2022. године показује важност одржавања равнотеже између економске сарадње и стратешке аутономије. Земље морају да диверсификују изворе финансирања инфраструктурних пројеката, повећају транспарентност у споразумима великих сила и изградe капацитете за независну процену економско-политичких утицаја међународних обавеза. Случајеви Лаоса и Камбоџе откривају ризике од губитка политичке аутономије када постоји прекомерна зависност од једног извора финансирања.

Уместо да предлаже сценарије са фиксним вероватноћама, ова студија поставља тезу да будућа улога АСЕАН-а зависи од три главна фактора: (i) ефикасности институционалног прилагођавања и способности да се механизми за постизање консензуса учине флексибилнијим; (ii) способности за управљање унутрашњом фрагментацијом уз одржавање минималних неопходних нивоа кохезије; и (iii) способности да се АСЕАН позиционира као комплементарна, а не као конкурентска организација у односу на регионалне механизме у настајању. У овом контексту, способност АСЕАН-а у погледу прилагодљивости, флексибилности и координације, уместо амбиције да се одржи апсолутна централна улога, одредиће да ли ова организација може да настави да игра значајне улоге унутар регионалне структуре.

Закључак

Овај чланак је анализирао начин на који је конфронтација Кине и Јапана у Источном кинеском мору током 2012–2022. године генерисала индиректне структурне утицаје на стратешко окружење АСЕАН-а. Уместо да функционише као директан билатерални територијални спор, ривалитет Кине и Јапана функционише кроз економске, безбедносне и дипломатске канале, чиме обликује ограничења и стратешке изборе држава АСЕАН-а. Резултати истраживања показују да АСЕАН није пасивни актер, нити у потпуности контролише последице надметања великих сила у контексту регионалне промене у односу снага.

Са теоријског аспекта, студија показује да комбиновање приступа равнотеже моћи (Waltz 1979), равнотеже претњи (Walt 1987) и стратегије хеџинга, односно заштите од ризика (Goh 2016) отвара простор за боље тумачење разноликости у одговорима АСЕАН-а на ривалитет између Кине и Јапана. За разлику од бинарних модела „усклађивања и

балансирања“, стратегије АСЕАН-а показују флексибилност, слојевитост и прагматизам, што одражава посебан положај малих и средњих држава у конкурентском окружењу великих сила које још увек није достигло свеобухватну конфронтацију. Теорија равнотеже моћи објашњава разлог због којег су све државе АСЕАН-а приморане да реагују на структурне промене моћи. Теорија равнотеже претњи разјашњава зашто државе са директним споровима (Филипини, Вијетнам) реагују другачије од оних које такве спорове немају (Лаос, Камбоџа). Теорија хеџинга објашњава како се државе АСЕАН-а крећу између разних опција, извлачећи максималну корист уз свођење ризика на минимум.

Анализа такође открива да ривалитет између Кине и Јапана не нуди јединствене одговоре АСЕАН-а, већ је да је посредовано развојним условима, геостратешким положајима, нивоима перцепције претњи и политичким приоритетима појединачних земаља. Филипини и Вијетнам теже активном балансирању како би проширили маргине безбедности; Сингапур, Малезија и Тајланд бирају економско балансирање или чисти хеџинг; Индонезија тежи активној неутралности заснованој на статусу регионалне силе, док Лаос, Камбоџа и Мјанмар (од 2021. године) прилагођавају политике ближег усклађивању са Кином због високог степена економске зависности. Све ово наглашава улогу ендогених фактора у обликовању понашања АСЕАН-а, уз структурне притиске које долазе од надметања великих сила. На крају, способност АСЕАН-а да одржи институционални значај неће зависити од тога да ли су традиционални принципи очувани као непромењени, већ од његове спремности да прилагоди механизме, процесе и фокусна подручја реалности регионалног поретка који постаје све више оспораван.

References

- Acharya, Amitav. 2014. *Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order*. 2nd ed. London: Routledge.
- Acharya, Amitav. 2017. „ASEAN and the Security Order in Asia”. *Asian Journal of Political Science* 25 (1): 1–18.
- Allison, Graham. 2017. *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides’s Trap?*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- ASEAN Secretariat. 2020. *ASEAN Outlook on the Indo-Pacific: One Year Review*. Jakarta: ASEAN Secretariat.
- Beeson, Mark. 2022. „Decentered? ASEAN’s Struggle to Accommodate Great Power Rivalry”. *International Studies Quarterly* 66 (1): ksab044.

- Bhatt, Anjali. 2023. "Laos Is Not in a Chinese 'Debt Trap' — But It Is in Trouble", *The Diplomat*, April 27, 2023. <https://thediplomat.com/2023/04/laos-is-not-in-a-chinese-debt-trap-but-it-is-in-trouble/>.
- Caballero-Anthony, Mely. 2022. „Understanding ASEAN Centrality: Bases, Prospects, and Challenges". *International Politics* 59 (6): 1109–1126.
- De Castro, Renato Cruz. 2019. „Balikatan 2019 and the Crisis in Philippine-China Rapprochement." *Asia Maritime Transparency Initiative*, April 23, 2019. <https://amti.csis.org/balikatan-2019-and-the-crisis-in-philippine-china-rapprochement/>
- Dews, Fred. 2015. „President Joko Widodo of Indonesia on the South China Sea, the Environment, and Islam and Democracy", *Brookings Institution*, October 27, 2015. <https://www.brookings.edu/articles/president-joko-widodo-of-indonesia-on-the-south-china-sea-the-environment-and-islam-and-democracy/>
- Do, Thi Thuy Hang. 2014. „Locating Vietnam-Japan's Strategic Partnership". *Japan Institute of International Affairs*. Working Paper.
- Drysdale, Peter. 2010. „China and Japan in Landmark Shift in Asian Economic Power?", *East Asia Forum*, September 6, 2010. <https://eastasiaforum.org/2010/09/06/china-and-japan-in-landmark-shift-in-asian-economic-power-weekly-editorial/>
- Goh, Evelyn. 2016. „The Concept of Hedging and Its Application to Southeast Asia". *International Relations of the Asia-Pacific* 19 (3): 375–401.
- Hoang, Thi Ha. 2019. „Pitfalls for ASEAN in Negotiating a Code of Conduct in the South China Sea." *ISEAS Perspective*, no. 57. Singapore: ISEAS–Yusof Ishak Institute.
- [ISEAS] ISEAS –Yusof Ishak Institute. 2019. *The State of Southeast Asia: 2019 Survey Report*. Singapore: ISEAS–Yusof Ishak Institute.
- [ISEAS] ISEAS–Yusof Ishak Institute. 2022. *The State of Southeast Asia: 2022 Survey Report*. Singapore: ISEAS–Yusof Ishak Institute.
- Japan Ministry of Defense. 2017. *Statistics on Scrambles through FY2016*. Tokyo: Ministry of Defense. https://www.mod.go.jp/js/pdf/2017/p20170413_02.pdf.
- [JETRO] Japan External Trade Organization. 2020. *Japanese Investment in China: Trends and Implications*. Tokyo: JETRO.
- [OECD] Organisation for Economic Co-operation and Development. 2021. *Foreign Direct Investment Statistics*. Paris: OECD.
- Open Development Cambodia. 2021. "Trade", *Open Development Cambodia*, October 14, 2021. <https://opendevdevelopmentcambodia.net/topics/trade/>.

- Reuters. 2019. „Malaysia Says China-Backed Rail Project to Resume at Lower Cost”, *Reuters*, April 12, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-malaysia-china-railway-idUSKCN1RO17E>.
- Sun, Yun. 2021. “China’s Stakes in the Myanmar Coup”, Interview, *Institut Montaigne*, February 19, 2021. <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/chinas-stakes-myanmar-coup>.
- Tham, Yuen-C. 2021. „Not Possible for S’pore, Many Countries, to Choose between US and China”, Interview with Hsien Loong Lee, *The Straits Times*, March 14, 2021. <https://www.straitstimes.com/singapore/not-possible-for-spore-many-countries-to-choose-between-us-and-china-pm-lee-tells-bbc>
- Thayer, Carlyle A. 2012. „ASEAN’s Code of Conduct in the South China Sea: A Litmus Test for Community-Building?” *Asia-Pacific Journal* 10 (34): 1–13.
- Walt, Stephen M. 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- World Bank. 2020. „Lao PDR Trade Summary, Year 2020”, World Integrated Trade Solution Database. Accessed February 1, 2026. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/LAO/Year/2020/Summary>.

CONTEMPORARY MEDIA AS TOOL OF WAR PROPAGANDA: IMPLICATION FOR THE RIGHTS TO FREEDOM OF OPINION AND EXPRESSION

Maida Bećirović-Alić¹, Eldar Šaljić²

ABSTRACT

Modern technologies and digital channels of communication have a significant impact on public opinion and the dynamics of propaganda, because in modern armed conflicts and international affairs, the media do not have the role of only transmitting information, but become key instruments in shaping narratives that can contribute to the legitimization of military actions, the demonization of the enemy, and the relativization of human rights violations. This paper analyzes the role of the media as a means of war propaganda and examines the consequences that such use has on the realization of the right to free opinion and expression, as one of the fundamental rights guaranteed by international documents. Through a normative analysis of international instruments and case studies, the paper explores the boundaries between free expression and war propaganda, as well as the risks that media manipulation carries for democratic discourse. Special emphasis is placed on the phenomenon of selective empathy, censorship and self-censorship, but also on the challenges that arise from the spread of misinformation on social networks. In addition, the paper examines how contemporary information environments shape war narratives through both geopolitical narrative competition and specific communication techniques such as emotional framing, visual personalization and algorithmically mediated visibility. This paper aims to offer a critical review of contemporary media practices in the conditions of armed conflicts and to point out the need for balancing between the right to information and protection against the instrumentalization of the public through propaganda.

ARTICLE HISTORY

Received:
18/12/2025
Revised:
16/3/2026
Accepted:
2/4/2026

KEYWORDS

War propaganda;
freedom of thought;
human rights;
media; international
public law.

Cite this article as: Bećirović-Alić, Maida, and Eldar Šaljić. 2026. "Contemporary Media as Tool of War Propaganda: Implication for the Rights to Freedom of Opinion and Expression". *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 163–214. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.4

¹ Full Professor, Department of Law, University of Novi Pazar, Serbia. E-mail: maida.becirovic@uninp.edu.rs, <https://orcid.org/0000-0002-9738-6581>.

² Full Professor, American University in the Emirates, Dubai, United Arab Emirates. E-mail: eldar.saljic@aue.ae, <https://orcid.org/0000-0002-5751-3419>.

Introduction

The role of the media in modern armed conflicts goes beyond the classical function of information and enters the sphere of shaping reality, controlling narratives and directing public opinion. The media are no longer just passive transmitters of facts, but become active participants in war processes, often serving as a means of propaganda to justify military actions, create social divisions and shape the perception of the enemy. Such instrumentalization of the media space has a direct impact on the realization of one of the basic human rights - the right to free thought and expression.

Modern wars are fought not only with weapons, but also with information. War propaganda, as a systematic and deliberate shaping of messages with the aim of influencing the perception, emotions and behavior of the public, becomes a key tool in the hands of states and armed actors. In this context, the right of citizens to be truthfully and objectively informed, as well as their ability to freely form an opinion, are seriously threatened. In addition to traditional media, a special challenge is represented by digital communication channels and social networks, which enable the rapid spread of information, but also disinformation, without adequate verification and accountability mechanisms. In order to examine the relationship between media narratives and the realization of the right to freedom of expression in wartime conditions, the research is guided by the following hypotheses:

(1) Media narratives in wartime conditions can shape the way conflicts are interpreted in the public sphere and may contribute to legitimizing military actions through recurring frames such as self-defense, liberation, counterterrorism or humanitarian necessity.

(2) In situations of armed conflict the selection and framing of information often produce patterns of selective empathy, in which certain victims are individualized and emotionally emphasized while others are represented primarily through abstract or statistical representations.

(3) Through discursive strategies such as selective presentation of events, emotional framing, denial and evidentiary uncertainty, media narratives may contribute to the normalization or relativization of human rights violations and thereby influence the conditions under which public opinion is formed.

Starting from these starting points, the research is focused on a key question: in what way do media narratives in contemporary armed conflicts affect the realization of the right to free thought and expression, especially through the processes of selective framing of events, emotional mobilization of the audience and normalization of human rights violations? This simultaneously examines how traditional and digital media contribute to

shaping the perception of war and to what extent media practices limit the pluralism of opinion and critical capacity of the public. In contemporary conflicts, media narratives increasingly operate within a broader framework often described as narrative warfare. In such environments states and other political actors compete not only on the battlefield but also in the sphere of interpretation, attempting to define the meaning of violence, responsibility for civilian suffering and the legitimacy of military action. Control over narrative legitimacy can influence diplomatic support, public morale and international perception of conflict. The scientific contribution of this work is reflected in the combination of the normative-legal framework for the protection of freedom of expression with a critical analysis of discourse and a comparative approach to case studies. The work connects international standards on the restriction of expression with the actual mechanisms of media production of propaganda, thus contributing to a better understanding of the way in which war narratives are formed, legitimized and spread in the modern information environment. By introducing analytical concepts such as demonization of opponents, selective empathy, relativization of human rights violations, and algorithmically mediated visibility, the paper offers an original theoretical-analytical framework for the study of propaganda in the 21st century. In this sense, this paper analyzes the legal and social consequences of the use of media in the function of war propaganda, with special reference to the international legal framework for the protection of freedom of thought and expression. Through examples from modern armed conflicts - such as Iraq, Ukraine, and the Gaza Strip - it is shown how selective reporting and propaganda processing of facts contribute to the relativization of war crimes, narrowing the space for democratic dialogue and breaking epistemological trust in the public sphere. The boundaries between free expression and propaganda, the responsibility of the media and the ethical standards of reporting in war conditions are particularly problematic. The aim of the work is to point out the complex relationship between media narratives and the realization of the right to free opinion and expression in wartime circumstances, as well as the need to protect this right from abuses resulting from politically motivated control of information and information asymmetries that modern armed conflicts inevitably produce.

Methodology

In this research, a qualitative methodological approach was applied, which combines normative-legal analysis, comparative research and critical discourse analysis, in order to provide a multidimensional understanding of the way in which war propaganda is constructed, reproduced and legitimized

through media practices, as well as its impact on the realization of the right to free thought and expression. The theoretical basis rests on Fairclough's model of critical discourse analysis, which emphasizes the connection between language, ideology and power in media texts (Fairclough 2013) while Van Dijk's social cognitive approach was used to examine how mental models, beliefs and stereotypes are formed and reinforced through dominant media narratives (Van Dijk 2008). Framing theory contributed to the understanding of the way in which certain aspects of the conflict are deliberately emphasized or suppressed in order to shape a certain interpretation of events and justify political goals. These theoretical elements are directly related to the set hypotheses, because the demonization of the enemy and the legitimization of violence correspond to limiting critical thinking, selective empathy explains the narrowing of pluralism, while the relativization of human rights violations operationalizes the process of normalizing abuses.

The empirical part of the research is based on three case studies — Iraq (2003–2004), Ukraine (2022–2023) and the Gaza Strip (2021–2022) — which represent paradigmatic examples of media activity in wartime circumstances of different geopolitical contexts. The corpus includes approximately thirty texts per conflict, including both state and independent media. For Iraq, the BBC, Fox News and Al Jazeera were analyzed; for Ukraine RT, BBC and The Guardian; and for Gaza Al Jazeera, The New York Times and Haaretz. The sample was selected based on the prominence of the texts (front page or leading digital news), their thematic relevance (reports on military justification, portrayal of the enemy and civilian casualties) and the presence of evaluative, emotionally colored language. The goal of such a sample is not statistical representativeness but qualitative saturation — identifying patterns that characterize the way the media shape war narratives in given contexts.

Texts were collected from official online archives and media websites, and the analysis included news, editorials and commentaries, since these genres most clearly reflect discursive strategies aimed at legitimizing or contesting war narratives. The analysis procedure involved systematic manual coding according to four predefined categories derived from the theoretical framework: demonization of the enemy, legitimization of violence, selective empathy and relativization of human rights violations. Additional analytical attention was also devoted to patterns of digital amplification, particularly the way in which emotionally charged narratives, visual content and simplified moral frames gain greater visibility in algorithmically structured media environments. Rhetorical markers, including evaluative adjectives, metaphors, and framing patterns, are identified in each text, indicating the intentional shaping of conflict perceptions. Stabilization of analytical criteria was preceded by a pilot analysis of a smaller sub-sample to ensure coding consistency.

The research has certain methodological limitations. The analysis is limited to English-language media, which inevitably favors global and Western narratives, while local media discourses in Arabic and Russian were not fully available. Also, only publicly available textual content was used, which excludes materials under censorship or internal access regimes. Although the sample cannot be considered a comprehensive representation of the entire media ecosystem, its breadth is sufficient to recognize the key discursive patterns that influence the formation of public opinion. By combining normative-legal analysis and discourse analysis, the research seeks to connect international standards for the protection of freedom of expression with practical mechanisms of information manipulation in wartime circumstances. This approach made it possible to identify recurring ideological and linguistic patterns that contribute to narrowing the pluralism of opinion, limiting the audience's critical capacity and normalizing human rights violations through media narratives.

For analytical clarity, the study further conceptualizes these categories as distinct communicative mechanisms. Demonization of the enemy refers to discursive representations that portray the opposing side as irrational, barbaric or inherently threatening. Legitimization of violence refers to rhetorical strategies through which military actions are framed as lawful, necessary or protective. Selective empathy describes the unequal distribution of emotional visibility across victims, where some individuals are presented through detailed personal narratives while others appear mainly as statistical casualties. Relativization of human rights violations refers to strategies such as denial, counter-accusation or appeals to military necessity that obscure responsibility for abuses.

The Right to Free Opinion and Expression in International Public Law

The right to freedom of thought and expression is one of the foundations of modern democratic societies and a basic human right, which is recognized and protected through numerous international legal instruments. The most important among them is Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR), which guarantees every person the right to freely express his views, seek, receive and disseminate information and ideas through any media and regardless of state borders (United Nations 1948). This provision is further elaborated in Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), which specifies that the right to expression may be subject to certain restrictions, but only when such restrictions are prescribed by law and necessary in a democratic society, to protect national security,

public order, health, morals or the rights and freedoms of others (United Nations 1966; UN HRC 2011). The European Convention on Human Rights (ECHR) in Article 10 confirms the right to freedom of expression, but also highlights the possibility of justified restrictions in the context of the protection of state security, the prevention of disorder or crime, the protection of health and morals, as well as the protection of the reputation or rights of other persons (Council of Europe 1950). Special attention in the practice of the European Court of Human Rights is paid to the balance between the right to freedom of expression and other vital social interests, especially in extraordinary circumstances, such as war conflicts and states of extreme danger. In *Handyside v. UK*, 1976, the Court clearly emphasizes the importance of freedom of expression, including expressions that „shock or disturb”, but emphasizes the possibility of restrictions for the protection of public morals while in the judgment of *Jersild v. Denmark*, 1994, the Court confirms that journalists can be held responsible for the hate speech they transmit, but also protects the right to transmit information in the public interest (ECHR 1976; 1994). The conditions of war conflicts impose additional challenges in the application of this right, because freedom of expression is often used as a tool of political struggle and propaganda, which can lead to abuses and manipulations that threaten democracy and human rights. A simple definition of how propaganda can be used in the interests of the stronger party is given by Herman and Chomsky who say that propaganda is not necessarily a lie because it often uses true information that is presented in a way that supports a certain political agenda, thus the media functions as a consensus production system that serves the interests of powerful elites, shaping public opinion through the selection and filtering of information (Herman and Chomsky 1988, 2). Manipulating personal feelings through emotional and psychological techniques very often in a precisely determined, pre-planned way leads to a designed perception of conflict, which justifies violence, often concealing real human suffering (Taylor 2003, 45). International bodies, such as the UN Human Rights Committee, make recommendations on the necessity that all restrictions on the right to expression be strictly interpreted and applied in accordance with the principles of proportionality and necessity (UN HRC 2011). However, in the era of digital media, the spread of misinformation has become fast and difficult to control, which further complicates the realization of the right to accurate information. The protection of journalists and media workers who often work under risk and threats in war zones deserves special attention, and international acts such as UN Security Council Resolution 2222 (2015) emphasize the obligation of states to ensure their safety and freedom of work (United Nations Security Council 2015). The right to the truth, albeit informal,

is considered essential for achieving justice and reconciliation in post-conflict societies. According to the International Committee of the Red Cross and some legal authorities, the right to the truth is linked to the obligation of states to ensure transparency and accountability for war crimes and other human rights violations (O'Shea 2008). Providing access to accurate and unbiased information enables citizens to make informed decisions and prevents abuses such as disinformation and propaganda. In this sense, the legal framework not only protects freedom of expression, but also calls for active protection of the right to truth and transparency, which is of extreme importance in war conditions where information is often a tool of power and control (UN HRC 2011).

War Propaganda as a Media Phenomenon

War propaganda is a strategic way of directing public opinion during armed conflicts, with the aim of justifying war goals, creating and consolidating enemy narratives, as well as mobilizing support for war activities. It is used as a means of political communication that can manipulatively shape the attitudes and emotions of target groups (Ellul 1965). Traditionally, propaganda has served as a means for ruling elites to influence the perception of conflict, often through the selective presentation of information, the suppression of certain facts, and the use of emotionally powerful language. With the development of media and especially digital platforms, the reach of propaganda messages has increased significantly, allowing for the rapid and wide spread of both accurate and inaccurate information (Taylor 2003).

Media in war conflicts often have a double role: on the one hand, they inform the public, and on the other hand, they can become an instrument of propaganda. Through the technique of selective reporting, sensationalism and content manipulation, the media contribute to the creation of dominant narratives that justify or conceal war crimes and human rights violations (Herman and Chomsky 1988). Social networks and digital channels further complicate this situation, as they enable the rapid spread of misinformation and manipulation without adequate control mechanisms. In addition, the architecture of digital platforms, including recommendation systems and engagement-driven ranking, can intensify the circulation of emotionally polarized narratives, thereby influencing which events and victims become more visible in the public sphere.

In contemporary digital media environments, the phenomenon of algorithmically mediated visibility plays an increasingly important role. Digital platforms structure the circulation of information through recommendation

algorithms, content ranking systems and engagement-based mechanisms that influence which narratives become more visible to the public. As a result, certain events, victims or interpretations of conflict may receive significantly greater attention, while others remain marginal or largely invisible. Such dynamics can contribute to the emergence of selective empathy, a situation in which compassion and moral condemnation of violence are directed primarily towards those actors and events that achieve greater media and algorithmic visibility. In wartime communication environments, these processes may significantly shape the perception of responsibility, victimhood and legitimacy within public discourse.

Modern wartime propaganda campaigns use sophisticated digital tools and techniques to shape public opinion and spread disinformation. Among the most common occurrences are „fake news” - false or deliberately distorted information presented as true, which aims to manipulate the perception of the conflict and create confusion (Wardle and Derakhshan 2017). Bots, i.e. automated computer programs, enable mass and rapid dissemination of propaganda messages on social networks, thus increasing their reach and influence (Jowett and O’Donnell 2018). With them, networks of fake accounts act in concert to create a false impression of support for certain narratives or political goals. A special form of this manipulation is „astroturfing”, the practice of creating a false perception of widespread and spontaneous public support for certain attitudes or movements, while in fact it is an organized campaign with hidden motives (Wardle and Derakhshan 2017). These strategies enable states and other actors to effectively shape war narratives, control information and influence public opinion through digital media, often at the expense of truth and human rights.

Understanding these phenomena is essential for the legal and social protection of the right to free opinion and expression, as propaganda narratives can limit pluralism of opinion and hinder access to objective information.

At the micro level, contemporary war propaganda often relies on specific communicative techniques such as euphemistic labeling of military actions, emotional personalization of selected victims, visual iconography that condenses complex events into symbolic images, and the strategic use of uncertainty surrounding contested events. In digital environments these techniques are further amplified through algorithmic recommendation systems, viral sharing mechanisms and coordinated dissemination through automated accounts or networked communication campaigns.

Media in the Function of War: Analysis of War Narratives

The media play a key role in shaping the perception of war conflicts, creating narratives that define friends and enemies, justifying war activities and influencing public attitudes towards the conflict. Through selective reporting, emphasizing certain events and marginalizing others, the media shape dominant interpretations of war that often serve political and ideological goals (Herman and Chomsky 1988). Case studies of the conflicts in Iraq, Ukraine and the Gaza Strip clearly show how war narratives can vary depending on the source of information and their political affiliation.

State media in wartime conflicts often serve as instruments of state policy and propaganda, shaping narratives that support official positions and justify military activities. Their content is subject to censorship and selective presentation of facts, resulting in biased reporting and limiting pluralism of opinion. For example, during the conflict in Ukraine, Russian state media used terminology and narratives that minimized aggression and legitimized military intervention (Pomerantsev 2019).

Independent media, on the other hand, try to provide more balanced and critically oriented reports, often exposing war crimes and human rights violations. However, they face pressures, censorship and even security threats, which limit their influence and reach. In Syria, independent media were often forced to work in exile or at risk of arrest and violence (Wardle and Derakhshan 2017). Social networks have become a key channel for spreading information, but also disinformation, in war conflicts. They enable the rapid distribution of content and create a space for different voices, but at the same time they are a field of mass spread of fake news, propaganda and hate speech (Allcott and Gentzkow 2017). During the conflicts in Syria and Ukraine, social networks were used to mobilize support, but also for the targeted dissemination of misinformation that affects the perception of the conflict (Bradshaw and Howard 2019).

Iraq (February 2003–December 2004)

The Iraq War began in March 2003 with an invasion led by the United States and its allies, on the grounds that the Iraqi regime possessed weapons of mass destruction and posed a threat to international security. These claims have since been the subject of much political and academic debate, making the Iraq War one of the most widely analyzed examples of the relationship between political decision-making, media reporting, and the shaping of public opinion. The intense media coverage of the invasion and its immediate aftermath created a complex information environment in which official

political narratives, journalistic practices, and public perception were strongly intertwined. The analysis of media narratives during the Iraq War from February 2003 to December 2004 exposes a carefully structured discourse in which the dominant Anglo-American outlets consistently reproduced the moral and political frames provided by official sources. In the months preceding the invasion, newspapers such as *The New York Times*, *The Washington Post*, and television networks including *BBC News* and *Fox News* echoed the Bush administration's claims about the existence of weapons of mass destruction and the moral necessity of "liberating Iraq." This discursive alignment between political power and mainstream journalism created a legitimizing narrative in which military aggression was reframed as a humanitarian intervention. The turning point came in May 2004, when *The New York Times* published an editors' note admitting that many of its prewar reports had relied too heavily on government and exile sources, acknowledging a systemic failure of verification—a rare instance of post-conflict self-critique that highlighted the permeability of media institutions to political influence (The New York Times 2004; PBS News 2004).

The orchestration of emotional narratives was equally evident in the case of *Private Jessica Lynch*, whose dramatic rescue was portrayed by U.S. television networks as a heroic military operation symbolizing American virtue and bravery. Subsequent investigations and Lynch's own congressional testimony revealed that the story had been exaggerated and selectively edited to serve propagandistic purposes, transforming a routine military retrieval into a mythic spectacle. *The Guardian* and other international outlets later documented how the Pentagon's public affairs apparatus deliberately shaped this narrative, illustrating how personalization and emotional appeal were used to mobilize public sympathy and justify the broader war effort (Lynch 2007; MacAskill 2007; Tran 2007).

A similar strategy of symbolic construction emerged with the toppling of Saddam Hussein's statue in Baghdad's Firdos Square on April 9, 2003. The image—broadcast worldwide as a spontaneous act of liberation—was later revealed to have been partially stage-managed by U.S. military personnel and psychological operations teams. Subsequent reporting by *Los Angeles Times* journalist David Zucchino demonstrated that the event had been choreographed for the cameras, compressing the complex political and social collapse of a regime into a single, iconic tableau of triumph. This episode represents a paradigmatic instance of how **visual symbolism** functions as a mode of legitimization in modern warfare, transforming power projection into moral performance (Zucchino 2004).

The apparent coherence of the liberation narrative began to disintegrate with the exposure of the *Abu Ghraib prison scandal* in April 2004. The release

of photographs by *60 Minutes II* and Seymour Hersh's investigative article "Torture at Abu Ghraib" in *The New Yorker* revealed systematic abuse of Iraqi detainees by U.S. personnel, catalyzing a global moral backlash. What had initially been presented as a "war for democracy" was reframed as a crisis of legitimacy, in which visual evidence of torture overturned years of moral rhetoric. The scandal also marked a methodological shift in war reporting: journalists moved from embedded perspectives to independent investigative work, restoring, at least temporarily, the watchdog function of the press (Hersh 2004; Levin Center for Oversight and Democracy, n.d.).

Yet even after these revelations, the structural conditions of reporting remained shaped by the Pentagon's embedded journalism policy, under which more than six hundred journalists were attached to military units during the invasion. The system provided unprecedented frontline access but also imposed strong dependencies: reporters relied on military logistics, shared daily briefings, and adopted operational vocabulary that foregrounded tactical success while marginalizing civilian suffering. Analyses by the RAND Corporation and the *Columbia Journalism Review* show that this embedded framework institutionalized selective empathy—humanizing soldiers while rendering Iraqi civilians largely invisible—and reinforced legitimizing narratives through linguistic and spatial proximity to military sources (Paul and Kim 2004; CJR Editors 2006).

Taken together, these interconnected episodes form a discursive sequence: the initial moral-legal justification grounded in the rhetoric of WMDs and liberation; the spectacular personalization of heroism through the Jessica Lynch narrative; the iconic visual synthesis of victory in Firdos Square; the rupture of moral legitimacy with Abu Ghraib; and finally, the stabilization of narrative control through the embedded system. Each phase exemplifies a different configuration of the same propagandistic logic—legitimization of violence, selective empathy, relativization of human rights violations, and, at times, demonization of the enemy. The Iraqi case thus reveals the cyclical nature of wartime media discourse, where justification, spectacle, exposure, and normalization coexist in a self-reinforcing loop that narrows the space for truth, pluralism, and genuine accountability in conditions of armed conflict. These examples show how media narratives about the Iraq War were created through a combination of political statements, media framing, and symbolic events. Reporting on the alleged existence of weapons of mass destruction, the dramatized story of the rescue of soldier Jessica Lynch, and globally broadcast images of the toppling of a statue of Saddam Hussein all contributed to the creation of a narrative about the legitimacy of the intervention. It was only after the publication of the photographs from Abu Ghraib prison that this framework was seriously

challenged, demonstrating how investigative journalism can change the dominant interpretation of a conflict. This case also suggests that in the early stages of a conflict, the media often function closely with political narratives, while critical reinterpretation of events only emerges when new evidence or independent research becomes available.

Ukraine (February 2022–June 2023)

A balanced analysis of this case also requires attention to broader patterns of global media visibility. While the invasion generated widespread international solidarity and extensive documentation of civilian suffering in Ukraine, the concept of selective empathy highlights how different conflicts may receive unequal levels of narrative attention and emotional engagement within global media systems.

The Russian Federation's large-scale invasion of Ukraine began in February 2022 and quickly became one of the most intensely media-covered conflicts of the modern digital age. The war took place in a highly interconnected information space in which traditional media, digital platforms, and social networks simultaneously functioned as sources of information, channels of political communication, and spaces for competing narratives. As a result, the military conflict was accompanied by an intense struggle for the interpretation of events, the legitimacy of political positions, and control over international public discourse. The analysis of the media discourse surrounding the Russian invasion of Ukraine between February 2022 and June 2023 reveals the complex interplay between traditional propaganda techniques and the affordances of the digital information ecosystem. Russian state-controlled outlets such as *RT* and *Sputnik* persistently employed a lexicon built around the terms "denazification," "special military operation," and "Kyiv regime," establishing a binary moral frame in which Russia was represented as a "protector" and Ukraine as an "aggressor" (Pomerantsev 2019). This discursive strategy, which relied on moral inversion and the appropriation of antifascist rhetoric, effectively reframed an act of aggression as a preemptive act of defense. In response, the European Union moved to suspend the broadcasting of both *RT* and *Sputnik* within its jurisdiction, explicitly identifying them as instruments of wartime propaganda and disinformation rather than legitimate media actors (Council of the European Union 2022a; 2022b). This institutional measure not only acknowledged the existence of narrative warfare but also demonstrated how legal mechanisms can also function as instruments intended to protect the informational integrity of the public sphere. However, this decision has opened a broader normative debate in the academic and public spheres about the boundaries

between combating disinformation and protecting freedom of expression. Some authors and organizations that deal with the protection of media freedoms point out that the ban on the operation of certain media channels, even when they are closely linked to state propaganda, can represent a precedent that could be used in other political contexts to more broadly restrict media pluralism. From this perspective, measures directed against foreign propaganda media can be interpreted both as an instrument for protecting the information space, but also as a potentially problematic limitation of the diversity of voices in the public sphere.

At the same time, new digital tools were mobilized to undermine public trust and morale. In March 2022, a deepfake video depicting President Volodymyr Zelensky allegedly calling upon Ukrainian troops to surrender appeared on compromised websites and social platforms before being rapidly debunked. The episode illustrated how synthetic media can compress complex battlefield realities into emotionally charged audiovisual artifacts intended to destabilize morale and fragment public confidence (Wakefield 2022). This early instance of technological manipulation showed that propaganda in modern warfare operates simultaneously at cognitive, emotional, and algorithmic levels, using visual immediacy as a substitute for credibility.

The discursive polarization intensified with the bombing of the Mariupol maternity hospital on 9 March 2022. Russian state media immediately disseminated claims that the event was staged and that the victims were “crisis actors,” while independent journalists from the *Associated Press*, who were present at the site, documented the attack and verified the injuries and deaths through photographic and testimonial evidence. Their reporting, later recognized with international awards, invalidated the denialist narrative and reaffirmed the evidentiary power of ground-based journalism against organized disinformation (Maloletka 2022; Corder 2022). The same pattern reemerged in the aftermath of the atrocities in Bucha. As Russian outlets and officials denied responsibility and claimed the bodies had appeared after their withdrawal, satellite imagery produced by Maxar Technologies and investigations by *Human Rights Watch*, *Reuters* and *The New York Times* established that the killings had occurred during the period of Russian occupation (Human Rights Watch, 2022; Reuters 2022; Browne, Botti and Willis 2022). These findings transformed a contested narrative into a verified record, illustrating how visual forensics and multi-source corroboration can rupture relativizing frames and restore moral and factual accountability.

Simultaneously, the global information infrastructure itself became a participant in the conflict. Major platforms restricted access to Russian state media in Europe and altered their recommendation algorithms, shaping visibility hierarchies of suffering. Images and stories from Ukrainian-controlled

territories were amplified, while reports from occupied areas remained limited or sporadic. This asymmetry revealed a structural form of selective empathy, where technical design and content governance decisions influenced which victims were seen and which remained invisible (Bradshaw and Howard 2019; Wardle and Derakhshan 2017). In this mediated environment, empathy became a distributed and unequal resource—an outcome not of editorial intent alone but of algorithmic curation.

The Ukrainian case illustrates how contemporary warfare unfolds simultaneously on the battlefield and in the informational sphere. The use of terms such as “denazification” in Russian state media, the circulation of a fabricated video of President Zelensky, and competing narratives surrounding the attack on the maternity hospital in Mariupol demonstrate how propaganda, digital manipulation and journalistic reporting operate in parallel. At the same time, satellite imagery and open-source investigations in the Bucha case have shown the growing role of digital forensics in verifying information and challenging attempts to relativize war crimes. Taken together, these episodes reveal the convergence of traditional propaganda techniques and digitally mediated disinformation. Across the analyzed material several recurring patterns become visible: the demonization of the adversary through ideological labeling, the legitimization of violence through moral and security framing, the selective distribution of empathy through editorial and algorithmic visibility, and attempts to relativize responsibility for wartime atrocities until they are challenged by independent verification.

Gaza (May 2021–March 2024)

The Gaza Strip conflict is one of the longest-running and most politically sensitive conflicts in contemporary international relations, marked by recurring cycles of violence between Israel and Palestinian actors. Media coverage of the conflict is often shaped by strong political polarization, uneven access to information, and competing narratives about accountability, legitimacy, and the humanitarian consequences of the conflict. In such a context, media discourse plays a particularly important role in shaping international perceptions of the conflict, as well as in distributing empathy toward the diverse civilian populations affected by the violence. The examination of media discourse on the Gaza conflicts between May 2021 and March 2024 demonstrates how competing narratives, asymmetrical access to information, and the strategic use of visual and emotional framing shape global perceptions of violence and legitimacy. During the escalation in May 2021, Israeli government officials and national outlets such as *The Jerusalem Post* and *Ynet* consistently employed a defensive-security frame,

characterizing airstrikes as “precision operations” targeting “terror infrastructure.” This linguistic strategy functioned as a mechanism of legitimization by translating the language of warfare into the lexicon of self-defense and counterterrorism. In parallel, humanitarian organizations and independent media documented extensive civilian casualties and infrastructure destruction, revealing a stark disparity between official rhetoric and the realities on the ground (Human Rights Watch 2021). The technique known as “roof-knocking”—warning residents with non-explosive projectiles before bombing residential buildings—was repeatedly invoked by Israeli sources as evidence of compliance with humanitarian law. However, investigative reports by *Al Jazeera English*, *Amnesty International*, and *INNS* demonstrated that these warnings often failed to provide sufficient time for evacuation and were primarily instrumental in constructing an appearance of moral restraint rather than ensuring genuine civilian protection (Amnesty International 2021; INSS 2021).

As the 2021 conflict subsided, the information war continued through selective visibility of suffering. International outlets such as *CNN*, *BBC*, and *The New York Times* alternated between security-focused and human-interest framings, while digital platforms amplified highly emotional user-generated content—images of destroyed homes, wounded children, and grieving families—that personalized the humanitarian crisis yet often detached it from broader legal and political contexts. This algorithmic amplification, though seemingly spontaneous, contributed to the creation of fragmented empathy: audiences responded emotionally but without consistent understanding of causality or accountability. In this sense, the Gaza discourse exemplifies how selective empathy operates as both a journalistic and technological construct (Bradshaw and Howard 2019).

The re-escalation of violence in October 2023 intensified the informational asymmetry. The explosion at the Al-Ahli Arab Hospital on October 17, 2023, became a pivotal moment in the global contest over truth and responsibility. Within hours, competing narratives emerged: Israeli officials attributed the explosion to a misfired Palestinian rocket, while Palestinian representatives and regional media described it as a deliberate airstrike. Investigations by *Forensic Architecture*, *The Wall Street Journal*, and *The Washington Post* analyzed visual evidence, trajectories, and open-source data, yet reached only partially convergent conclusions, revealing the limits of real-time verification in a saturated information environment (Forensic Architecture 2024; Ackerman 2023; Taylor 2023). Regardless of the technical findings, the hospital incident demonstrated how the speed of digital dissemination transforms incomplete information into moral judgment, with competing sides leveraging the event to solidify their respective legitimacy narratives.

The pattern of information control deepened with recurrent communication blackouts in Gaza during October and November 2023. Reports by *BBC*, *TechCrunch*, and major international outlets confirmed that the near-total shutdown of internet and cellular networks effectively paralyzed journalistic verification, isolating civilians and allowing official narratives to dominate the global flow of information (BBC 2023; Franceschi-Bicchierai 2023). At the same time, the *Committee to Protect Journalists* documented an unprecedented number of journalist deaths, the highest in any modern conflict, underscoring how structural violence against information channels contributes to epistemic asymmetry and the erosion of press freedom (Committee to Protect Journalists 2024).

The Gaza case illustrates how access to information significantly shapes the way the conflict is interpreted by the international public. Conflicting interpretations of the explosion at Al-Ahli Hospital, together with repeated disruptions of communication networks in the Gaza Strip, created conditions in which the verification of information became extremely difficult. At the same time, the high number of journalists killed during the conflict indicates that limiting access to information can itself become a factor influencing the global perception of events. These circumstances reveal how control over communication infrastructure and information flows increasingly functions as an important dimension of contemporary conflict, alongside military control of territory. Within such conditions of asymmetric warfare, media coverage often reflects recurring propagandistic patterns, including the securitization and demonization of the Palestinian population, the legitimization of force through legalistic and technical terminology, the uneven distribution of empathy shaped by algorithmic visibility, and attempts to relativize humanitarian violations through the rhetoric of necessity and precision. Taken together, these mechanisms demonstrate that modern war reporting frequently unfolds within competing regimes of credibility, where access to information, emotional resonance and technological mediation collectively shape the boundaries of what becomes visible in the global public sphere.

Comparative Synthesis and Findings

The comparison of these conflicts also illustrates the interaction between macro-level geopolitical narratives and micro-level communication techniques. At the macro level states seek to establish dominant interpretive frameworks that define legitimacy and responsibility in conflict. At the micro level these frameworks are reproduced through specific media practices such as emotional framing, symbolic imagery, selective visibility of victims and the rapid circulation of simplified narratives through digital platforms.

Comparative analysis of the cases of Iraq, Ukraine and Gaza shows that war propaganda, regardless of the political system or historical context, does not evolve through the invention of completely new mechanisms, but through the adaptation of permanent persuasive structures to changing technological and geopolitical conditions. During two decades of conflict — from the invasion of Iraq in 2003, through war operations in Ukraine, to repeated violence in Gaza — the same key operations are repeated: the construction of moral dichotomies, the legitimization of the use of force with legal or humanitarian justifications, the unequal distribution of empathy, and the relativization of civilian victims. What is changing, however, is not the essence of propaganda, but its medium — moving from traditional print and television to hybrid information ecosystems where digital platforms, algorithms, and user-generated content jointly produce the war narrative. In such environments, the visibility of war narratives is increasingly shaped by algorithmic amplification, where emotionally engaging images, simplified moral frames and highly shareable content are more likely to circulate widely, thereby influencing public perception of responsibility and victimhood.

In Iraq, the alignment of political power and mainstream journalism has shown how propaganda can work through the very institutions charged with controlling government, turning the language of „liberation” into a means of consensus-building. In Ukraine, the state’s manipulation of symbols and use of synthetic media illustrated a more technologically advanced form of propaganda, in which visual authenticity and emotional immediacy become competing sources of credibility. In Gaza, the extreme asymmetry of access to information exposed the structural dimension of narrative control: when technology collapses, propaganda does not disappear, but fills the void, occupying the space left after censorship, destruction, or disruption of communications. Despite the contextual differences, all three cases confirm that the informational battlefield has become inseparable from the physical one—power is exercised not only by weapons, but also by words, images, and selective visibility.

The common characteristic of these conflicts is the moral instrumentalization of the human rights discourse. Terms like „liberation”, „protection”, „precision” or „self-defense” are redefined to cover up violence and present military operations as ethically acceptable. The moral vocabulary of humanitarianism thus becomes the extended arm of strategic communication, blurring the line between legal justification and rhetorical manipulation. At the same time, the digital public sphere intensifies the influence of affect in relation to evidence: empathy arises less and less from understanding, and more and more from mere exposure to certain contents. This emotional immediacy, while it may inspire compassion, simplifies

complex geopolitical realities into morally reduced images, enabling a phenomenon we call „algorithmic empathy”, a fleeting, reactive form of moral response shaped by visibility rather than cognition. The comparative analysis shows the interconnectedness of the macro and micro levels of contemporary information warfare. At the macro level, states and political actors seek to establish dominant interpretive frameworks through which the legitimacy of the use of force, responsibility for civilian casualties, and the moral status of the adversary are interpreted. At the micro level, these broader narratives are reproduced through specific communication practices, such as emotionally framed visual images, the viral spread of content through social media engagement mechanisms, and the use of simplified symbolic language that easily circulates in digital space. The interaction of these two levels shows that contemporary propaganda functions simultaneously as a geopolitical communication strategy and as a set of specific media practices embedded in digital information ecosystems. These dynamics become particularly visible when the findings from the three case studies are considered together. The cumulative findings suggest that propaganda in the 21st century is not an anomaly in democratic communication. Rather, it increasingly forms part of the normal functioning of contemporary media environments. The cases of Iraq, Ukraine and Gaza show that similar discursive mechanisms appear across different geopolitical contexts. These mechanisms include moral framing of violence, selective distribution of empathy and recurring attempts to contest factual narratives. What changes over time is not the basic structure of propaganda but the media environment through which it circulates. In contemporary conflicts political narratives, journalistic practices and algorithmically mediated visibility interact in shaping how war is publicly understood. In such conditions the boundary between information and persuasion becomes increasingly blurred. Journalism may drift toward performative solidarity or reactive moral framing. At the same time official narratives often rely on the appearance of authenticity in order to maintain legitimacy within fragmented information environments. The crisis of wartime communication is therefore not only a problem of misinformation. It also reflects a deeper erosion of epistemological trust, understood as the collective capacity of societies to distinguish verified knowledge from emotionally amplified narratives. Restoring that trust requires more than technical fact-checking. It depends on a renewed commitment to transparency, independent journalism and the protection of freedom of expression as conditions for democratic accountability in times of conflict.

Limits of Freedom of Expression and Media Responsibility in War Conflicts

The findings from the preceding case studies demonstrate that war profoundly reshapes the communicative landscape, testing the boundaries of freedom of expression and exposing the fragility of media ethics under conditions of political pressure, emotional polarization, and informational manipulation. Freedom of expression, enshrined in Article 19 of the *International Covenant on Civil and Political Rights* (ICCPR) and Article 10 of the *European Convention on Human Rights* (ECHR), constitutes the cornerstone of every democratic society and one of the essential guarantees of human dignity. However, in wartime, its exercise requires a delicate balance between individual rights and the protection of collective interests such as national security, public order, and respect for the rights of others (UN HRC 2011). Any restriction on expression must be lawful, pursue a legitimate aim, and remain proportionate to that aim — a principle that becomes especially complex in the fog of war, when truth and propaganda often merge.

The media, positioned between public interest and state control, play a decisive role in shaping wartime perception. As shown in Iraq, Ukraine, and Gaza, the same channels that inform can also mislead; the same words that reveal can conceal. Hence, media accountability becomes not only a professional obligation but a moral imperative. Journalists and media organizations must adhere to ethical standards of accuracy, impartiality, and respect for human dignity to preserve public trust and prevent the normalization of violence (International Federation of Journalists 2019). In this regard, the notion of *responsible expression* acquires dual meaning — both as restraint from harm and as the courage to expose it.

The international legal framework has increasingly recognized the vital role of media workers in conflict zones. UN Security Council Resolution 2222 (2015) obliges states to ensure the safety of journalists and to end impunity for crimes committed against them, emphasizing that freedom of the press is inseparable from the public's right to information. The murders and targeting of reporters in modern conflicts — most notably in Gaza — reveal that suppressing journalism is not an incidental byproduct of war but a deliberate strategy of narrative domination. Protecting journalists, therefore, means safeguarding the epistemic infrastructure of democracy itself.

Among the most pressing contemporary challenges are the proliferation of disinformation, digital manipulation, and hate speech, which can radicalize societies, justify violence, and deepen divisions. These phenomena illustrate that censorship and propaganda are not opposites but interconnected forces: the suppression of truth and the spread of falsehood often operate together.

Legal and institutional responses must therefore remain precise and proportionate — capable of countering incitement and manipulation without undermining the very principles they seek to defend. As the UN Human Rights Committee (2011) emphasize, genuine protection of freedom of expression in wartime cannot rely solely on legal prohibitions; it depends equally on transparency, pluralism, and a culture of critical literacy that enables citizens to distinguish information from persuasion.

Ultimately, the ethics and legality of wartime communication converge on a single principle: the protection of truth as a public good. When the right to speak is abused to destroy trust, freedom of expression loses its emancipatory power and becomes a weapon of war. Ensuring accountability, defending journalistic independence, and upholding the integrity of information are therefore not secondary duties but indispensable conditions for peace and human rights.

Protection and Prevention Mechanisms: The Role of International Organizations and Civil Society in the Fight against War Propaganda

The prevalence of war propaganda and the systematic manipulation of information constitute one of the most serious threats to democratic institutions, human rights, and the rule of law. In contemporary conflicts, where the boundary between information and persuasion is increasingly blurred, effective protection and prevention mechanisms are essential to preserve the integrity of public discourse. The responsibility for this protection does not rest solely on states but is distributed among a wide constellation of international and civil actors whose coordinated efforts are crucial for ensuring transparency, accountability, and the safeguarding of truth.

International organizations such as the United Nations, the Council of Europe, the European Union, and the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) play a central role in setting global standards and monitoring compliance with international norms. The OSCE, through its *Office of the Representative on Freedom of the Media*, continuously observes media developments in conflict zones, provides direct support to independent journalists, and promotes ethical standards in reporting, thereby strengthening professional resilience against disinformation and hate narratives (OSCE 2023). The United Nations, through its agencies such as UNESCO, develops long-term strategies for combating disinformation and promoting media and information literacy. UNESCO's *Global Media and Information Literacy Framework* emphasizes that education, transparency, and critical thinking are not ancillary values but the first line of defense against manipulation in wartime communication (UNESCO 2013).

Civil society and non-governmental organizations complement these institutional mechanisms by providing investigative, educational, and advocacy functions. Organizations such as *Amnesty International* and *Human Rights Watch* document violations of international humanitarian law, expose patterns of propaganda used to justify violence, and advocate for legal accountability of perpetrators. Through systematic reporting, these organizations function as transnational witnesses, ensuring that human suffering is recorded and that disinformation cannot entirely erase empirical reality. Parallel to their work, local and regional media literacy initiatives have emerged, focusing on the empowerment of citizens to recognize manipulative content, verify sources, and resist the emotional triggers characteristic of war propaganda. These grassroots efforts illustrate that resilience to manipulation is not only institutional but also civic.

The international legal framework provides a normative foundation for joint action. UN Security Council resolutions, particularly Resolution 2222 (2015) on the protection of journalists and Resolution 2341 (2017) on the safeguarding of critical information infrastructure, affirm that the protection of media freedom and the fight against disinformation are integral to international peace and security.

Ultimately, the effectiveness of prevention depends on coordination and complementarity between international institutions, national governments, and civil society. When these actors act in isolation, their efforts are fragmented and easily outpaced by the speed and sophistication of modern propaganda systems. Only through collective, multi-level action—linking global policy frameworks with local initiatives—can societies develop genuine resilience to manipulative narratives. Protecting the truth, therefore, is not merely a defensive act but a proactive commitment to democratic sustainability and the protection of human dignity in times of conflict.

Conclusions

Armed conflicts pose serious challenges for the protection of human and civil rights, particularly those related to freedom of expression, access to information and the right to the truth. In such circumstances the role of the media becomes especially significant, since reporting not only transmits information but also shapes public perceptions of conflict and influences the broader social and political discourse in which those conflicts are interpreted.

The case studies of Iraq, Ukraine and Gaza demonstrate that media discourses during war rarely function as neutral reflections of events. Instead, they actively participate in constructing meaning, framing legitimacy and

shaping collective memory. In Iraq, dominant narratives of security threats and liberation initially structured media reporting before later revelations challenged those frames. In Ukraine, traditional propaganda strategies operate alongside digital manipulation and new forms of forensic verification. In Gaza, asymmetries in access to information and disruptions of communication infrastructure reveal how control over information flows can shape global perceptions of violence and responsibility. Taken together, these cases show that contemporary conflicts unfold simultaneously on military and informational fronts.

The findings of this research indicate that media propaganda in wartime environments often narrows the diversity of perspectives and constrains the public's capacity for critical evaluation of events. Across different geopolitical contexts recurring patterns become visible, including the privileging of politically expedient narratives, the marginalization of dissenting voices and the normalization of human rights violations through selective visibility and emotionally charged framing. In digital media environments these processes are further intensified by algorithmically mediated visibility, where certain images, interpretations and victims receive disproportionate attention while others remain marginal. As a result, media discourse can contribute not only to informing the public but also to structuring the moral and political interpretation of violence.

The results of the study also provide insight into the analytical hypotheses that guided the research. The examined cases suggest that media narratives in armed conflicts can significantly influence the way conflicts are interpreted in the public sphere, often limiting the space for independent and critical reflection. The analysis further indicates that the selection and framing of information in wartime reporting frequently privilege dominant political narratives, thereby narrowing the plurality of perspectives available to the public. Finally, the case studies demonstrate that discursive strategies such as selective visibility of victims, emotional framing of violence and the contestation of factual evidence may contribute to the normalization or relativization of human rights violations within media discourse.

At the same time the research confirms that freedom of expression remains both indispensable and vulnerable in wartime conditions. Protecting this right requires more than the formal prohibition of propaganda or disinformation. It also requires institutional independence, professional journalistic standards and a public capable of critically evaluating competing narratives. Strengthening media literacy, ensuring proportionate legal responses to manipulation and safeguarding the independence of journalists are therefore essential elements in preserving the integrity of public communication.

Ultimately, the challenge for freedom of expression in wartime lies not only in direct censorship but also in the distortion of the informational environment in which opinions are formed. When narratives are emotionally polarized, selectively visible and strategically framed, the public's capacity for independent judgment may become limited even in the absence of formal restrictions on speech. Protecting freedom of expression therefore requires not only legal safeguards but also the preservation of plural, transparent and verifiable information environments in which competing interpretations of conflict can be critically examined.

САВРЕМЕНИ МЕДИЈИ КАО СРЕДСТВО РАТНЕ ПРОПАГАНДЕ: ПОСЛЕДИЦЕ ПО ПРАВО НА СЛОБОДУ МИШЉЕЊА И ИЗРАЖАВАЊА

Маида Бећировић-Алић¹, Елдар Шаљић²

АПСТРАКТ

Савремене технологије и дигитални канали комуникације имају значајан утицај на јавно мњење и динамику пропаганде, будући да медији у савременим оружаним сукобима и међународним односима немају само улогу да преносе информације, већ постају кључни инструменти у обликовању наратива који могу да допринесу легитимизацији војних акција, демонизацији непријатеља и релативизацији кршења људских права. Овај рад анализира улогу медија као средства ратне пропаганде и испитује последице које таква употреба има на остваривање права на слободу мишљења и изражавања, као једног од основних права гарантованих међународним документима. Кроз нормативну анализу међународних инструмената и студије случаја, рад истражује границе између слободе изражавања и ратне пропаганде, као и ризике које медијска манипулација носи за демократски дискурс. Посебан нагласак стављен је на феномене селективне емпатије, цензуре и аутоцензуре, али и на изазове који произилазе из ширења дезинформација на друштвеним мрежама. Поврх тога, рад испитује начине на које савремено информационо окружење обликује ратне наративе кроз надметање геополитичких наратива, али и кроз специфичне комуникационе технике као што су емоционално уоквиривање, визуелна персонализација и алгоритамски посредована видљивост. Циљ овог рада је да пружи критички осврт на савремене медијске праксе у условима оружаних сукоба и укаже на потребу успостављања равнотеже између права на информисање и заштите од инструментализације јавности путем пропаганде.

КЉУЧНЕ РЕЧИ

ратна пропаганда;
слобода
мишљења; људска
права; медији;
међународно
јавно право.

Цитирајте овај чланак као: Bećirović-Alić, Maida, and Eldar Šaljić. 2026. "Contemporary Media as Tool of War Propaganda: Implication for the Rights to Freedom of Opinion and Expression". *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 163–214. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.4

¹ Редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Новом Пазару, Србија. Е-пошта: maida.becirovic@uninp.edu.rs, <https://orcid.org/0000-0002-9738-6581>.

² Редовни професор, Амерички универзитет у Емиратима, Дубаи, Уједињени Арапски Емирати. Е-пошта: eldar.saljic@aue.ae, <https://orcid.org/0000-0002-5751-3419>.

Увод

Улога медија у савременим оружаним сукобима превазилази класичну функцију информисања и задире у сферу обликовања стварности путем контроле наратива и усмеравања јавног мњења. Медији више нису само пасивни преносиоци чињеница, већ постају активни учесници у ратним догађајима, при чему често служе као средство пропаганде за оправдање војних акција, стварање друштвених подела и обликовање перцепције непријатеља. Таква инструментализација медијског простора има директан утицај на остваривање једног од основних људских права – права на слободу мишљења и изражавања.

Савремени ратови не воде се само оружјем, већ и информацијама. Ратна пропаганда, као систематско и намерно обликовање порука са циљем утицаја на перцепцију, емоције и понашање јавности, постаје кључно оруђе у рукама држава и наоружаних актера. У том контексту, право грађана да буду информисани на истинит и објективан начин, као и њихова способност да слободно формирају мишљење, озбиљно су угрожени. Поред традиционалних медија, посебан изазов представљају дигитални комуникациони канали и друштвене мреже, које омогућавају брзо ширење информација, али и дезинформација, без адекватних механизма верификације и одговорности. Како би се испитао однос између медијских наратива и остваривања права на слободу изражавања у ратним условима, истраживање се руководи следећим хипотезама:

Медијски наративи у ратним условима могу да обликују начин на који се сукоби тумаче у јавној сфери, а могу и да допринесу легитимизацији војних акција путем формулација које се понављају, као што су самоодбрана, ослобођење, против-тероризам или хуманитарне потребе.

У ситуацијама оружаног сукоба, селекција и уоквиривање информација неретко креирају обрасце селективне емпатије у којима су одређене жртве индивидуализоване и емоционално наглашене, док су друге представљене првенствено кроз апстрактне или статистичке репрезентације.

Путем дискурзивних стратегија као што су селективно представљање догађаја, емоционално уоквиривање, порицање и несигурност доказа, медијски наративи могу да допринесу нормализацији или релативизацији кршења људских права и на тај начин утичу на услове под којима се формира јавно мњење.

Полазећи од ових полазних тачака, ово истраживање је усмерено на кључно питање: на који начин медијски наративи у савременим оружаним сукобима утичу на остваривање права на слободу мишљења

и изражавања, посебно кроз процесе селективног формулисања догађаја, емоционалне мобилизације публике и нормализације кршења људских права? Овиме се истовремено испитује начин на који традиционални и дигитални медији доприносе обликовању перцепције рата и у којој мери медијске праксе ограничавају плурализам мишљења и критички капацитет јавности. У савременим сукобима, медијски наративи све више функционишу у ширем оквиру који се често описује као рат наратива. Државе и други политички актери се у таквом окружењу не такмиче само на бојном пољу, већ и у сфери тумачења, при чему покушавају да дефинишу значење насиља, одговорност за страдање цивила и легитимитет војне акције. Контрола над легитимитетом наратива може да утиче на дипломатску подршку, јавни морал и међународну перцепцију сукоба. Научни допринос овог рада огледа се у комбинацији нормативно-правног оквира за заштиту слободе изражавања са критичком анализом дискурса и компаративним приступом студијама случаја. Рад повезује међународне стандарде о ограничавању изражавања са стварним механизмима производње пропаганде од стране медија, чиме доприноси бољем разумевању начина на који се ратни наративи формирају, легитимишу и шире у савременом информационом окружењу. Увођењем аналитичких концепата као што су демонизација противника, селективна емпатија, релативизација кршења људских права и алгоритамски посредована видљивост, овај рад нуди оригиналан теоријско-аналитички оквир за проучавање пропаганде у 21. веку. У том смислу, рад анализира правне и друштвене последице употребе медија у функцији ратне пропаганде, са посебним освртом на међународни правни оквир за заштиту слободе мишљења и изражавања. Кроз примере из савремених оружаних сукоба, као што су сукоби у Ираку, Украјини и Појасу Газе, показано је како селективно извештавање и пропагандна обрада чињеница доприносе релативизацији ратних злочина, чиме сужавају простор за демократски дијалог и нарушавају епистемолошко поверење у јавној сфери. Границе између слободног изражавања и пропаганде, одговорност медија и етички стандарди извештавања у ратним условима, посебно су проблематични. Циљ рада је да укаже на сложен однос између медијских наратива и остваривања права на слободно мишљење и изражавање у ратним околностима, као и на потребу заштите овог права од злоупотреба које проистичу из политички мотивисане контроле информација и информативних асиметрија које савремени оружани сукоби неизбежно производе.

Методологија

Ово истраживање користи квалитативни методолошки приступ, који комбинује нормативно-правну анализу, упоредна истраживања и критичку анализу дискурса, како би се пружио вишедимензионално разумевање начина на који се ратна пропаганда конструише, репродукује и легитимише кроз медијске праксе, као и њен утицај на остваривање права на слободу мишљења и изражавања. Теоријска основа почива на моделу критичке анализе дискурса Ферклоуа, који посебно истиче повезаност између језика, идеологије и моћи у медијским текстовима (Fairclough 2013), док се Ван Дајков социјално-когнитивни приступ користи за испитивање начина на који се ментални модели, веровања и стереотипи формирају и појачавају путем преовлађујућих медијских наратива (Van Dijk 2008). Теорија уоквиривања допринела је разумевању начина на који се одређени аспекти сукоба намерно истичу или потискују, како би се обликовало одређено тумачење догађаја и оправдали политички циљеви. Ови теоријски елементи директно су повезани са постављеним хипотезама, будући да демонизација непријатеља и легитимизација насиља одговарају ограничавању критичког мишљења, док селективна емпатија објашњава сужавање плурализма, а релативизација кршења људских права операционализује процес нормализације злоупотреба.

Емпиријски део истраживања заснован је на три студије случаја — Ирак (2003–2004), Украјина (2022–2023) и Појас Газе (2021–2022) — које представљају парадигматске примере медијске активности у ратним околностима различитих геополитичких контекста. Овај део обухвата приближно тридесет текстова по сукобу, укључујући како државне, тако и независне медије. У случају Ирака, анализирани су BBC, Fox News и Al Jazeera, у случају Украјине RT, BBC и The Guardian, док су за Газу анализирани објаве Al Jazeera, The New York Times и Haaretz. Узорак је одабран на основу истакнутости текстова (насловна страна или главне вести у дигиталном формату), њихове тематске релевантности (извештаји о војном оправдању, приказивање непријатеља и цивилних жртава) и присуства евалуативног и емоционално обојеног језика. Циљ одабира оваквог узорка није у статистичкој репрезентативности, већ у квалитативној zasiћености, односно у идентификовању образаца који карактеришу начин на који медији обликују ратне наративе у датим контекстима.

Текстови су прикупљени из званичних онлајн архива и медијских веб-сајтова, а анализа је обухватила вести, уводнике и коментаре, будући да ови жанрови најјасније одражавају дискурзивне стратегије усмерене на легитимизацију или оспоравање ратних наратива. Поступак анализе је

подразумевао систематско ручно кодирање у складу са четири унапред дефинисане категорије изведене из теоријског оквира: демонизација непријатеља, легитимизација насиља, селективна емпатија и релативизација кршења људских права. Додатна аналитичка пажња посвећена је и обрасцима дигиталног појачавања, посебно начину на који емоционално набијени наративи, визуелни садржај и поједностављени морални оквири добијају већу видљивост у алгоритамски структурисаним медијским окружењима. Реторички маркери, укључујући евалуативне придеве, метафоре и обрасце уоквиривања, идентификовани су у сваком тексту, што указује на намерно обликовање перцепција сукоба. Стабилизацији аналитичких критеријума претходила је пилот-анализа мањег подузорка како би се осигурала доследност кодирања.

Ово истраживање има и одређена ограничења у погледу методологије. Анализа је ограничена на медије на енглеском језику, што неизбежно фаворизује глобалне и западне наративе, док локални медијски дискурси на арапском и руском језику нису били у потпуности доступни. Исто тако, коришћен је само јавно доступан текстуални садржај, што искључује садржаје под цензуром или режимима интерног приступа. Иако узорак не може да се сматра свеобухватним приказом целокупног медијског екосистема, његова ширина је довољна за препознавање кључних дискурзивних образаца који утичу на формирање јавног мњења. Комбиновањем нормативно-правне и анализе дискурса, истраживање настоји да повеже међународне стандарде за заштиту слободе изражавања са практичним механизмима манипулације информацијама у ратним околностима. Овај приступ је омогућио идентификацију идеолошких и језичких образаца који се понављају и који доприносе сужавању плурализма мишљења, ограничавању критичког капацитета јавности и нормализацији кршења људских права кроз медијске наративе.

У циљу аналитичке јасноће, студија додатно концептуализује ове категорије као засебне комуникативне механизме. Демонизација непријатеља односи се на дискурзивне репрезентације које приказују супротну страну као ирационалну, варварску или као претњу по себи. Легитимизација насиља односи се на реторичке стратегије путем којих се војне акције представљају као законите, неопходне или заштитне. Селективна емпатија описује неједнаку расподелу емоционалне видљивости међу жртвама, при чему су неке особе представљене кроз детаљне личне наративе, док се друге појављују углавном као статистичке жртве. Релативизација кршења људских права односи се на стратегије као што су порицање, контра-оптужбе или апели на војну нужност које прикривају одговорност за злоупотребе.

Право на слободно мишљење и изражавање у међународном јавном праву

Право на слободу мишљења и изражавања представља један од темеља модерних демократских друштава и основно људско право, које је признато и заштићено кроз бројне међународно-правне инструменте. Најважнији међу њима је члан 19. Универзалне декларације о људским правима (УДЉП), који сваком човеку гарантује право да слободно изражава своје ставове, као и да тражи, прима и шири информације и идеје путем било којег медија и без обзира на државне границе (Уједињене нације 1948). Ова одредба је додатно разрађена у члану 19. Међународног пакта о грађанским и политичким правима (МПГПП), који прецизира да право на изражавање може да подлеже одређеним ограничењима, али само када су таква ограничења прописана законом и неопходна у демократском друштву у циљу заштите националне безбедности, јавног реда, здравља, морала или права и слобода других (Уједињене нације 1966; УНПЧ 2011). Европска конвенција о људским правима (ЕКЉП) у члану 10 потврђује право на слободу изражавања, али истиче и могућност оправданих ограничења у контексту заштите државне безбедности, спречавања нереда или криминала, заштите здравља и морала, као и заштите угледа или права других лица (Савет Европе 1950). Посебна пажња у пракси Европског суда за људска права посвећена је равнотежи између права на слободу изражавања и других виталних друштвених интереса, посебно у ванредним околностима, као што су ратни сукоби и стања екстремне опасности. У случају Хендисајд (Handyside) против Уједињеног Краљевства из 1976. године, Суд јасно истиче значај слободе изражавања, укључујући изразе који „шокирају или узнемиравају“, али наглашава могућност ограничења ове слободе у циљу заштите јавног морала, док у пресуди Јерсилд (Jersild) против Данске из 1994. године, Суд потврђује да новинари могу да буду одговорни за говор мржње који преносе, али и штити право на преношење информација у јавном интересу (ЕCHR 1976; 1994). Услови ратних сукоба намећу додатне изазове у примени овог права, јер се слобода изражавања често користи као средство политичке борбе и пропаганде, што може да доведе до злоупотреба и манипулација које угрожавају демократију и људска права. Једноставну дефиницију начина на који пропаганда може да се користи у интересу јаче стране, дају Херман и Чомски који кажу да пропаганда није нужно лаж јер често користи истините информације које су представљене на начин који подржава одређену политичку агенду, те стога медији функционишу као систем производње консензуса који служи интересима моћних елита, при чему обликује јавно мњење путем селекције и филтрирања информација (Herman i Chomsky 1988, 2). Манипулисање

личним осећањима преко емоционалних и психолошких техника, врло често на прецизно уређен, унапред планиран начин, доводи до пројектоване перцепције сукоба која оправдава насиље, често прикривајући стварно страдање људи (Taylor 2003, 45). Међународна тела, попут Комитета УН за људска права, дају препоруке о неопходности да се сва ограничења права на изражавање строго тумаче и примењују у складу са принципима пропорционалности и нужности (УН МКЉП 2011). С друге стране, у ери дигиталних медија, ширење дезинформација постаје брзо и тешко за контролу, што додатно компликује остваривање права на тачне информације. Заштита новинара и медијских радника који неретко раде под ризиком и претњама у ратним зонама, заслужује посебну пажњу, док међународни акти попут Резолуције Савета безбедности УН 2222 (2015) наглашавају обавезу држава да осигурају њихову безбедност и слободу рада (Савет безбедности Уједињених нација 2015). Право на истину, иако неформално, сматра се суштинским за постизање правде и помирења у постконфликтним друштвима. Према Међународном комитету Црвеног крста и неким правним ауторитетима, право на истину повезано је са обавезом држава да обезбеде транспарентност и одговорност за ратне злочине и друге видове кршења људских права (O'Shea 2008). Омогућавање приступа тачним и непристрасним информацијама омогућава грађанима да доносе информисане одлуке и спречава злоупотребе попут дезинформација и пропаганде. У том смислу, правни оквир не само да штити слободу изражавања, већ и позива на активну заштиту права на истину и транспарентност, што је од изузетног значаја у ратним условима у којима су информације често оруђе моћи и контроле (УН МКЉП 2011).

Ратна пропаганда као медијски феномен

Ратна пропаганда представља стратешки начин усмеравања јавног мњења током оружаних сукоба не би ли се оправдали ратни циљеви, те креирали и учврстили непријатељски наративи, као и мобилисала подршка за ратне активности. Користи се као средство политичке комуникације које може да обликује ставове и емоције циљних група на манипулативан начин (Ellul 1965). Традиционално, пропаганда је служила владајућим елитама као средство утицаја на перцепцију сукоба, често кроз селективно представљање информација, потискивање одређених чињеница и коришћење емоционално јаког језика. Са развојем медија и посебно дигиталних платформи, домет пропагандних порука у знатној мери се повећао, чиме је омогућено брзо и екстензивно ширење и тачних и нетачних информација (Taylor 2003).

Медији у ратним сукобима често имају двоструку улогу: с једне стране информишу јавност, док са друге стране могу да постану инструмент пропаганде. Техником селективног извештавања, сензационализма и манипулације садржајем, медији доприносе стварању доминантних наратива који оправдавају или прикривају ратне злочине и кршења људских права (Herman i Chomsky 1988). Друштвене мреже и дигитални канали додатно компликују ову ситуацију, јер омогућавају брзо ширење дезинформација и манипулација без адекватних механизма контроле. Осим тога, архитектура дигиталних платформи, укључујући системе препорука и рангирање засновано на ангажовању, може да интензивира циркулацију емоционално поларизованих наратива, чиме утиче на то који догађаји и жртве постају видљивији у јавној сфери.

У савременим дигиталним медијским окружењима, феномен видљивости посредоване путем алгоритама, игра све важнију улогу. Дигиталне платформе врше сруктурисање циркулације информација путем алгоритама за препоруке, система рангирања садржаја и механизма заснованих на ангажовању који утичу на то који наративи постају видљивији јавности. Следствено томе, одређени догађаји, жртве или тумачења сукоба могу да добију знатно већу пажњу, док други остају на маргинама или углавном невидљиви. Таква динамика може да допринесе појави селективне емпатије, ситуације у којој су саосећање и морална осуда насиља усмерени првенствено ка оним актерима и догађајима који имају већу медијску и алгоритамску видљивост. У комуникацијским окружењима ратног времена, ови процеси могу, у оквиру јавног дискурса, у значајној мери да обликују перцепцију одговорности, жртве и легитимитета.

Модерне ратне пропагандне кампање користе софистициране дигиталне алате и технике за обликовање јавног мњења и ширење дезинформација. Међу најчешћим појавама су „лажне вести“, било погрешне или намерно искривљене информације које су представљене као истините и које имају за циљ манипулисање перцепцијом сукоба и стварање забуне (Wardle i Derakhshan 2017). Ботови, односно аутоматизовани рачунарски програми, омогућавају масовно и брзо ширење пропагандних порука на друштвеним мрежама, чиме повећавају свој досег и утицај (Jowett i O'Donnell 2018). Прео њих мреже лажних налога делују усклађено како би створиле погрешан утисак подршке одређеним наративима или политичким циљевима. Посебан облик ове манипулације је „астротурфинг“, пракса стварања лажне перцепције широке и спонтане јавне подршке одређеним ставовима или покретима, док је, у ствари, реч о организованој кампањи са скривеним мотивима

(Wardle and Derakhshan 2017). Ове стратегије омогућавају државама и другим актерима да на ефикасан начин обликују ратне наративе, контролишу информације и утичу на јавно мњење путем дигиталних медија, често на рачун истине и људских права.

Схватање ових феномена је неопходно за правну и друштвену заштиту права на слободно мишљење и изражавање, имајући у виду да пропагандни наративи могу да ограниче плурализам мишљења и отежају приступ објективним информацијама.

На микро нивоу, савремена ратна пропаганда често се ослања на специфичне комуникативне технике као што су еуфемистичко означавање војних акција, емоционална персонализација одабраних жртава, визуелна иконографија која кондензује сложене догађаје у симболичке слике и стратешка употреба неизвесности која окружује спорне догађаје. У дигиталним окружењима, ове технике се додатно појачавају кроз системе алгоритаамских препорука, механизме виралног дељења и координисану дисеминацију путем аутоматизованих налога или умрежених комуникационих кампања.

Медији у функцији рата: анализа ратних наратива

Медији играју кључну улогу у обликовању перцепције ратних сукоба, креирајући наративе који дефинишу пријатеље и непријатеље, оправдавајући ратне активности и утичући на ставове јавности према датом сукобу. Кроз селективно извештавање, истицање одређених догађаја и маргинализацију других, медији обликују преовлађујућа тумачења рата која често служе политичким и идеолошким циљевима (Herman i Chomsky 1988). Студије случаја код сукоба у Ираку, Украјини и Појасу Газе, јасно показују како ратни наративи могу да се разликују у зависности од извора информација и њихове политичке опредељености.

Државни медији у ратним сукобима често служе као инструменти државне политике и пропаганде, зато што обликују наративе који подржавају званичне ставове и оправдавају војне активности. Њихов садржај подлеже цензури и селективном презентовању чињеница, што за последицу има пристрасно извештавање и ограничавање плурализма мишљења. На пример, током сукоба у Украјини, руски државни медији користили су терминологију и наративе који су минимизовали агресију и легитимизовали војну интервенцију (Pomerantsev 2019).

С друге стране, независни медији покушавају да пласирају избалансиране и критички оријентисане извештаје, при чему често разоткривају ратне злочине и примере кршења људских права. Међутим,

суочавају се са притисцима, цензуром, па чак и безбедносним претњама, што ограничава њихов утицај и домет. У Сирији су независни медији често били приморани да раде у егзилу или у ризику од хапшења и насиља (Wardle i Derakhshan 2017). Друштвене мреже постале су у ратним сукобима кључни канал за ширење информација, али и дезинформација. Оне омогућавају брзу дистрибуцију садржаја и отварају простор за различите гласове, али истовремено постају поље масовног ширења лажних вести, пропаганде и говора мржње (Allcott i Gentzkow 2017). Током сукоба у Сирији и Украјини, друштвене мреже су коришћене за мобилизацију подршке, али и за циљано ширење дезинформација које утичу на перцепцију сукоба (Bradshaw i Howard 2019).

Ирак (фебруар 2003 – децембар 2004)

Рат у Ираку је почео у марту 2003. године инвазијом коју су предводиле Сједињене Државе и њени савезници, по основу тога што ирачки режим поседује оружје за масовно уништење и представља претњу по међународну безбедност. Ове тврдње су од тада биле предмет многих политичких и академских дебата, што ирачки рат чини једним од најшире анализираних примера односа између политичког доношења одлука, медијског извештавања и обликовања јавног мњења. Интензивно медијско извештавање о инвазији и њеним непосредним последицама, генерисало је сложено информационо окружење у којем су званични политички наративи, новинарске праксе и јавна перцепција били снажно испреплетени. Анализа медијских наратива током рата у Ираку у периоду од фебруара 2003. до децембра 2004. године, открива пажљиво структурисан дискурс у којем су преовлађујући англоамерички медији доследно репродуковали моралне и политичке оквири које су постављали званични извори. У месецима који су претходили инвазији, новине попут Њујорк тајмса (*The New York Times*), Вашингтон поста (*The Washington Post*) и телевизијске мреже, укључујући Би-Би-Си њуз (*BBC News*) и Фокс њуз (*Fox News*), понављале су тврдње Бушове администрације о постојању оружја за масовно уништење и моралној нужности „ослобађања Ирака“. Ово дискурзивно усклађивање између политичке моћи и мејнстрим новинарства, креирало је легитимизујући наратив у којем је војна агресија преформулисана као хуманитарна интервенција. До прекретнице је дошло у мају 2004. године, када је Њујорк тајмс објавио коментар уредника у којем је признао да су се многи његови предратни извештаји превише ослањали на владине и изворе из егзила, чиме је признат и системски неуспех верификације, што је редак пример самокритике након сукоба који је истакао

пропустљивост медијских институција када је у питању политички утицај (The New York Times 2004; PBS News 2004).

Оркестрација емоционалних наратива била је подједнако очигледна у случају *редова Џесике Линч* (Jessica Lynch), чије су драматично спасавање америчке телевизијске мреже приказале као херојску војну операцију која симболизује америчку врлину и храброст. Накнадне истраге и лично сведочење Линчове пред Конгресом, открили су да је прича била преувеличана и селективно монтирана како би послужила у пропагандне сврхе, тако што је рутинско војно спасавање претворено у митски спектакл. Гардијан (*The Guardian*) и други међународни медији касније су документовали начине на које је апарат Пентагона за односе са јавношћу намерно обликовао овај наратив, илуструјући како су персонализација и емоционална привлачност коришћени за мобилизацију јавних симпатија и оправдање ширих ратних напора (Lynch 2007; MacAskill 2007; Tran 2007).

Слична стратегија симболичке конструкције појавила се и при рушењу статуе Садама Хусеина на тргу Фирдос у Багдаду 9. априла 2003. године. За слику која је широм света емитована као спонтани чин ослобођења, касније се испоставила као делимично инсценирана од стране америчког војног особља и тимова за психолошке операције. Накнадно извештавање новинара Лос Анђелес Тајмса (*Los Angeles Times*), Дејвида Цукина (David Zucchino), показало је да је догађај био намештен за камере, како би сажео сложени политички и друштвени колапс режима у јединствену, иконичну слику тријумфа. Ова епизода представља парадигматични пример начина на који **визуелни симболизам** функционише као начин легитимизације у модерном ратовању, тако што трансформише пројекцију моћи у морални учинак (Zucchino 2004).

Привидна кохеренција наратива о ослобођењу почела је да се распада откривањем скандала са затвором Абу Греб у априлу 2004. године. Објављивање фотографија у емисији „60 Minutes II“ и истраживачког чланка Симура Херша (Seymour Hersh) „Мучење у Абу Гребу“ у часопису Њујоркер (*The New Yorker*), открило је систематско злостављање ирачких притвореника од стране америчког особља, што је изазвало моралну реакцију на глобалном нивоу. Оно што је у почетку представљено као „рат за демократију“, преформулисано је као криза легитимитета у којој су визуелни докази мучења поништили године моралне реторике. Овај скандал је такође означио методолошки помак у ратном извештавању: новинари су прешли са устаљених перспектива на независни истраживачки рад, чиме су почели да враћају, барем

привремено, надзорну функцију медија (Hersh 2004; Levin Center for Oversight and Democracy, n.d.).

Но, чак и након ових открића, структурни услови извештавања остали су обликовани политиком „уграђеног новинарства“ Пентагона, према којој је током инвазије више од шест стотина новинара било припојено војним јединицама. Овакав систем је обезбедио приступ првој линији фронта без преседана, али је истовремено наметнуо снажну зависност: новинари су се ослањали на војну логистику, делили дневне брифинге и усвајали оперативни речник који је у први план стављао тактички успех, док је маргинализовао страдање цивила. Анализе *RAND Corporation* и *Columbia Journalism Review* показују да је овај уграђени оквир институционализовао селективну емпатију односно хуманизовање војника, док је ирачке цивиле чинио углавном невидљивим, чиме је и појачао легитимизујуће наративе путем језичке и просторне близине војним изворима (Paul i Kim 2004; CJR Editors 2006).

Када се узму заједно, ове међусобно повезане епизоде чине дискурзивни низ: почетно морално-правно оправдање засновано на реторици оружја за масовно уништење и ослобођења; спектакуларна персонализација хероизма кроз наратив Џесике Линч; иконична визуелна синтеза победе на Тргу Фирдос; раскид моралног легитимитета са Абу Гребом и на крају, стабилизација контроле наратива кроз уграђени систем. Свака од ових фаза илуструје другачију конфигурацију исте пропагандне логике, односно легитимизацију насиља, селективну емпатију, релативизацију кршења људских права и понекад демонизацију непријатеља. Случај Ирака тако открива цикличну природу медијског дискурса у ратним временима, у којима оправдање, спектакл, разоткривање и нормализација коегзистирају у кругу који се понавља и самог себе појачава и који сужава простор за истину, плурализам и истинску одговорност у условима оружаног сукоба. Ови примери показују начин на који су медијски наративи о рату у Ираку створени комбинацијом политичких изјава, медијског уоквиривања и симболичких догађаја. Извештавање о наводном постојању оружја за масовно уништење, драматизована прича о спасавању редова Џесике Линч и снимци рушења статуе Садама Хусеина који су обишли цео свет, допринели су стварању наратива о легитимности интервенције. Тек након објављивања фотографија из затвора Абу Греб, овај оквир је озбиљно доведен у питање, што је доказ за то како истраживачко новинарство може да промени преовлађујуће тумачење сукоба. Исто тако, овај случај сугерише да у раним фазама сукоба медији често блиско сарађују са политичким наративима, док се критичка реинтерпретација

догађаја појављује тек када нови докази или независна истраживања постану доступни.

Украјина (фебруар 2022–јун 2023)

Избалансирана анализа овог случаја такође захтева скретање пажње на шире обрасце глобалне медијске видљивости. Иако је инвазија изазвала општу међународну солидарност и опсежну документацију о страдању цивила у Украјини, концепт селективне емпатије истиче како различити сукоби могу да добију неједнаке нивое наративне пажње и емоционалног ангажовања унутар глобалних медијских система.

Свеобухватна инвазија Руске Федерације на Украјину почела је у фебруару 2022. године и брзо је постала један од сукоба модерног дигиталног доба о којем су медији најинтензивније извештавали. Рат се одвијао у информационом простору који је био у огромној мери међусобно повезан и у којем су традиционални медији, дигиталне платформе и друштвене мреже истовремено функционисали као извори информација, канали политичке комуникације и простор за супротстављене наративе. Следствено томе, војни сукоб је пратила интензивна борба за тумачење догађаја, легитимитет политичких ставова и контролу над међународним јавним дискурсом. Анализа медијског дискурса који је окруживао руску инвазију на Украјину између фебруара 2022. и јуна 2023. године открива сложену интеракцију између традиционалних пропагандних техника и могућности које нуди дигитални информациони екосистем. Руски државни медији попут РТ-а и Спутњика упорно су користили вокабулар који је грађен око термина „денацификација“, „специјална војна операција“ и „кијевски режим“, чиме је успостављен бинарни морални оквир у којем је Русија представљена као „заштитник“, а Украјина као „агресор“ (Pomerantsev 2019). Ова дискурзивна стратегија, која се ослањала на моралну инверзију и присвајање антифашистичке реторике, ефикасно је преформулисала чин агресије као превентивни чин одбране. Као одговор, Европска унија је предузела мере да обустави емитовање и РТ-а и Спутњика у својој надлежности, изричито их идентификујући као инструменте ратне пропаганде и дезинформација, а не као легитимне медијске актере (Савет Европске уније 2022а; 2022б). Ова институционална мера не само да је признала постојање наративног ратовања, већ је и показала на који начин правни механизми могу да функционишу и као инструменти намењени заштити информационог интегритета јавне сфере. Међутим, ова одлука је отворила ширу нормативну дебату у академској и јавној сфери о границама између борбе против дезинформација и заштите слободе

изражавања. Неки аутори и организације које се баве заштитом медијских слобода, истичу да забрана рада одређених медијских канала, чак и када су уско повезани са државном пропагандом, може да представља преседан који би могао да се искористи у другим политичким контекстима за шире ограничавање медијског плурализма. Из ове перспективе, мере усмерене против страних пропагандних медија могу да се тумаче и као инструмент заштите информационог простора, али и као потенцијално проблематично ограничавање разноликости гласова у јавној сфери.

Истовремено, мобилисани су нови дигитални алати како би се поткопало поверење јавности и морал. У марту 2022. године, дипфејк видео који приказује председника Володимира Зеленског како наводно позива украјинске трупе на предају, појавио се на компромитованим веб-сајтовима и друштвеним платформама, пре него што је брзо разоткривен. Ова епизода представља илустрацију начина на који синтетички медији могу да компресују сложене реалности бојног поља у емоционално набијене аудиовизуелне артефакте намењене дестабилизацији морала и фрагментацији јавног поверења (Wakefield 2022). Овај рани пример технолошке манипулације показао је да пропаганда у модерном ратовању делује истовремено на когнитивном, емоционалном и алгоритамском нивоу, при чему користи визуелну непосредност као замену за кредибилитет.

Дискурзивна поларизација интензивирала се бомбардовањем породилишта у Мариупољу 9. марта 2022. године. Руски државни медији су одмах проширили тврдње да је овај догађај био инсцениран и да су жртве биле „глумци кризе“, док су независни новинари Асошијетид преса (*Associated Press*), који су били на лицу места, документовали напад и потврдили повреде и смртне случајеве преко фотографија и сведочења. Њихово извештавање, које је касније добило признање у виду међународних награда, поништило је наратив порицања и поново потврдило доказну моћ новинарства на терену против организованих дезинформација (Maloletka 2022; Corder 2022). Исти образац поново се јавља након злочина у Бучи. Док су руски медији и званичници негирали одговорност и тврдили да су се тела појавила након њиховог повлачења, сателитски снимци које је обезбедио Maxar Technologies и истраге Хјуман Рајтс Воча (*Human Rights Watch*), Ројтерса (*Reuters*) и Њујорк Тајмса (*The New York Times*), утврдиле су да су се убиства догодила током периода руске окупације (Human Rights Watch, 2022; Reuters 2022; Browne, Botti i Willis 2022). Ови налази трансформисали су спорни наратив у верификован запис, што илуструје начин на који визуелна форензика и потврђивање веродостојности из више извора могу да разбију релативизујуће оквире и обнове моралну и чињеничну одговорност.

Истовремено, глобална информациона инфраструктура и сама је постала учесник у сукобу. Велике платформе ограничиле су у Европи приступ руским државним медијима и измениле њихове алгоритме препорука, што је обликовало хијерархије видљивости страдања. Сlike и приче са територија под контролом Украјине су појачане, док су извештаји са окупираних подручја остали ограничени или спорадични. Ова асиметрија открила је структурни облик селективне емпатије, где су технички дизајн и одлуке о управљању садржајем утицале на то које су жртве виђене, а које су остале невидљиве (Bradshaw i Howard 2019; Wardle i Derakhshan 2017). У овом посредованом окружењу, емпатија је постала дистрибуиран и неједнак ресурс, односно резултат не само уредничке намере, већ и алгоритамског уређивања.

Случај Украјине илуструје начин на који се савремено ратовање одвија истовремено на бојном пољу и у информационој сфери. Коришћење термина као што су „денацификација“ у руским државним медијима, циркулација измишљеног видеа председника Зеленског и супротстављени наративи око напада на породилице у Мариупољу, показују како пропаганда, дигитална манипулација и новинарско извештавање функционишу паралелно. Истовремено, сателитски снимци и истраге из отворених извора у случају Буче, показали су све већу улогу дигиталне форензике у провери информација и оспоравању покушаја релативизације ратних злочина. Узете заједно, ове епизоде откривају конвергенцију традиционалних пропагандних техника и дигитално посредованих дезинформација. У анализираном материјалу постаје видљиво неколико образаца који се понављају: демонизација противника путем идеолошког етикетирања, легитимизација насиља кроз морално и безбедносно уоквиривање, селективна дистрибуција емпатије кроз уређивачку и алгоритамску видљивост и покушаји релативизације одговорности за ратне злочине док се не оспоре независном верификацијом.

Газа (мај 2021–март 2024)

Сукоб у Појасу Газе један је од најдуготрајнијих и политички најосетљивијих сукоба у савременим међународним односима, обележен циклусима насиља који се понављају између Израела и палестинских актера. Медијско извештавање о овом сукобу често обликује снажна политичка поларизација, неуједначен приступ информацијама и супротстављени наративи о одговорности, легитимитету и хуманитарним последицама сукоба. У оваквом контексту, медијски дискурс игра посебно важну улогу у обликовању међународне

перцепције сукоба, као и у дистрибуцији емпатије у односу на разнолико цивилно становништво погођено насиљем. Испитивање медијског дискурса о сукобима у Гази у периоду између маја 2021. и марта 2024. године, показује како супротстављени наративи, асиметрични приступ информацијама и стратешка употреба визуелног и емоционалног оквира обликују глобалне перцепције насиља и легитимитета. Током ескалације у мају 2021. године, израелски владини званичници и национални медији попут Џерузалем поста (*The Jerusalem Post*) и Јнета (Ynet), доследно су користили одбрамбено-безбедносни оквир, карактеришући ваздушне нападе као „прецизне операције“ усмерене на „терористичку инфраструктуру“. Ова лингвистичка стратегија функционисала је као механизам легитимизације тако што је преводила језика ратовања у лексикон самоодбране и контра-тероризма. Истовремено, хуманитарне организације и независни медији документовали су велике цивилне жртве и уништавање инфраструктуре, откривајући оштру разлику између званичне реторике и стварности на терену (Human Rights Watch 2021). Техника позната као „куцање на кров“ односно упозоравање становника не-експлозивним пројектилама пре бомбардовања стамбених зграда, више пута је коришћена од стране израелских извора као доказ поштовања хуманитарног права. Међутим, истраживачки извештаји Ал Џазире на енглеском језику (Al Jazeera English), Амнести интернешенела (*Amnesty International*) и ИННС-а (INNS), показали су да ова упозорења често нису пружала довољно времена за евакуацију и да су првенствено била инструмент за стварање привида моралне уздржаности, а не за обезбеђивање истинске цивилне заштите (Amnesty International 2021; INSS 2021).

Како се сукоб 2021. године смиривао, информациони рат се наставио кроз селективну видљивост страдања. Међународни медији попут Си-Ен-Ена (*CNN*), Би-Би-Сија (*BBC*) и Њујорк тајмса (*The New York Times*) смењивали су се између оквира усмерених на безбедност и интереса људи, док су дигиталне платформе појачавале изразито емотиван садржај који су генерисали корисници – слике уништених домова, рањене деце и ожалошћених породица, које су персонализовале хуманитарну кризу, али су је често одвајале од ширег правног и политичког контекста. Ово алгоритамско појачавање, иако наизглед спонтано, допринело је стварању фрагментисане емпатије: публика је реаговала емоционално, али без доследног разумевања узрочности или одговорности. У том смислу, дискурс о Гази показује начин на који селективна емпатија функционише и као новинарска и као технолошка конструкција (Bradshaw i Howard 2019).

Поновна ескалација насиља у октобру 2023. године појачала је информациону асиметрију. Експлозија у арапској болници Ал-Ахли 17. октобра 2023., постала је кључни тренутак у глобалном сукобу око истине и одговорности. У року од неколико сати, појавили су се супротстављени наративи: израелски званичници приписали су експлозију погрешно испалењој палестинској ракети, док су палестински представници и регионални медији то описали као намерни ваздушни напад. Истраге часописа *Forensic Architecture*, *The Wall Street Journal* и *The Washington Post*, анализирале су визуелне доказе, путање и податке из отворених извора, али су дошле само до делимично приближених закључака, што је открило ограничења верификације у реалном времену у засићеном информационом окружењу (Forensic Architecture 2024; Ackerman 2023; Taylor 2023). Без обзира на техничке налазе, инцидент у болници показао је како брзина дигиталног ширења трансформише непотпуне информације у морални суд, при чему супарничке стране користе догађај да учврсте сопствене наративе о легитимитету.

Образац контроле информација продубио се са поновљеним прекидима комуникације у Гази током октобра и новембра 2023. Извештаји Би-Би-Сија, TechCrunch-а и великих глобалних медија, потврдили су да је скоро потпуно гашење интернета и мобилних мрежа ефикасно паралисало новинарску верификацију, уз изолацију цивила и омогућавање званичним наративима да доминирају глобалним током информација (BBC 2023; Franceschi-Bicchierai 2023). У исто време, Комитет за заштиту новинара документовао је број смрти новинара без преседана, односно највећи у било ком модерном сукобу, чиме је истакнут начин на који структурно насиље над информационом каналом доприноси епистемолошкој асиметрији и ерозији слободе штампе (Комитет за заштиту новинара / Committee to Protect Journalists 2024).

Случај Газе илуструје како приступ информацијама у знатној мери обликује начин на који међународна јавност тумачи овај сукоб. Сукобљена тумачења експлозије у болници Ал-Ахли, заједно са поновљеним прекидима комуникационих мрежа у Појасу Газе, створила су услове у којима је провера информација постала изузетно тешка. Истовремено, велики број новинара који су погинули током сукоба указује на то да ограничавање приступа информацијама може само по себи да постане фактор који утиче на глобалну перцепцију догађаја. Ове околности откривају како контрола над комуникационом инфраструктуром и токовима информација, уз војну контролу територије, све више функционише као важна димензија савременог сукоба. У таквим условима асиметричног ратовања, медијско извештавање често одражава пропагандне обрасце који се понављају, укључујући секуритизацију и

демонизацију палестинског становништва, легитимизовање силе кроз легалистичку и техничку терминологију, неравномерну расподелу емпатије која се обликује путем алгоритамске видљивости и покушаје релативизације кршења хуманитарног права кроз реторику нужности и прецизности. Узети заједно, ови механизми показују да се модерно ратно извештавање често одвија унутар конкурентских режима кредибилитета, у којима приступ информацијама, емоционални одјек и технолошко посредовање заједно обликују границе онога што постаје видљиво у глобалној јавној сфери.

Компаративна синтеза и закључци

Поређење ових сукоба такође илуструје интеракцију између геополитичких наратива на макро нивоу и техника комуникације на микро нивоу. На макро нивоу, државе настоје да успоставе доминантне оквири интерпретације који дефинишу легитимитет и одговорност у сукобу. На микро нивоу, ови оквири се репродукују кроз специфичне медијске праксе као што су емоционално уоквиривање, симболичке слике, селективна видљивост жртава и брза циркулација поједностављених наратива путем дигиталних платформи.

Компаративна анализа случајева Ирака, Украјине и Газе показује да се ратна пропаганда, без обзира на политички систем или историјски контекст, не развија кроз проналажење потпуно нових механизма, већ тако што се трајне убедљиве структуре прилагођавају променљивим технолошким и геополитичким условима. Током две деценије сукоба, од инвазије на Ирак 2003. године, преко ратних операција у Украјини, до поновљеног насиља у Гази, понављају се исте кључне операције: конструкција моралних противречности, легитимизација употребе силе са правним или хуманитарним оправдањима, неравномерна расподела емпатије и релативизација цивилних жртава. Међутим, оно што се мења, није суштина пропаганде, већ њен медијум — прелазак са традиционалне штампе и телевизије на хибридне информационе екосистеме у којима дигиталне платформе, алгоритми и садржај који генеришу корисници заједно производе ратни наратив. У таквим окружењима, видљивост ратних наратива све више обликује алгоритамско појачавање, код којег емоционално ангажоване слике, поједностављени морални оквири и садржај који се лако дели, имају већу вероватноћу да екстензивно циркулишу, чиме утичу на јавну перцепцију одговорности и жртве.

У Ираку, усклађивање политичке моћи и мејнстрим новинарства показало је како пропаганда може да функционише кроз саме

институције које су задужене за контролу владе, претварајући језик „ослобођења“ у средство за изградњу консензуса. У Украјини, манипулација симболима од стране државе и коришћење синтетичких медија илустровали су технолошки напреднији облик пропаганде, у којем визуелна аутентичност и емоционална непосредност постају конкурентски извори кредибилитета. У Гази, екстремна асиметрија приступа информацијама открила је структурну димензију наративне контроле: када технологија пропадне, пропаганда не нестаје, већ испуњава празнину, будући да заузима простор који је остао након цензуре, уништења или прекида комуникације. Упркос контекстуалним разликама, сва три случаја потврђују да је информационо бојно поље постало неодвојиво од физичког – моћ се показује не само оружјем, већ и речима, сликама и селективном видљивошћу.

Заједничка карактеристика ових сукоба јесте морална инструментализација дискурса о људским правима. Термини попут „ослобођења“, „заштите“, „прецизности“ или „самоодбране“, поновно се дефинишу како би се прикрило насиље, а војне операције представиле као етички прихватљиве. Морални речник хуманитаризма тако постаје продужена рука стратешке комуникације, док брише границу између правног оправдања и реторичке манипулације. Истовремено, дигитална јавна сфера интензивира утицај афекта у односу на доказе: емпатија све мање настаје из разумевања, а све више из пуког излагања одређеним садржајима. Ова врста емоционалне непосредности, иако може да подстакне саосећање, поједностављује сложене геополитичке реалности у морално редуковане слике, чиме се отвара простор за феномен који називамо „алгоритамском емпатијом“, односно пролазним, реактивним обликом моралног одговора који је обликован видљивошћу, а не когницијом. Компаративна анализа показује узајамну повезаност макро и микро нивоа савременог информационог ратовања. На макро нивоу, државе и политички актери настоје да успоставе доминантне интерпретативне оквире кроз које се тумаче легитимност употребе силе, одговорност за цивилне жртве и морални статус противника. На микро нивоу, ови шири наративи се репродукују кроз специфичне комуникацијске праксе, као што су емоционално уоквирене визуелне слике, вирално ширење садржаја путем механизма ангажовања на друштвеним мрежама и употреба поједностављеног симболичког језика који лако циркулише у дигиталном простору. Интеракција ова два нивоа показује да савремена пропаганда функционише истовремено као геополитичка комуникациона стратегија и као скуп специфичних медијских пракси које су уграђене у дигиталне информационе екосистеме. Ова динамика

постаје посебно видљива када се закључци из три студије случаја посматрају заједно. Кумулативни налази указују на то да пропаганда у 21. веку не представља аномалију у демократској комуникацији. Напротив, она све више чини део обичајеног функционисања савремених медијских окружења. Случајеви Ирака, Украјине и Газе показују да се слични дискурзивни механизми јављају у различитим геополитичким контекстима. Ови механизми укључују морално уоквиривање насиља, селективну дистрибуцију емпатије и покушаје оспоравања чињеничних наратива који се понављају. Оно што се током времена мења није основна структура пропаганде, већ медијско окружење кроз које она циркулише. У савременим сукобима, политички наративи, новинарске праксе и алгоритамски посредована видљивост међусобно делују у обликовању начина на који јавност схвата рат. У таквим условима, граница између информација и убеђивања постаје све замагљенија. Новинарство може да се креће ка перформативној солидарности или реактивном моралном уоквиривању. Паралелно са тиме, званични наративи се често ослањају на привид аутентичности како би одржали легитимитет унутар фрагментисаних информационих окружења. Криза ратне комуникације стога не лежи само у проблему дезинформација, већ такође одражава дубљу ерозију епистемолошког поверења, који се схвата као колективни капацитет друштва да разликују верификовано знање од емоционално појачаних наратива. Враћање тог поверења захтева више од пуке техничке провере чињеница. Оно зависи од обновљене посвећености транспарентности, независном новинарству и заштити слободе изражавања као услова за демократску одговорност у временима сукоба.

Границе слободе изражавања и одговорност медија у ратним сукобима

Налази из претходних студија случаја показују да рат мења комуникативни пејзаж из темеља, тестирајући границе слободе изражавања и откривајући крхкост медијске етике у условима политичког притиска, емоционалне поларизације и информативне манипулације. Слобода изражавања, која је загарантована чланом 19 *Међународног пакта о грађанским и политичким правима* (МПГПП) и чланом 10 *Европске конвенције о људским правима* (ЕКЉП), представља камен темељац сваког демократског друштва и једну од суштинских гаранција људског достојанства. Међутим, у ратним временима, њено остваривање захтева деликатну равнотежу између индивидуалних права и заштите колективних интереса као што су национална безбедност, јавни ред и

поштовање права других (УН КЉП 2011). Свако ограничење у погледу изражавања мора да буде законито, да тежи легитимном циљу и да му остане сразмерно, што је принцип који постаје посебно сложен у сумаглици рата, када се истина и пропаганда често преплићу.

Медији који су позиционирани између јавног интереса и државне контроле, играју одлучујућу улогу у обликовању перцепције ратног времена. Као што је показано у Ираку, Украјини и Гази, исти канали који информишу, могу и да заварају; исте речи које откривају, могу и да прикрију. Због тога одговорност медија постаје не само професионална обавеза, већ и морални императив. Новинари и медијске организације дужне су да се придржавају етичких стандарда тачности, непристрасности и поштовања људског достојанства, како би сачували поверење јавности и спречили нормализацију насиља (Међународна федерација новинара 2019). У том смислу, појам *одговорног изражавања* добија двоструко значење — уздржавање од штете и храброст да се она разоткрије.

Међународни правни оквир све више препознаје кључну улогу медијских радника у зонама сукоба. Резолуција Савета безбедности УН 2222 (2015) обавезује државе да се постарају за безбедност новинара и да престану са праксом некажњивости за злочине почињене против њих, наглашавајући да је слобода штампе неодвојива од права јавности на информације. Убиства и напади на извештаче у савременим сукобима, посебно у Гази, откривају да гушење новинарства није случајни нуспроизвод рата, већ намерна стратегија наративне доминације. Заштита новинара, стога, означава очување епистемолошке инфраструктуре саме демократије.

Међу најургентнијим савременим изазовима налазе се ширење дезинформација, дигитална манипулација и говор мржње, који могу да радикализују друштва, оправдају насиље и продубе поделе. Ови феномени илуструју да цензура и пропаганда нису супротстављене, већ међусобно повезане силе: сузбијање истине и ширење лажи често наступају заједно. Због тога правни и институционални одговори морају да остану прецизни и сразмерни, чиме постају способни да се супротставе хушкању и манипулацији, а да притом не поткопају саме принципе које желе да бране. Како Комитет УН за људска права (2011) наглашава, истинска заштита слободе изражавања у ратним временима не може да се ослања искључиво на законске забране; она подједнако зависи од транспарентности, плурализма и културе критичке писмености која омогућава грађанима да разликују информације од убеђивања.

Коначно, етика и легалност комуникације се у ратним временима приближавају ка једном принципу, а то је заштита истине као јавног добра. Када се право говора злоупотребљава да би се уништило поверење, слобода изражавања губи своју еманципаторску моћ и постаје оружје рата. Због тога обезбеђивање одговорности, одбрана новинарске независности и очување интегритета информација нису споредне дужности, већ неопходни услови за мир и људска права.

Механизми заштите и превенције: улога међународних организација и цивилног друштва у борби против ратне пропаганде

Распрострањеност ратне пропаганде и систематска манипулација информацијама представљају једну од најозбиљнијих претњи демократским институцијама, људским правима и владавини права. У савременим сукобима, у којима је граница између информација и убеђивања све више замагљена, ефикасни механизми заштите и превенције постају неопходни у циљу очувања интегритета јавног дискурса. Одговорност за ову заштиту не лежи искључиво на државама, већ је распоређена на широку констелацију међународних и цивилних актера, чији су координисани напори од кључног значаја за обезбеђивање транспарентности, одговорности и очувања истине.

Међународне организације попут Уједињених нација, Савета Европе, Европске уније и Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), играју централну улогу у постављању глобалних стандарда и праћењу поштовања међународних норми. Преко своје Канцеларије представника за слободу медија, ОЕБС континуирано прати дешавања са медијима у зонама сукоба, пружа директну подршку независним новинарима и промовише етичке стандарде у извештавању, чиме јача професионалну отпорност на дезинформације и наративе мржње (ОЕБС 2023). Уједињене нације, преко својих агенција као што је УНЕСКО, развијају дугорочне стратегије за борбу против дезинформација и промоцију медијске и информационе писмености. УНЕСКО-ов *Глобални оквир за медијску и информациону писменост* подвлачи да образовање, транспарентност и критичко размишљање нису споредне вредности, већ прва линија одбране од манипулације у комуникацијама у ратним временима (УНЕСКО 2013).

Цивилно друштво и невладине организације допуњују ове институционалне механизме тако што врше истраживачке, образовне и функције заступања. Организације попут Амнести интернешенела (*Amnesty International*) и Хјуман рајтс воча (*Human Rights Watch*)

документују примере кршења међународног хуманитарног права, разоткривају обрасце пропаганде која се користи за оправдање насиља и залажу се за правну одговорност починилаца. Кроз систематско извештавање, ове организације функционишу као транснационални сведоци, чиме осигуравају да се људска страдања бележе и да дезинформације не могу у потпуности да избришу емпиријску стварност. Паралелно са њиховим радом, појавиле су се локалне и регионалне иницијативе за медијску писменост, које се фокусирају на оснаживање грађана да препознају манипулативни садржај, провере изворе и одупру се емоционалним окидачима који су карактеристични за ратну пропаганду. Ови напори на терену показују да отпорност на манипулацију није само институционална, већ и грађанска ствар.

Међународни правни оквир пружа нормативну основу за заједничку акцију. Резолуције Савета безбедности УН, посебно Резолуција 2222 (2015) о заштити новинара и Резолуција 2341 (2017) о заштити кључне информационе инфраструктуре, потврђују да заштита слободе медија и борба против дезинформација представљају саставни део међународног мира и безбедности.

На крају, ефикасност превенције зависи од координације и комплементарности између међународних институција, националних влада и цивилног друштва. Када ови актери наступају изоловано, њихови напори су фрагментисани и лако их надмашују брзина и софистицираност модерних пропагандних система. Само кроз колективну акцију на више нивоа, која повезује глобалне политичке оквире са локалним иницијативама, друштва могу да развију истинску отпорност на манипулативне наративе. Заштита истине, стога, није само одбрамбени чин, већ проактивна посвећеност демократској одрживости и заштити људског достојанства у временима сукоба.

Закључци

Оружани сукоби представљају озбиљне изазове по заштиту људских и грађанских права, посебно оних која се односе на слободу изражавања, приступ информацијама и право на истину. У таквим околностима, улога медија постаје посебно значајна, зато што извештавање не само да преноси информације, већ и обликује јавну перцепцију сукоба и утиче на шири друштвени и политички дискурс у којем се ти сукоби тумаче.

Студије случаја на примеру Ирака, Украјине и Газе, показују да медијски дискурси током рата ретко функционишу као неутрална

рефлексија догађаја. Уместо тога, они активно учествују у конструисању значења, уоквиривању легитимитета и обликовању колективног сећања. У Ираку, доминантни наративи о безбедносним претњама и ослобођењу у почетку су давали структуру медијском извештавању пре него што су каснија открића те оквире довела у питање. У Украјини, традиционалне пропагандне стратегије функционишу упоредо са дигиталном манипулацијом и новим облицима форензичке верификације. У Гази, асиметрије у приступу информацијама и поремећаји у комуникационој инфраструктури откривају начин на који контрола над токовима информација може да обликује глобалну перцепцију насиља и одговорности. Узети заједно, ови случајеви показују да се савремени сукоби истовремено одвијају на војним и информационим фронтима.

Резултати овог истраживања указују на то да медијска пропаганда у ратним окружењима често сужава разноликост перспектива и ограничава капацитет јавности за критичку процену догађаја. У различитим геополитичким контекстима постају видљиви обрасци који се понављају, укључујући привилеговање политички сврсисходних наратива, маргинализацију гласова који се супротстављају тим мишљењима и нормализацију кршења људских права кроз селективну видљивост и емоционално набијено кадрирање. У дигиталним медијским окружењима, ови процеси се додатно интензивирају алгоритамски посредованом видљивошћу, у којој одређене слике, тумачења и жртве добијају несразмерну пажњу, док други остају маргинализовани. Као последица тога, медијски дискурс може да допринесе не само информисању јавности, већ и давању структуре моралном и политичком тумачењу насиља.

Исто тако, резултати студије пружају увид у аналитичке претпоставке које су биле смернице за ово истраживање. Испитани случајеви сугеришу да медијски наративи у оружаним сукобима могу у знатној мери да утичу на начин на који се ти сукоби тумаче у јавној сфери, често ограничавајући простор за независно и критичко размишљање. Анализа даље указује на то да селекција и уоквиривање информација у ратном извештавању често фаворизују преовлађујуће политичке наративе, чиме се сужава плуралитет перспектива које су доступне јавности. Коначно, студије случаја показују да дискурзивне стратегије попут селективне видљивости жртава, емоционалног уоквиривања насиља и оспоравања чињеничних доказа, могу да допринесу нормализацији или релативизацији кршења људских права у оквиру медијског дискурса.

У исто време, ово истраживање потврђује да слобода изражавања у ратним условима остаје како неопходна, тако и рањива. Заштита овог

права захтева више од формалне забране пропаганде или дезинформација. Такође, захтева институционалну независност, професионалне новинарске стандарде и јавност која је у стању да критички процени супротстављене наративе. Због тога јачање медијске писмености, обезбеђивање пропорционалних правних одговора на манипулацију и заштита независности новинара, постају суштински елементи у очувању интегритета јавне комуникације.

На крају, изазов за слободу изражавања у временима ратних сукоба не лежи само у директној цензури, већ и у дисторзији информационог окружења у којем се формирају мишљења. Када су наративи емоционално поларизовани, селективно видљиви и стратешки уоквирени, способност јавности за независно просуђивање може да постане ограничена чак и у одсуству формалних ограничења говора. Стога, заштита слободе изражавања захтева не само правне мере, већ и очување плуралних, транспарентних и проверљивих информационих окружења у којима супротстављена тумачења сукоба могу критички да се испитају.

References

- Ackerman, Andrew. 2023. "What We Know About the Gaza Hospital Blast", *The Wall Street Journal*, October 25, 2023. <https://www.wsj.com/world/middle-east/what-we-know-about-the-gaza-hospital-blast-b238a40d>
- Allcott, Hunt, and Matthew Gentzkow. 2017. "Social media and fake news in the 2016 election". *Journal of Economic Perspectives* 31 (2): 211–236.
- Amnesty International. 2021. "Israel/OPT: Pattern of Israeli attacks on residential buildings in Gaza must be investigated as war crimes", *Amnesty International*, May 17, 2021. <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2021/05/israelopt-pattern-of-israeli-attacks-on-residential-homes-in-gaza-must-be-investigated-as-war-crimes/>
- Bateman, Tom, and Antoinette Radford. 2023. "People in Gaza uncontactable and all communication down as Israel intensifies bombing", BBC, October 28, 2023. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67241362>
- Bradshaw, Samantha, and Philip N. Howard. 2019. *The global disinformation order: 2019 global inventory of organised social media manipulation*. Computational Propaganda Research Project, University of Nebraska – Lincoln. <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1209&context=scholcom>

- Browne, Malachy, David Botti and Haley Willis. 2022. "Satellite images show bodies lay in Bucha for weeks, despite Russian claims", *The New York Times*, April 4, 2022. <https://www.nytimes.com/2022/04/04/world/europe/bucha-ukraine-bodies.html>
- CJR Editors. 2006. "The embeds: What is gained, and what is lost", *Columbia Journalism Review*, November 1, 2006. https://www.cjr.org/feature/the_embeds.php
- Corder, Mike. 2022. "AP image of Mariupol hospital attack wins World Press Photo", *Associated Press*, April 20, 2022. <https://apnews.com/article/photo-ukraine-ap-mariupol-award-maloletka-699cb8362ac8cffe-fcec9496881fd9db>
- Committee to Protect Journalists. "2024 is deadliest year for journalists in CPJ history", *Committee to Protect Journalists*, February 12, 2025. <https://cpj.org/special-reports/2024-is-deadliest-year-for-journalists-in-cpj-history-almost-70-percent-killed-by>
- Council of Europe. 1950. *European Convention on Human Rights (ECHR)*. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
- Council of the European Union. 2022a. "Council Decision (CFSP) 2022/351 of 1 March 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine". *Council of the European Union* OJ L 65, March 2, 2022, 5–7.
- Council of the European Union. 2022b. "Council Regulation (EU) 2022/350 of 1 March 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine". *Council of the European Union* OJ L 65, March 2, 2022, 1–4.
- [ECHR] European Court of Human Rights. 1976. "Case of Handyside v the United Kingdom", App. No. 5493/72, [1976], *European Court of Human Rights*. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>
- [ECHR] European Court of Human Rights. 1994. "Jersild v Denmark", App. No. 15890/89, [1994], *European Court of Human Rights*. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>
- Ellul, Jacques. 1965. *Propaganda: The formation of men's attitudes*. New York: Vintage Books.
- Fairclough, Norman. 2013. *Critical discourse analysis: The critical study of language*. 2nd ed. London: Routledge.
- Forensic Architecture. 2024. "Israeli Disinformation: Al-ahli Hospital", *Forensic Architecture*, February, 2024. <https://forensic-architecture.org/investigation/israeli-disinformation-al-ahli-hospital>

- Franceschi-Bicchierai, Lorenzo. 2023. "Internet access in Gaza is collapsing as ISPs fall offline", *TechCrunch*, October 27, 2023. <https://techcrunch.com/2023/10/27/internet-access-in-gaza-is-collapsing-as-isps-fall-offline/>
- Herman, Edward S., and Noam Chomsky. 1988. *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. New York: Pantheon Books.
- Hersh, Seymour M. 2004. "Torture at Abu Ghraib." *The New Yorker*, May 3, 2004. <https://www.newyorker.com/magazine/2004/05/10/torture-at-abu-ghraib>
- Human Rights Watch. 2021. "Gaza: Apparent War Crimes During May Fighting", *Human Rights Watch*, July 27, 2021. <https://www.hrw.org/news/2021/07/27/gaza-apparent-war-crimes-during-may-fighting>
- Human Rights Watch. 2022. "Ukraine: Apparent war crimes in Russia-controlled areas", *Human Rights Watch*, April 3, 2022. <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>
- International Federation of Journalists. 2019. Global Charter of Ethics for Journalists. *International Federation of Journalists*. <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/global-charter-of-ethics-for-journalists>
- Jowett, Garth S., and Victoria O'Donnell. 2018. *Propaganda & persuasion*. 6th ed. California: SAGE Publications. <https://csmeyns.github.io/propaganda-everyday/pdf/odonnell-jowett-2018-what-is-propaganda.pdf>
- Levin Center for Oversight and Democracy. n.d. "Congress investigates the torture and mistreatment of war detainees (Portraits in Oversight)", *Levin Center for Oversight and Democracy*. <https://levin-center.org/what-is-oversight/portraits/torture-investigation/>
- Lynch, Jessica. 2007. "Opening statement before the U.S. House Committee on Oversight and Government Reform", *American Rhetoric*, April 24, 2007. <https://www.americanrhetoric.com/speeches/jessicalynchopeningstatement.htm>
- MacAskill, Ewen. 2007. "Rambo image was based on lie, says US war hero Jessica Lynch", *The Guardian*, April 25, 2007. <https://www.theguardian.com/world/2007/apr/25/iraq.usa1>
- Maloletka, Evgeniy. 2022. "Airstrike hits Ukraine maternity hospital, 17 reported hurt", *Associated Press*, March 9, 2022. <https://apnews.com/article/russia-ukraine-kyiv-europe-2bed71c00916d44ea951c5809b446db3>
- O'Shea, A. Gordon. 2008. "Truth and Reconciliation". Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL], *Oxford Public*

- International Law*. <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e882?print=pdf>
- [OSCE] Organization for Security and Co-operation in Europe. 2023. *Annual Report on the Freedom of the Media*. Organization for Security and Co-operation in Europe.
- Paul, Christopher and James J. Kim. 2004. "Reporters on the battlefield: The embedded press system in historical context". *RAND Corporation*, November 23, 2004. <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG200.html>
- PBS News. 2004. "The New York Times WMD coverage", *PBS News*, May 26, 2004. <https://www.pbs.org/newshour/show/the-new-york-times-wmd-coverage>
- Pomerantsev, Peter. 2019. *This is not propaganda: Adventures in the war against reality*. London: Faber & Faber.
- Reuters. 2022. "Satellite images show civilian deaths in Ukraine town while it was in Russian hands", Reuters, April, 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/satellite-images-show-civilian-deaths-ukraine-town-while-it-was-russian-hands-2022-04-05/>
- Taylor, Adam. 2023. "What we know about the Al-Ahli hospital explosion in Gaza", *The Washington Post*, October 18, 2023. <https://www.washingtonpost.com/world/2023/10/18/gaza-hospital-strike-al-ahli/>
- Taylor, Philip M. 2003. *Munitions of the mind: A history of propaganda from the ancient world to the present era*. Manchester: Manchester University Press.
- The Institute for National Security Studies. 2021. "The Practice of „Roof Knocking“ from the Perspective of International Law. INNS, May 20, 2021. https://www.inss.org.il/strategic_assessment/the-practice-of-roof-knocking-from-the-perspective-of-internati
- The New York Times. 2004. "From the editors: The Times and Iraq", *The New York Times*, May 26, 2004. <https://www.nytimes.com/2004/05/26/world/from-the-editors-the-times-and-iraq.html>
- Tran, Mark. 2007. "'Little girl Rambo' decries US propaganda", *The Guardian*, April 24, 2007. <https://www.theguardian.com/world/2007/apr/24/usa.marktran>
- [UN HRC] United Nations Human Rights Committee. 2011. "General Comment No. 34: Article 19—Freedoms of opinion and expression", United Nations Human Rights Committee, CCPR/C/GC/34, 2011. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>

- UNESCO. 2013. "Global Media and Information Literacy Assessment Framework". *UNESCO*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224655>.
- United Nations Security Council. 2015. "Resolution 2222 (2015) on protection of journalists and associated media personnel in armed conflict / adopted by the Security Council at its 7450th meeting, on 27 May 2015". *United Nations Security Council*. <https://digitallibrary.un.org/record/793613?v=pdf>
- United Nations. 1948. "Universal Declaration of Human Rights". *United Nations*. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- United Nations. 1966. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR). *United Nations*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
- Van Dijk, Teun A. 2008. *Discourse and context: A sociocognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wakefield, Jane. 2022. "Zelenskyy deepfake video calling for surrender is fake, says Ukraine's president", *BBC News*, March 18, 2022. <https://www.bbc.com/news/technology-60780142>
- Wardle, Claire, and Hossein Derakhshan. 2017. "Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making". *Council of Europe Report DGI(2017)09*. <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>
- Zucchini, David. 2004. "Army stage-managed fall of Hussein statue", *Los Angeles Times*, July 3, 2004. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2004-jul-03-na-statue3-story.html>

PREVENTION, PROXIES, AND THE LIMITS OF SELF-DEFENCE: INTERNATIONAL LAW AND THE SECURITY DILEMMA IN THE ISRAEL–IRAN RIVALRY

Aleksandar Đekić¹

ABSTRACT

This article examines how power, discourse, and law interact to drive escalation in the Israel–Iran rivalry. It asks under what conditions a claim of self-defence crosses into unlawful prevention. The framework combines structural realism, offensive realism, and securitization theory with doctrinal analysis of Article 51 of the United Nations Charter and key International Court of Justice rulings. The June 2025 strikes sequence serves as case study, drawing on UN debates, public statements, and open-source intelligence. Findings indicate three overlapping dynamics. First, structural insecurity incentivises anticipatory action: Israel institutionalised preventive logic as strategic culture. Second, securitizing speech acts, such as Iran’s existential rhetoric, transform threats into justification for extraordinary measures. Third, legal criteria of imminence, necessity, and proportionality are repeatedly stretched, especially when nuclear infrastructure and proxy networks are involved. International humanitarian law further limits proportionality, yet its application proved fragile in practice. The study proposes stricter evidentiary burdens for imminence, a “proportionality-plus” test for nuclear sites, and inclusion of proxies in necessity assessments. Together, these adjustments would narrow misuse of self-defence and strengthen legal restraint in high-risk rivalries.

ARTICLE HISTORY

Received:
4/9/2025
Revised:
25/2/2026
Accepted:
12/3/2026

KEYWORDS

Security dilemma;
securitization;
offensive realism;
defensive realism;
Article 51; collective
self-defence;
imminence
standard;
proportionality;
nuclear-
infrastructure risks.

Cite this article as: Đekić, Aleksandar. 2026. “Prevention, Proxies, and the Limits of Self-Defence: International Law and the Security Dilemma in the Israel–Iran Rivalry”. *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 215–260. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.5

¹ PhD student, Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Serbia.

Introduction

The conflict between Israel and Iran is one of the oldest and most significant rivalries in modern international relations. It is military, legal, ideological, and even symbolic, each layer reinforcing the next. What makes this case particularly useful is that it exposes the thin line between legal self-defence and unlawful preventive strikes. This paper starts from a basic premise: cycles of escalation between Israel and Iran are shaped by three overlapping factors: structural pressures, political discourse, and international law. The key research question is direct: when does an act labelled as “self-defence” actually turn into illegal prevention? This distinction is not merely semantic. The consequences shape international stability. To answer that, we will look at three angles.

Theories in international relations explain why states, especially under perceived existential threat, might lean towards preventive action. Kenneth Waltz’s structural realism frames the international system as anarchic, meaning states are left to secure themselves, due to the absence of central authority in international relations (Waltz 1979, 91-93). John Mearsheimer’s offensive realism takes it further, arguing that such insecurity incentivises preventive behaviour (Mearsheimer 2001, 36–37).

Another angle is that threat perception isn’t only about material force. Security threats can be shaped by political rhetoric and public discourse. Through public narratives and institutional rhetoric, leaders define certain threats as existential. This framing justifies extraordinary policies that might otherwise be unacceptable. These “securitizing moves” help build consensus for action (Buzan, Wæver, and de Wilde 1998, 23–26).

The legal dimension of the Israel–Iran rivalry operates within the framework of the United Nations (UN) Charter, which establishes a general prohibition on the use of force while recognizing the inherent right of self-defence in response to an armed attack (United Nations 1945, art. 51). The substantive constraints governing that right are necessity, proportionality, and the threshold of armed attack, which derive from customary international law as interpreted by the International Court of Justice (ICJ). Their application, however, becomes particularly complex in contexts characterized by anticipatory reasoning, proxy actors, and indirect confrontation. While pre-emptive action against an imminent attack remains debated among scholars, preventive uses of force directed at speculative or long-term threats are widely regarded as incompatible with the Charter framework. In this setting, Israel presents Iran’s nuclear programme and regional proxy network as constituting existential risks requiring defensive measures. Iran, on the other hand, characterizes Israeli strikes and covert

operations as violations of sovereignty and unlawful uses of force. Each side invokes the language of self-defence while denying its applicability to the other. This reciprocal framing reflects a classic security dilemma dynamic, in which measures taken to enhance one actor's security are interpreted as offensive preparation by the other, increasing escalation risks within a relationship shaped by asymmetry and enduring strategic distrust (Booth and Wheeler 2008, 4–7).

This paper uses a combined approach. It draws on realist and securitization theory to set expectations for how states behave under threat. Then it evaluates the legal frameworks that claim to regulate force, specifically, Article 51 of UN Charter and related ICJ rulings. To integrate theory and law, it examines the June 2025 escalation between Israel and Iran using real-world evidence: public statements, UN debates, and open-source intelligence, while the revised conclusion briefly notes the subsequent developments of February 28, 2026 as a later point of reference for the article's central argument. The analysis argues that law and power are closely intertwined in the justification and regulation of interstate force. Law shapes political justification while power defines legal possibility. Understanding where these two intersect helps us see where legal arguments become tools of strategy.

The structure of this paper follows this logic. Section II sets the theoretical groundwork. Section III explores Iran's security narrative. Section IV present debate on preventive attack in international law. Section V applies all of it to the June 2025 events. The conclusion reflects on what this case says about the limits of law in high-stakes conflict. This study does not aim for clear answers, given the structural and legal indeterminacies that characterize the international system. It asks instead how we can understand the conflict, how threat, legality, and perception interact and where the line really lies between defence and aggression.

The Security Dilemma and Preventive War

The Israel–Iran rivalry is best understood through the lens of the security dilemma. The classic thesis holds that an anarchic order of the international system, without an arbiter creates permanent insecurity (Waltz 1979, 115–123). In such an environment, even defence appears threatening. Waltz's structural realism argues that international anarchy forces states into self-help (Waltz 1979, 118–119). Because intentions cannot be verified, defensive measures are read as preparations for a strike. Jervis shows that this chain of perceptions quickly coils into a spiral of escalation that rarely ends without heightened tensions or open conflict (Jervis 2017, 82–83).

Booth and Wheeler added another layer. They described a “two-fold” dilemma: not just interpreting a rival’s intent, but also deciding how to respond without making things worse (Booth and Wheeler 2008, 3-6). Sometimes, states conclude that delay would increase their vulnerability and therefore resort to preventive action, at which point defensive logic becomes difficult to distinguish from preventive force. Israel views Iran’s nuclear development and regional influence as direct threats. It responded with airstrikes, sabotage, intelligence ops and framed them as defensive. But Tehran sees these as provocations aimed at regime change. Which incentivises Iran to turn to proxy warfare and rhetoric, presenting its own posture as necessary for deterrence. This pattern is intensified by the regional security complex of the Middle East, where military, political, and rhetorical shifts in one arena echo across others (Buzan, Wæver, and de Wilde 1998, 166-171).

Defensive Realism and Preventive Attack

Defensive realism starts from a basic assumption that states primarily want to survive, not dominate. Waltz made this the core of his argument. Expansion, in most cases, brings more problems than it solves (Waltz 1979, 91-93). Mearsheimer reverses the logic. In an anarchic setting, staying alive is not enough. When opportunity appears, rational actors move to secure advantage, even if that means crossing into the offensive (Mearsheimer 2001, 21-23). The tension between these two perspectives is central to the distinction between defence and prevention.

Israel’s strategic doctrine illustrates this tendency clearly. The 1981 strike on Iraq’s Osirak reactor, later associated with the Begin Doctrine, entrenched the view that emerging existential threats should be disrupted before they mature (Yadlin 2018). Although never formalized as a comprehensive doctrine, this logic became embedded in Israeli strategic culture that preventive action is presented not as aggression, but as a necessary response to acute vulnerability and the perceived risks of delay. (Oren 2002, 98, 157-158).

Iran, likewise, also presents its conduct as defensive. Under conditions of sanctions, regional isolation, and persistent pressure, Tehran frames its nuclear programme as a form of strategic insurance and a means of deterrence rather than provocation (Bowen and Moran 2015, 687–707). At the same time, its support for proxy groups such as Hezbollah, Hamas, and the Houthis, together with rhetoric directed against Israel and the U.S. regional presence, makes those claims difficult for its adversaries to accept. Whether or not Iran intends to strike first, the form of its regional posture

complicates any reading of its conduct as purely defensive (Crawford 2003, 33-35).

In practice, however, the distinction between defensive and offensive behaviour remains unstable. Iran presents its posture as necessary for regime survival, while Israel interprets that same posture through worst-case assumptions about future danger. And this is the core of the problem. When both actors believe they're the one defending, and the other is preparing to strike, the room for error disappears. Each step, no matter how carefully justified, can be misread and usually is (Jervis 2017, 67–75). Regional dynamics make it worse. The Middle East isn't just a collection of bilateral tensions, it's a web. One move in Syria affects behaviour in Lebanon. A drone strike in Iraq can echo in the Gulf. This interconnectedness turns local calculations into regional instability. (Buzan, Wæver, and de Wilde 1998, 12-13). Also, we need to take in consideration public opinion in these states. Israeli leaders operate under the memory of existential war, public expectations, and the fear of being caught off guard. Preventive measures are not only tolerated, they're expected (Levy 2002, 2-4). In Iran, the political narrative revolves around resistance and deterrence. The regime needs to project strength, even when under pressure, which often leads to posturing that looks offensive from the outside. What we end up with is doctrine shaped by fear, history, and expectation and not just strategy (Johnston et al. 2020, 3-5).

Iran's Strategic Position: Proxies and Rhetorical Narrative

Iran's security posture is often explained through three theoretical angles. The securitization theory shows how leaders can elevate ordinary issues into existential threats by framing them in the right way. Iran has employed this form of threat construction for decades. When its leaders invoke slogans such as "Death to Israel" such rhetoric can be interpreted as a securitizing move (Reuters 2024). Israel is presented not as just another rival but as a danger to Iran's identity and even to the survival of the regime. This language justifies actions that might otherwise seem excessive (Buzan, Wæver, and de Wilde 1998, 23-27). The second angle is offensive realism, which argues that states will grab every chance to shift the balance of power (Mearsheimer 2001, 21–35). Iran's use of proxies fits this description. Support for Hezbollah, Hamas, the Houthis, and militias in Iraq creates pressure points around Israel. These groups give Tehran strategic depth. They also give it deniability. Iran can project power without always exposing itself directly. From this view, Tehran is not only defending, it is manoeuvring for advantage (Johnston et al. 2020, 5-7). Third angle is defensive realism, that say that Iran's nuclear programme

and proxy networks are safeguards against Israeli strength and the possibility of preventive strikes. In an anarchic system, with no higher authority to guarantee its security, Tehran sees these tools as essential. What may look aggressive to outsiders can be read at home as basic self-preservation (Waltz 1979, 88–97). Iran securitizes Israel rhetorically, behaves offensively through its proxies, and still claims a defensive logic in the name of regime survival. This combination produces a strategic posture that is hard to read clearly and that very ambiguity keeps the cycle of mistrust.

The Proxy Forces Network

Iran's proxy system serves two purposes at once: it multiplies force and manages escalation risk. The network is coordinated through the Islamic Revolutionary Guard Corps–Qods Force (IRGC-QF), which runs financing, training, intelligence, and weapons pipelines that stretch across Lebanon, Syria, Iraq, Yemen, and Gaza. The logic arrangement is twofold. First, this arrangement reshapes the balance of power in the region without requiring Iran to fight directly. Second, it creates plausible deniability. If Hezbollah or a Shia militia acts, Tehran can claim distance, reducing the chance of immediate retaliation against its own territory (U.S. Department of State 2020, 198-200). The IRGC-QF activities range from implanting advisers to organizing training camps, front companies, and logistics hubs. It provides weapons as basic as small arms and as sophisticated as precision-guided munitions and drones, but also spreads operational methods for covert action and propaganda. This is why the network is not uniform. At one end, there is Hezbollah, tightly tied to Iran's command structure. At the other end, there are looser ties with factions in Iraq or among the Houthis in Yemen. The flexibility makes it harder to predict how, when, or where pressure will be applied (DIA 2019, 15-39).

Hezbollah is the centrepiece and it is not just a militia. It is also a political actor with real governing authority. Its rocket arsenal, tens of thousands strong creates a permanent northern threat to Israel as an ongoing danger and at the same time it discourages strikes on Iran itself. In Gaza, Iran's connections to Hamas and Palestinian Islamic Jihad are less consistent but still important. Funding and training have made Hamas's rocket campaigns more disruptive and more accurate, periodically testing Israel's air defences (U.S. Department of State 2020, 257–258). In Iraq, Tehran's network reaches into Shia militias that operate both as domestic actors and as tools of external leverage. These groups can disrupt U.S. interests, threaten Israel indirectly, and maintain logistical corridors linking Iran to Syria (DIA 2019, 60–61). In Yemen, Iranian support for the Houthis stretches Tehran's influence into the

Red Sea. While far from Israel, the Houthis complicate maritime security and provide Iran with a way to escalate horizontally if needed (DIA 2019, 61-62).

This means that Israeli defences must be spread across north, south, and east simultaneously. This dispersal reflects the logic of offensive realism. By surrounding an adversary with partners and proxies, Iran reduces the advantage of conventional Israeli superiority (DIA 2019, 57-63).

The Securitization of Israel and the Logic of the Balance of Power

The phrase “Death to Israel” is not a relic of Iranian Revolution and 1979 slogans. It is a part of Iran’s political vocabulary that continues to mobilise its citizens (Reuters 2024). From a securitization perspective², a speech act must identify an existential threat, call for extraordinary measures, and be accepted by an audience (Buzan, Wæver, and de Wilde 1998, 23-27). Iranian leaders satisfy these conditions easily. They argue that Israel’s very existence threatens the foundations of the Islamic Republic. They reinforce this claim by pointing to Israel’s ambiguous nuclear status³ and its history of preventive strikes, presenting them as proof that Tehran faces extinction if it remains passive. That is why the rhetoric is tied to practice. It is not only words but also policies: support for armed groups, work on missile programmes, and efforts to sustain a nuclear deterrent (Buzan, Wæver, and de Wilde 1998, 52-57). Each of these measures is non-routine, exactly the kind of extraordinary action that securitization theory highlights. The revolutionary narrative has shaped generations, making resistance to Israel part of Iranian identity. Abroad, Iran receives at least partial validation. Non-Aligned states and anti-imperialist movements often echo its framing, giving Tehran a degree of diplomatic cover (DIA 2019, 34-41). In this way, Israel becomes not just an adversary but a “referent object” whose destruction is framed as a precondition for Iran’s security.

Mearsheimer’s offensive realism explains the second part of the strategy. A state that lacks parity with its rival will often reach for indirect instruments

² While securitization theory is often understood as a short-term speech act designed to justify exceptional measures, in practice it may become embedded as a long-term strategic narrative. Mostafa Pakdel Majd (2025, 1-2, 5) argues that in Iran’s case, “the political costs associated with the de-securitization of Iran’s image have increased over time,” meaning that securitization has persisted for decades as part of Iran’s governing logic.

³ In this paper, “nuclear ambiguity” refers to Israel’s long-standing policy of *neither confirming nor denying* possession of nuclear weapons, maintaining an undeclared, non-tested capability as an “insurance” deterrent against existential threats while avoiding the political and strategic costs of an openly declared nuclear posture (Mednick 2025).

of power (Walt 1987, 17–29). In this regional rivalry characterized by qualitative asymmetries, particularly in airpower, intelligence integration and technological sophistication, Iran would incur significant costs in a sustained, direct conventional confrontation with Israel. Israel's advanced air capabilities combined with U.S. support, create a domain in which Tehran faces clear disadvantages. This does not imply the absence of Iranian conventional capability. Iran has demonstrated substantial missile and drone capacities, as well as the ability to impose costs through ballistic strikes. However, the geography of the region, combined with Israel's air superiority limits Iran's ability to translate these assets into sustained conventional dominance. Under these conditions, indirect force multiplication becomes strategically rational. Hezbollah, Hamas, the Houthis, and Iraqi militias extend Iran's reach in ways the regular army cannot (Byman 2005, 92–97). These actors impose pressure on Israel's defenses and they force Israel to spend resources while remaining in a constant state of preparedness for multiple threats (Chipman 2019, 105–113). Proxies also provide plausible deniability. Tehran can claim that it is not directly responsible for every rocket or ambush. This does not erase the connection, but it complicates the space for direct retaliation. The geography of these groups, encircling Israel from multiple directions, further enhances the credibility of deterrence. From Iran's point of view, this is defensive necessity. Yet its offensive character is equally apparent (Mearsheimer 2001, 21–35). Proxies do not only protect, they project influence, and constrain Israel's freedom of action in the region.

Further analysis concerns the role of nuclear capability. Waltz's defensive realism interprets nuclear capability as the ultimate survival tool. If Iran holds even the possibility of nuclear weapons, the likelihood of Israel attempting a preventive strike decrease (Waltz and Sagan 2002, 3–17). Officials in Tehran have often said as much, framing their nuclear work as "strategic necessity" rather than aggression. But as Bell drawing on Mearsheimer and others in the stability–instability debate, once a state believes it has a credible deterrent, it may feel freer to act aggressively at the conventional level. (Bell 2015, 92–95). Iran's case reflects that logic: the nuclear programme provides a shield for its proxy operations. Israel cannot act against Hezbollah or against Iranian positions without calculating the risk of nuclear escalation, however small.

Iranian discourse regarding the nuclear program operates across two partially overlapping fields. In formal diplomacy, Tehran consistently invokes its right under the Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT) to develop peaceful nuclear energy. At the same time, some high-ranking officials have issued conditional deterrent statements suggesting that if Iran's existence were threatened, its nuclear doctrine could change (IRNA English 2024). While these statements do not constitute an explicit declaration of nuclear

weaponization, they contribute to an environment of strategic ambiguity. This ambiguity is central to the security dilemma dynamic. From Iran's perspective, the program is framed and justified as sovereign entitlement. From Israel's perspective, the combination of enrichment capability, incomplete transparency in certain verification domains and conditional deterrent rhetoric sustains the perception of latent breakout potential. In such a rivalry characterized by permanent animosity, this residual uncertainty becomes politically decisive.

What emerges is a layered strategy. On the psychological side, securitizing rhetoric frequently paints Israel as a permanent existential enemy. This keeps domestic unity, mobilises the "Axis of Resistance," and signals resolve. On the material side, Iran invests in rockets, missiles, drones, financial aid, and nuclear technology (Chipman 2019, 11-23). These two dimensions amplify one another. Rhetoric enhances deterrent signaling, while material capabilities lend credibility to that rhetoric. The cycle is self-reinforcing (Booth and Wheeler 2008, 3–20). Israel's long-standing policy of nuclear ambiguity, also contributes to structural uncertainty. By neither confirming nor denying possession of nuclear weapons and remaining outside of the NPT framework, Israel preserves strategic flexibility and minimizes diplomatic exposure. From Tehran's perspective this position reinforces the perception of existential vulnerability. This escalation dynamic, where each side interprets the other's defensive measures as evidence of offensive intent, lies not in demonstrable violations alone, but in persistent uncertainty generated by the interaction of rhetoric, proxy networks and nuclear posture on both sides.

The Security Dilemma: Interpretation, Response, and Structure

Looking at Iran's position through securitization, offensive realism, and defensive realism together shows just how layered the security dilemma is. First one is the dilemma of interpretation. Israel looks at Iran's rhetoric, nuclear talk, threats to destroy Israel, and the steady arming of proxies and sees offense, preparation for aggression. Iran looks at Israeli strikes in Syria (IAEA 2011, GOV/2011/30), cyber sabotage (BBC 2021), and repeated talk of preventive war and sees existential hostility. Neither side believes the other is simply defensive. Second is the dilemma of response, where leaders on both sides are cautious. Strike back hard and you risk escalation spirals. Hold back and you risk being seen as weak, which in itself invites attack (Booth and Wheeler 2008, 12–16). This is the "no good option" problem at the heart of many rivalries, and in the Middle East, it is magnified by domestic pressure. Publics in both countries expect strength, not caution.

Finally, there is the structural dilemma. The balance of power is shifting all the time. Iran's proxy network keeps expanding, and its nuclear programme adds another level of uncertainty. Israel counters by leaning more on the US and by pushing missile-defence systems to the limit. Rather than stabilizing the balance, these measures further intensify uncertainty. Each side adapts to the other, but never in ways that reduce the insecurity. Put together, the result is a self-reinforcing spiral, exactly the kind Booth and Wheeler describe as nearly inevitable (Booth and Wheeler 2008, 1–30). Measures understood by one side as defensive or deterrent are interpreted by the other as threatening or provocative. Iran's strategy blends words and material power. Securitizing speech acts portray Israel as an existential danger, while proxy forces and nuclear progress provide the tools to back the claim. Both defence and offense are mixed, sometimes indistinguishable. That mix generates Israel's vulnerability and feeds a constant sense of crisis. The deeper problem is that the line between self-help and coercion fades. Each measure taken to survive becomes a reason for the other side to escalate. Recognizing this duality, the discursive and the material, the defensive and the offensive is unavoidable, if one wants to understand why the rivalry is so hard to de-escalate, and why simple policy prescriptions rarely work.

International Law and Legitimacy

Article 51 of the UN Charter recognizes the "inherent right of individual or collective self-defense if an armed attack occurs" (United Nations 1945, art. 51). Therefore, this article establishes the treaty-based entitlement to resort to force in self-defence. It does not, however, define the substantive limits governing how that right may be exercised. The requirements of imminence, necessity and proportionality derive not from the text of the article itself, but from customary international law. They were most famously articulated in the Caroline correspondence of 1837, which required that the necessity of self-defence be instant, overwhelming, and leaving no choice of means (Arend 2003, 90-91). These principles have since been repeatedly affirmed by the International Court of Justice, including in the Nicaragua case (ICJ 1986, §176). We can say that Article 51 provides the legal trigger, while customary international law regulates the conditions under which force may lawfully be used. A further threshold question concerns the meaning of "armed attack". In Nicaragua case, the Court distinguished between the "most grave forms of the use of force" and less serious incidents, often described as "mere frontier incidents". The determining criterion was identified as the scale and effects of the operation (ICJ 1986, §189-§195). Only uses of force reaching a sufficient level of gravity qualify as armed attacks

capable of activating Article 51. This distinction remains central to contemporary jurisprudence and becomes particularly relevant in situations involving repeated but limited cross-border violence.

The concept of imminence remains one of the most contested elements within this framework. Traditionally, pre-emptive self-defence against an imminent armed attack has been regarded as compatible with the Caroline formula, provided that necessity is overwhelming and no alternative means are available. Preventive self-defence directed against a more distant or speculative future threat is generally considered incompatible with a strict reading of Article 51. Contemporary attempts to expand the notion of imminence, especially after September 11, 2001, have argued that the Caroline formula should not be understood in purely temporal terms. On this view, imminence is assessed contextually, by reference not only to the expected timing of an attack, but also to the nature of the threat, the probability of attack, the likely scale of harm, whether the threat forms part of a continuing pattern of armed activity, and whether there remains another feasible opportunity to act effectively in self-defence (Bethlehem 2012, 775–777). This reasoning was reflected not only in the 2002 U.S. National Security Strategy, which argued that the concept of imminence must be adapted to the capabilities and objectives of contemporary adversaries, but also in later official statements by the U.S., the U.K., and Australia, all of which endorsed a broader, non-strictly temporal reading of imminent attack in at least some circumstances (Schmitt 2003, 515–518; Wright 2017). In particular, the U.S. Legal Adviser stated in 2016 that the absence of precise knowledge about the time and place of an attack does not preclude a finding of imminence where there is a reasonable and objective basis for concluding that an armed attack is impending, while Australia framed the question as whether the victim state is approaching its “last feasible window of opportunity” to act (Egan 2016, 237–241; Brandis 2017, 6–13).

This debate becomes particularly acute in the context of weapons of mass destruction. Proponents of an expanded standard argue that the relevant “point of no return” may be technological rather than political. Once a state reaches a level of enrichment, weaponization readiness, or delivery capability that enables rapid conversion of capability into an operational weapon, waiting for clear evidence of a final political decision to strike may eliminate the last realistic opportunity to prevent catastrophic harm (Inbar 2006, 85–100). From this perspective, the requirement of necessity may crystallize before traditional indicators of imminence become visible. The opposing objection, however, remains substantial. If capability-based danger is allowed to substitute too easily for concrete evidence of an impending armed attack, the concept of imminence risks collapsing into a justification for preventive

war. For this reason, even broader interpretations of anticipatory self-defence do not remove the need to maintain a clear distinction between defensive action against a genuinely impending attack and the unlawful use of force directed at a speculative or distant future threat (Dinstein 2011, 193-198).

Necessity, in this context asks whether the specific use of force was strictly required to halt or repel an armed attack in the circumstances. The inquiry is functional, not formal, meaning whether non-forcible alternatives were realistically capable of neutralizing the threat at the relevant moment (Dinstein 2011, 231-232). Even if the use of force is justified, it cannot be excessive relative to the harm faced or inflicted (ICJ 2003, §77). Proportionality regulates the scale and intensity of defensive action once the right of self-defence has been triggered.

Within this structure, the Israeli position can be reconstructed along two principal legal pathways. First is attribution of proxy conduct to Iran and second is the invocation of self-defence actors operating from foreign territory.

Article 8 of Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (ARSIWA), attributes to a state the conduct of non-state actors acting on its instructions or under its direction or control (International Law Commission 2001, art. 8). According to the effective control standard articulated by the ICJ in Nicaragua, attribution requires control over specific operations. General financing, arming, training, or political support is insufficient in the absence of operational direction (ICJ 1986, §114-§117). If this strict standard is applied, establishing that proxy attacks are legally attributable to Iran becomes significantly more difficult. By contrast, the broader “overall control” standard developed by the ICTY in *Tadić* lowers the threshold by focusing on general organization and coordination rather than operation-specific control (ICTY 1999, paras. 130–145). If this approach were accepted as governing state responsibility in general international law, Israel could more plausibly argue that sustained and structured Iranian support renders proxy attacks attributable to Tehran. However, the ICJ has consistently reaffirmed the effective control test, leaving the status of the overall control approach contested outside the specific context of international criminal law. The legal consequences of this distinction are substantial. If proxy attacks are attributable to Iran, Israel may characterize defensive measures against Iranian targets as responses to an inter-state armed attack. But if not, the legal basis for extending force to Iranian territory becomes more fragile and must instead rely on broader arguments concerning indirect participation or complicity.

Independently of attribution, Israel has also relied on a self-defence rationale directed at non-state actors themselves. Under the so-called “unwilling or unable” doctrine, a state may use force against non-state actors

operating from the territory of another state if that state is unwilling or unable to prevent the armed attacks in question. This reasoning is frequently invoked in relation to Israeli operations in Lebanon and Syria, where armed groups are alleged to operate beyond effective governmental control. The doctrine does not require attributing the conduct of the armed group to the territorial state. Instead, it frames cross-border force as necessary to halt ongoing armed attacks that the host state cannot or will not suppress (Skantz 2017, 31-41). State practice is uneven and *opinio juris* divided. While a number of states have relied on similar reasoning in counter-terrorism contexts, others reject it as incompatible with the strict territorial integrity protections embedded in Article 2(4). Consequently, although the doctrine provides a structured justification for Israeli action, it does not enjoy universal acceptance within international law (Skantz 2017, 70-72).

Taken together, these pathways demonstrate that Israeli legal reasoning operates within recognized doctrinal categories, yet frequently presses against their outer limits. Whether through expansive interpretations of attribution or reliance on contested self-defence doctrines, the argument depends on how strictly the UN Charter framework and ARSIWA standards are interpreted. The legal debate does not remove the underlying security concerns that motivate state behavior. Rather, it structures the vocabulary through which those concerns are articulated, justified, and contested. In high-intensity rivalries, doctrinal ambiguity does not eliminate escalation, but shapes the legal language through which escalation is rationalized.

The June 2025 Escalation

The first act unfolded on 13 June 2025, when Israel launched Operation Rise of the Lion, conducting a series of airstrikes against more than one hundred targets in Iran. The operation struck Natanz and other nuclear-related facilities, and reportedly resulted in the killing of several scientists and commanders, thereby carrying both immediate military significance and broader strategic signalling value (Guardian 2025). Israel characterized the operation as an exercise of pre-emptive self-defence, arguing that Iran's advancing enrichment program was narrowing the window within which defensive action would remain feasible (Israeli Ministry of Foreign Affairs 2025). This justification encounters difficulty under the *ius ad bellum* framework. Article 51 permits self-defence only "if an armed attack occurs." While customary international law allows defensive action against an imminent attack, the Caroline formulation requires necessity to be "instant, overwhelming, leaving no choice of means". At the time of the strikes, publicly available intelligence assessments indicated that although enrichment was

progressing, Iran had not taken a political decision to weaponize and was assessed to be years away from producing a nuclear device (Office of the Director of National Intelligence 2025, 26). Under a restrictive reading of imminence, this temporal distance weakens the pre-emptive claim and moves the operation closer to preventive action, which remains incompatible with the Charter structure. Under a broader, context-sensitive approach, however, Israel could argue that the decisive issue was not whether Iran had already made a clear decision to launch an armed attack, but whether its nuclear programme had reached a stage at which further delay would eliminate the last realistic opportunity to prevent the rapid materialization of an existential threat. Necessity presents a parallel challenge. ICJ defines necessity functionally, meaning whether force was strictly required to halt or repel an armed attack. Ongoing diplomatic negotiations, even if fragile or strategically limited, complicate the assertion that no alternative means remained (Britannica 2025). The 2025 operation thus appears consistent with Israel's longstanding doctrine of anticipatory disruption, reflected earlier in the strikes against Osirak (1981) and al-Kibar (2007). Those actions were likewise justified as defensive, yet widely characterized in international public as preventive (UN Security Council 1981, Res. 487; UNIDIR 2023, 22–23). The 2025 campaign extended that logic to a broader operational scale (UN Security Council 2025b; OHCHR 2025). The controversy surrounding the operation does not erase the legal distinction between aggression and self-defence. Rather, it highlights the structural tension between strict Charter interpretation and security-driven anticipatory doctrines in situations framed as existential. The case ultimately turns not on narrative framing, but on whether the requirements of imminence and necessity can be satisfied under a restrictive reading of Article 51.

Iran responded to the Israeli strikes with air attacks directed at targets inside Israel (Chughtai 2025). Iranian authorities framed these actions not as aggression, but as a reactive self-defence under Article 51 of the UN Charter. The strength of that argument depends primarily on the legal classification of Israel's opening move. If *Operation Rise of the Lion* constituted unlawful preventive force, Iran's response more readily aligns with the classical model of self-defence against an armed attack, as reflected in *Nicaragua v. United States* (ICJ 1986, §176–201). If, however, Israel's action were accepted as lawful anticipatory self-defence, the legal characterization of Iran's response becomes considerably more complex. Even when the right of self-defence is triggered, it remains constrained by necessity and proportionality. Reports suggested that Iranian strikes targeted primarily military objectives, including air bases and command facilities. Yet the scale of the operation and the inherent limitations of missile accuracy raised concerns regarding incidental

civilian harm (ReliefWeb 2025). International law permits defensive force, but it prohibits measures that produce indiscriminate or clearly disproportionate effects. The same proportionality standard applies to Israel's preceding operation. Strikes against nuclear infrastructure and targeted killings likewise carry foreseeable risks of collateral damage and escalation. In both instances, the legal inquiry turns not on rhetorical framing, but on whether the force employed was strictly necessary to repel an armed attack and proportionate to that objective. International reactions reflected this duality. Some states accepted Iran's self-defence justification, while others emphasized escalation risks and questioned proportionality on both sides. Competing claims of legality thus became embedded within the broader strategic confrontation. In this setting, legal argumentation functioned not as neutral adjudication, but as part of the conflict's strategic vocabulary (van Steenberghe 2016, 45–50).

Following Iran's retaliation, the US directly entered the conflict, carrying out bomb and cruise missile strikes against Iranian underground nuclear facilities at Fordow, Natanz, and Isfahan (UN Security Council 2025a). The US administration justified these actions as support for its ally, framing them under the doctrine of collective self-defence. Under the jurisprudence of the ICJ, particularly in *Nicaragua v. United States*, the right to collective self-defence requires the fulfilment of two cumulative conditions: first, that the victim state must declare itself to have been subjected to an armed attack and second, that the state must formally request assistance from a third party (ICJ 1986, §195-199). The US based its legal argument squarely on these elements, emphasizing that Israel had been subjected to an unlawful armed attack and had accordingly wanted the support of its ally. Nevertheless, the US legal position remained controversial. The doctrine of collective self-defence applies only if it is first established that an unlawful armed attack has occurred (Dinstein 2011, 293–97). The American justification rested on the classification of Iran's large-scale retaliation as such an attack, but this assessment was legally contingent upon the prior qualification of Israel's initial strikes (Milanović 2025). If Israel's actions are deemed an unlawful use of force, then Iran's response may instead be regarded as legitimate self-defence, significantly weakening the legal foundation of US intervention.

The conflict eventually ended with a ceasefire brokered by the US, but the legal debate over the legitimacy of the entire sequence of events remained unresolved. International humanitarian law (IHL) regulates the conduct of hostilities, imposing obligations to respect the principles of distinction and proportionality (ICRC 2005, Rule 1; Rule 14). All three actors meaning Israel, Iran, and the United States were subject to substantial scrutiny regarding compliance with international humanitarian law. Israel's

first wave had aimed at nuclear and military facilities, but the follow-on strikes went further. A UN fact-finding mission later reported civilian deaths in a residential block and the killing of aid workers (OHCHR 2025). Even if the main targets were legitimate, the incidental harm raised doubts. Distinction requires separating military from civilian. Proportionality requires that civilian harm not to outweigh the military advantage gained. In these circumstances, compliance with both principles appeared open to serious question. Iran's rocket attacks presented another set of problems. Officials claimed they targeted military bases. But Iran's missile systems are not perfectly reliable. The attacks were massive, some inaccurate, and the risks to nearby civilian areas high (OHCHR 2025). That alone raises proportionality concerns. Even if the intention was military, the outcome risked that civilians are hit. International law does not only measure intentions, it also weighs foreseeable consequences. The U.S. framed its strikes differently. By attacking underground nuclear sites at Fordow, Natanz, and Isfahan, Washington claimed to be hitting lawful military objectives. In principle, these targets were connected to Iran's nuclear programme and therefore of strategic relevance. Yet such strikes carried unique dangers. Environmental contamination was possible, and civilian populations living nearby would suffer if radioactive material leaked. The proportionality test therefore cannot stop at the immediate battlefield. The wider humanitarian and environmental impact also count (Byers 2003, 411–14). On that basis, the U.S. legal position appears more difficult to sustain. (IAEA 2025b). Each side defended itself publicly. Israel argued that civilian deaths were tragic but unavoidable in neutralizing existential threats. Iran claimed that technical failures were responsible for civilian casualties, not deliberate targeting. The U.S. insisted that the strikes were surgical and justified. But in international law, the standard is not political persuasion, it is compliance with the rules. And in June 2025, compliance was questionable across the board (United Nations 2025). The debate also revealed how fragile IHL enforcement is. Investigations take months or years, while the damage is immediate. Legal standards are supposed to constrain war, but when escalation begins, they often function as arguments after the fact. Each state insists on its legitimacy, points to the other's violations, and uses law as a weapon in narrative battles rather than a brake on violence (IAEA 2025a). In the end, the humanitarian cost was clear. Civilians in Iran, Israel, and potentially beyond faced risks that no legal argument could undo. Although the legal framework remained applicable, its constraining force was limited in practice. The June 2025 conflict again illustrated the gap that may emerge between the formal invocation of humanitarian principles and their effective observance in practice.

Conclusion

This study shows that the Israel–Iran rivalry is not one-dimensional. It compresses different logics into the same cycle of escalation: structural insecurity in an anarchic system, securitizing speech that transforms rivals into existential enemies, and a narrow legal right of self-defence that states stretch whenever restraint is most needed. What this means is that neither power sees itself as the aggressor. Both argue they are defending against rival. Both build that argument on a mixture of strategy, rhetoric, and law.

Realist theory helps explain why the line between defence and prevention collapses so easily. Israel institutionalised the doctrine of hitting early. The mindset is shaped by history: surrounded, outnumbered, scarred by past wars, it insists on acting before the danger materialises. Iran, by contrast, claims deterrence but behaves in ways that project power outward, so through proxies, rhetoric, and nuclear progress.

International law enters here, but not as a neutral referee. The tests of self-defence, so imminence, necessity, proportionality are applied after the event already occurred. In June 2025 this was visible step by step. Israel's strikes on Natanz and beyond looked more like prevention than pre-emption, under a restrictive reading of imminence. Iran's salvos of missiles looked like self-defence in principle but raised proportionality concerns. The United States framed its intervention as collective defence, but that claim rested on how the first two steps were classified. Humanitarian law layered further doubt: civilian harm in residential areas, the unreliability of Iranian rockets, and the environmental risks of striking hardened nuclear sites. The broader contribution of this case is to show how law and power are co-produced, not parallel tracks. Power provides capacity to strike, while law provides a vocabulary to make that strike acceptable, both at home and abroad. That interaction carries consequences. It means that preventive logic can slip through the cracks of self-defence doctrine. It means that proxies and rhetoric can be framed as deterrence, even when they destabilise. And it means that proportionality, the hardest standard to enforce, risks being reduced to political debate rather than legal constraint.

This analysis gives several implications for both policymakers and scholars. None of them fix the security dilemma, that cannot be solved so easily, but they do change the costs of abusing the self-defence framework. First, the evidentiary burden for imminence has to be made stricter. Right now, states invoke the Caroline formula, but they do so on their own terms. "Immediate" and "overwhelming" are turned into political judgments rather than factual thresholds. Israel in June 2025 said that waiting for Iran to cross the nuclear threshold would exclude defence, but US intelligence stated that Iran had not

yet decided to weaponize. That is precisely the space where preventive action sneaks in. If states were required to file indicia of imminence to the Security Council, (intelligence assessments, even summaries) the burden of proof would shift. This would not stop misuse, but it would make it harder to claim imminence on vague suspicion. As both Arend (2003) and Dinstein (2011) occurred both note, transparency is central to preserving the narrow character of Article 51. Second, proportionality has to be reconsidered when nuclear infrastructure is targeted. Ordinary proportionality looks at military advantage versus collateral damage. But nuclear sites are different. Strikes at Natanz or Fordow carry risks beyond immediate casualties. They risk contamination, cross-border humanitarian consequences, and long-term environmental harm. These are not “incidental” effects. They are foreseeable, and they can affect entire populations. A proportionality-plus test should become the standard, not only asking whether civilian harm outweighs military advantage, but also explicitly weighing environmental and regional consequences. *The Oil Platforms* (2003) judgment hinted at a broader proportionality analysis, and scholars like Byers (2003) have argued for expanding proportionality when new categories of risk are involved. Nuclear sites fit that description perfectly. Third, proxies must be integrated into necessity assessments. At present, states exploit deniability. Iran can argue that Hezbollah or the Houthis act independently, even while benefiting from Iranian training, weapons, and financing. This allows Tehran to destabilise Israel’s security environment while claiming it has not crossed the threshold of an armed attack. Necessity, however, should account for the degree of state control or material support. If a state sustains a proxy’s campaign through command links or logistics, that support should count when judging whether force in self-defence is “necessary.” Without such accountability, proxies distort the law. Byman (Byman 2005, 53-97) demonstrates how proxies create asymmetric advantage while shielding the sponsor from responsibility. The ICJ’s Nicaragua case already recognised the significance of material support, but doctrine has not moved far enough to capture today’s proxy networks.

These proposals are not radical. They do not remove mistrust, nor do they end cycles of escalation. But they make the costs of misusing self-defence higher. A state would think twice before labelling prevention as defence if it had to produce public evidence of imminence. Strikes against nuclear facilities would face stricter proportionality scrutiny if environmental risks were considered alongside immediate damage. And proxies would no longer provide a free pass for states to operate below the threshold of attribution. The narrowness of self-defence in the UN Charter is not an accident or a defect. It is intentional. Booth and Wheeler (2008) emphasise that the very

point of the security dilemma is that states always feel threatened, always tempted to act first. The law's function is to resist that temptation by keeping the legal door closed except in the narrowest cases. In conflicts where every side insists it is only reacting, narrowing the space for justification is not weakness, it is the point.

The June 2025 war shows what happens when that narrowness is bent too far. Prevention is relabelled as defence, retaliation is reframed as necessity, and alliances stretch collective defence until it becomes indistinguishable from intervention. Humanitarian principles are invoked, but usually after civilians have already paid the price. The result is not only destruction on the ground, but erosion of the legal order that is supposed to regulate it.

A following development further reinforces the article's central argument. After the completion of the June 2025 case study, a renewed escalation occurred on 28 February 2026, when Israel publicly characterized a new operation against Iran as "pre-emptive," while public reporting indicated U.S. coordination and rapid Iranian retaliation against Israel and regional targets hosting U.S. forces. At the same time, these events unfolded against the background of renewed diplomatic contacts over Iran's nuclear programme, which makes the legal claim of anticipatory self-defence even more contested. (Reuters 2026; United Nations 2026). Although the factual details of these developments are still unfolding at the time of writing, the emerging pattern reinforces the central argument of this study. Structural insecurity, securitized threat narratives, and doctrinal ambiguity surrounding the law of self-defence continue to interact in ways that make escalation difficult to avoid. February 2026 escalation confirms the claim that in the Israel–Iran rivalry, the legal vocabulary of self-defence is repeatedly invoked at the outer edge of Article 51, where pre-emption, prevention, collective defence, and escalation become increasingly difficult to separate.

This paper cannot resolve the rivalry. But it does show why legal standards and political narratives must be read together. They are not separate spheres. They operate as mutually reinforcing dimensions of the same strategic process. Israel and Iran are locked in a cycle where law functions as a strategic instrument in parallel with material force. This is the central implication of the analysis. The broader implication is that the resilience of international law is tested not in periods of peace, but in moments of acute crisis when states seek to operate at the outer limits of legal justification. June 2025 was exactly such a test. The failure was not only the destruction it produced, but the way law itself became stretched. The principal danger for the future lies not only in renewed escalation, but also in the gradual normalization of preventive force under the language of self-defence.

ПРЕВЕНЦИЈА, ПОСРЕДНИЧКИ АКТЕРИ И ГРАНИЦЕ САМООДБРАНЕ: МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И БЕЗБЕДНОСНА ДИЛЕМА У ИЗРАЕЛСКО-ИРАНСКОМ РИВАЛСТВУ

Александар Ђекић¹

АПСТРАКТ

Овај рад испитује интеракцију моћи, дискурса и права код подстицања ескалације у ривалитету између Израела и Ирана. Такође, поставља питање под којим условима тврдња о самоодбрани прелази у противзакониту превенцију. Постављени оквир комбинује структурни реализам, офанзивни реализам и теорију секуритизације са доктринарном анализом члана 51 Повеље Уједињених нација (УН) и кључне пресуде Међународног суда правде (МСП). Низ напада из јуна 2025. године служи као студија случаја, уз ослањање на дебат у УН, јавне изјаве и обавештајне податке из отворених извора. Закључци указују на три динамике које се преклапају. Прво, структурна несигурност подстиче антиципативно деловање: Израел је институционализовао превентивну логику као стратешку културу. Друго, секуритизациони говорни акти, попут иранске реторике о егзистенцијалној угрожености, претварају претње у оправдање за предузимање ванредних мера. Треће, правни критеријуми непосредне претње, нужности и пропорционалности више пута се растежу, поготово када су укључена нуклеарна инфраструктура и мреже посредничких актера. Међународно хуманитарно право додатно ограничава пропорционалност, али се његова примена у пракси показала крхком. Студија предлаже строже доказне стандарде за дефинисање непосредне претње, тест „пропорционалност-плус“ за нуклеарне објекте и укључивање посредничких актера у процену нужности. Заједно, ова прилагођавања би сузила злоупотребу самоодбране и оснажила правна ограничења у ривалитетима високог ризика.

КЉУЧНЕ РЕЧИ

безбедносна дилема; секуритизација; офанзивни реализам; дефанзивни реализам; члан 51; колективна самоодбрана; стандард непосредне претње; пропорционалност; ризици по нуклеарну инфраструктуру

Цитирајте овај чланак као: Ђекић, Aleksandar. 2026. "Prevention, Proxies, and the Limits of Self-Defence: International Law and the Security Dilemma in the Israel–Iran Rivalry". *The Review of International Affairs* LXXVII (1196): 215–260. https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2026.77.1196.5

¹ Докторанд, Факултет безбедности, Универзитет у Београду, Србија.

Увод

Сукоб између Израела и Ирана једно је од најстаријих и најзначајнијих ривалитета у савременим међународним односима. У питању је војно, правно, идеолошко, па чак и симболичко супарништво, при чему сваки слој учвршћује онај следећи. Оно што овај случај чини посебно корисним, јесте то што открива танку линију између легалне самоодбране и незаконитих превентивних удара. Овај рад полази од основне премисе, а то је да циклуси ескалације између Израела и Ирана обликују три фактора који се преклапају: структурни притисци, политички дискурс и међународно право. Кључно истраживачко питање је директно: када се неки чин који је означен као „самоодбрана“ заправо претвара у противправну превенцију? Ова разлика није само семантичке природе. Њене последице обликују међународну стабилност. Како бисмо одговорили на ово питање, размотрићемо га из три угла.

Теорије у међународним односима објашњавају зашто државе, посебно у светлу перципиране егзистенцијалне претње, могу да нагињу ка превентивном деловању. Структурни реализам Кенета Волца (Kenneth Waltz) представља међународни систем као анархичан, што значи да је државама препуштено да се саме обезбеде услед одсуства централне власти у међународним односима (Waltz 1979, 91-93). Офанзивни реализам Џона Миршајмера (John Mearsheimer) иде и даље, те тврди да управо несигурност подстиче превентивно понашање (Mearsheimer 2001, 36–37).

Други угао гледишта јесте да перцепција претње није само ствар опипљиве силе. Безбедносне претње могу да буду обликоване политичком реториком и јавним дискурсом. Лидери одређене претње дефинишу као егзистенцијалне кроз јавне наративе и институционалну реторику. Оваква формулација оправдава политике које излазе ван уобичајених оквира и које би иначе биле неприхватљиве. Ови „секуритизациони потези“ помажу у изградњи консензуса када је у питању предузимање акције (Buzan, Wæver, i de Wilde 1998, 23–26).

Правна димензија ривалитета између Израела и Ирана функционише у оквиру Повеље Уједињених нација (УН), која успоставља општу забрану употребе силе уз истовремено признавање инхерентног права на самоодбрану као одговора на оружани напад (Уједињене нације 1945, члан 51). Суштинска ограничења која регулишу ово право су нужност, пропорционалност и праг оружаног напада, који произилазе из обичајног међународног права у тумачењу Међународног суда правде (МСП). Међутим, примена ових ограничења постаје посебно сложена у контекстима које карактеришу антиципативно резонување,

посреднички актери и индиректна конфронтација. Док су превентивне акције против непосредног напада и даље предмет расправе међу стручњацима, превентивна употреба силе усмерена на спекулативне или дугорочне претње у великој мери се сматра неспојивом са оквиром саме Повеље. У овом контексту, Израел представља ирански нуклеарни програм и регионалну мрежу посредних актера као егзистенцијалне ризике који захтевају одбрамбене мере. С друге стране, Иран карактерише израелске нападе и тајне операције као кршење суверенитета и незакониту употребу силе. Свака од страна позива се на језик самоодбране док га пориче оној другој. Ово реципрочно уоквиравање одражава класичну динамику безбедносне дилеме у којој се мере једног актера, предузете у циљу јачања безбедности, тумаче као офанзивна припрема од стране другог актера, чиме се појачавају ризици од ескалације унутар односа који је обликован асиметријом и трајним стратешким неповерењем (Booth and Wheeler 2008, 4–7).

Овај рад користи комбиновани приступ. Ослања се на реалистичку и теорију секуритизације како би одредио очекивања о томе како се државе понашају под претњом. Рад потом врши процену правних оквира који тврде да регулишу примену силе, односно Члан 51 Повеље УН и са тиме повезане пресуде МСП. У циљу интеграције теорије и права, рад такође испитује ескалацију између Израела и Ирана из јуна 2025. године, уз помоћ реалних доказа као што су јавне изјаве, дебате у УН и обавештајни подаци отвореног извора, док ревидирани закључак укратко бележи накнадни развој догађаја од 28. фебруара 2026. године, као накнадну референтну тачку за главни аргумент овог рада, чија је поставка да су закон и моћ уско испреплетени у оправдању и регулисању силе између држава. Закон обликује политичко оправдање, док моћ дефинише правну могућност. Схватање тачке пресека овог двога, помаже нам да видимо где правни аргументи постају алати стратегије.

Структура самог рада прати ову логику. Одељак II поставља теоријске основе. Одељак III истражује ирански безбедносни наратив. Одељак IV представља дебату о превентивном нападу у међународном праву. Одељак V примењује све наведено на догађаје из јуна 2025. године. Закључак даје осврт на оно што нам овај случај говори о границама права у сукобима са високим улозима. Циљ ове студије није давање јасних одговора, имајући у виду структурне и правне индетерминизме који карактеришу међународни систем. Уместо тога, она поставља питање како можемо да разумемо сукоб, као и на који начин претња, законитост и перцепција међусобно делују и где се заиста налази граница између одбране и агресије.

Безбедносна дилема и превентивни рат

Најбољи начин за разумевање ривалитета између Израела и Ирана јесте кроз призму безбедносне дилеме. Класична теза тврди да анархични поредак међународног система без арбитра, ствара трајну несигурност (Waltz 1979, 115–123). У таквом окружењу, чак и одбрана делује као претња. Волцов структурни реализам тврди да међународна анархија приморава државе на самопомоћ (Waltz 1979, 118–119). Будући да намере не могу да се провере, одбрамбене мере се тумаче као припреме за удар. Џервис (Jervis) показује да се овај ланац перцепција брзо увија у спиралу ескалације која се ретко кад завршава без повећаних тензија или отвореног сукоба (Jervis 2017, 82–83).

Бут и Вилер додају још један слој. Они описују „двоструку“ дилему: ствар није само у томе да се протумаче намере ривала, већ и у одлучивању како да одговоре, а да се ствари не погоршају (Booth i Wheeler 2008, 3-6). Понекад државе доносе закључак да би одлагање повећало њихову рањивост и стога прибегавају превентивним акцијама, а у том тренутку постаје тешко направити разлику између одбрамбене логике и превентивне употребе силе. Израел посматра ирански нуклеарни развој и регионални утицај као директне претње. Одговорио је ваздушним нападима, саботажама, обавештајним операцијама и представио их као одбрамбене. С друге стране, Техеран то види као провокације усмерене на промену режима, што га подстиче да се окрене посредничком (прокси) ратовању и реторици, представљајући своју позицију као неопходну за одвраћање. Овај образац појачава се регионалним безбедносним комплексом Блиског истока, у којем војне, политичке и реторичке промене у једној арени, одјекују у другима (Buzan, Wæver, i de Wilde 1998, 166-171).

Одбрамбени реализам и превентивни напад

Одбрамбени реализам полази од основне претпоставке да државе превасходно желе да опстану, а не да доминирају. Ово је уједно и срж Волцове аргументације. Експанзија у већини случајева доноси више проблема него што их решава (Waltz 1979, 91-93). Миршајмер преокреће ову логику. У анархичном окружењу, није довољно само преживети. Када се укаже прилика, рационални актери се покрећу како би обезбедили предност, чак и ако то значи прелазак у офанзиву (Mearsheimer 2001, 21-23). Тензија између ове две перспективе од кључног је значаја за разлику између одбране и превенције.

Стратешка доктрина Израела јасно илуструје ову тенденцију. Напад на ирачки реактор Осирак 1981. године, који је накнадно повезан са Бегиновом (Begin) доктрином, учврстио је став да новонастале егзистенцијалне претње треба прекинути пре него што сазру (Yadlin 2018). Иако никада није формализована као свеобухватна доктрина, ова логика постала је укореењена у израелској култури стратегије да се превентивна акција не представља као агресија, већ као неопходан одговор на акутну рањивост и перципиране ризике одлагања (Oren 2002, 98, 157-158).

Слично томе, Иран своје понашање приказује као одбрамбено. У условима санкција, регионалне изолације и сталног притиска, Техеран свој нуклеарни програм представља као облик стратешког осигурања и средство одвраћања, а не провокације (Bowen i Moran 2015, 687–707). Истовремено, његова подршка посредничким групама као што су Хезболах, Хамас и Хути, заједно са реториком усмереном против Израела и регионалног присуства САД, чини да његови противници тешко могу да прихвате такве тврдње. Без обзира на то да ли Иран намерава да први удари или не, форма његовог регионалног става компликује свако тумачење таквог понашања као чисто одбрамбеног (Crawford 2003, 33-35).

С друге стране, разлика између дефанзивног и офанзивног понашања остаје нестабилна у пракси. Иран представља свој став као неопходан за опстанак режима, док Израел исти тај став тумачи кроз претпоставке најгорег сценарија о предстојећој опасности и то чини суштину проблема. Када оба актера верују да се бране, а да се онај други спрема за напад, простор за грешку нестаје. Сваки корак, без обзира на то са коликом пажњом се оправдава, може погрешно да се протумачи, што се обично и догађа (Jervis 2017, 67–75). Регионална динамика само погоршава ствари. Блиски исток није само скуп, већ читава мрежа билатералних тензија. Један потез у Сирији, утиче на понашање у Либану. Напад дроном у Ираку, може да одјекне у Заливу. Ова међусобна повезаност претвара локалне калкулације у регионалну нестабилност. (Buzan, Wæver, i de Wilde 1998, 12-13). Такође, морамо да узмемо у обзир и јавно мњење у овим државама. Израелски лидери поступају под сећањем на рат за опстанак, јавна очекивања и страх да ће бити затечени неспремни. Превентивне мере се не само толеришу, већ се и очекују (Levy 2002, 2-4). У Ирану се политички наратив врти око отпора и одвраћања. Режим мора да пројектује снагу, чак и када је под притиском, што често доводи до позирања које споља изгледа офанзивно. Оно што на крају добијамо, јесте доктрина обликована

страхом, историјом и очекивањима, а не само стратегијом (Johnston et al. 2020, 3-5).

Стратешки положај Ирана: посреднички актери и реторички наратив

Став Ирана у погледу безбедности често се објашњава преко три теоријска угла. Теорија секуритизације показује начин на који лидери могу да ескалирају обична питања у егзистенцијалне претње тако што их правилно формулишу. Иран деценијама користи овај облик тумачења претњи. Када његови лидери изговарају слогане попут „Смрт Израелу“, таква реторика може да се протумачи као потез секуритизације (Reuters 2024). Израел се представља не само као још један ривал, већ као опасност по идентитет Ирана, па чак и по опстанак режима. Овакав језик оправдава акције које би иначе могле да изгледају као претеране (Buzan, Wæver i de Wilde 1998, 23-27). Други угао је офанзивни реализам, који тврди да ће државе искористити сваку прилику да промене равнотежу снага (Mearsheimer 2001, 21–35). Коришћење посредника од стране Ирана одговара овом опису. Подршка Хезболаху, Хамасу, Хутима и милицијама у Ираку, ствара тачке притиска око Израела. Ове групе дају Техерану стратешку дубину, али и могућност порицања. Иран може да пројектује моћ, а да се не изложи увек директно. Са ове тачке гледишта, Техеран се не само брани, већ маневрише ради стицања предности (Johnston et al. 2020, 5-7). Трећи угао је дефанзивни реализам, који тврди да су ирански нуклеарни програм и мреже посредничких актера заштита од израелске снаге и могућности превентивних удара. У анархичном систему, без вишег ауторитета који би му гарантовао безбедност, Техеран ове алате сматра неопходним. Оно што може да изгледа агресивно споља, код куће може да се протумачи као основно самоодржање (Waltz 1979, 88–97). Иран реторички секуритизује Израел, понаша се офанзивно преко посредника и даље тврди да има одбрамбену логику у име опстанка режима. Ова комбинација производи стратешки став који је тешко јасно протумачити и та двосмисленост одржава циклус неповерења.

Мрежа снага посредничких актера (проксија)

Ирански прокси систем (систем посредничких актера) има истовремено две сврхе: да умножава силу и управља ризиком од ескалације. Мрежа је координисана преко Исламске револуционарне гарде – снаге Кудс (IRGC-QF), које руководе финансирањем, обуком,

обавештајним подацима и линијама снабдевања наоружањем које се протежу преко Либана, Сирије, Ирака, Јемена и Газе. Логика овакве поставке је двострука. Прво, она мења равнотежу снага у региону без потребе директног борбеног ангажмана Ирана. Друго, она води у вероватно порицање. У случају деловања Хезболаха или шиитске милиције, Техеран може да се дистанцира, чиме смањује шансу за тренутну одмазду на сопствену територију (Stejt департмент 2020, 198-200). Активности IRGC-QF крећу се од убацивања саветника до организовања кампова за обуку, оснивања параван компанија и логистичких чворишта. Они обезбеђују наоружање, почев од основног као што је малокалибарско оружје, до софистицираног као што су прецизно вођена муниција и дрoнови, али шири и оперативне методе за тајне акције и пропаганду. Из наведених разлога, ова мрежа није једнообразна. На једном крају је Хезболах, чврсто повезан са иранском командном структуром. На другом крају постоје лабавије везе са фракцијама у Ираку или међу Хутима у Јемену. Флексибилност отежава предвиђање како, када или где ће се притисак применити (DIA 2019, 15-39).

Хезболах представља само језгро и он није само милиција, већ је и политички актер са стварном влашћу. Његов ракетни арсенал, као и десетине хиљада људства, генерише сталну претњу Израелу на северу у смислу константне опасности, док истовремено обесхрабрује нападе на Иран. У Гази су везе Ирана са Хамасом и Палестинским исламским џихадом мање доследне, али и даље важне. Финансирање и обука учинили су ракетне кампање Хамаса више разорним и прецизнијим, уз периодично тестирање израелске ваздушне одбране (Stejt департмент 2020, 257–258). У Ираку, мрежа Техерана допире до шиитских милиција које делују и као домаћи актери и као алати спољног утицаја. Ове групе су у стању да поремете интересе САД, индиректно угрозе Израел и одржавају логистичке коридоре који повезују Иран са Сиријом (DIA 2019, 60–61). У Јемену, иранска подршка Хутима шири утицај Техерана до Црвеног мора. Иако далеко од Израела, Хути компликују поморску безбедност и пружају Ирану начин за хоризонталну ескалацију, ако се за тиме укаже потреба (DIA 2019, 61-62).

Све ово значи да израелска одбрана мора да буде истовремено распоређена преко севера, југа и истока. Ово распоређивање одражава логику офанзивног реализма. Окружујући противника партнерима и посредницима, Иран смањује предност конвенционалне израелске надмоћи (DIA 2019, 57–63).

Секуритизација Израела и логика равнотеже снага

Фраза „Смрт Израелу“ није реликт иранске револуције и слогана из 1979. године, већ део иранског политичког речника који наставља да мобилише његове грађане (Reuters 2024). Из перспективе секуритизације², говорни чин мора да идентификује егзистенцијалну претњу, позове на ванредне мере и да буде прихваћен од стране јавности (Buzan, Wæver i de Wilde 1998, 23-27). Ирански лидери лако испуњавају ове услове. Они тврде да само постојање Израела угрожава темеље Исламске Републике. Ову тврдњу поткрепљују указивањем на двосмислен нуклеарни статус Израела³ и његову историју превентивних удара, које презентују као доказ да се Техеран суочава са истребљењем ако остане пасиван и зато је реторика везана за праксу. То нису само речи, већ и политика: подршка наоружаним групама, рад на ракетним програмима и напори да се одржи нуклеарно одвраћање (Buzan, Wæver i de Wilde 1998, 52-57). Ниједна од ових мера није рутинска, већ управо она врста ванредне акције коју истиче теорија секуритизације. Револуционарни наратив је обликовао генерације, чинећи отпор Израелу делом иранског идентитета. У иностранству, Иран добија барем делимичну валидацију. Несврстане државе и анти-империјалистички покрети често одражавају његов оквир, дајући Техерану изванредан степен дипломатског покрића (DIA 2019, 34–41). На овај начин, Израел постаје не само противник већ „референтни објекат“ чије се уништење представља као предуслов за безбедност Ирана.

Миршајмеров офанзивни реализам објашњава други део стратегије. Држава која не може да парира свом супарнику, често ће посезати за индиректним инструментима моћи (Walt 1987, 17–29). У овом регионалном ривалитету које карактеришу квалитативне асиметрије, посебно у ваздушној моћи, интеграцији обавештајних служби и технолошкој софистицираности, Иран би сносио значајне трошкове у

² Иако се теорија секуритизације често схвата као краткорочни говорни чин осмишљен тако да оправда ванредне мере, у пракси може да се укорени као дугорочни стратешки наратив. Мостафа Пақдел Мајд (Mostafa Pakdel Majd 2025, 1-2, 5) тврди да се у случају Ирана „политичка цена повезана са десекуритизацијом имиџа Ирана, временом повећавала“, што значи да је секуритизација деценијама карактерисала управљачку логику Ирана.

³ У овом раду, „нуклеарна двосмисленост“ односи се на дугогодишњу политику Израела да нити потврђује нити пориче поседовање нуклеарног оружја, чиме одржава непријављени, нетестирани капацитет као „осигурање“ од егзистенцијалних претњи, избегавајући притом политичку и стратешку цену отворено декларисаног нуклеарног става (Mednick 2025).

одрживом, директном конвенционалном сукобу са Израелом. Напредни израелски ваздушни капацитети, у комбинацији са подршком САД, стварају домен у којем се Техеран суочава са јасним недостацима. То не подразумева одсуство иранских конвенционалних капацитета. Иран је показао значајне капацитете за ракете и дроне, као и способност доношења штете балистичким нападима. С друге стране, географија региона, у комбинацији са израелском ваздушном надмоћи, ограничава способност Ирана да претвори ове ресурсе у одрживу конвенционалну доминацију. Под овим условима, индиректно умножавање силе постаје стратешки рационално. Хезболах, Хамас, Хути и ирачке милиције проширују домет Ирана на начине на које редовна војска не може (Вутан 2005, 92–97). Ови актери врше притисак на израелску одбрану и приморавају Израел да троши ресурсе док је у сталном стању приправности за вишеструке претње (Chipman 2019, 105-113). Посредници такође пружају уверљиво порицање. Техеран може да тврди да није директно одговоран за сваку ракету или заседу. Ово не брише њихову везу, али компликује простор за директну одмазду. Географија ових група, које окружују Израел из више праваца, додатно повећава кредибилитет одвраћања. Са становишта Ирана, ово је одбрамбена нужност, иако је његов офанзивни карактер подједнако очигледан (Mearsheimer 2001, 21-35). Посредници не само да штите, већ и пројектују утицај и ограничавају слободу деловања Израела у региону.

Даља анализа бави се улогом нуклеарних капацитета. Волцов одбрамбени реализам тумачи нуклеарне капацитете као крајње средство за опстанак. Ако Иран поседује макар и потенцијал за нуклеарно оружје, вероватноћа да ће Израел покушати превентивни напад се смањује (Waltz and Sagan 2002, 3–17). Званичници у Техерану често су ово говорили, при чему су свој рад на нуклеарном програму представљали као „стратешку нужност“, а не као агресију. Но, како се Бел надовезује на Миршајмера и друге у дебати о стабилности и нестабилности, када држава једном поверује да има кредибилно средство одвраћања, она може да се осети слободнијом да делује агресивно на конвенционалном нивоу (Bell 2015, 92–95). Случај Ирана одражава ту логику: нуклеарни програм пружа штит за операције његових посредничких актера. Израел не може да делује против Хезболаха или против иранских позиција без калкулације ризика од нуклеарне ескалације, ма колико мали тај ризик био.

Ирански дискурс у вези са нуклеарним програмом протеже се кроз два поља која се делимично преклапају. У формалној дипломатији, Техеран се доследно позива на своје право према Споразуму о неширењу нуклеарног оружја (NPT) да развија мирнодопску нуклеарну

енергију. Истовремено, неки високи званичници дали су условне изјаве одвраћања које сугеришу да би, ако би постојање Ирана било угрожено, његова нуклеарна доктрина могла да се промени (агенција ИРНА на енглеском језику 2024). Иако ове изјаве не представљају експлицитну изјаву о нуклеарном наоружању, оне доприносе окружењу стратешке двосмислености. Ова двосмисленост је од кључног значаја за динамику безбедносне дилеме. Из перспективе Ирана, програм је уоквирен и оправдан као суверено право. Из перспективе Израела, комбинација капацитета обogaћивања, непотпуне транспарентности у одређеним доменима верификације и условне реторике одвраћања, одржава перцепцију латентног потенцијала за пробој. У таквом ривалитету, који карактерише стално непријатељство, ова преостала неизвесност постаје политички одлучујућа.

Оно што се овде појављује јесте слојевита стратегија. Са психолошке стране, реторика секуритизације често приказује Израел као сталног егзистенцијалног непријатеља, чиме се одржава домаће јединство, мобилише „Осовина отпора“ и сигнализира одлучност. Са материјалне стране, Иран улаже у ракете, пројектиле, дронове, финансијску помоћ и нуклеарну технологију (Chirman 2019, 11-23). Ове две димензије се међусобно увеличавају. Реторика појачава сигнализацију одвраћања, док материјални капацитети дају кредибилитет тој реторици. Циклус се сам појачава (Booth i Wheeler 2008, 3–20). Дугогодишња политика Израела у погледу нуклеарне двосмислености, такође доприноси структурној несигурности. Тиме што нити потврђује нити пориче поседовање нуклеарног оружја остајући ван оквира НПТ, Израел чува стратешку флексибилност и своди на минимум дипломатску изложеност. Из перспективе Техерана, ова позиција појачава перцепцију егзистенцијалне рањивости. Оваква динамика ескалације у којој свака страна тумачи одбрамбене мере друге стране као доказ офанзивне намере, не лежи само у доказивим кршењима, већ и у сталној неизвесности коју ствара интеракција реторике, мрежа посредничких актера и нуклеарног става обе стране.

Безбедносна дилема: тумачење, одговор и структура

Посматрање позиције Ирана кроз призму секуритизације, офанзивног и дефанзивног реализма заједно, показује сву слојевитост безбедносне дилеме. Прва је дилема тумачења. Израел посматра иранску реторику, говор о нуклеарном програму, претње да ће уништити Израел и стално наоружавање посредника и види офанзиву, припрему за агресију. Иран посматра израелске нападе у Сирији (IAEA 2011,

GOV/2011/30), сајбер саботажу (BBC 2021) и стални наратив о превентивном рату и у томе види егзистенцијално непријатељство. Ниједна од страна не верује да је она друга једноставно дефанзивна. Друга је дилема одговора, у којој су лидери на обе стране опрезни. Ако узвратите снажно, ризикујете спиралу ескалације. Ако се уздржите, ризикујете да вас виде као слабе, што само по себи позива на напад (Booth i Wheeler 2008, 12–16). Ово је проблем „опције која није добра“ и која се налази у сржи многих ривалстава, а на Блиском истоку га увећава домаћи притисак. Јавност у обе земље очекује снагу, а не опрез.

На крају, ту је и структурна дилема. Равнотежа снага се непрестано мења. Иранска мрежа посредничких актера се стално шири, а његов нуклеарни програм додаје још један ниво неизвесности. Израел одговара тако што се све више ослања на САД и гура системе противракетне одбране до крајњих граница. Уместо да стабилизују равнотежу, ове мере додатно појачавају неизвесност. Свака од страна се прилагођава другој, али никада на начин који смањује несигурност. Све заједно, резултат је спирала која саму себе појачава и која је управо онаква какву Бут и Вилер описују као готово неизбежну (Booth i Wheeler 2008, 1–30). Мере које једна страна схвата као одбрамбене или одвраћајуће, друга страна тумачи као претеће или провокативне. Иранска стратегија комбинује речи и материјалну моћ. Секуритизациони говорни чиновници приказују Израел као егзистенцијалну опасност, док посредничке снаге и нуклеарни напредак пружају алате за поткрепљивање ове тврдње. И одбрана и офанзива су помешани, понекад неразлучиви. Ова мешавина генерише рањивост Израела и храни стални осећај кризе. Дубљи проблем лежи у томе што граница између самопомоћи и присиле бледи. Свака мера која се предузима ради опстанка, постаје разлог за ескалацију друге стране. Препознавање овог дуалитета, дискурзивног и материјалног са једне и дефанзивног и офанзивног са друге стране, неизбежно је у настојању да се разуме зашто је овај ривалитет тако тешко деескалирати и зашто једноставни политички рецепти ретко кад функционишу.

Међународно право и легитимитет

Члан 51 Повеље УН признаје „урођено право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада“ (Уједињене нације 1945, члан 51). Стога, овај члан етаблира право које је засновано на овом споразуму, а које дозвољава да се у самоодбрани прибегне сили. Међутим, он не дефинише суштинска ограничења која регулишу начин на који то право може да се оствари. Захтеви непосредности, нужности

и сразмерности не произилазе из самог текста овог члана, већ из обичајног међународног права. Најпознатији пример њихове артикулације налазимо у Преписци о броду *Caroline* из 1837. године, у којој се захтевало да нужност самоодбране буде тренутна, огромна и да не оставља избор средстава (Arend 2003, 90-91). Ове принципе је од тада више пута потврђивао Међународни суд правде, укључујући и у случају Никарагва (МСП 1986, §176). Можемо да кажемо да члан 51 пружа правни окидач, док обичајно међународно право регулише услове под којима сила може да се употреби на законит начин. Још једно питање тиче се значења „оружаног напада“. У случају Никарагве, Суд је направио разлику између „најтежих облика употребе силе“ и мање озбиљних инцидената, често описаних као „обични гранични инциденти“. Одлучујући критеријум је идентификован као обим и ефекат операције (МСП 1986, §189-§195). Само употреба силе која достиже довољан ниво озбиљности, квалификује се као оружани напад који је у стању да активира Члан 51. Ова разлика остаје кључна за савремену судску праксу и постаје посебно релевантна у ситуацијама које укључују поновљено, али ограничено прекогранично насиље.

Концепт непосредности остаје један од најспорнијих елемената у овом оквиру. Превентивна самоодбрана од непосредног оружаног напада традиционално се сматра компатибилном са формулом из случаја *Caroline*, под условом да је нужност огромна и да нису доступна алтернативна средства. Превентивна самоодбрана усмерена против удаљеније или спекулативне будуће претње, генерално се сматра неспојивом са строгим тумачењем Члана 51. Савремени покушаји проширења појма непосредности, посебно након 11. септембра 2001. године, тврдили су да формула из случаја *Caroline* не треба да се схвата искључиво у временском смислу. Према овом гледишту, непосредност се процењује у зависности од контекста, при чему се не позива само на очекивано време напада, већ и на природу саме претње, вероватноћу напада, вероватни обим штете, као и да ли претња представља део континуираног обрасца оружане активности и да ли постоји још нека изводљива прилика за ефикасно деловање у самоодбрани (Bethlehem 2012, 775-777). Овакво резонување одразило се не само у Стратегији националне безбедности САД из 2002. године, која је тврдила да концепт непосредности мора да буде прилагођен могућностима и циљевима савремених противника, већ и у каснијим званичним изјавама САД, Велике Британије и Аустралије, које су подржале шире и не сасвим стриктно временско тумачење непосредног напада барем у неким околностима (Schmitt 2003, 515-518; Wright 2017). Конкретно, правни саветник САД изјавио је 2016. године да одсуство прецизних сазнања о

времену и месту напада, не искључује налаз о непосредности када постоји разумна и објективна основа за закључак да је оружани напад непосредан, док је Аустралија ово питање поставила као да ли се држава жртва приближава својој „последњој могућој прилици“ за деловање (Egan 2016, 237-241; Brandis 2017, 6-13).

Ова расправа постаје посебно акутна у контексту оружја за масовно уништење. Заговорници проширеног стандарда наводе аргумент да релевантна „тачка без повратка“ може да буде технолошке, а не политичке природе. Када држава достигне ниво обогаћивања, спремности за наоружавање или капацитета за испоруку који омогућава брзу конверзију капацитета у оперативно оружје, чекање на јасне доказе о коначној политичкој одлуци о нападу може да елиминише последњу реалну прилику за спречавање катастрофалне штете (Inbar 2006, 85–100). Из ове перспективе, захтев нужности може да се искристализује пре него што традиционални показатељи непосредности постану видљиви. Међутим, супротан приговор и даље остаје значајан. Уколико се дозволи да опасност заснована на капацитетима превише лако замени конкретне доказе о предстојећем оружаном нападу, концепт непосредности ризикује да се уруши у оправдање за превентивни рат. Из тог разлога, чак ни шира тумачења антиципативне самоодбране не уклањају потребу за одржавањем јасне разлике између одбрамбених акција против стварног предстојећег напада и незаконите употребе силе усмерене на спекулативну или далеку будућу претњу (Dinstein 2011, 193-198).

У овом контексту, нужност намеће питање да ли је конкретна употреба силе била строго неопходна да би се у датим околностима зауставио или одбио оружани напад. Ово питање је функционално, а не формално, што значи да ли су ненасилне алтернативе биле реално у стању да неутралишу претњу у датом тренутку (Dinstein 2011, 231-232). Чак и ако је употреба силе оправдана, она не може да буде прекомерна у односу на штету са којом се суочавамо или која је нанета (ICJ 2003, §77). Пропорционалност регулише обим и интензитет одбрамбених акција након што је активирано право на самоодбрану.

У оквиру ове структуре, израелски став може да се реконструише дуж два главна правна пута. Први је приписивање посредничког понашања Ирану, а други је позивање на актере самоодбране који делују са стране територије.

Члан 8. Закона о одговорности држава за међународно незаконита дела (ARSIWA), приписује држави понашање недржавних актера који делују према њеним упутствима или под њеним руководством или контролом (Комисија за међународно право 2001, члан 8). Према

стандарду ефективне контроле који је артикулисао МСП у случају Никарагва, приписивање захтева контролу над одређеним операцијама. Опште финансирање, наоружавање, обука или политичка подршка нису довољни у одсуству оперативног руководства (МСП 1986, §114-§117). Уколико се примени овај строги стандард, утврђивање да се напади посредничких актера у правном смислу могу приписати Ирану, постаје знатно теже. Насупрот томе, шири стандард „укупне контроле“ који је развио МКСЈ у случају Тадић, снижава праг фокусирајући се на општу организацију и координацију, а не на контролу специфичну за дату операцију (МКСЈ 1999, ставови 130–145). Ако би се овај приступ прихватио као регулативни када је у питању одговорност државе у општем међународном праву, Израел би могао веродостојније да тврди да одржива и структурисана иранска подршка омогућава да се напади посредничких актера припишу Техерану. Међутим, МСП је доследно потврђивао тест ефективне контроле, остављајући статус оспореног приступа укупној контроли ван специфичног контекста међународног кривичног права. Правне последице ове разлике су значајне. Ако се напади посредничких актера могу приписати Ирану, Израел може да окарактерише одбрамбене мере против иранских мета као одговоре на међудржавни оружани напад. Међутим, ако то није случај, правни основ за проширење силе на иранску територију постаје крхкији и уместо тога мора да се ослони на шире аргументе који се тичу индиректног учешћа или саучесништва.

Независно од приписивања, Израел се такође ослањао на образложење самоодбране усмерено на недржавне актере. Према такозваној доктрини „непостојања воље или способности“, држава може да употреби силу против недржавних актера који делују са територије друге државе ако та држава није вољна или способна да спречи оружане нападе. Ово образложење се често користи у вези са израелским операцијама у Либану и Сирији, где се за наоружане групе тврди да делују ван ефективне контроле власти. Ова доктрина не захтева приписивање понашања наоружане групе територијалној држави. Место тога, она прекограничну употребу силу уоквирује као неопходну за заустављање оружаних напада у току, које држава домаћин не може или неће сузбити (Skantz 2017, 31-41). Државна пракса у овом случају није уједначена, док су *opinio juris* подељена. Док се бројне државе ослањају на слично образложење у контексту борбе против тероризма, друге га одбацују као неспојивог са стриктном заштитом територијалног интегритета који је уграђен у члан 2(4). Следствено томе, иако ова доктрина пружа структурално оправдање за израелску акцију, она не

ужива универзално прихватање у оквиру међународног права (Skantz 2017, 70-72).

Узети заједно, ови путеви показују да израелско правно резонување функционише у оквирима признатих доктринарних категорија, док често прелази њихове спољне границе. Било да се ради о експанзивним тумачењима приписивања или ослањању на оспорене доктрине самоодбране, аргумент зависи од тога колико се строго тумаче оквир Повеље УН и стандарди ARSIWA. Правна дебата не елиминише основне безбедносне проблеме који мотивишу одређено понашање државе. Уместо тога, она даје структуру речнику кроз који се ти проблеми артикулишу, оправдавају и оспоравају. У ривалитетима високог интензитета, доктринарна двосмисленост не елиминише ескалацију, али обликује правни језик кроз који се ескалација рационализује.

Ескалација у јуну 2025. године

Први такав акт одиграо се 13. јуна 2025. године када је Израел покренуо операцију „Успон лава“, изводећи низ ваздушних удара на више од стотину циљева у Ирану. Током операције гађани су Натанз и друга постројења везана за нуклеарно оружје, а наводно је резултирала убиством неколико научника и команданата, што је имало како непосредни војни значај, тако и ширу стратешку сигналну вредност (Guardian 2025). Израел је ову операцију окарактерисао као превентивну самоодбрану, тврдећи да ирански програм обогаћивања који све више напредује, сужава прозор у којем би одбрамбена акција остала изводљива (Израелско министарство спољних послова 2025). Ово оправдање наилази на потешкоће у оквиру *jus ad bellum*. Члан 51 дозвољава самоодбрану само „у случају да дође до оружаног напада“. Док обичајно међународно право дозвољава одбрамбену акцију против непосредног напада, формулација из случаја *Caroline* захтева да нужност буде „тренутна, надмоћна и без остављања избора у погледу других средстава“. У време напада, јавно доступне обавештајне процене указивале су на то да, иако је обогаћивање напредовало, Иран није донео политичку одлуку о наоружавању и процењено је да је годинама далеко од производње било какве нуклеарне направе (Канцеларија директора Националне обавештајне службе 2025, 26). Према рестриктивном тумачењу непосредности, ова временска дистанца слаби тврдњу о превентивним ударима и помера ову операцију ближе превентивној акцији, што остаје неспојиво са структуром Повеље. Међутим, према ширем, контекстуално осетљивом приступу, Израел би могао да тврди да одлучујуће питање није да ли је Иран већ донео јасну

одлуку да покрене оружани напад, већ да ли је његов нуклеарни програм достигао фазу у којој би даље одлагање елиминисало последњу реалну прилику да се спречи брза материјализација егзистенцијалне претње. Нужност у овом случају представља паралелни изазов. МСП дефинише нужност функционално, што значи да ли је сила строго потребна да би се зауставио или одбио оружани напад. Текући дипломатски преговори, иако крхки или стратешки ограничени, компликују тврдњу да није преостало ниједно алтернативно средство (Britannica 2025). Операција из 2025. године стога делује у складу са дугогодишњом израелском доктрином антиципативних поремећаја, која се претходно рефлектовала у нападима на Осирак (1981) и ал-Кибар (2007). Ове акције су такође биле оправдане као одбрамбене, али су у међународној јавности широко окарактерисане као превентивне (Савет безбедности УН 1981, Резолуција 487; УНИДИР 2023, 22–23). Кампања из 2025. године проширила је ту логику на шире оперативне размере (Савет безбедности УН 2025б; ОХЦР 2025). Контроверза у вези са овом операцијом не брише правну разлику између агресије и самоодбране. Напротив, она истиче структурну тензију између строгог тумачења Повеље и антиципативних доктрина вођених безбедношћу у ситуацијама које су формулисане као егзистенцијалне претње. Случај се на крају не окреће наративном оквиру, већ томе да ли се захтеви непосредности и нужности могу испунити рестриктивним тумачењем члана 51.

Иран је одговорио на израелске нападе ваздушним нападима усмереним на мете унутар Израела (Chughtai 2025). Иранске власти су ове акције окарактерисале не као агресију, већ као реактивну самоодбрану према члану 51 Повеље УН. Снага тог аргумента зависи првенствено од правне класификације почетног потеза Израела. Ако је операција „Успон лава“ представљала незакониту употребу силе у превентивне сврхе, ирански одговор се лакше усклађује са класичним моделом самоодбране од оружаног напада, као што је то огледано у случају Никарагва против Сједињених Држава (МСП 1986, §176–201). Међутим, ако би се израелска акција прихватила као законита антиципативна самоодбрана, правна карактеризација иранског одговора постаје знатно сложенија. Чак и када се активира право на самоодбрану, оно остаје ограничено нужношћу и пропорционалношћу. Извештаји сугеришу да су ирански удари првенствено циљали војне мете, укључујући ваздухопловне базе и командне објекте. Ипак, обим операције и инхерентна ограничења тачности пројектила изазвали су забринутост због случајних штета по цивиле (ReliefWeb 2025). Међународно право дозвољава одбрамбену силу, али забрањује мере

које производе неселективне или очигледно несразмерне ефекте. Исти стандард пропорционалности важи и за претходну операцију Израела. Удари на нуклеарну инфраструктуру и циљана убиства, такође носе предвидиве ризике од колатералне штете и ескалације. У оба случаја, правна истрага се не окреће реторичким формулацијама, већ ка томе да ли је употребљена сила била строго неопходна за одбијање оружаног напада и да ли је била сразмерна том циљу. Међународне реакције су одражавале ову дуалност. Неке државе су прихватиле иранско оправдање самоодбране, док су друге истицале ризике од ескалације и доводиле у питање пропорционалност на обе стране. Сукобљени захтеви у погледу легалности, постали су тако део шире стратешке конфронтације. У овом окружењу, правна аргументација није функционисала као неутрално пресуђивање, већ као део стратешког речника сукоба (van Steenberghe 2016, 45–50).

Након иранске одмазде, САД су директно ушле у сукоб, изводећи бомбардовања и нападе крстарећим ракетама на иранска подземна нуклеарна постројења у Фордову, Натанзу и Исфакану (Савет безбедности УН 2025а). Америчка администрација је оправдала ове акције као подршку свом савезнику, уклапајући их у доктрину колективне самоодбране. Према судској пракси МСП-а, посебно у случају *Никарагва против Сједињених Држава*, право на колективну самоодбрану захтева испуњење два кумулативна услова: прво, да држава жртва мора да се изјасни као држава изложена оружаном нападу и друго, да држава мора формално да затражи помоћ од треће стране (МСП 1986, §195-199). САД су своје правне аргументе директно засновале на овим елементима, наглашавајући да је Израел био изложен незаконитом оружаном нападу и да је сходно томе желео подршку свог савезника. Ипак, правни став САД остао је контроверзан. Доктрина колективне самоодбране примењује се само ако се претходно утврди да је дошло до незаконитог оружаног напада (Dinstein 2011, 293–97). Америчко оправдање заснивало се на класификацији иранске одмазде великих размера као таквог напада, али је ова процена била правно условљена претходном квалификацијом почетних удара Израела (Milanović 2025). Ако се израелске акције сматрају незаконитом употребом силе, онда се ирански одговор може сматрати легитимном самоодбраном, што значајно слаби правни основ америчке интервенције.

Сукоб је на крају окончан прекидом ватре којем су посредовале САД, али је правна дебата о легитимности читавог низа догађаја остала нерешена. Међународно хуманитарно право (МХП) регулише понашање током непријатељстава, намећући обавезе поштовања принципа разликовања и пропорционалности (МКЦК 2005, Правило 1; Правило

14). Сва три актера, односно Израел, Иран и Сједињене Државе, били су у знатној мери предмет контроле у погледу поштовања међународног хуманитарног права. Први талас удара Израела био је усмерен на нуклеарне и војне објекте, али су накнадни удари ишли даље. Мисија УН за утврђивање чињеница касније је известила о смрти цивила у стамбеној згради и убиству хуманитарних радника (ОХЦХР 2025). Чак и да су главне мете биле легитимне, случајна штета је изазвала сумње. Разликовање захтева прављење разлике између војног и цивилног становништва. Пропорционалност захтева да штета по цивиле не надмашује стечену војну предност. Чини се да је у овим околностима поштовање оба принципа било озбиљно доведено у питање. Ирански ракетни напади представљали су још један скуп проблема. Званичници су тврдили да су циљали војне базе, али ирански ракетни системи нису потпуно поуздани. Напади су били масовни, неки непрецизни, а ризици по оближња цивилна подручја високи (ОХЦХР 2025). Сама та чињеница покреће забринутост по питању пропорционалности. Чак и ако је намера била војна, исход је носио ризик да цивили буду погођени. Међународно право не одмерава само намере, већ и предвидиве последице. САД су своје нападе формулисале другачије. Нападајући подземне нуклеарне објекте у Фордову, Натанзу и Исфахану, Вашингтон је тврдио да гађа законите војне циљеве. У принципу, ови циљеви су били повезани са иранским нуклеарним програмом и стога од стратешког значаја. Ипак, такви напади носили су собом и јединствену опасност. Контаминација животне средине била је могућа, а цивилно становништво које живи у близини осетило би последице у случају цурења радиоактивног материјала. Тест сразмерности се стога не може зауставити на непосредном бојишту. Шири хуманитарни и еколошки утицај се такође узима у обзир (Byers 2003, 411–14). По овој основи, правна позиција САД делује теже одрживо. (ИАЕА 2025б). Свака од страна се јавно бранила. Израел је тврдио да су смрти цивила трагичне, али неизбежне при неутрализацији егзистенцијалних претњи. Иран је тврдио да су технички кварови одговорни за цивилне жртве, а не њихово намерно циљање. САД су инсистирале да су напади били хируршки прецизни и оправдани. Међутим, у међународном праву, стандард није политичко убеђивање, већ поштовање правила. У јуну 2025. године, поштовање правила било је упитно на свим нивоима (Уједињене нације 2025). Дебата је такође открила колико је крхко спровођење МХП-а. Истраге трају месецима или годинама, док је штета тренутна. Правни стандарди би требало да ограниче рат, али када почне ескалација, они често функционишу као аргументи након што се рати већ догодио. Свака држава инсистира на свом легитимитету, указује на кршења закона друге државе и користи

закон као оружје у наративним биткама, а не као кочницу за насиље (ИАЕА 2025а). На крају, хуманитарна цена је била јасна. Цивили у Ирану, Израелу, а потенцијално и шире, суочили су се са ризицима које ниједан правни аргумент није могао да поништи. Иако је правни оквир остао примењив, његова снага ограничавања у пракси је била лимитирана. Сукоб из јуна 2025. године поново је илустровао јаз који може да настане између формалног позивања на хуманитарне принципе и њиховог ефикасног поштовања у пракси.

Закључак

Ова студија показује да ривалитет између Израела и Ирана није једнодимензионалан. Он компресује различите логике у исти циклус ескалације: структурну несигурност у анархичном систему, говор секуритизације који трансформише супарнике у егзистенцијалне непријатеље и уско законско право на самоодбрану које државе користе кад год је уздржаност најпотребнија. То значи да ниједна сила не види себе као агресора, већ обе тврде да се бране од супарника. Обе тај аргумент граде на мешавини стратегије, реторике и права.

Реалистичка теорија помаже да се објасни зашто се граница између одбране и превенције тако лако руши. Израел је институционализовао доктрину раног удара. Начин оваквог размишљања обликовала је историја: окружен, бројчано надјачан, обележен прошлим ратовима, Израел инсистира на акцији пре него што се опасност материјализује. Насупрот томе, Иран тврди да је у питању одвраћање, али се понаша на начин који пројектује моћ ка споља, односно кроз посредничке актере, реторику и напредак у нуклеарном програму.

Овде на сцену ступа међународно право, али не као неутрални судија. Тестови самоодбране, односно непосредности, нужности и пропорционалности, примењују се након што се догађај већ десио. У јуну 2025. године, ово је било видљиво у сваком кораку. Израелски удари на Натанз и ван њега, изгледали су више као чин превенције него као чин предухитравања, под рестриктивним тумачењем непосредности. Иранске салве пројектила изгледале су као самоодбрана у принципу, али су изазвале забринутост због питања пропорционалности. Сједињене Државе приказале су своју интервенцију као колективну одбрану, али се та тврдња заснивала на начину на који су класификована прва два корака. Хуманитарно право је додало још сумње, као што цивилна штета у стамбеним подручјима, непоузданост иранских ракета и еколошки ризици од напада на ојачана нуклеарна постројења. Шири допринос овог случаја лежи у томе што показује како се право и моћ продукују

узајамно и истовремено, а не паралелним путевима. Моћ пружа капацитет за удар, док право обезбеђује вокабулар на којем би тај удар био прихватљив, како код куће тако и у иностранству. Таква интеракција носи последице. То значи да превентивна логика може да промакне кроз пукотине доктрине самоодбране, као и да се посредници и реторика могу да се протумаче као средства одвраћања, чак и када врше дестабилизацију. То такође значи да пропорционалност, као најтежи стандард за примену, ризикује да буде сведена на политичку дебату, а не на правна ограничења.

Ова анализа нуди неколико импликација како за креаторе политика, тако и за научнике. Ниједна од њих не решава безбедносну дилему, која не може тако лако ни да се реши, али мења цену која се плаћа за злоупотребу самоодбране. Пре свега, терет доказивања о непосредности мора да буде строжи. Тренутно, државе се позивају на формулу из случаја *Caroline*, али то чине под сопственим условима. „Непосредно“ и „огромно“ претварају се у политичке судове, а не у чињеничне прагове. Израел је у јуну 2025. рекао да би чекање да Иран пређе нуклеарни праг искључило могућност одбране, али су америчке обавештајне службе изјавиле да Иран још није одлучио да се наоружа. То је управо простор где на сцену ступају превентивне мере. Ако би се од држава захтевало да Савету безбедности доставе индиције о непосредној опасности (обавештајне процене, чак и њихове сажете приказе), терет доказивања би се померио на другу страну. Ово не би зауставило злоупотребу, али би отежало тврдње о непосредној претњи на основу нејасне сумње. Као што то запажају Аренд (2003) и Динштајн (Dinstein 2011), транспарентност је кључна за очување уског карактера Члана 51. Друго, пропорционалност мора да се преиспита када се циља нуклеарна инфраструктура. Обична пропорционалност посматра војну предност наспрам колатералне штете. Међутим, нуклеарни објекти су другачији. Удари на Натанз или Фордов носе ризике који превазилазе непосредне жртве. Они ризикују контаминацију, прекограничне хуманитарне последице и дугорочну штету по животну средину. То нису „случајне“ последице. Оне су предвидиве и могу да утичу на целокупно становништво. Тест „пропорционалности плус“ требало би да постане стандард, а не само да поставља питање да ли цивилна штета надмашује војну предност, већ и да изричито мери последице по животну средину, као и регионалне последице. Пресуда у случају *Нафтне платформе* (*The Oil Platforms* 2003) наговестила је ширу анализу пропорционалности, а научници попут Бајерса (Byers 2003) залагали су се за проширење пропорционалности када су у питању нове категорије ризика. Нуклеарни објекти савршено одговарају том опису. Треће, показатељи морају да

буду интегрисани у процене нужности. Тренутно, државе искоришћавају могућност порицања. Иран може да тврди да Хезболах или Хути делују независно, чак и када користе иранску обуку, оружје и финансирање. То омогућава Техерану да дестабилизује безбедносно окружење Израела, тврдећи да није прешао праг оружаног напада. Међутим, нужност треба да узме у обзир степен државне контроле или материјалне подршке. Ако држава одржава кампању посредничких актера путем командних веза или логистике, та подршка треба да се рачуна приликом процене да ли је сила у самоодбрани „неопходна“. Без такве одговорности, посредници искривљују закон. Бајман (Вутман 2005, 53-97) показује начин на који посреднички актери стварају асиметричну предност док штите спонзора од одговорности. Случај Никарагве пред МСП-ом већ је препознао значај материјалне подршке, али ова доктрина није довољно одмакла да обухвати данашње мреже посредничких актера.

Ови предлози нису радикални. Они не елиминишу неповерење, нити окончавају циклусе ескалације, али повећавају цену злоупотребе самоодбране, јер би свака држава двапут размислила пре него што би превенцију означила као одбрану, ако би морала да пружи јавне доказе о непосредној претњи. Удари на нуклеарна постројења суочили би се са строжим контролом у погледу пропорционалности, ако би се еколошки ризици разматрали заједно са непосредном штетом, док посреднички актери не би више давали слободну пропусницу државама да делују испод прага приписивања одговорности. Уско одређење самоодбране у Повељи УН не представља случајност или недостатак, већ намеру. Бут и Вилер (Booth i Wheeler 2008) наглашавају да је сама поента безбедносне дилеме у томе што се државе увек осећају угрожено и што су увек у искушењу да делују прве. Функција закона лежи у одупирању том искушењу тако што ће се правна врата држати затвореним, осим у случајевима који одговарају горе наведеној уској дефиницији. У сукобима у којима свака страна инсистира само на реакцији, сужавање простора за оправдање није слабост, већ поента.

Рат из јуна 2025. године показује шта се дешава када се то уско одређење превише савије. Превенција се преименује у одбрану, одмазда се преобликује у нужност, а савези се растегну на колективну одбрану, све док не постане неразлучива од интервенције. Ту је и позивање на хуманитарне принципе, али обично након тога што цивили већ плате цену. Резултат није само уништење на терену, већ и ерозија правног поретка који би требало да га регулише.

Следећи развој догађаја додатно појачава главни аргумент овог чланка. Након завршетка студије случаја из јуна 2025. године, дошло је до поновне ескалације 28. фебруара 2026. године, када је Израел јавно

окарактерисао нову операцију против Ирана као „превентивну“, док су јавни извештаји указивали на координацију операције од стране САД и брзу иранску одмазду против Израела и регионалних мета које су домаћини америчким снагама. Истовремено, ови догађаји су се одвијали у контексту обновљених дипломатских контаката у вези са иранским нуклеарним програмом, што чини правну тврдњу о антиципативној самоодбрани још спорнијом (Reuters 2026; Уједињене нације 2026). Иако се чињенични детаљи ових догађаја још увек откривају у време писања овог рада, новонастали образац појачава главни аргумент студије. Структурна несигурност, секуритизовани наративи о претњама и доктринарна двосмисленост закона о самоодбрани, настављају узајамно да реагују на начине који отежавају избегавање ескалације. Ескалација из фебруара 2026. године потврђује тврдњу да се у израелско-иранском супарништву правни речник самоодбране више пута позива на спољну ивицу Члана 51, у којој је све теже разлучити превенцију, предухитравање, колективну одбрану и ескалацију.

Овај рад не може да реши постојећи ривалитет, али нам показује зашто правни стандарди и политички наративи морају да се тумаче заједно. Они нису одвојене сфере. Они делују као међусобно појачавајуће димензије истог стратешког процеса. Израел и Иран су заробљени у циклусу где право функционише као стратешки инструмент паралелно са материјалном силом, што је и централна импликација ове анализе. Шира импликација је да се отпорност међународног права тестира не у периодима мира, већ у тренуцима акутне кризе када државе настоје да делују на крајњим границама правног оправдања. Јун 2025. године био је управо такав тест. Неуспех није био само у уништењу који је произвео, већ и начин на који се сам закон растегнуо. Главна опасност за будућност лежи не само у обновљеној ескалацији, већ и у постепеној нормализацији превентивне силе под језиком самоодбране.

References

- Arend, Anthony Clark. 2003. "International Law and the Preemptive Use of Military Force". *The Washington Quarterly* 26 (2): 89–103.
- BBC. 2021. "Iran Says Key Natanz Nuclear Facility Hit by 'Sabotage'", *BBC News*, April 12, 2021. <https://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-56708778>
- Bell, Mark S. 2015. "Beyond Emboldenment: How Acquiring Nuclear Weapons Can Change Foreign Policy". *International Security* 40 (1): 92–95.

- Bethlehem, Daniel. 2012. "Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors". *American Journal of International Law* 106 (4): 769–777.
- Booth, Ken, and Nicholas J. Wheeler. 2008. *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bowen, Wyn, and Matthew Moran. 2015. "Living with Nuclear Hedging: The Implications of Iran's Nuclear Strategy". *International Affairs* 91 (4): 687–707.
- Brandis, George. 2017. "The Right of Self-Defence Against Imminent Armed Attack in International Law". Lecture delivered at the T. C. Beirne School of Law, University of Queensland, April 11, 2017. <https://law.uq.edu.au/files/25365/2017%2004%2011%20-%20Attorney-General%20-%20Speech%20-%20The%20Right%20of%20Self-Defence%20Against%20Imminent%20Armed%20Attack%20in%20International%20Law%20-%20for%20publication.pdf>
- Britannica. 2025. "Iran Nuclear Deal Negotiations", *Encyclopedia Britannica*. Accessed August 29, 2025. <https://www.britannica.com/event/Iran-nuclear-deal-negotiations>.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap de Wilde. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Byers, Michael. 2003. "Terrorism, the Use of Force and International Law after 11 September". *International and Comparative Law Quarterly* 51 (2): 401–414.
- Byman, Daniel. 2005. *Deadly Connections: States That Sponsor Terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chipman, John. 2019. *Iran's Networks of Influence in the Middle East*. London: International Institute for Strategic Studies. <https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/iran-dossier/>
- Chughtai, Alia. 2025. "Visualising 12 days of the Israel-Iran conflict", *Al Jazeera*, June 26, 2025. <https://www.aljazeera.com/news/2025/6/26/visualising-12-days-of-the-israel-iran-conflict>
- Crawford, Neta C. 2003. "The Slippery Slope to Preventive War". *Ethics & International Affairs* 17 (1): 30–36.
- [DIA] Defense Intelligence Agency. 2019. *Iran Military Power: Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*. Washington, DC: DIA.
- Dinstein, Yoram. 2011. *War, Aggression and Self-Defence*. 5th ed. Cambridge: Cambridge University Press.

- Egan, Brian. 2016. "International Law, Legal Diplomacy, and the Counter-ISIL Campaign: Some Observations". *International Law Studies* 92: 235–248. <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1668&context=ils>.
- Guardian. 2025. "Israel Strikes Iran Nuclear Programme", *The Guardian*, June 13, 2025. <https://www.theguardian.com/world/2025/jun/13/israel-strikes-iran-nuclear-programme-netanyahu>.
- [IAEA] International Atomic Energy Agency. 2011. *Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Syrian Arab Republic, Report by the Director General*. GOV/2011/30. Vienna: IAEA, May 24, 2011. <https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/gov2011-30.pdf>.
- [IAEA] International Atomic Energy Agency. 2025a. "IAEA Director General's Introductory Statement to the Board of Governors", *IAEA Press Statement*, June 23, 2025. <https://www.iaea.org/newscenter/statements/iaea-director-generals-introductory-statement-to-the-board-of-governors-23-june-2025>.
- [IAEA] International Atomic Energy Agency. 2025b. "Statement on the Situation in Iran", *IAEA Press Release*, June 13, 2025. <https://www.iaea.org/newscenter/statements/statement-on-the-situation-in-iran-13-june-2025>.
- [ICJ] International Court of Justice. 1986. "Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment". *ICJ Reports 1986*. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>
- [ICJ] International Court of Justice. 2003. "Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment". *ICJ Reports 2003*. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf>
- [ICRC] International Committee of the Red Cross. 2005. *Customary International Humanitarian Law, Vol. I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press and ICRC. <https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl>.
- [ICTY] International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. 1999. "Prosecutor v. Duško Tadić", *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, Case No. IT-94-1-A, Appeals Chamber Judgment, 15 July 1999. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>
- Inbar, Efraim. 2006. "The Need to Block a Nuclear Iran". *Middle East Review of International Affairs* 10 (1): 85–104. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria_mar06/meria_10-1g.pdf.

- International Law Commission. 2001. "Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries", *Yearbook of the International Law Commission*, 2001, vol. II, Part Two. New York: United Nations. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf.
- IRNA English. "Iran Will Have to Change Nuclear Doctrine if Existence Threatened: Ex-FM", *IRNA English*, May 9, 2024. <https://en.irna.ir/news/85471128/Iran-will-have-to-change-nuclear-doctrine-if-existence-threatened>.
- Israeli Ministry of Foreign Affairs. 2025. "FM Sa'ar Sends Letter to the UN Security Council on 'Operation Rising Lion' to Remove the Iranian Threat of Elimination Against Israel". *Israel Ministry of Foreign Affairs*, June 17, 2025. <https://www.gov.il/en/pages/fm-sa-ar-s-letter-to-the-un-security-council-on-operation-rising-lion-17-june-2025>
- Jervis, Robert. 2017. *Perception and Misperception in International Politics*. Rev. ed. Princeton: Princeton University Press.
- Johnston, Trevor, Matthew Lane, Abigail Casey, Heather J. Williams, Ashley L. Rhoades, James Sladden, Nathan Vest, Jordan R. Reimer, and Ryan Haberman. 2020. *Could the Houthis Be the Next Hizballah? Iranian Proxy Development in Yemen and the Future of the Houthi Movement*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- Levy, Jack S. 2002. *Domestic Politics and War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton.
- Mednick, Sam. 2025. "Israel Has Long Maintained a Policy of Nuclear Ambiguity, Neither Confirming nor Denying Its Possession of Nuclear Weapons". *AP News*, June 23, 2025. <https://apnews.com/article/israel-iran-nuclear-weapons-ambiguity0090134eb072f2df2523fcd38f0ddd85>
- Milanović, Marko. 2025. "The Illegal Israeli-American Use of Force Against Iran: A Follow-Up", *EJIL: Talk!*, June 23, 2025. <https://www.ejiltalk.org/the-illegal-israeli-american-use-of-force-against-iran-a-follow-up/>.
- Office of the Director of National Intelligence. 2025. "Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community", *Office of the Director of National Intelligence*, March 2025. <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2025-Unclassified-Report.pdf>
- [OHCHR] Office of the High Commissioner for Human Rights. 2025. "Iran: UN Fact-Finding Mission and Special Rapporteur Call for Civilian Protection", *OHCHR*, June 2025. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/06/>

- iran-un-fact-finding-mission-special-rapporteur-call-civilian-protection-and
- Oren, Michael B. 2002. *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*. Oxford: Oxford University Press.
- Pakdel Majd, Mostafa. 2025. *The Desirable Threat: An Analysis of the Evolution of Iran's Securitized Image*. Doha: Arab Center for Research and Policy Studies.
- ReliefWeb. 2025. "Urgent Need to Protect Civilians Amid Unprecedented Escalation of Hostilities between Israel and Iran", *ReliefWeb*, June 18, 2025. <https://reliefweb.int/report/iran-islamic-republic/urgent-need-protect-civilians-amid-unprecedented-escalation-hostilities-between-israel-and-iran>.
- Reuters. 2024. "Iran Anniversary Marchers Chant 'Death to Israel' amid Regional Tensions over Gaza", *Reuters*, February 11, 2024. <https://www.reuters.com/world/middle-east/iran-anniversary-marchers-chant-death-israel-amid-regional-tensions-over-gaza-2024-02-11/>.
- Reuters. 2026. "US and Israel launch „pre-emptive" attack against Iran", *Reuters*, February 28, 2026. <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-says-it-launched-pre-emptive-attack-against-iran-2026-02-28/>
- Schmitt, Michael N. 2003. "Preemptive Strategies in International Law". *Michigan Journal of International Law* 24 (2): 513–548. <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1259&context=mjil>.
- Skantz, Madeline Holmqvist. 2017. *The Unwilling or Unable Doctrine: The Right to Use Extraterritorial Self-Defense Against Non-State Actors*. Master's thesis, Stockholm University. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1134709/FULLTEXT02.pdf>.
- U.S. Department of State. 2020. *Country Reports on Terrorism 2019*. Washington, DC: U.S. Department of State, Bureau of Counterterrorism. <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2019/>.
- [UNIDIR] United Nations Institute for Disarmament Research. 2023. *IAEA Mechanisms to Ensure Compliance with NPT Safeguards*. Geneva: UNIDIR. <https://unidir.org/wp-content/uploads/2023/05/UNIDIR-WMDCE-IAEA-safeguards.pdf>.
- United Nations Security Council. 1981. "Resolution 487, Adopted by the Security Council at Its 2288th Meeting, 19 June 1981", *United Nations Security Council, S/RES/487* (1981). <https://digitallibrary.un.org/record/22225?v=pdf>.

- United Nations Security Council. 2025a. "Letter dated 27 June 2025 from the Chargé d'affaires a.i. of the U.S. Mission to the United Nations addressed to the President of the Security Council", *United Nations Security Council*, S/2025/426. <https://docs.un.org/en/S/2025/426>.
- United Nations Security Council. 2025b. "Security Council, 80th year: 9939th meeting", *United Nations Security Council*, S/PV.9939, June 20, 2025. <https://docs.un.org/en/S/PV.9939>.
- United Nations. 1945. *Charter of the United Nations*. San Francisco: United Nations. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>.
- United Nations. 2025. "Secretary-General's Highlight, 20 June 2025", *United Nations Secretary-General*, June 20, 2025. <https://www.un.org/sg/en/content/highlight/2025-06-20.html>.
- United Nations. 2026. "Secretary-General's Remarks to the Security Council meeting on the situation in the Middle East [as delivered]", *United Nations Secretary-General*, February 28, 2026. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statements/2026-02-28/secretary-generals-remarks-the-security-council-meeting-the-situation-the-middle-east-delivered>
- van Steenberghe, Raphaël. 2016. "The Law of Self-Defence and the New Argumentative Landscape on the Expansionists' Side". *Leiden Journal of International Law* 29 (1): 43–65.
- Walt, Stephen M. 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Waltz, Kenneth N., and Scott D. Sagan. 2002. *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed*. New York: W. W. Norton.
- Wright, Jeremy. 2017. "The Modern Law of Self-Defence". Speech delivered at the International Institute for Strategic Studies, London, January 11, 2017. London: UK Attorney General's Office. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/583171/170111_Imminence_Speech_.pdf.
- Yadlin, Amos. 2018. "The Begin Doctrine: The Lessons of Osirak and Deir ez-Zor", *INSS Insight* No. 1037, Institute for National Security Studies, March 21, 2018. <https://www.inss.org.il/publication/the-begin-doctrine-the-lessons-of-osirak-and-deir-ez-zor>.

LIST OF REVIEWERS

- AJZENHAMER, Vladimir, Associate Professor, Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Serbia;
- ARMAN, Necip Murat, Full Professor, Aydin Adnan Menderes University, Turkey;
- BABOVIĆ, Aleksandra, Assistant Professor, Graduate School of Human Sciences, Osaka University, Japan;
- COLAK, Abello Alexandra, Senior Fellow, Latin America and Caribbean Centre, London School of Economics and Political Science, UK;
- ĆEMALOVIĆ, Uroš, Senior Research Fellow, Institute of European Studies, Belgrade, Serbia;
- DIMITRIJEVIĆ, Duško, Principal Research Fellow, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Serbia;
- DOSTANIĆ, Dušan, Research Fellow, Institute of Political Studies, Belgrade, Serbia;
- DRAGIČEVIĆ RADIČEVIĆ, Tatjana, Full Professor, Faculty of Applied Management, Economics and Finance Belgrade, University Business Academy in Novi Sad, Serbia;
- DŽUVEROVIĆ, Nemanja, Full Professor, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, Serbia;
- EJDUS, Filip, Full Professor, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, Serbia;
- GRBIĆ, Milka, Full Professor, Faculty of Economics, University of Kragujevac, Serbia;
- HAČEK, Miro, Full Professor, Faculty of Social Sciences, Department of Political Science, University of Ljubljana, Slovenia;
- HRUBOŇ, Anton, Associate Professor, Department of Security Studies, Faculty of Political Science and International Relations, Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovak Republic;
- IVANOVIĆ-DRENOVAK, Mirjana, Full Professor, Faculty of Law, University of Belgrade, Serbia;

- IVANOVIĆ, Vladan, Full Professor, Faculty of Economics, University of Kragujevac, Serbia;
- IRRERA, Daniela, Full Professor, Centre for High Defence Studies, Rome, Italy;
- KARTSONAKI, Argyro, Full Professor, Institute for Peace Research and Security Policy, University of Hamburg, Germany;
- KORAC, Srđan, Principal Research Fellow, Institute of Political Studies, Belgrade, Serbia;
- KOVAČEVIĆ, Marko, Assistant Professor, Faculty of Political Science, University of Belgrade, Serbia;
- KOLÅS, Åshild, Research Professor, Peace Research Institute Oslo, Norway;
- KULINTSEV, Yury, Research Fellow, Institute of Far Eastern Studies, Russian Academy of Science, Russia;
- LOJANICA, Nemanja, Associate Professor, Faculty of Economics, University of Kragujevac, Serbia;
- MARKOVIC-KHAZE, Nina, Lecturer, Macquarie University, Sydney, Australia;
- MILOŠEVIĆ, Aleksandar, Associate Professor, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, Serbia;
- MOLNAR, Dejan, Full Professor, Faculty of Economics, University of Belgrade, Serbia;
- NESTOROVIĆ, Milica, Associate Professor, Faculty of Social Sciences, Belgrade, University Business Academy in Novi Sad, Serbia;
- POPESCU, Liliana, Associate Professor, National School of Political Studies and Public Administration (SNSPA) Bucharest, Department of Political Science and European Studies, Romania;
- ROKVIĆ, Vanja, Associate Professor, Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Serbia;
- STANKOVIĆ, Miloš, Associate Professor, Faculty of Law, University of Belgrade, Serbia;
- TODOROVIĆ LAZIĆ, Jelena, Senior Research Fellow, Institute for Political Studies, Belgrade, Serbia;
- TRAILOVIĆ, Dragan, Research Fellow, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Serbia;
- UZER, Umut, Associate Professor, Department of Humanities and Social Sciences, Istanbul Technical University, Turkey;

- VUČIĆ, Mihajlo, Senior Research Fellow, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Serbia;
- VUJOVIĆ, Slavoljub, Principal Research Fellow, Institute of Social Sciences, Belgrade, Serbia;
- VUKOVIĆ, Nebojša, Research Fellow, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Serbia;
- ŽUPANČIČ, Rok, Associate Professor, Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, Slovenia.

EDITORIAL POLICY

The Review of International Affairs is scientific journal dedicated to international legal, economic, political and security relations. Established in 1950 as the first Yugoslav scholarly journal in its field, *The Review of International Affairs* is one of the oldest and best-known periodicals in the Balkans that cover research in International Relations.

The journal *The Review of International Affairs* publishes original papers and review articles. The journal also publishes lectures given by foreign ambassadors at the IIFE's Ambassadorial Forum, as well as a substantial book review section that identifies the most salient work of both emerging and enduring scholars of International Studies.

We strongly encourage papers on politics, economics, security and international law issues in the Balkan regional context. Aside from the Balkan-related issues, we are welcoming papers on other regional studies as well. However, this focus thus not presuppose limitation for articles, studies and comments on other relevant international topics.

The journal is published three times a year in English with abstracts, both in English and Serbian. Authors that speak the BHS language should submit their abstracts in the Serbian language, and for the authors from other countries, Editorial Team will provide translation in the Serbian language. In Serbia, readers are the diplomatic representatives of foreign countries, foreign news agencies, universities, research institutions, and prominent political, academic, economic and cultural figures. Abroad, readers are the diplomatic representatives of Serbia, policy-makers at the national and international levels, chambers of commerce, companies, universities, research institutes etc. The journal is distributed in more than 150 countries.

SUBMISSION GUIDELINES

The Review of International Affairs is a peer-reviewed journal that focuses on the theoretical, methodological and practical dimensions of international affairs. We strongly encourage papers on politics, economics, security and international law issues in the Balkan regional context. Aside from the Balkan-related issues, we are welcoming papers on other regional studies as well.

However, this focus thus not presuppose limitation for articles, studies and comments on other relevant international topics.

Submission of a manuscript implies: that it is not under consideration for publication anywhere else; that the work described has not been published before; that its publication has been approved by all co-authors, if any, as well as by the responsible authorities – tacitly or explicitly – at the institution where the work has been carried out. The publisher will not be held legally responsible should there be any claims for compensation. Manuscripts should be submitted by email to the editorial office: RIA@diplomacy.bg.ac.rs and riadiplomacy@gmail.com

Together with the submission, the authors should send a signed Author's statement form that is available on the website of journal. Statement should be signed and scanned, as an attachment, in the .pdf format, and sent to the same e-mail addresses: RIA@diplomacy.bg.ac.rs and riadiplomacy@gmail.com

Papers should be written in English. Papers must be proofread. Authors whose first language is not English should ask a native speaker to proofread manuscript before the submission. In addition, author from BHS language region should provide abstract in Serbian language. For authors from other region, editorial team will provide translation of the abstract. The manuscripts submitted for publication are subject to anonymous peer review. The author should remove all personal identification data from the text.

The Editorial Board will make an initial screening of all manuscripts received. Selected manuscripts will be reviewed by at least two referees on the basis of anonymity. The review process takes between two and six months. Submitted papers which do not comply with Instructions for authors will not be included in the review procedure. Papers which have received positive reviews with suggestions for changes/improvements will be sent to the authors together with the anonymous reviewers' comments.

EDITORIAL RESPONSIBILITIES

The Editor is responsible for deciding which articles submitted to *The Review of International Affairs* will be published. Decision is guided by the Editorial Policy and constrained by legal requirements in force regarding libel, copyright infringement and plagiarism.

The Editor reserves the right to decide not to publish submitted manuscripts in case they do not meet relevant standards concerning the content and formal aspects prescribed by the Editorial Policy. The Editorial Staff will inform the authors whether the manuscript is accepted for

publication within a reasonable period from the date of the manuscript submission.

The Editor and the Editorial Staff must hold no conflict of interest with regard to the articles they consider for publication.

The Editor and the Editorial Staff shall evaluate manuscripts for their intellectual content free from any racial, sexual, religious, ethnic, or political bias.

The Editor and the Editorial Staff must not use unpublished materials disclosed in submitted manuscripts without the express written consent of the authors. The information and ideas presented in submitted manuscripts shall be kept confidential and must not be used for personal gain.

The Editor and the Editorial Staff shall take all reasonable measures to ensure that the reviewers remain anonymous to the authors before, during and after the evaluation process and the authors remain anonymous to reviewers until the end of the review procedure.

AUTHORS' RESPONSIBILITIES

The authors warrant that their manuscript is their original work, that it has not been published before and is not under consideration for publication elsewhere. Parallel submission of the same paper to another journal constitutes a misconduct and eliminates the manuscript from consideration by Editorial Staff. The authors also warrant that the manuscript is not and will not be published elsewhere in any language without the consent of the copyright holder.

In case a submitted manuscript is a result of a research project, or its previous version has been presented at a conference in the form of an oral presentation (under the same or similar title), detailed information about the project, the conference, etc. shall be provided in the footnote at the beginning of the text. A paper that has already been published in another journal cannot be reprinted in *The Review of International Affairs*.

It is the responsibility of each author to ensure that papers submitted are written with ethical standards in mind. The authors affirm that the article contains no unfounded or unlawful statements and does not violate the rights of third parties. The Publisher will not be held legally responsible should there be any claims for compensation.

Policy on the use of generative AI tools

The Review of International Affairs (RIA) recognizes the growing role of generative artificial intelligence (AI) in academic writing and communication.

To ensure the integrity and originality of scholarly work, we allow the use of generative AI tools exclusively for language enhancement purposes, such as improving grammar, spelling, punctuation, and clarity of expression.

Use of AI tools for content generation, data analysis, interpretation of results, or drafting substantive sections of manuscripts is not permitted and will be considered a breach of authorship and research integrity policies.

The use of Generative AI or AI-assisted tools to create or alter images and figures in submitted manuscripts is not permitted as well.

Authors who use AI tools for permissible purposes must ensure that the tool was used only for improving language and not for generating original content or analysis and that the final submitted text has been thoroughly reviewed and approved by the authors. The final manuscript must be thoroughly reviewed and approved by all listed authors to confirm the accuracy and authorship of the written content.

If used, AI tool should not be listed as an author. Authors are not required to disclose the use of AI tools used solely for grammar and language correction. However, any use beyond this limited scope must be disclosed at the time of submission and may be subject to editorial review.

The editorial team reserves the right to request clarifications and to reject or retract work where AI use is found to compromise the originality or integrity of the submission.

Reviewing process AI policy statement

The use of large language models or other AI tools to support any aspect of the peer review process, including analyzing manuscripts, drafting reviews, or formulating recommendations, is not permitted. Accordingly, the reviews should not upload reviewed articles or any of their parts into Generative AI tools. The reviewers are allowed only to use AI tools to improve grammar and readability of their reviews.

REVIEWERS' RESPONSIBILITIES

The reviewers are required to provide written, competent and unbiased feedback in a timely manner on the scholarly merits and the scientific value of the manuscript. The reviewers assess manuscript for the compliance with the profile of the journal *The Review of International Affairs*, the relevance of the investigated topic and applied methods, the originality and scientific relevance of information presented in the manuscript, the presentation style and scholarly apparatus.

The reviewers should alert the Editor to any well-founded suspicions or the knowledge of possible violations of ethical standards by the authors. The reviewers should recognize relevant published works that have not been cited by the authors and alert the Editor to substantial similarities between a reviewed manuscript and any manuscript published or under consideration for publication elsewhere, in the event they are aware of such. The reviewers should also alert the Editor to a parallel submission of the same paper to another journal, in the event they are aware of such.

The reviewers must not have the conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the funding sources for the research. If such conflicts exist, the reviewers must report them to the Editor without delay.

Any selected referee who feels unqualified to review the research reported in a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the Editor without delay.

Reviews must be conducted objectively. Personal criticism of the author is inappropriate. The reviewers should express their views clearly with supporting arguments. Any manuscripts received for review must be treated as a confidential document. The reviewers must not use unpublished materials disclosed in submitted manuscripts without the express written consent of the authors. The information and ideas presented in submitted manuscripts shall be kept confidential and must not be used for personal gain.

REVIEW PROCEDURE

The submitted manuscripts are subject to a peer review process. The purpose of peer review is to assist the Editor-in-Chief in making editorial decisions and through the editorial communications with the author it may also assist the author in improving the paper. The review is anonymous and conducted by the reviewers. Reviews must be finished in the period no longer than 30 days after the date on which the manuscript was received by the reviewers. The complete reviewing process should not be longer than 6 months.

The choice of the reviewers is at the Editors' discretion. The reviewers must be knowledgeable about the subject area of the manuscript; they must not be from the authors' own institution and they should not have recent joint publications with any of the authors.

In the main review phase, the Editor sends submitted papers to two reviewers, both experts in the field. The reviewers' evaluation form contains a checklist in order to help referees cover all aspects that can decide the fate of a submission. In the final section of the evaluation form, the reviewers must

include observations and suggestions aimed at improving the submitted manuscript; these are sent to the authors, without the names of the reviewers.

All of the reviewers of a paper act independently and they are not aware of each other's identities. If the decisions of the two reviewers are not the same (accept/reject), the Editor may assign additional reviewers.

During the review process, the Editor may require the authors to provide additional information (including raw data) if they are necessary for the evaluation of the scholarly merit of the manuscript. These materials shall be kept confidential and must not be used for personal gain.

The Editorial team shall ensure reasonable quality control for the reviews. With respect to the reviewers whose reviews are convincingly questioned by the authors, special attention will be paid to ensure that the reviews are objective and high in academic standard. When there is any doubt with regard to the objectivity of the reviews or the quality of the review, additional reviewers will be assigned.

PROCEDURES FOR DEALING WITH UNETHICAL BEHAVIOUR IN THE JOURNAL THE REVIEW OF INTERNATIONAL AFFAIRS

Anyone may inform Editors and/or Editorial Staff of the journal *The Review of International Affairs* at any time of suspected unethical behaviour or any type of misconduct by giving the necessary information/evidence to start an investigation.

Investigation

Editor-in-Chief will consult with the Editorial Board on decisions regarding the initiation of an investigation.

During an investigation, any evidence should be treated as strictly confidential and only made available to those strictly involved in investigating.

The accused will always be given the chance to respond to any charges made against them.

The Editor-in-Chief, in consultation with the Editorial Board, and, when appropriate, further consultation with a small group of experts should make any decision regarding the course of action to be taken using the evidence available. The possible outcomes are as follows (these can be used separately or jointly):

- Publication of a formal announcement or editorial describing the misconduct.
- Informing the author's (or reviewer's) head of department or employer of any misconduct by means of a formal letter.

- The formal, announced retraction of publications from the journal in accordance with the Retraction Policy (see below).
- A ban on submissions from an individual for a period of two years.
- Referring a case to a professional organization or legal authority for further investigation and action.

When dealing with unethical behaviour, the Editorial Staff will rely on the guidelines and recommendations provided by the Committee on Publication Ethics (COPE): <http://publicationethics.org/resources/>.

RETRACTION POLICY

Legal limitations of the publisher, copyright holder or author(s), infringements of professional ethical codes, such as multiple submissions, bogus claims of authorship, plagiarism, fraudulent use of data or any major misconduct require retraction of an article. Occasionally a retraction can be used to correct errors in submission or publication. The main reason for withdrawal or retraction is to correct the mistake while preserving the integrity of science; it is not to punish the author.

Standards for dealing with retractions have been developed by a number of library and scholarly bodies, and this practice has been adopted for an article retraction by *The Review of International Affairs*: in the electronic version of the retraction note, a link is made to the original article. In the electronic version of the original article, a link is made to the retraction note where it is clearly stated that the article has been retracted. The original article is retained unchanged, save for a watermark on the PDF indicating on each page that it is “retracted”.

Reporting standards

A submitted manuscript should contain sufficient details and references to permit reviewers and, subsequently, readers verify the claims presented in it. The deliberate presentation of false claims is a violation of ethical standards. Books and conference reviews should be accurate and they should present an objective perspective.

The authors are exclusively responsible for the contents of their submissions and must make sure that they have permission from all involved parties to make the data public.

The authors wishing to include figures, tables or other materials that have already been published elsewhere are required to obtain permission from

the copyright holder(s). Any material received without such evidence will be assumed to originate from the authors.

Authorship

The authors must make sure that only the persons who have contributed significantly to the content of the manuscript are listed as their authors.

If persons other than the authors were involved in important aspects of the research project and the preparation of the manuscript, their contribution should be acknowledged in a footnote or the Acknowledgments section.

Acknowledgment of Sources

The authors are required to properly cite sources that have significantly influenced their research and their manuscript. Information received in a private conversation or correspondence with third parties, in reviewing project applications, manuscripts and similar materials, must not be used without the express written consent of the information source.

Conflict of interest

The authors should disclose in their manuscript any financial or other substantive conflict of interest that might have influenced the presented results or their interpretation.

Fundamental errors in published works

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published work, it is the author's obligation to promptly notify the journal Editor or publisher and cooperate with the Editor to retract or correct the paper.

By submitting a manuscript, the authors agree to abide by the Review of International Affairs' Editorial Policies.

PLAGIARISM

Plagiarism, where someone assumes another's ideas, words, or other creative expressions as one's own, presents a clear violation of scientific ethics. Plagiarism may also involve a violation of copyright law, punishable by legal action.

Plagiarism includes the following:

- Word for word, or almost word for word copying, or purposely paraphrasing portions of another author's work without clearly indicating

the source or marking the copied fragment (for example, using quotation marks);

- Copying equations, figures or tables from someone else’s paper without properly citing the source and/or without permission from the original author or the copyright holder.
- Any paper which shows obvious signs of plagiarism will be automatically rejected and the authors will be permanently banned from publishing in the journal.

In case plagiarism is discovered in a paper that has already been published by the journal *The Review of International Affairs*, it will be retracted in accordance with the procedure described below under Retraction policy, and the authors will be permanently banned from publishing in the journal.

OPEN ACCESS POLICY

Journal *The Review of International Affairs* is available in accordance with the open access principles. It is issued in hard-copy and digital forms. The articles can be downloaded free of charge from the website and distributed for academic purposes. The Journal adheres to the [Budapest Open Access Initiative](#) which states the following:

By “open access” to [peer-reviewed research literature], we mean its free availability on the public internet, permitting any users to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of these articles, crawl them for indexing, pass them as data to software, or use them for any other lawful purpose, without financial, legal, or technical barriers other than those inseparable from gaining access to the internet itself. The only constraint on reproduction and distribution, and the only role for copyright in this domain, should be to give authors control over the integrity of their work and the right to be properly acknowledged and cited.

Journal enables free access to all its articles, without subscriptions and free of any related charges. Its content is released without any delays (such as the embargo period) and its materials may be used without asking for a specific permission on the condition that a reference to the original document is provided.

COPYRIGHT POLICY

The published articles will be disseminated in accordance with the [Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International license \(CC BY-SA\)](#), allowing to share – copy and redistribute in any form or medium – and

adapt - remix, transform, and build upon it for any purpose, even commercially, provided that an appropriate credit is given to the original author(s), a link to the license is provided, it is stated whether changes have been made and the new work is disseminated under the identical license as the original work. The users must provide a detailed reference to the original work, containing the author name(s), title of the published research, full journal title, volume, issue, page span and DOI. In electronic publishing, users are also required to link the content with both the original article published in the journal and the licence used. The authors may pursue separate, additional contractual arrangements for the non-exclusive distribution of the journal's published version of the work (e.g., post it to an institutional repository or publish it in a book), with an acknowledgement of its initial publication in *The Review of International Affairs*.

The Author(s) warrant that their manuscript is their original work that has not been published before; that it is not under consideration for publication elsewhere; and that its publication has been approved by all co-authors, if any, as well as tacitly or explicitly by the responsible authorities at the institution where the work was carried out.

The Author(s) affirm that the article contains no unfounded or unlawful statements and does not violate the rights of others. The author(s) also affirm that they hold no conflict of interest that may affect the integrity of the Manuscript and the validity of the findings presented in it. If copyrighted works are included, the Author(s) bear responsibility to obtain written permission from the copyright owners. The Corresponding author, as the signing author, warrants that he/she has full power to make this grant on behalf of the Author(s). If the Author(s) are using any personal details of research subjects or other individuals, they affirm that they have obtained all consents required by applicable law and complied with the publisher's policies relating to the use of such images or personal information.

The Journal allows Author(s) to deposit Author's Post-print (accepted version) in an institutional repository and non-commercial subject-based repositories, or to publish it on Author's personal website and departmental website (including social networking sites, such as ResearchGate, Academia.edu, etc.), at any time after publication. Publisher copyright and source must be acknowledged and a link must be made to the article's DOI.

Upon receiving the proofs, the Author(s) agree to promptly check the proofs carefully, correct any typographical errors, and authorize the publication of the corrected proofs.

The Corresponding author agrees to inform his/her co-authors, of any of the above terms.

DISCLAIMER

The views expressed in the published works do not express the views of the Editors and Editorial Staff. The authors take legal and moral responsibility for the ideas expressed in the articles. The Publisher shall have no liability in the event of the issuance of any claims for damages. The Publisher will not be held legally responsible should there be any claims for compensation.

MANUSCRIPT SUBMISSION GUIDELINES

The Review of International Affairs publishes the following types of articles:

Original research article presents the results of research with clear contribution with a view of expanding and/or deepening of existing knowledge. It should be structured to include the following elements: general context and aim of research; theoretical background (review literature) clearly stated in the introduction; departing hypothesis or research question; applied methods; presentation and explanation of the results; conclusion discussing the main research findings, departing hypothesis or research question.

Review article provides a comprehensive summary of research on a certain topic or a perspective on the state of the field by describing current areas of agreement as well as controversies and debates. Review article identifies gaps in knowledge and the most important but still unanswered research questions and suggest directions for future research.

Book review is a systematic description and/or critical analysis of the quality and significance of a book, edited volume, and textbook. Book review should include a general description of the topic and/or problem addressed by the work in question, summary of the book's main argument, basic biographical information about the author, summary of contents, strengths and weaknesses, as well as a concluding statement summarizing reviewer's opinion of the book.

In preparing manuscripts authors are kindly requested to comply with the following rules:

FORMAT

All types of manuscripts should be submitted in Word and saved in .doc or .docx format.

Use Times New Roman font in size 12, with single-lined spacing, and with an empty line between paragraphs.

Use continuous line numbers starting on the first page, with page numbers on the right side of the bottom of the page.

LENGTH

Articles range from 6000–8000 words (excluding abstracts and bibliography).

The length of book review essays is up to 1500 words.

NAME AND AFFILIATION

Divide the article in two separate files:

1. File “Cover page”, which contains:

- a. Article title;
- b. Authorship data (in accordance with the below-mentioned):

Below the title, insert your full name with a corresponding footnote in which you state your research title, the complete name of your employing institution, its seat, your e-mail and ORCID ID. Capitalize your last name.

Author’s affiliation is the affiliation where the research was conducted.

In case of two co-authors, the names should be written next to one another, with each containing the affiliation footnote. Although manuscripts co-authored by more than two researchers are untypical, they may be considered in rare occasions, depending on the scale of the research, its topic, main elements, structure and the extent of correspondence with the Editorial Policy.

In the footnote, the author also provides all details regarding the project under which the research presented in her/his article is conducted and/or sources of financial and other support. The author also may point to readers that some of the views presented in the article express her/his own opinion and not the one of the institution she/he works for

2. File “Main text”, which contains:

- a. Article title

TITLE

Use bold for the article title (size 14).

The title should not only accurately describe the content of manuscript (i.e. convey the main topics of the study and highlight the importance of the research) but it should be concise.

- b. Text, that is formatted in the following way:

ABSTRACT AND KEY WORDS

Below the author's name include abstract of 150–200 words that describes the material presented in the manuscript.

For original research article, the abstract must summarise the entire article, including theoretical background, the departing hypothesis or research question, the aim, a concise account of the methods, a clear description of the most important findings, and a brief presentation of the conclusions.

For review article, the abstract should include the primary objective of the review, the reasoning behind choice, the main outcomes and results of the review, and the conclusions that might be drawn, including their implications for further research, application, or practice.

The author provides up to 10 key words for the main idea of the article which can be used for indexing purposes. Key words should not repeat the title.

Authors that speak BHS language should submit, as well, their abstracts in the Serbian language at the end of the reference list. For authors from other countries, the editorial team will prepare a translation of the abstract.

MAIN TEXT

The basic text should be justified.

Use no more than three levels of headings (all should be centred):

First-level headings – **Heading**

Second-level headings – *Heading*

Third-level headings – *Heading*

Do not number headings.

Define all abbreviations at first mention in the abstract and in the main text by giving the full term, then the abbreviation in parentheses, and use them consistently thereafter.

Only the following form of quotation marks should be put in the text: “ ”. In case the additional quotation marks are to be put within these ones it should be done in the following way: ‘ ’.

The text should be clear, readable, and concise. Manuscripts should be well presented, with correct grammar, spelling and punctuation. If the English is unsatisfactory, we will return the manuscript for correction without review.

Please use British (-ise) spelling style consistently throughout your manuscript.

Latin, Old Greek and other non-English words and terms in the text should be italicised (e.g. *status quo*, *a priori*, *de facto*, *acquis communautaire*).

CITATION STYLE

The Review of International Affairs uses the author-date reference style based on *The Chicago Manual of Style* (16th ed). Sources are cited in the text, usually in parentheses, by the author's surname, the publication date of the work cited, and a page number if necessary. Full details are given in the reference list (use the heading References).

In the text, the reference should be placed just before punctuation. If the author's name appears in the text, it is not necessary to repeat it, but the date should follow immediately:

Johnson and Axinn (2013, 136) argue that killing with emotions is morally superior to killing without emotions, because military honour demands a clear will to assume a risk of sacrifice of health and life.

If the reference is in parentheses, use square brackets for additional parentheses:

(see, e.g., Johnson and Axinn [2013, 133–136] on this important subject).

In text, separate the references with semicolons:

(Jabri 2007; Herman 2004; Rohrbach 2020)

If citing more than one work by an author, do not repeat the name:

(Jabri 2007, 2011; Gregory 2014a, 2014b)

Book

Reference list entry:

Jabri, Vivienne. 2007. *War and the Transformation of Global Politics*. Basingstoke and New York: Palgrave MacMillan.

Tadjbakhsh, Shahrbanou, and Anuradha Chenoy. 2007. *Human Security: Concepts and Implications*, 2nd ed. Oxon: Routledge.

Vasquez, John A., Sanford Jaffe, James Turner Johnson, and Linda Stamato, eds. 1995. *Beyond Confrontation: Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War Era*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Bentham, Jeremy (1907) 2018. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Reprint, London: Clarendon Press. www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html.

Dal Lago, Alessandro, and Salvatore Palidda, eds. 2010. *Conflict, Security and the Reshaping of Society: The Civilization of War*. Oxon & New York: Routledge.

Hayek, Friedrich A. 2011. *The Constitution of Liberty: The Definitive Edition*. Edited by Ronald Hamowy. Vol. 17 of *The Collected Works of F. A. Hayek*, edited by Bruce Caldwell. Chicago: University of Chicago Press, 1988–.

In-text citation:

(Jabri 2007, 59)

(Tadjabkhsh and Chenoy 2007)

(Vasquez et al. 1995)

(Bentham [1907] 2018)

(Dal Lago and Palidda 2010)

(Hayek 2011, 258)

Journal article

Reference list entry:

Nordin, Astrid H.M. and Dan Öberg. 2015. "Targeting the Ontology of War: From Clausewitz to Baudrillard". *Millennium: Journal of International Studies* 43 (2): 395–423.

Adams, Tracy, and Zohar Kampf. 2020. "'Solemn and just demands': Seeking apologies in the international arena". *Review of International Studies*. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0260210520000261>.

In-text citation:

(Nordin and Öberg 2015, 401)

(Tracy and Kampf 2020)

Article in edited volume

Reference list entry:

Herman, Michael. 2004. "Ethics and Intelligence After September 2001". In: *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows*,

edited by Len V. Scott and Peter D. Jackson, 567–581. London and New York: Routledge.

Reference list entry:

(Herman 2004)

Conference paper (if not published in conference proceedings)

Reference list entry:

Korać, Srđan. 2016. “Human Security and Global Ethics: Can International Organizations be Moral Agents?”. Paper presented at the Third International Academic Conference on Human Security, Human Security Research Center (HSRC), Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Belgrade, November 4–5.

Reference list entry:

(Korać 2016)

Book review

Reference list entry:

Firchow, Pamina. 2020. “Measuring Peace: Principles, Practices and Politics”, Review of *Measuring Peace*, by Richard Caplan. *International Peacekeeping* 27 (2): 337–338.

Reference list entry:

(Firchow 2020, 337)

Legal and official documents

International treaties

Reference list entry:

[PTBT] Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water. 1963. Signed by US, UK, and USSR, August 5. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20480/volume-480-I-6964-English.pdf>.

[TFEU] Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012. *Official Journal of the European Union*, C 326, October 26. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>.

[UN Charter] Charter of the United Nations, October 24, 1945. <https://www.un.org/en/sections/un-charter/introductory-note/index.html>.

In-text citation:

(PTBT 1963, Article III, para. 3)

(TFEU 2012, Article 87)

(UN Charter, Chapter X)

UN documents

Reference list entry:

[UNSC] UN Security Council. Resolution 2222, Protection of Civilians in Armed Conflict, S/RES/2222. May 27, 2015. <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/2015.shtml>.

[UNGA] UN General Assembly. Resolution 67/18, Education for Democracy, A/RES/67/18. November 28, 2012. <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/67/18>.

In-text citation:

(UNSC Res. 2222)

(UNGA Res. 67/18)

National legislation

Reference list entry:

[Constitution RS] Constitution of the Republic of Serbia. 2006. *Official Gazette of the Republic of Serbia*, No. 98/2006.

Homeland Security Act. 2002. United States of America, 107th Congress, 2nd Session (November 25). https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf.

In-text citation:

(Constitution RS 2006, Article 111)

(Homeland Security Act 2002)

Official reports

Reference list entry:

[YILC] Yearbook of the International Law Commission. 2014. Vol. 2, Part Two. https://legal.un.org/docs/?path=../ilc/publications/yearbooks/english/ilc_2014_v2_p2.pdf&lang=ES.

[The 9-11 Commission] U.S. National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. 2004. *The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. Washington, D.C.: Government Publication Office.

US Congress. 1993. Nomination of R. James Woolsey to be Director of Central Intelligence: Hearing Before the Select Committee on Intelligence of the United States Senate. 104th Congress, 1st session, February 2–3, 1993. <https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/hearings/103296.pdf>.

[USAFH] United States Air Force Headquarters. 2014. United States Air Force RPA Vector: Vision and Enabling Concepts: 2013–2038. www.af.mil/Portals/1/documents/news/USAFRPAVectorVisionandEnablingConcepts2013-2038.pdf.

In-text citation:

(YILC 2014, 321)

(The 9-11 Commission 2004, 437)

(US Congress 1993, 125)

(USAFH 2014)

EU legislation

Reference list entry:

Regulation (EU) No. 1052/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 establishing the European Border Surveillance System (Eurosur). *Official Journal of the European Union*, L 295, 6 November 2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1052&from=EN>.

[EC] European Commission. 2010. The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, COM(2010) 673 final, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, November 22. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0673&from=GA>.

Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing

Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance), *Official Journal of the European Union*, L 141, 5 June 2015. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849 &from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN).

In-text citation:

(Regulation [EU] No. 1052/2013, Article 11, para. 4)

(EC COM[2010] 673 final)

(Directive [EU] 2015/849)

Decisions of international courts and tribunals

Reference list entry:

[ICJ] International Court of Justice. Accordance with the International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, 22 July 2010, ICJ Reports. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>.

[ICJ Order 1999] *Legality of Use of Force (Yugoslavia v. United Kingdom)*. International Court of Justice, Order ICJ Rep. 1999 (June 2). <https://www.icj-cij.org/files/case-related/113/113-19990602-ORD-01-00-EN.pdf>.

[ICTY Indictment IT-98-32-A] *Prosecutor v. Vasiljevic*, Case No. IT-98-32-A. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Indictment, 30 October 2000. <https://www.icty.org/x/cases/vasiljevic/ind/en/vasonly-ii000125e.pdf>.

Costa v Ente Nazionale per l'Energia Elettrica, Case 6/64, [1964] ECR 585. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>.

[CJEU Judgment T-289/15] *Hamas v Council*, Case T-289/15. Court of Justice of the European Union, Judgment, 6 March 2019, ECLI:EU: T:2019:138. <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?language=EN&critereEcli=ECLI:EU:T:2019:138>

[Opinion of AG Bobek] *Région de Bruxelles-Capitale v Commission*, Case C-352/19 P. Court of Justice of the European Union. Opinion of Advocate General Bobek delivered on 16 July 2020(1), ECLI:EU:C:2020:588. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=485A5D9AC129179D3D2F2.EC571A384CD?text=&docid=228708&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&oc=first&part=1&cid=5064004>.

In-text citation:

(ICJ Advisory Opinion 2010, 411)

(ICJ Order 1999, para. 3)

(ICTY Indictment IT-98-32-A)

(*Costa v ENEL*)

(CJEU Judgment T-289/15, para. 23)

(Opinion of AG Bobek C-352/19 P)

Newspapers and magazines

Reference list entry:

Gibbs, Samuel. 2017. “Elon Musk leads 116 experts calling for outright ban of killer robots”, *The Guardian*, August 20.

Power, Matthew. 2013. “Confessions of a Drone Warrior”, *GQ*, October 22. <https://www.gq.com/story/drone-uav-pilot-assassination>.

Economist. 2015. “Who will fight the next war?” October 24. <https://www.economist.com/united-states/2015/10/24/who-will-fight-the-next-war>.

In-text citation:

(Gibbs 2017, A10)

(Power 2013)

(*Economist* 2015)

Audio and visual media

Reference list entry:

Scott, Ridley. [1982] 2007. *Blade Runner: The Final Cut*. Directed by Ridley Scott. Burbank, CA: Warner Bros. Blue-Ray disc, 117 min.

Future Weapons. 2019. Waddell Media. Aired on August 7–16 on Discovery Science HD, 3 seasons, 30 episodes (43 min. each). <https://go.discovery.com/tv-shows/future-weapons/>.

Tech Legend. 2020. “Best Drones 2020 – Top 8 Best Drone with Cameras to Buy in 2020”. Uploaded on February 7, 2020. YouTube video, 27:20 min. https://www.youtube.com/watch?v=Z6_4JU5Mspw.

In-text citation:

(Scott [1982] 2007)

(Future Weapons 2019)

(Tech Legend 2020)

Social media

Reference list entry:

National Library of Australia. 2020. "National Library of Australia's Facebook Page". Facebook, August 1, 2020. <https://www.facebook.com/National.Library.of.Australia/>.

Kruszelnicki, Karl (@DoctorKarl). 2017. "Dr Karl Twitter post." Twitter, February 19, 2017, 9:34 a.m. <https://twitter.com/DoctorKarl>.

Trapara, Vladimir. 2018. "Victory or nil". *Unwrapping the Essence* (blog). May 29, 2018. <https://unwrappingtheessence.weebly.com/blog/pobeda-ili-nista>.

In-text citation:

(National Library of Australia 2020)

(Kruszelnicki 2017)

(Trapara 2018)

Doctoral dissertation

Reference list entry:

Rohrbach, Livia. 2020. *Beyond intractability? Territorial solutions to self-determination conflicts*. Doctoral dissertation. Department of Political Science, University of Copenhagen.

In-text citation:

(Rohrbach 2020)

Internet source

If citing an undated online document, give an access date and use the year of access as year of publication.

Reference list entry:

Oxford Library. 2012. "Library Strategy". Oxford Library. Accessed 3 June 2012. <http://www.ol.org/library/strategy.html>.

Google Maps. 2015. "The British Library, London, UK". *Google*. Accessed February 5, 2015. <https://www.google.com.au/maps/place/The+British+Library/@51.529972,-0.127676,17z/data=!3m1!4b1!4m2!3m1!1s0x48761b3b70171395:0x18905479de0fdb25>.

IIPE [Institute of International Politics and Economics]. n.d. "Mission". Accessed August 1, 2020. <https://www.diplomacy.bg.ac.rs/en/mission/>.

In-text citation:

(Oxford Library 2012)

(Google Maps 2015)

(IIPE n.d.)

Personal communication (letter, emails, telephone conversation)

Personal communications include conversations, interviews, lecture material, telephone conversations, letters and e-mail messages. Place references to personal communications such as letters and conversations within the running text and not as formal end references, because they do not contain recoverable data:

... as mentioned in an e-mail to me from Dr Slobodan Jankovic, December 10, 2019 ...

When in published collections, letters are cited by date of the collection, with individual correspondence dates given in the text:

In a letter to Mary Louise Green from University of Belgrade, May 13, 2017 (Green 2012, 34), ...

Secondary source

If you read an article or book which cites or quotes some information that you want to use, always refer to both the original source and the source where you found the information:

In-text citation:

In his 1975 book *Power* [Macht], Luhmann bases his understanding of power mainly on the social exchange and community power literature (cited in Guzzini 2013, 79).

Reference list entry:

Guzzini, Stefano. 2013. *Power, realism, and constructivism*. Abingdon and New York: Routledge.

TABLES, FIGURES AND GEOGRAPHICAL MAPS

It is necessary to give their number and full title – e.g. *Table 1: Human Development Index among EU members* or *Figure 2: State-Building or Sovereignty Strategy* or *Map 1: Maritime jurisdiction and boundaries in the Arctic region*.

It is particularly important that you have been given written permission to use any tables, figures, and geographical maps you are reproducing from another source before you submit manuscript.

REFERENCE LIST

The list of references should only include works that are cited in the text, tables, figure legend, and footnotes, and that have been published or accepted for publication.

Personal communications and unpublished works should only be mentioned in the text. Do not use footnotes or endnotes as a substitute for a reference list.

Reference list entries should be alphabetised by the last name of author or editor. If no author/editor, order by title.

If the reference list contains two or more items by the same author in the same year, add a, b, etc. and list them alphabetically by title of the work:

Gregory, Derek. 2014a. "Drone Geographies". *Radical Philosophy* RP 183: 7–19.

Gregory, Derek. 2014b. "The Everywhere War". *The Geographical Journal* 177 (3): 238–250.

Manuscripts that do not comply with the above-mentioned guidelines will not be taken into consideration for reviewing process.

Editorial Board

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

327

The REVIEW of International Affairs
/ editor-in-chief Nenad Stekić. - Vol. 1,
no. 1 (1950)- . - Belgrade : Institute of
International Politics and Economics, 1950-
(Beograd : Donat graf). - 24 cm

Četiri puta godišnje.
ISSN 0486-6096 = Review of International Affairs

COBISS.SR-ID 3154178

SELECTED PUBLICATIONS

From the
INSTITUTE OF INTERNATIONAL POLITICS AND ECONOMICS
(all publications in Serbian unless otherwise noted)

JOURNALS:

The Review of International Affairs

A scholarly journal of international relations
Published in English

Međunarodni problemi/International problems

A scholarly journal in English and Serbian

Međunarodna politika

A scholarly journal of international relations
Published in Serbian and English

Evropsko zakonodavstvo

A scholarly journal for European Union law
Published in Serbian

BOOKS:

Данило Бабић, *Политичка мисао у Подсахарској Африци – од ослобођења до данас*, 2026.

150 years since the Herzegovina Uprising: impact on regional security and European geopolitics, Dušan Proroković, Draga Mastilović (Eds.), 2025

Recalibrating the Global Compass: China and Shared Future in a Fragmented World, Katarina Zakić, Dragan Trailović (Eds.), 2025

Никола Марковић, *Краљевина СХС и Грчко-турски рат (1919–1923), Уз осврт на европску и балканску дипломатију тога доба*, 2025.

Bogdan Stojanović, Duško Dimitrijević, *Geopolitika svemira i međunarodno pravo*, 2025.

Aleksandra Tošović-Stevanović, Sanja Jelisavac Trošić, *Ekonomska dimenzija održivog razvoja*, 2025.

Драган Петровић, *Ратни сукоб у Украјини*, 2025.

Mitko Arnaudov, *Male države u savremenim međunarodnim odnosima: između želja, kapaciteta i moći*, 2025, 138 str.

Геополитика малих држава, Небојша Вуковић, Владимир Ајзенхамер (ур), 2025, 266 стр.

Геостратешка будућност Балкана, Вељко Благојевић, Милован Суботић (ур), 2025, 245 стр.

Марко Новаковић, *Дипломата – између етике, права и одговорности*, 2025, 133 стр.

Михајло Вучић, Марко Новаковић, *Спољна и безбедносна политика ЕУ у савременим међународним односима: изабрани осврти на случајеве из праксе*, 2025, 325 стр.

Јелица Горданић, *Уједињене нације – успон и пад једне идеје*, 2025, 284 стр.

80 Years Since the End of World War II: Changes in International Relations 1945-2025, Dušan Proroković, Rich Mifsud, Rudy B. Baker, Zuokui Liu (Eds.), 2025, 224 p.

Ivona Lađevac, Branislav Đorđević, Sanja Filipović, Katarina Zakić, Aleksandar Mitić, Nenad Stekić, Pavle Nedić, *Year in Rewind: Serbia's COMPASS for 2024*, 2025, 54 p.

Радослав Балтезаревевић, *Нове технологије и глобална економија*, 2025, 135 стр.

Жаклина Новичић, *Легитимитет међународног поретка*, 2024, 91 стр.

Сања Јелисавец Трошић, Митко Арнаудов, *Улога регионалне сарадње у савременим међународним односима*, 2024, 203 стр.

Слободан С. Поповић, *Загонетка у мозаику поретка „кинеског сна“ Шангајска организација за сарадњу*, 2024, 450 стр.

Aleksandar Mitić, *Global Strategic Narrative Wars*, 2024, 314 p.

Мирољуб Кршљанин, *Односи Југославије са СССР и Француском између два рата: огледи из дипломатске историје*, 2024,

Жарко В. Обрадовић, *Кина и Србија: огледи о улози НР Кине у савременом свету, значају иницијативе „Појас и пут“, „Челичном пријатељству“ Кине и Србије и геополитичкој димензији простора Балкана*, 2024, 215 стр.

Harvesting the winds of change: China and the global actors, Volume I, Aleksandar Mitić, Katarina Zakić (Eds.), 2024, 506 p.